LITERATURĂ PENTRU COPII

CAPODOPERE LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ALPHONSE DAUDET

Piciul

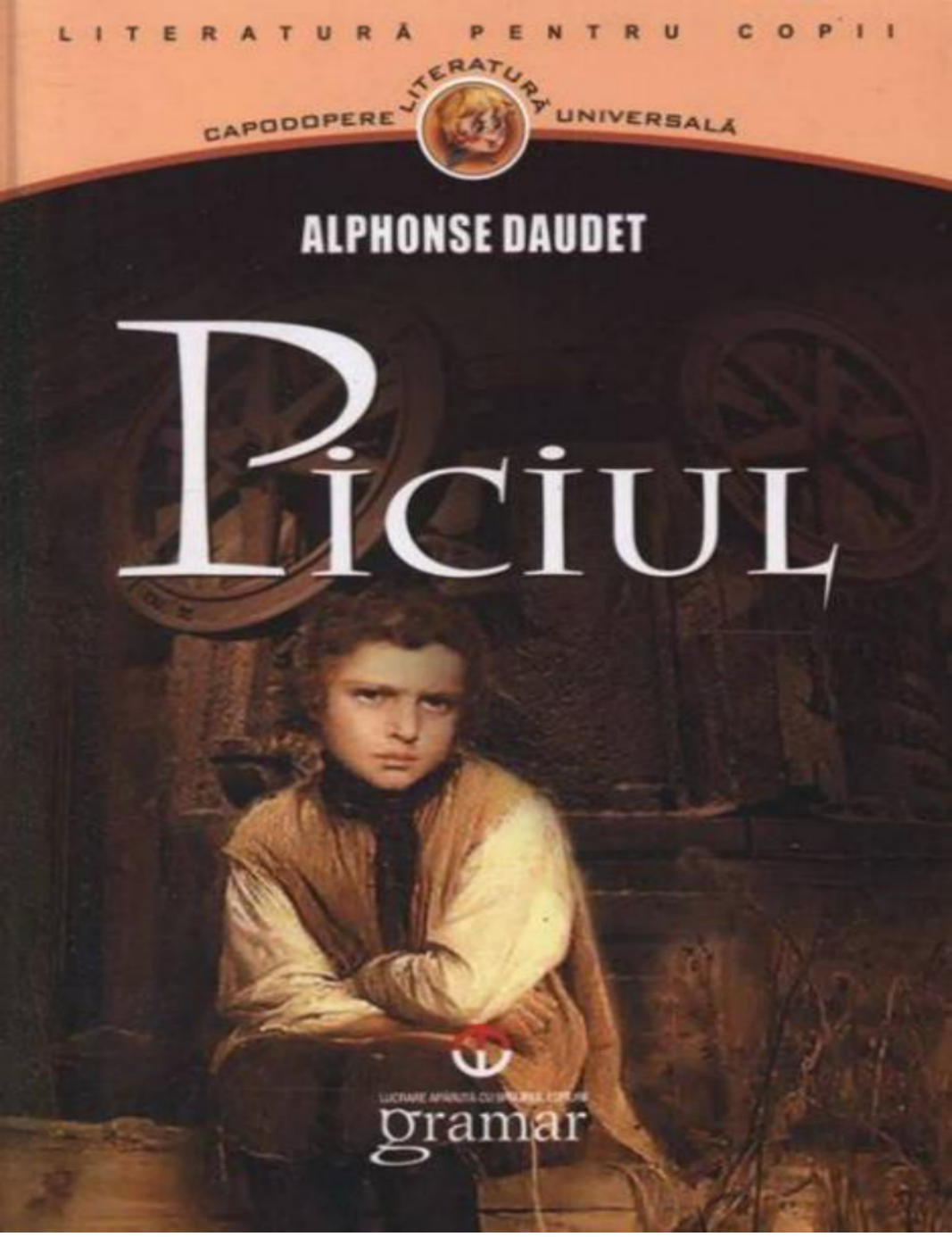

gramar

ALPHONSE DAUDET
PICIUL

CUPRINS

PARTEA ÎNTÂI

I. FABRICA

II. GÂNDACII

III. „A MURIT; RUGAŢI-VĂ PENTRU EL!”

IV. CAIETUL ROŞU

V. CÂŞTIGĂ-ŢI PÂINEA!

VI. CEI MICI

VIL PEDAGOGUL

VIII. OCHII NEGRI

IX. AFACEREA BOUCOYRAN

X. ZILELE GRELE

XL BUNUL MEU PRIETEN, MAESTRUL DE SCRIMĂ

XII. INELUL DE FIER

XIII. CHEILE DOMNULUI VIOT

XIV. UNCHIUL BAPTISTE

PARTEA A DOUA

I. GALOŞII MEI

II. DIN PARTEA PREOTULUI DE LA SAINT-NIZIER

III. MAICĂ-MEA JACQUES

IV. DISCUŢIA BUGETULUI

V. CUC-ALB ŞI DOAMNA DE LA ETAJUL ÎNTÂI

VI. ROMANUL LUIPIERROTTE

VIL TRANDAFIRUL ROŞU ŞI OCHII NEGRI

VIII. O LECTURĂ ÎN PASAJUL SAUMON

IX. O SĂ VINZI PORŢELAN

X. IRMA BOREL

XL INIMA DE ZAHĂR

XII. TOLOCOTOTINIAN

XIII. RĂPIREA

XIV. VISUL

XVI. SFÂRŞITUL VISULUI

PARTEA ÎNTÂI

I. FABRICA

M-am născut la 13 mai 18… Într-un oraş din Languedoc unde, ca în toate oraşele din sud, găseşti mult soare, destul colb, o mănăstire de carmélite şi două sau trei monumente romane.

Tatăl meu, domnul Eyssette, care pe vremea aceea făcea negoţ cu fulare, avea la marginea oraşului o fabrică mare, cu o aripă în care-şi întocmise o locuinţă tihnită, adumbrită de platani şi despărţită de ateliere printr-o grădină foarte întinsă Acolo am văzut lumina zilei şi mi-am petrecut cei dintâi ani din viaţa mea. Aşa că, memoria mea, recunoscătoare, a păstrat grădinii, fabricii şi platanilor o nepieritoare amintire, iar când părinţii mei şi-au pierdut averea şi a trebuit să mă despart de locurile acestea, mi-a parut rău după ele întocmai ca după nişte fiinţe.

Trebuie să spun de la început că naşterea mea n-a adus noroc casei Eyssette. Bătrâna Annou, bucătăreasa noastră, mi-a povestit adesea, mai târziu, cum tata, plecat pe atunci într-o călătorie, a primit în acelaşi timp vestea apariţiei mele pe lume şi a dispariţiei unuia dintre clienţii lui din Marsilia, care-lpăgubea cu mai mult de patruzeci de mii de franci: încât domnul Eyssette, fericit şi totodată foarte mâhnit, se întreba, vorba ceea, dacă trebuia să plângă fuga clientului din Marsilia sau să se bucure de sosirea micului Daniel… Trebuia să plângi, bunul meu domn Eyssette, trebuia să plângi pentru amândouă.

Adevărul e c-am fost piaza rea a părinţilor mei. Din ziua când m-am născut, nenorociri de necrezut i-au lovit din toate părţile. Aşadar, mai întâi clientul din Marsilia, apoi două focuri în acelaşi an, apoi cearta cu unchiul Baptiste, apoi un proces foarte costisitor cu negustorii noştri de vopsele…

De atunci fabrica începu să şchiopăteze; încetul cu încetul, atelierele

se goliră: în fiecare săptămână câte un război desfiinţat, în fiecare lună o masă de imprimare mai puţin. Ţi-era mai mare mila să vezi cum se scurgea viaţa din casa noastră, ca dintr-un trup bolnav, pe îndelete, în fiecare zi câte puţin. De la o vreme nu mai intră nimeni în sălile de la catul al doilea. Apoi curtea din fund se închise. Aşa o ţinu doi ani; doi ani fabrica trase să moară. În sfârşit, într-o zi lucrătorii nu mai veniră, clopotul atelierelor nu mai sună, roata fântânii încetă să mai scârţâie, apa din bazinele mari, în care se spălau ţesăturile, încremeni şi, curând, în toată fabrica nu mai rămaseră decât domnul şi doamna Eyssette, bătrâna Annou, frate-meu Jacques şi cu mine; iar colo, în fund, ca să păzească atelierele, portarul Colombe şi fiul său, micul Rouget.

Se isprăvise, eram ruinaţi.

Aveam pe atunci şase sau şapte ani. Cum eram foarte plăpând şi bolnăvicios, părinţii mei nu voiseră să mă trimită la şcoală. Mama mă învăţase numai să citesc şi să scriu şi, pe deasupra, câteva cuvinte spanioleşti şi două sau trei melodii la chitară, cu ajutorul cărora treceam în familie drept un copil minune. Datorită acestui sistem de educaţie, nu lipseam niciodată de acasă şi am putut fi de faţă la agonia casei Eyssette, în toate amănuntele ei. Mărturisesc că spectacolul acesta mă lăsa rece, ba chiar găseam că ruina noastră avea o parte foarte plăcută: puteam să zburd în voie prin toată fabrica, ceea ce, pe vremea când erau lucrători, nu-mi era îngăduit decât duminica.

Spuneam foarte grav, micului Rouget: „Acuma, fabrica-i a mea; mi-au dat-o să mă joc cu ea”. Şi micul Rouget mă credea. Credea tot ce-i spuneam, nătărăul ăsta.

Dar acasă ceilalţi nu priveau cu atâta veselie prăbuşirea noastră. Deodată, domnul Eyssette ajunse îngrozitor; era de obicei o fire înflăcărată, violentă, exagerată, şi-i plăcea să răcnească, să spargă ce-i cădea sub mână, să tune şi să fulgere; de fapt, un om foarte bun, numai că te cârpea îndată, vorbea de sus şi simţea neapărată nevoie să-i facă pe toţi din jur să tremure de frica lui. În loc să-l doboare, nenorocirea îl întărâtă şi mai rău. De dimineaţa până seara era cuprins de o mânie grozavă şi, neştiind asupra cui să se năpustească, se lega de toate: de soare, de mistral, de Jacques, de bătrâna Annou.

Pe vremea despre care vă vorbesc, domnul Eyssette nu suferea încă de gută, şi durerea de a se vedea ruinat făcuse din el un om îngrozitor, de care nimeni nu se putea apropia. A fost nevoie să i se ia sânge de două ori în două săptămâni. În jurul iui, toţi tăceau; le era frică. La masă, ceream pâine în şoaptă. În faţa lui nu îndrăzneam nici măcar să plângem. Aşa că, îndată ce pleca, nu se mai auzea decât un singur hohot de plâns, de la un capăt la celălalt al casei; mama, bătrâna Annou, frate-meu Jacques şi fratele meu mai mare, abatele, când venea să ne vadă, toată lumea se punea pe plâns. Mama, se-nţelege,

plângea văzându-l pe domnul Eyssette aşa de nenorocit; abatele şi bătrâna Annou plângeau văzând-o pe doamna Eyssette plângând; cât despre Jacques, încă prea mic pentru a pricepe nenorocirea noastră - era numai cu doi ani mai mare decât mine — simţea nevoia să plângă, de plăcere.

Ce copil neobişnuit era frate-meu Jacques! Ştiu că avea darul plânsului! De când îl ţin minte, îl văd cu ochii roşii şi obrazul scăldat în lacrimi. Seara, dimineaţa, ziua, noaptea, la şcoală, acasă, la plimbare, plângea întruna, plângea pretutindeni. Când îl întrebai: „Ce ai?", răspundea sughiţând: „N-am nimic". Şi lucru ciudat e că n-avea nimic. Plângea cum îţi ştergi nasul, dar mult mai des, atâta tot. Uneori, domnul Eyssette, scos din fire, spunea mamei: „Copilul ăsta-i caraghios, ia te uită la el!... E un fluviu!" Iar doamna Eyssette îi răspundea cu glasu-i blând: „Ce vrei, dragul meu! Lasă, asta-i va trece, când o să mai crească; aşa eram şi eu la vârsta lui". Deocamdată Jacques creştea, creştea chiar foarte mult şi *asta* tot nu-i trecea. Ba dimpotrivă, neobişnuita aplecare a băiatului acesta ciudat de a vărsa fără niciun rost şiroaie de lacrimi sporea zi cu zi. Aşa că deznădejdea părinţilor noştri a fost un mare noroc pentru el. Acum putea să plângă în voie, zile întregi, fără ca nimeni să-l mai întrebe. „Ce ai?"

Pe scurt, ruina noastră avea pentru Jacques, ca şi pentru mine, şi partea ei frumoasă.

Cât mă priveşte, eram foarte fericit. Nimeni nu mai avea grija mea. Foloseam faptul ăsta ca să mă joc toată ziua cu Rouget prin atelierele pustii, unde paşii noştri răsunau ca într-o biserică, şi prin curţile mari, părăsite, pe care le şi năpădea iarba. Micul Rouget, fiul portarului Colombe, era un bondoc de vreo doisprezece ani, puternic ca un taur, credincios ca un câine, şi se deosebea mai ales prin părul-i roşu. Din care pricină fusese poreclit Rouget. Numai c-o să vă spun ceva: pentru mine, Rouget nu era Rouget. Era rând pe rând devotatul meu Vineri, un trib de sălbatici, nişte marinari răzvrătiţi pe o corabie, tot ce vreţi. Pe vremea aceea, eu însumi nu mă numeam Daniel Eyssette: eram omul acela ciudat, îmbrăcat în piei de animale, ale cărui aventuri tocmai le căpătasem, eram însuşi *master* Crusoe. Dulce nebunie! Seara, după-masă, îl citeam şi-l reciteam pe Robinson al meu, îl învăţam pe de rost; ziua, îl jucam, îl jucam cu furie, şi în piesa mea băgăm tot ce mă înconjura. Fabrica nu mai era fabrică; era insula mea pustie, ah! ce pustie! Bazinele reprezentau oceanul, grădina era o pădure virgină. Printre platani mişunau greieri care, fără s-o ştie, făceau parte din piesă. Rouget habar n-avea nici el de însemnătatea rolului său. Dacă l-ai fi întrebat cine era Robinson, l-ai fi încrucat grozav; totuşi, trebuie să spun că-şi îndeplinea însărcinarea cu cea mai mare convingere şi că n-avea pereche ca să imite răcnetul sălbaticilor.

Unde învăţase? Nu ştiu. Vorba-i că răcnetele acelea grozave pe care

le scotea din fundul gâtlejului, fluturându-şi coama deasă, roşie, i-ar fi înfiorat şi pe cei mai viteji. Eu însumi, Robinson, eram nevoit să-i şoptesc uneori, cu inima cât un purice: „Mai încet, Rouget, că mă sperii!”

Din nenorocire, dacă Rouget imita foarte bine strigătul sălbaticilor ştia şi mai bine să înjure, întocmai ca băieţii de pe stradă, şi să ia numele Domnului în deşert. În timp ce ne jucam, m-am obişnuit să vorbeasc şi eu ca dânsul şi, într-o zi, la masă, nu ştiu nici eu cum, mi-a scăpat o înjurătură grozavă. Au încremenit cu toţii. „Cine te-a învăţat? De unde-ai auzit una ca asta?” A fost un eveniment. Domnul Eyssette zise îndată c-o să mă dea la o casă de corecţie; fratele meu cel mai mare, abatele, fu de părere că, înainte de toate, trebuia să mă spovedesc, fiindcă aveam vârsta când puteam judeca singur. M-am dus la spovedanie. Greu lucru! Trebuia s-adun din toate colţurile conştiinţei mele o sumedenie de păcate vechi, care zăceau acolo de şapte ani. N-am dormit două nopţi; că doar era cogeamite coş plin de păcate afurisite; le pusesem pe cele mai mici deasupra, dar, oricum, se vedeau şi celelalte, şi când, îngenunchind în micul dulap de stejar, a trebuit să le arăt pe toate preotului din Recollets, am crezut că mor de frică şi de ruşine.

S-a isprăvit. N-am vrut să mă mai joc cu Rouget; ştiam acuma vorbele sfântului Paul, şi preotul din Recollets mi le repetase, cum că diavolul dă veşnic târcoale în jurul nostru ca un leu, *quaerens quem devoret*[1]. O! acest *quaerens quem devoret* ce impresie mi-a făcut! Ştiam de asemenea că intrigantul de Lucifer poate lua orice înfăţişare ca să ne ducă în ispită; şi nu mi-aţi fi scos din minte ca se ascunsese în pielea lui Rouget, ca să mă-nveţe să înjur de Dumnezeu. Aşa că, îndată ce m-am întors în fabrică, cea dintâi grijă mi-a fost să-l vestesc pe Vineri că, de azi înainte, trebuia să rămână la el acasă. Nenorocitul Vineri! Ucazul ăsta îi sfâşie inima, dar se supuse fără să murmure. Câteodată îl zăream în pragul uşii portarului dinspre ateliere; sta în picioare acolo, trist, şi când vedea că-l privesc, nenorocitul, vrând să mă înduioşeze, scotea cele mai înspăimântătoare răcnete, fluturându-şi coama aprinsă; dar cu cât mugea mai tare, cu atâta mă ţineam mai departe. Mi se părea că seamănă cu faimosul leu *quaerens*. Îi strigam: „Pleacă! Mi-e groază de tine!”

Rouget se încăpăţâna să urle astfel câteva zile: apoi, într-o dimineaţă, taică-său, plictisit de răcnetele lui de acasă, îl trimise la ucenicie, să mai răcnească şi acolo, şi nu l-am mai văzut.

Entuziasmul meu pentru Robinson nu se răci însă nicio clipă. Tocmai pe atunci, unchiul Baptiste se dezgustă deodată de papagalul lui şi mi-l dădu mie. Papagalul ăsta îl înlocui pe Vineri. L-am aşezat într-o cuşcă frumoasă, la capătul reşedinţei mele de iarnă, şi iată-mă mai Crusoe decât oricând, petrecându-mi zilele între patru ochi cu

această interesantă pasăre, străduindu-mă s-o învăţ a spune: „Robinson, sărmanul meu Robinson!” înţelegeţi asta? Papagalul pe care unchiul Baptiste mi-l dăduse ca să scape de limbuţia lui se încăpăţână să tacă, de cum a fost al meu… Nici tu „sărmanul meu Robinson” şi nici altceva: niciodată n-am putut să-i scot o vorbă. Totuşi îl iubeam mult şi aveam cea mai mare grijă de el.

Aşa trăiam, papagalul şi cu mine, în cea mai mare singurătate, când, într-o dimineaţă, mi se întâmplă ceva într-adevăr neobişnuit. În ziua aceea ieşisem din colibă devreme şi, înarmat până-n dinţi, îmi cercetam cu de-amănuntul insula… Deodată am văzut venind spre mine un grup de trei sau patru inşi care vorbeau foarte tare şi dădeau din mâini cu aprindere. Doamne sfinte! Oameni pe insula mea! Abia am avut când să m-arunc după un tufiş de leandri, pe burtă, mă rog… Oamenii trecură pe lângă mine, fără să mă vadă. Mi s-a părut că desluşesc glasul portarului Colombe, ceea ce mă mai linişti puţin: dar, oricum, îndată ce se îndepărtară, am ieşit din ascunzătoare şi i-am urmărit de la distanţă, ca să văd ce-o să se mai întâmple…

Străinii ăştia rămaseră multă vreme în insula mea. O cercetară cu de-amănuntul, de la un capăt la celălalt. I-am văzut cum intrau în peşterile mele şi sondau cu bastoanele adâncimea oceanelor. Din când în când se opreau şi clătinau din cap. Mă temeam grozav să nu-mi descopere cumva reşedinţele… Ce m-aş fi făcut atunci, sfinte Dumnezeule! Din fericire, nu s-a întâmplat una ca asta şi, după o jumătate de ceas, oamenii se retraseră fără să bănuiască măcar că insula era locuită. De cum plecară, am alergat să mă-nchid într-una din colibele mele şi am stat acolo toată ziua întrebându-mă cine erau oamenii aceia şi de ce veniseră.

Aveam s-o aflu curând.

Seara, la masă, domnul Eyssette ne vesti solemn că vânduse fabrica şi că, peste o lună, vom pleca cu toţii la Lyon, unde vom locui de-acum înainte.

A fost o lovitură grozavă. Mi s-a părut că se năruie tot cerul peste mine. Fabrica vândută!… Ei bine, dar insula mea, peşterile mele şi colibele mele?

Vai! Insula, peşterile, colibele, domnul Eyssette vânduse tot: trebuia să părăsesc tot. Doamne, ce-am mai plâns!…

Timp de o lună, pe când acasă se împachetau oglinzile, vasele, eu mă plimbam, trist şi singur prin scumpa mea fabrică. Vă închipuiţi că nu-mi mai ardea de joacă… a! nu… Mă aşezam prin toate ungherele şi, privind lucrurile din jurul meu, le vorbeam ca unor oameni. Spuneam platanilor: „Rămâneţi cu bine, dragii mei prieteni!”, iar bazinelor: „S-a isprăvit, n-o să ne mai vedem!” în fundul grădinii era un rodiu mare, ale cărui flori frumoase, roşii, se răsfaţau la soare. I-am zis plângând: „Dă-mi o floare!”. Şi mi-o dădu. Am băgat-o în sân, ca pe

o amintire de la el. Eram tare nenorocit.

Totuşi, în durerea asta mare, două lucuri mă făceau să zâmbesc: mai întâi, gândul că voi călători cu vaporul, şi apoi mi se îngăduise să-mi iau papagalul cu mine. Îmi ziceam că Robinson îşi părăsise insula aproape în aceleaşi împrejurări, şi asta-mi dădea curaj.

În sfârşit sosi şi ziua plecării. Domnul Eyssette era de o săptămână la Lyon. Ne-o luase înainte cu mobilele. Am plecat, aşadar, împreună cu Jacques, cu mama şi cu bătrâna Annou. Fratele meu cel mare, abatele, nu pleca, dar ne însoţi până la diligenţa din Beaucaire, de asemenea şi portarul Colombe ne însoţi. Mergea înainte împingând o roabă foarte mare, încărcată cu cufere. După el venea frate-meu, abatele, la braţ cu doamna Eyssette. Bietul meu abate, pe care n-aveam să-l mai văd! Urma apoi bătrâna Annou, cu o uriaşă umbrelă de ploaie, albastră, şi lângă ea Jacques, tare bucuros că pleacă la Lyon, dar care totuşi plângea… în sfârşit în coada coloanei păşea Daniel Eyssette, ducând foarte grav cuşca papagalului şi uitându-se îndărăt, la fiecare pas, spre scumpa lui fabrică.

Pe măsură ce caravana se îndepărta, pomul cu rodii se înălţa cât putea peste zidurile grădinii, ca să ne mai vadă o dată… Platanii îşi legănau crengile în semn de rămas bun… Daniel Eyssette, foarte mişcat, le trimitea tuturor sărutări pe furiş, cu vârful degetelor.

Mi-am părăsit insula la 30 septembrie 18…

II. GÂNDACII

O, întâmplări din copilăria mea, ce impresie mi-aţi lăsat! Ca ieri a fost călătoria pe Ron. Mai văd vaporul, călătorii şi tot echipajul; aud zgomotul roţilor şi fluierul maşinii. Căpitanul se numea Géniès, iar bucătarul şef Montélimart. Lucrurile astea nu se uită.

Călătoria ţinu trei zile. Şi toate aceste trei zile mi le-am petrecut pe punte, coborând în sală numai ca să mănânc şi să dorm. Restul timpului şedeam la capătul vasului, aproape de ancoră. Acolo era un clopot mare, pe care-l trăgeau marinarii când intrau în oraşe. Mă aşezam lângă clopotul ăsta, printre mormane de funii; îmi ţineam cuşca papagalului între genunchi şi priveam. Ro-nul era aşa de întins, că abia i se vedeau malurile. Eu aş fi vrut să fie şi mai larg şi să se numească marea! Cerul râdea, valurile erau verzi. Bărci mari coborau pe firul apei. Luntraşi călare pe catâri treceau vadul cântând, pe lângă noi. Uneori, vaporul mergea de-a lungul vreunei insule stufoase, acoperită cu papură şi cu sălcii. ’ „Ah! o insulă pustie!” — îmi ziceam în gând şi o sorbeam din ochi…

Către sfârşitul zilei a treia am crezut c-o să se stârnească o vijelie. Cerul se întunecase deodată; o pâclă deasă se învolbura peste fluviu; la prora vaporului se aprinsese un felinar mare şi zău că în faţa tuturor acestor semne prevestitoare de furtună începeam să fiu emoţionat… în clipa aceea, cineva de lângă mine zise: „Iată Lyonul!” în acelaşi timp,

clopotul cel mare începu să sune. Era Lyonul.

Prin ceaţă am văzut nedesluşit nişte lumini care străluceau pe amândouă malurile; am trecut pe sub un pod, apoi pe sub altul. De fiecare dată, uriaşul coş al maşinii se pleca şi scuipa şuvoaie de fum negru care te făcea să tuşeşti… Pe vapor era o harababură înspăimântătoare. Călătorii îşi căutau cuferele; marinarii înjurau, rostogolind butoaie pe întuneric. Ploua…

M-am grăbit să-i ajung pe mama, pe Jacques şi pe bătrâna Annou, care erau la celălalt capăt al vaporului, şi iată-ne tuspatru, strânşi unul în altul, sub umbrela cea mare a lui Annou, în timp ce vaporul trăgea de-a lungul cheiului şi debarcarea începea.

Într-adevăr, dacă domnul Eyssette n-ar fi venit să ne scoată de acolo, cred că n-am mai fi ieşit niciodată. Se apropie de noi pe dibuite şi strigând: „Cine-i acolo" Cine-i acolo?'. La vorbele acestea binecunoscute am răspuns „Prieteni!", toţi patru într-un singur glas, nespus de fericiţi şi de uşuraţi… Domnul Eyssette ne sărută în treacăt, îl luă pe frate-meu de-o mână, pe mine de cealaltă, zise femeilor: „Urmaţi-mă!", şi la drum… A! ce mai om era!

Înaintam anevoie; se înnoptase, puntea era alunecoasă. La fiecare pas ne împiedicam de lăzi… Deodată, din capătul vasului, un glas strident, jalnic ajunge până la noi: „Robinson! Robinson!" zicea glasul.

— Ah! Dumnezeule! am strigat eu, încercând să-mi trag mâna dintr-a tatii: el crezu că lunecasem şi mi-o strânse mai tare.

Glasul reluă şi mai strident, şi mai jalnic: „Robinson! Sărmanul meu Robinson!" Am făcut o nouă sforţare să-mi trag mâna.

— Papagalul meu — strigam — papagalul meu!

— Da' ce, acum vorbeşte? mă întrebă Jacques.

Cred şi eu că vorbea; îl auzeai de la o poştă… în tulburarea mea îl uitasem tocmai la celălalt capăt al vasului, lângă ancoră, şi de acolo mă chema, ţipând din răsputeri: „Robinson! Robinson! Sărmanul meu Robinson!"

Din nenorocire eram departe. Căpitanul striga: „Grăbiţi-vă!"

— Venim să-l luăm mâine — zise domnul Eyssette — pe vapoare nu se rătăceşte nimic. Cu vorbele acestea, şi fără a ţine seamă de lacrimile mele, mă trase după el. Vai! A doua zi au trimis după el, dar nu l-au mai găsit… închipuiţi-vă deznădejdea mea: nici tu Vineri, nici tu papagal! Robinson nu mai era cu putinţă. De altfel, cu cea mai mare bunăvoinţă din lume, cum să-ţi înfiripi o insulă pustie la etajul al patrulea într-o casă murdară şi umedă de pe strada Felinarului7

Ah, ce casă îngrozitoare! Toată viaţa am s-o văd: scara era cleioasă; curtea semăna cu un puţ: portarul, un cizmar, îşi avea magherniţa lângă pompăm. Era înfiorător.

În seara sosirii noastre, bătrâna Annou, dereticând prin bucătărie, scoase un ţipăt deznădăjduit:

— Gândaci! Gândaci!

Am venit în goana mare. Ce privelişte!…

Bucătăria era plină de gângăniile astea scârboase; foiau pe poliţa de vase, de-a lungul pereţilor, în sertare, pe cămin, în bufet, pretutindeni. Le striveai fără voie. Ptiu! Annou omorâse o sumedenie: dar cu cât le omora, cu atât mai multe veneau. Ieşeau pe gura canalului; s-a astupat gura canalului, dar în seara următoare se întoarseră iar, prin altă parte, nu se ştie pe unde. A trebuit să ţinem o pisică anume ca să le stârpească, şi în fiecare noapte era un măcel îngrozitor la bucătărie.

Gândacii mă făcură să urăsc Lyonul chiar din prima seară. A doua zi a fost şi mai rău. Trebuia să ne schimbăm obiceiurile: erau alte ore pentru mese. Pâinile n-aveau aceeaşi formă ca la noi. Li se zicea „cununi” ’. Ce mai nume!

La măcelărie, când bătrâna Annou cerca o *carbonadă,* vânzătorul îi râdea în nas; nu ştia ce-i o „carbonadă” sălbaticul acela!… Vai! m-am plictisit grozav!

Ca să ne mai înveselim, duminica ne luam umbrelele şi porneam cu toţii la plimbare pe cheiurile Ronului. Fără să ne dăm seama, ne îndreptam totdeauna spre miazăzi, înspre Perrache. „Mi se pare că aşa ne mai apropiem de meleagurile noastre”-zicea mama, care tânjea şi mai mult decât mine… Plimbările astea în familie erau jalnice. Domnul Eyssette bombănea, Jacques plângea întruna, eu rămâneam totdeauna în urmă; nu ştiu de ce, mi-era ruşine pe stradă…

Peste o lună, bătrâna Annou se îmbolnăvi. Ceaţa o ucidea. A trebuit s-o trimitem înapoi în sud. Biata femeie, care o iubea pe mama cu patimă, nu se putea hotărî să ne părăsească. Se ruga fierbine s-o mai ţinem şi ne făgăduia că n-o să moară. Am fost nevoiţi s-o îmbarcăm cu sila. Când ajunse acasă, se mărită de deznădejde.

După ce plecă Annou, n-am mai luat altă servitoare, ceea ce mi se păru culmea mizeriei… Nevasta portarului urca să ne facă treburile mai grele; la maşina de gătit mama îşi ardea frumoasele mâini albe, pe care îmi plăcea atâta să le sărut. Târguielile le făcea Jacques. Mama-i punea sub braţ un coş mare şi-i zicea: „O să cumperi asta şi asta”, şi el cumpăra foarte bine de toate, dar totdeauna plângând, bineînţeles.

Bietul Jacques! Nici el nu era fericit. Domnul Eyssette, văzându-l veşnic cu ochii în lacrimi, prinsese ciudă pe el şi-i dădea mereu câte una peste cap… Toată ziulica auzeai: „Jacques, eşti un nătâng! Jacques, eşti un măgar!” Ce-i drept, când tata era de faţă, nenorocitul de Jacques se prostea. Silinţa pe care şi-o dădea ca să nu plângă îl sluţea. Domnul Eyssette era piaza lui rea. Ascultaţi întâmplarea cu ulciorul.

Intr-o seară, când să ne aşezăm la masă, băgăm de seamă că nu mai este nicio picătură de apă în toată casa.

— Dacă vreţi, aduc eu — zise Jacques, bunul copil.

Şi numai ce apucă ulciorul, un ulcior mare de porţelan.

D. Eyssette dă din umeri:

— Dacă se duce Jacques-spune el-cu siguranţă că sparge ulciorul.

— Auzi, Jacques-vorbeşte doamna Eyssette, cu glasu-i liniştit-auzi bagă bine se seamă să nu-l spargi.

D. Eyssette urmează:

— O! degeaba-i spui să nu-l spargă, că tot o să-l spargă.

Aici, glasul plângător al lui Jacques:

— Dar, în sfârşit, de ce vrei numaidecât să-l sparg?

— Eu nu vreau să-l spargi, dar îţi spun c-o să-l spargi-răspunse domnul Eyssette pe un ton care nu îngăduie să-i răspunzi.

Jacques nu răspunde; ia ulciorul cu o mână înfrigurată şi iese repede, parc-ar spune: „Aha, am să-l sparg? Ei bine, să vedem!"

Trec cinci minute, trec zece: Jacques nu se mai întoarce. Doamna Eyssette începe să se neliniştească:

— Numai să nu i se fi întâmplat ceva!

— Ei, asta-i! Ce vrei să i se întâmple? zice domnul Eyssette, morocănos. A spart ulciorul şi nu îndrăzneşte să se mai întoarcă.

Dar spunând acestea — cu toată înfăţişarea lui morocănoasă era omul cel mai bun din lume -se scoală şi deschide uşa, să vadă ce-i cu Jacques. N-are mult de mers: Jacques stă în picioare în sală, în faţa uşii, cu mâinile goale, tăcut, împietrit. Văzându-l pe domnul Eyssette, se îngălbeneşte şi, cu glas sfâşietor şi slab, o, atât de slab: „L-am spart" — zise el… îl spărsese!…

În arhivele casei Eyssette, numim asta „întâmplarea cu ulciorul".

Eram de vreo două luni la Lyon, când părinţii noştri se gândiră să ne dea la învăţătură. Tata ar fi vrut să ne înscrie la liceu, dar costa prea scump. „Ce-ar fi dacă i-am trimite la o manecanterie? zise doamna Eyssette. Pare-se că băieţii o duc bine acolo". Gândul ăsta îi surâse tatii, şi cum Saint-Nizier era biserica cea mai apropiată, am fost trimişi la manecanteria de la Saint-Nizier.

Era tare plăcut la manecanterie! în loc să ne împuieze capul greacă şi cu latină, ca în celelalte institute, ne învăţau să slujim la liturghie de o parte şi de alta a altarului, să cântăm imnuri, să îngenunchem, să cădelniţăm cu eleganţă, ceea ce-i foarte greu. Mai erau pe ici pe colo şi câteva ore pe zi menite declinărilor şi Epitomului, dar asta era numai accesoriu. Înainte de toate eram acolo pentru slujba bisericească. Cel puţin o dată pe săptămână, abatele Micou ne spunea, între două prize de tabac şi cu un aer solemn: „Domnilor, mâine dimineaţă nu se învaţă! Avem o înmormântare!"

Avem o înmormântare. Ce fericire! Apoi mai erau şi botezuri, nunţi, o vizită a monseniorului sau sfânta împărtăşanie pe care o duceam vreunui bolnav. O! sfânta împărtăşanie! Ce mândri eram când puteam s-o însoţim!… Preotul păşea sub un polog de catifea roşie, ţinând ostia

şi sfântul mir. Doi copii din cor susţineau pologul, alţi doi umblau pe lângă preot cu felinare mari, aurite. Al cincilea mergea înainte cădelniţând. De obicei, eu îndeplineam funcţia aceasta. Când trecea sfântul maslu, bărbaţii se descopereau, femeile îşi făceau cruce. Dacă întâlneam în cale vreun post, santinela striga: „Drepţi!" Soldaţii alergau şi se aşezau în rând. „Prezentaţi… arm!" — comanda ofiţerul… Puştile răsunau, tobele dădeau onorul. Eu cădelniţam de trei ori, ca pentru Sanctus, şi treceam înainte. Era tare plăcut la manecanterie!

Fiecare dintre noi avea într-un dulăpior un întreg echipament preoţesc: o sutană neagră cu pulpană lungă, un stihar, un veşmânt cu mâneci, scrobite, ciorapi de mătase neagră, două chitii, una de postav, alta de catifea, gulere ce cădeau pe piept tivite cu mărgeluţe albe, într-un cuvânt, tot ce ne trebuia.

Pare-se că costumul ăsta-mi venea foarte bine.

„Să-l mănânci, nu alta" — spunea doamna Eyssette. Din nenorocire eram tare mic, şi asta mă deznădăjduia. Închipuiţi-vă că, chiar ridicându-mă în vârful picioarelor, nu ajungeam mai sus de ciorapii albi ai domnului Caduffe, uşierul nostru, şi apoi mai eram şi aşa de plăpând!… Odată, la liturghie, mutând evangheliile din loc, cartea cea mare era atât de grea, încât m-a târât cu ea. Am căzut cât eram de lung pe treptele altarului. Pupitrul se sfărâmă, slujba se întrerupse. Era în ziua de Rusalii. Ce scandal!… Afară de micile neajunsuri ale staturii mele mărunte, eram tare mulţumit de soarta mea, şi adeseori seara, la culcare, eu şi cu Jacques ne spuneam: „De fapt, e tare plăcut la manecanterie". Din nenorocire n-am rămas multă vreme acolo. Un prieten al familiei, rector la o universitate din sud, scrise într-o zi tatii că, dac-ar dori o bursă de extern la liceul din Lyon pentru unul din fii lui, ar putea să-i obţină una.

— O să fie pentru Daniel — zise domnul Eyssette.

— Dar Jacques? întrebă mama.

— Ei, pe Jacques îl ţin lângă mine; o să-mi fie de mare folos. De altfel am băgat de seamă că-i place negoţul. O să-l facem negustor.

La drept vorbind, nu ştiu, zău, cum de putuse domnul Eyssette să-şi dea seama că Jacques avea aplecare pentru negoţ. Pe vremea aceea, bietul băiat n-avea aplecare decât pentru lacrimi şi, dacă l-ai fi întrebat… Dar nu l-a întrebat nimeni nici pe el, nici pe mine.

Ceea ce mă izbi mai întâi, de cum am intrat la liceu, este că numai eu eram cu bluză. La Lyon, fiii oamenilor avuţi nu poartă bluze, ci numai copiii străzii, haimanalele, cum li se zice. Eu aveam o bluziţă în pătrăţele, încă de pe vremea fabricii; aveam o bluză, aşa că arătam ca un copil al străzii… Când am intrat în clasă, elevii începură să râdă în batjocură: „Ia te uită! Are bluză!" — ziceau ei. Profesorul se strâmbă şi el, şi îndată prinse ură pe mine. De atunci, îmi vorbea numai din

vârful buzelor şi cu dispreţ. Niciodată nu mă chema pe nume, ci totdeauna: „Hei, tu cel de colo, cum îţi zice, piciule!” Totuşi îi spusesem de peste douăzeci de ori că mă numesc Daniel Eyssette… Până la urmă, colegii mei mă porecliră „Piciul”, şi porecla îmi rămase…

Nu numai bluza mă deosebea de ceilalţi copii. Ceilalţi aveau ghiozdane frumoase de piele galbenă, călimări de merişor care miroseau frumos, caiete cartonate, cărţi noi; pe când ale mele erau nişte vechituri cumpărate pe cheiuri, mucegăite, ponosite, cu miros rânced; coperţile erau totdeauna ferfeniţă, uneori mai lipseau şi foi. Jacques îşi dădea toată silinţa să mi le lege în carton gros şi cu clei; dar punea totdeauna prea mult clei şi puţeau.

Îmi făcuse şi o mapă de carton cu o mulţime de buzunare, foarte bună, dar tot cu prea mult clei. Nevoia de a lipi şi de a cartona ajunsese pentru Jacques o patimă, ca şi nevoia de a plânge. Veşnic avea înaintea focului o grămadă de ibrice cu clei şi, îndată ce putea să fugă o clipă de la prăvălie, lipea, cartona, lega. Restul zilei ducea pachete în oraş, scria după dictare, făcea cumpărături — în sfârşit, tot ce priveşte negoţul.

Cât despre mine, înţelesesem că, dacă eşti bursier, porţi bluză şi te cheamă „Piciul”, trebuie să munceşti de două ori mai mult decât ceilalţi ca să fii egalul lor şi, pe cinstea mea. Piciul se puse pe lucru cu tot curajul.

Ce Pici inimos! Parcă-l văd iama, în odaia lui fără foc, stând la masa de lucru, cu picioarele învelite într-o pătură. Afară, vântul biciuia geamurile. În prăvălie îl auzeai pe domnul Eyssette care dicta:

— Am primit stimata dumneavoastră scrisoare din 8 curent…

Iar glasul plângăreţ al Iui Jacques repeta:

— Am primit stimata dumneavoastră scrisoare din 8 curent…

Din când în când, uşa odăii se deschidea domol; doamna Eyssette intra. Se apropia de Pici în vârful picioarelor. Sst!…

— Lucrezi? îi zicea încetişor.

— Da, mamă.

— Nu ţi-e frig?

— A, nu!

Piciul mintea. Dimpotrivă, îi era tare frig.

Atunci doamna Eyssette se aşeza lângă el, cu împletitura; sta acolo ceasuri întregi, numărându-şi ochiurile în şoaptă, şi ofta lung din când în când.

Biată doamnă Eyssette! Se gândea întruna la meleagurile acelea scumpe, pe care nu nădăjduia să le mai vadă… Vai! Spre nenorocirea ei, spre nenorocirea noastră, a tuturor, avea să le revadă curând…

III. „A MURIT; RUGAŢI-VĂ PENTRU EL!”

Era într-o luni din luna iulie.

În ziua aceea, ieşind de la liceu, câţiva colegi mă luaseră cu ei la o partidă de bare, şi când m-am hotărât să mă întorc acasă, era mult mai târziu decât aş fi vrut. Din piaţa Terreaux până în strada Felinarului am alergat fără să mă opresc, cu cărţile la cingătoare şi cu şapca-n dinţi.

Totuşi, fiindcă mă temeam grozav de tata, am stat o clipă pe scări să mai răsuflu, numai cât îmi trebuia ca să născocesc o poveste spre a-mi îndreptăţi întârzierea. Apoi am sunat vitejeşte.

Însuşi domnul Eyssette îmi deschise. „Ce târziu vii!" — zise el.

Am început să-mi îndrug minciuna tremurând, dar dragul de el nu-mi dădu răgaz să isprăvesc şi, strângându-mă la pieptul lui, mă sărută lung şi tăcut.

Eu, care mă aşteptam cel puţin la un perdaf straşnic, am rămas uimit de primirea aceasta. M-am gândit îndată că poate-l aveam la masă pe preotul de la Saint-Nizier. Ştiam din experienţă că atunci nu eram dojeniţi niciodată. Dar, de cum am intrat în sufragerie, am şi văzut că mă înşelasem. Pe masă nu erau decât două tacâmuri, al tatii şi al meu.

— Dar mama? Dar Jacques? am întrebat eu, cu mirare.

D. Eyssette îmi răspunse cu un glas neobişnuit de blând:

— Maică-ta şi cu Jacques au plecat. Daniel dragă, fratele tău, abatele, e greu bolnav. Apoi, văzând ce tare mă îngălbenisem, adăugă aproape vesel, ca să mă liniştească. Şi când spun greu bolnav, e un fel de a vorbi, ni s-a scris că abatele a căzut la pat. Ştii cum e maică-ta: a vrut să plece şi i l-am dat pe Jacques s-o însoţească. Lasă că n-o să fie nimic!.. Şi acum, şezi colo şi să mâncăm. Mor de foame.

M-am aşezat la masă fără să spun nimic, dar eram foarte mâhnit, şi mă străduiam din răsputeri să nu izbucnesc în lacrimi când mă gândeam că frate-meu cel mare, abatele, era greu bolnav. Am stat la masă trişti, unul în faţa celuilalt, fără să scoatem o vorbă. Domnul Eyssette mânca repede, trăgea câte o duşcă, apoi se oprea deodată şi cădea pe gânduri… Iar eu, nemişcat în capul mesei, ca încremenit, îmi aduceam aminte de frumoasele poveşti pe care abatele mi le spunea când venea la fabrică. Îl vedeam cum îşi sumeca vitejeşte sutana ca să treacă peste bazine, îmi amintesc şi de ziua când a slujit cea dintâi liturghie, la care a fost de faţă toată familia. Ce frumos era când se întorcea spre noi, cu braţele deschise, zicând *Dominus vobiscum,* cu glas aşa de blând, încât doamna Eyssette plângea de bucurie!… Acuma mi-l închipuiam acolo, în pat, bolnav (o! tare bolnav; mi-o spunea ceva), şi ceea ce-mi sporea mâhnirea de a-l şti în starea aceasta era un glas pe care-l auzeam strigându-mi din adâncul inimii: „Dumnezeu te pedepseşte, e vina ta! Trebuia să te întorci de-a dreptul acasă! Nu trebuia să minţi!'" Şi copleşit de gândul înspăimântător că Dumnezeu, pentru a-l pedepsi, îl lăsa pe frate-său să moară, Piciul pierdea orice

nădejde, zicându-şi: „Nu, niciodată! Niciodată n-am să mai joc bare când o să ies de la liceu”.

După ce am isprăvit de mâncat, am aprins lampa şi am stat de veghe. Pe faţa de masă, printre firimiturile desertului, domnul Eyssette îşi puse registrele comerciale groase şi socotea cu glas tare. Finet, motanul gândacilor, mieuna trist, dând târcoale în jurul mesei… Eu deschisesem fereastra şi mă rezemasem cu coatele pe ea…

Se înnoptase, era zăpuşeală… Se auzea cum oamenii de jos râdeau şi vorbeau în faţa uşilor lor, în timp ce tobele de la fortul Loyasse băteau în depărtare… Şedeam acolo de vreo câteva clipe, gândindu-mă la lucruri triste şi privind fără ţintă în noapte, când clopotul de la uşă sună puternic şi mă smulse pe neaşteptate de la fereastră. M-am uitat la tata cu frică şi mi s-a părut că şi pe faţa lui trecea fiorul de spaimă şi de groază care mă cuprinsese pe mine. Clopotul ăsta îl sperie şi pe dânsul.

— A sunat! făcu el aproape în şoaptă.

— Lasă, tată! Mă duc eu.

Şi m-am repezit la uşă.

Un om era în prag. L-am zărit în umbră că-mi întinde ceva, iar eu stăm la îndoială dacă trebuie să primesc.

— E o telegramă — zise el.

— O telegramă. Doamne sfinte! Pentru ce?

Am luat-o înfiorat, şi chiar împingeam uşa, dar omul o ţinu cu piciorul, şi-mi spuse cu răceală:

— Trebuie să iscăleşti!

Trebuie să iscălesc! Nu ştiam; era cea dintâi telegramă pe care o primeam.

— Cine-i acolo, Daniel! îmi strigă domnul Eyssette. Glasul îi tremura.

I-am răspuns:

— Nu-i nimic! E un sărac… Şi, făcând semn omului să mă aştepte, am alergat în odaia mea, am muiat condeiul în cerneală, dibuind, şi apoi m-am întors.

Omul zise:

— Iscăleşte aici.

Piciul iscăli cu o mână tremurătoare, la lumina slabă a lămpilor de pe scară; pe urmă închise uşa şi se întoarse, ţinând telegrama ascunsă sub bluză.

O! da, te ţineam ascunsă sub bluză, telegramă aducătoare de nenorociri! Nu voiam ca domnul Eyssette să te vadă, fiindcă ştiam dinainte că ne vesteai ceva îngrozitor, şi când te-am deschis, nu mi-ai spus nimic nou, înţelegi tu, telegramă! Nu mi-ai spus nimic alta decât ceea ce inima mea ghicise îndată.

— Era un cerşetor? mă întrebă tata, uitându-se la mine.

I-am răspuns fără să roşesc: „Era un cerşetor”. Şi pentru a-i spulbera bănuielile, mi-am reluat locul la fereastră.

Am mai stat acolo câtva timp, nemişcat şi tăcut, strângând la piept hârtia care mă ardea.

Din când în când încercam să judec, să-mi fac curaj, şi-mi ziceam: „Ce ştii tu? Poate că-i o veste bună. Poate ni se scrie că s-a însănătoşit!”… Dar de fapt simţeam bine că nu era adevărat, că mă minţeam pe mine însumi, că telegrama n-o să spună că s-a vindecat.

În sfârşit m-am hotărât să trec în odaia mea ca să ştiu odată adevărul. Am ieşit din sufragerie, încet, ca din întâmplare; dar când am ajuns în odaia mea, cu ce iuţeală înfrigurată am aprins lampa! Şi cum îmi tremurau mâinile, când am deschis telegrama aceea aducătoare de moarte! Şi cu ce lacrimi fierbinţi am stropit-o, după ce-am deschis-o!… Am recitit-o de douăzeci de ori, nădăjduind mereu că m-am înşelat. Dar, bietul de mine, degeaba o citeam şi o reciteam, şi o învârteam pe toate părţile, n-am putut s-o fac să spună altceva decât ceea ce spusese la început, ceea ce ştiam bine c-avea să spună:

„A murit! Rugaţi-vă pentru el!”

Nu ştiu câtă vreme am rămas acolo, în picioare, plângând în faţa telegramei deschise. Îmi aduc aminte numai că ochii mă usturau tare şi că, înainte de a ieşi din odaia mea, mi-am clătit faţa îndelung. Apoi m-am întors în sufragerie, ţinând în mâna mea mică şi înţepenită telegrama de trei ori blestemată.

Şi acuma, ce era să fac? Cum să-i spun tatii groaznica veste, şi ce caraghioasă copilărie mă împinsese s-o păstrez numai pentru mine? Mai devreme sau mai târziu, parcă nu tot avea s-o afle? Ce nebunie! Cel puţin dacă m-aş fi dus de-a dreptul la el când sosise telegrama, am fi deschis-o împreună, în clipa aceasta n-aş mai avea nimic de spus.

Dar în timp ce gândeam astfel, m-am apropiat de masă şi m-am aşezat lângă domnul Eyssette, chiar lângă el. Bietul om îşi închisese registrele şi, cu vârful peniţei, se juca gâdilând botul alb al lui Finet. Mi se rupea inima că se juca astfel. Vedeam cum faţa bună, pe care lampa o lumina pe jumătate, se însufleţea şi din când în când, şi-mi venea să-i spun: „O, nu râde, nu te rog!”

Şi cum mă uitam trist la el, cu telegrama în mână, domnul Eyssette înălţă capul. Privirile noastre se întâlniră şi nu ştiu ce văzu el în ochii mei, dar ştiu că faţa i se descompuse deodată, că un strigăt puternic îi ţâşni din piept şi că-mi zise cu un glas ce-ţi rupea inima: „A murit, nu-i aşa?” Ştiu că telegrama îmi alunecă din mână, că am căzut în braţele lui plângând în hohote şi c-am plâns îndelung, pierduţi şi îmbrăţişaţi, în timp ce la picioarele noastre Finet se juca cu telegrama, groaznica telegramă vestitoare de moarte, pricina tuturor lacrimilor noastre.

Credeţi-mă, nu mint: a trecut atâta vreme de când s-au petrecut lucrurile acestea, atâta vreme de când doarme sub pământ scumpul

meu abate, pe care-l iubeam aşa de mult; ei bine, chiar astăzi, când primesc o telegramă, nu pot s-o deschid fără un fior de groază. Mi se pare că voi citi *c-a murit* şi că trebuie *să ne rugăm pentru el!*

IV. CAIETUL ROŞU

în cărţile vechi de rugăciuni se găsesc ilustraţii naive, unde maica celor şapte dureri e înfăţişată cu amândoi obrajii brăzdaţi de câte o zbârcitură adâncă, cicatrice dumnezeiască, pe care artistul a pus-o acolo ca să ne spună: „Uitaţi-vă cât a plâns!”… Această zbârcitură — zbârcitură lacrimilor– jur c-am văzut-o pe faţa slăbită a d-nei Eyssette, când se întoarse la Lyon, după ce-şi înmormântase fiul.

Sărmana mamă! Din ziua-aceea nu mai voi să zâmbească. Purta numai rochii negre şi faţa-i era totdeauna adânc mâhnită. Veşmintele, ca şi inima ei, rămaseră cernite pentru vecie. De altfel, nimic nu se schimbă în casa Eyssette. Era doar ceva mai lugubru, atâta tot. Preotul de la Saint-Nizier făcu câteva slujbe pentru odihna sufletului abatelui. Dintr-o bluză de lucru veche a tatii se croiră două hăinuţe negre pentru copii, şi viaţa, trista viaţă, reîncepu.

Trecuse câtva timp de la moartea scumpului nostru abate, când, într-o seară, înainte de a ne culca, am rămas uimit văzându-l pe Jacques că încuie odaia noastră, răsucind cheia de două ori, astupă cu grijă crăpăturile uşii şi apoi vine spre mine, cu un aer solemn şi tainic.

Trebuie să vă spun că, de la întoarcerea lui din sud, se produsese o ciudată schimbare în obiceiurile amicului Jacques. Mai întâi, şi puţini o vor crede, Jacques nu mai plângea deloc sau aproape deloc: apoi, patima lui nebună pentru cartonat mai că-i trecuse. Ibricelele cu clei se mai arătau din când în când pe plită, dar nu cu aceeaşi râvnă: acum, dacă aveai nevoie de o mapă de carton, trebuia să-i cazi în genunchi să ţi-o facă… Lucruri de necrezut! O cutie de pălării, pe care i-o comandase doamna Eyssette, sta începută de opt zile… Ceilalţi nu băgau de seamă nimic, dar eu vedeam bine că Jacques avea ceva. De câteva ori îl surprinsesem în prăvălie că vorbea singur, dând din mâini. Noaptea nu dormea; îl auzeam mormăind printre dinţi, şi apoi deodată sărea ars din pat şi umbla cu paşi mari prin odaie… Toate acestea nu erau fireşti şi mă speriam când mă gândeam la ele. Mi se părea că Jacques o să înnebunească.

În seara aceea, văzându-l că întoarce de două ori cheia în uşa odăii noastre, gândul cu nebunia mi-a venit iar în minte şi am făcut o mişcare de spaimă. Bietul meu Jacques nu băgă de seamă nimic şi, luându-mi grav o mână într-ale lui, îmi zise:

— Daniel, am să-ţi încredinţez o taină, dar trebuie să-mi juri că nu vei spune nimănui nimic.

Am înţeles îndată că Jacques nu era nebun. Şi, fără să mai stau la gânduri, i-am răspuns:

— Îţi jur, Jacques!

— Ei bine, nu ştii?… S st!… Fac un poem, un poem mare!

— Un poem, Jacques?! Faci un poem, tu?!

Drept orice răspuns, Jacques scoase de sub vestă un caiet mare, roşu, cartonat de el, la începutul căruia scrisese cât putuse mai frumos:

RELIGIE! RELIGIE!

Poem în douăsprezece cânturi de Eyssette (Jacques)

Era ceva aşa de măreţ, încât mi-a venit ameţeală.

Înţelegeţi?… Jacques, frate-meu Jacques, un copil de treisprezece ani. Jacques cel plângăreţ şi cu ibricelele de clei scria *Religie! Religie!* — poem în douăsprezece cânturi!

Şi nimeni nu bănuia nimic! Şi nu încetau să-l trimită după zarzavat, cu coşul sub braţ! Şi tata îi striga mai mult ca oricând: „Jacques, eşti un măgar!…”

A! bunul meu Eyssette (Jacques!) cum li-aş fi sărit de gât cu dragă inimă, dac-aş fi îndrăznit! Dar n-am îndrăznit… Ia gândiţi-vă!… *Religie! Religie!* — poem în douăsprezece cânturi!… Totuşi, adevărul mă sileşte să spun că poemul acesta în douăsprezece cânturi era încă departe de a fi isprăvit. Ba chiar cred că nu scrisese decât cele dintâi patru versuri din primul cânt: dar ştiţi, în lucrările de felul ăsta, începutul e totdeauna partea cea mai grea, iar cum spunea, pe bună dreptate, şi Eyssette (Jacques): „Acum, că am cele dintâi patru versuri, restu-i o nimica toată: e numai chestie de timp”.

Restul ăsta, care nu era decât chestie de timp, niciodată Eyssette (Jacques) nu izbuti să-l isprăvească… Ce vreţi? Şi poemele au soarta lor; pare-se că soarta poemului *Religie! Religie!* era să nu fie nicidecum în douăsprezece cânturi. Zadarnic se străduí poetul, niciodată nu trecu de cele dintâi patru versuri. Era o fatalitate. Până la urmă, bietul băiat, scos din răbdări, lăsă dracului poemul şi dădu drumul Muzei (pe atunci, se mai spunea Muză). Chiar în ziua aceea însă începu iar să plângă şi ibricelele cu clei se iviră din nou înaintea focului… Dar caietul roşu?… O! şi caietul roşu îşi avea soarta lui.

Jacques îmi zise: „Ţi-l dau ţie, scrie într-însul ce vrei”. Şi ştiţi ce-am scris eu în el?… Poeziile mele, zău! Poeziile Piciului. Mă molipsisem de la Jacques.

Şi acum, dacă cititorul mi-o îngăduie, şi în timp ce Piciul îşi culege rimele, să trecem dintr-un salt peste patru sau cinci ani din viaţa lui. Mă grăbesc s-ajung în primăvara anului 18… pe care familia Eyssette n-a uitat-o nici până astăzi. Orice familie are datele ei. De altfel, cititorul nu va pierde nimic dacă nu va cunoaşte crâmpeiul ăsta din viaţa mea, asupra căruia nu mă opresc. E mereu acelaşi cântec, lacrimi şi sărăcie! Afacerile nu merg, chiria neplătită la timp, creditorii fac gălăgie, diamantele mamei vândute, argintăria — la Muntele de pietate, cearşafurile găurite, pantalonii peticiţi, lipsuri de tot felul,

umilinţe zilnice, veşnicul „ce-o să ne facem mâine?”, clopoţelul tras cu obrăznicie de portărei, portarul care zâmbeşte când treci, şi apoi împrumuturile, şi apoi poliţele protestate, şi apoi… şi apoi…

Iată-ne dar în 18…

În anul acela, Piciul îşi isprăvea ultima clasă de liceu.

După cât ţin minte, era un tânăr tare pretenţios, care se credea filosof şi poet. De altfel, nu era mai înalt de-o şchioapă şi nu-i mijea niciun fir de barbă.

Dar într-o dimineaţă, pe când acest mare filosof de Pici se pregătea să meargă la şcoală, domnul Eyssette-tatăl îl chemă în prăvălie şi, de cum îl văzu intrând, îi spuse cu glasu-i aspru:

— Daniel, aruncă-ţi cărţile, nu te mai duci la liceu! Acestea zise, domnul Eyssette-tatăl începu să umble cu paşi mari prin prăvălie, fără să mai scoată o vorbă. Părea foarte mişcat, şi Piciul de asemenea, vă asigur. După o lungă tăcere, domnul Eyssette reluă: Băiete dragă — făcu el — trebuie să-ţi dau o veste rea, o! foarte rea… vom fi nevoiţi să ne despărţim cu toţii, şi uite de ce. În clipa aceea, de după uşa întredeschisă răsună un hohot de plâns, un hohot sfâşietor. Jacques, eşti un măgar! strigă domnul Eyssette, fără să se întoarcă, apoi urmă: Acum şase ani, când am venit ruinaţi la Lyon, nădăjduiam că, muncind din greu, voi putea să refac averea noastră, dar diavolul şi-a vârât coada! N-am izbutit decât să ne înfundăm până-n gât în datorii… şi-n mizerie… Astăzi s-a isprăvit, suntem înglodaţi… Ca să scăpăm, acum că sunteţi băieţi mari, n-avem decât o singură ieşire: să vindem puţinul ce ne-a mai rămas şi să ne căutăm pâinea, fiecare în altă parte.

Alt hohot de plâns al nevăzutului Jacques curmă iar vorba domnului Eyssette. Dar el însuşi era atât de mişcat, încât nu se mai supără. Făcu numai semn lui Daniel să închidă uşa şi pe urmă reluă:

— Aşa că uite ce-am hotărât: deocamdată, maică-ta se va duce în sud să stea la fratele ei, unchiul Baptiste. Jacques va rămâne la Lyon: şi-a găsit o mică slujbă la Muntele de pietate. Eu intru voiajor comercial la societatea vinicolă… Cât despre tine, bietul meu copil, va trebui să-ţi câştigi şi tu existenţa… Chiar acum am primit o scrisoare de la rector, care-ţi propune un loc de pedagog. Uite, citeşte!

Piciul luă scrisoarea.

— După cât văd-zise el, citind — n-am vreme de pierdut.

— Ar trebui să pleci mâine.

— Bine, voi pleca…

Piciul împături apoi scrisoarea şi o înapoie tatălui său, şi mâna nu-i tremura. După cum vedeţi, era un mare filosof.

În aceeaşi clipă, doamna Eyssette intră în prăvălie, apoi şi Jacques, sfios, în urma ei… Amândoi se apropiară de Pici şi-l sărutară în tăcere. Încă din ajun ştiau tot ce se petrecea.

— Pregătiţi-i cufărul! făcu pe neaşteptate domnul Eyssette. Pleacă mâine dimineaţă cu vaporul.

D-na Eyssette oftă adânc; Jacques îşi înăbuşi plânsul, fără să mai spună nimic.

Începeau să se deprindă cu nenorocirile în casa aceea. După ziua aceasta de pomină, în dimineaţa următoare toată familia îl însoţi pe Piciu la vapor. Printr-o ciudată coincidenţă era acelaşi vapor care-i adusese la Lyon acum şase ani. Căpitanul Géniés şi bucătarul-şef Montélimart! Bineînţeles, îşi amintiră cu toţii de umbrela lui Annou, de papagalul lui Robinson şi de alte câteva întâmplări de la debarcare. Amintirile acestea mai înveseliră puţin plecarea asta tristă şi aduseră umbra unui zâmbet pe buzele d-nei Eyssette.

Deodată, clopotul sună. Trebuiau să se despartă…

Smulgându-se din îmbrăţişările dragilor lui, Piciul trecu vitejeşte puntea.

— Să fii senos! îi strigă taică-său.

— Vezi să nu te-mbolnăveşti! zise doamna Eyssette. Jacques voi să-i vorbească, dar nu putu. Plângea prea tare.

Piciul nu plângea. După cum am avut cinstea să vă spun, era un mare filosof, şi fireşte că filosofii nu trebuie să se înduioşeze..

Şi totuşi, numai Dumnezeu ştie cât le iubea pe fiinţele acestea dragi, care rămâneau în urma lui, în ceaţă. Numai Dumnezeu ştie şi-ar fi dat bucuros pentru ele tot sângele şi toată făptura.

Dar ce vreţi? Bucuria de a părăsi Lyonul, mişcarea vaporului, beţia călătoriei, mândria de a se simţi bărbat — om liber, om în toată firea, călătorind singur şi câştigându-şi existenţa — toate acestea îl ameţeau pe Piciu şi-l împiedicau să se gândească, aşa cum ar fi trebuit, la cele trei fiinţe scumpe care plângeau acolo, în picioare, pe cheiurile Ronului…

A! cei trei nu erau deloc filosofi. Cu ochi îngrijoraţi şi plini de dragoste urmăreau mersul astmatic al vaporului, şi creasta lui de fum nu era mai mare decât o rândunică în zare, că ei tot mai strigau: „Adio, adio!”, făcând semne.

În vremea aceasta, domnul filosof se plimba în lung şi-n lat pe punte, cu mâinile în buzunare şi nasul în vânt. Fluiera, scuipa foarte departe, privea doamnele drept în faţă, cerceta maşinăria vaporului, îşi umfla pieptul ca un bărbat voinic, se găsea fermecător. Înainte să fi ajuns măcar la Vienne, spusese bucătarului-Montélimart şi celor doi ucenici ai lui că intrase la universitate, unde-şi câştiga foarte bine existenţa. Domnii ăştia îl felicitată, şi atunci se mândri grozav.

Odată, plimbându-se de la un capăt la celălalt al vaporului, filosoful nostru se împiedică la proră, lângă clopotul cel mare, de un colac de funii pe care, cu şase ani în urmă, Robinson Crusoe şezuse ceasuri întregi, cu papagalul său între genunchi. Colacul acesta de funii îl făcu

să râdă mult şi să roşească puţin.

„Ce caraghios trebuie să fi fost — gândea el — când îmi târâm pretutindeni după mine cuşca aceea mare, vopsită în albastru, şi papagalul acela fantastic”…

Sărmanul filosof! nu bănuia că era osândit pe viaţă să-şi târâie caraghios cuşca asta vopsită în albastru, culoarea iluziei, şi papagalul ăsta verde, culoarea speranţei.

Vai! La ora când scriu aceste rânduri, nenorocitul băiat îşi mai duce cuşca cea mare vopsită în albastru. Numai că, din păcate, azurul vergelelor se tot cojeşte zi cu zi, iar papagalul verde e pe trei sferturi jumulit!

Cea dintâi grijă a Piciului, când ajunse în oraşul lui natal, fu să se ducă la Academie, unde locuia domnul rector.

Rectorul ăsta, prieten cu Eyssette-tatăl, era un bătrân frumos, înalt, sprinten şi uscăţiv, care nu era câtuşi de puţin pedant, nici altceva asemănător, îl primi cu multă bunăvoinţă pe Eyssette-fiul. Totuşi, când fu introdus în cancelarie, bietul om nu-şi putu stăpâni o mişcare de uimire:

— Ah, Dumnezeule! făcu el. Cât e de mic!

Ce-i drept, Piciul era caraghios de mic. Apoi mai părea şi atât de tânăr, atât de plăpând!

Exclamaţia rectorului îi dădu o lovitură îngrozitoare. „N-au să mă primească!” îşi zise el. Şi începu să tremure ca varga.

Din fericire, ca şi cum ar fi ghicit ce se petrecea în acest biet căpşor, rectorul urmă:

— Apropie-te, băiete… Aşadar, o să scoatem din tine un pedagog… La vârsta ta, cu statura şi cu faţa asta, profesiunea o să fie mai grea pentru tine decât pentru oricare altul… Dar, în sfârşit, scumpul meu copil, fiindcă trebuie, fiindcă trebuie să-şi câştige existenţa, o să facem şi noi cum o fi mai bine… La început n-o să fii numit într-o şcoală mare… O să te trimit la un liceu comunal, la câţiva kilometri de aici, la Sarlande, în munţi. Acolo-ţi vei face ucenicia de bărbat, vei deprinde meseria, vei creşte, îţi vei lăsa barbă, şi atunci vom mai vedea!

În timp ce vorbea, domnul rector scria directorului liceului din Sarlande, recomandându-şi protejatul. După ce isprăvi scrisoarea, i-o înmână Piciului şi-l îndemnă să plece chiar în ziua aceea. Apoi mai adăugă câteva sfaturi înţelepte şi-i dădu drumul, bătându-l prieteneşte peste obraz şi fagăduindu-i să nu-l piardă din vedere.

Iată-l pe Piciul meu foarte mulţumit. În goana mare coboară scara cea veche de la Academie şi se duce într-un suflet să-şi oprească locul pentru Sarlande.

Diligenţa pleacă abia după-amiază. Încă patru ore de aşteptare! Piciul foloseşte prilejul ca să se plimbe fudul la soare, prin piaţă, şi să

se arate compatrioţilor săi. După ce-şi îndeplineşte această primă îndatorire, se gândeşte să mănânce ceva şi începe să caute o crâşmă după punga lui… Drept în faţa cazărmilor ocheşte una curăţică, strălucitoare, cu o firmă frumoasă, nou-nouţă:

LA HANUL CALFELOR

„Asta-i de mine!" îşi zice el. Şi după ce mai şovăie câteva minute — Piciul intră pentru întâia oară într-un restaurant — împinge uşa cu hotărâre.

Deocamdată crâşma-i pustie. Pereţi văruiţi… câteva mese de stejar… într-un colţ, nişte bastoane lungi de drumeţi, cu vârfurile de aramă, împodobite cu panglici de toate culorile… La tejghea, un bărbat voinic care sforăie cu nasul într-un ziar.

— Hei! Să vie cineva! zice Piciul, bătând cu pumnul în masă, ca un obişnuit al crâşmelor.

Grăsanul de la tejghea nu se deşteaptă numai dintr-atâta, dar din odaia din fund vine în grabă crâşmăriţa… Când dă cu ochii de noul client, pe care îngerul întâmplării i-l aduce, scoate un strigăt puternic:

— Dumnezeule, domnul Daniel!

— Annou, bătrâna mea Annou! răspunde Piciul.

Şi iată-i unul în braţele celuilalt.

Ei, Doamne, da, e Annou, bătrâna Annou, odinioară femeie la toate în casa Eyssette, acuma crâşmăriţa, mama calfelor, măritată cu Jean Peyrol, grăsanul care sforăie colo la tejghea… Şi dac-aţi şti ce fericită-i buna Annou, ce fericită-i că-l revede pe domnul Daniel! Ce-l mai sărută! Ce-l mai strânge în braţe! Ce-l mai înăbuşă!

În mijlocul acestor îmbrăţişări, omul de la tejghea se trezeşte.

La început se cam miră de primirea călduroasă pe care nevastă-sa o face acestui tânăr necunoscut, dar când află că tânărul necunoscut e domnul Daniel Eyssette în persoană, Jean Peyrol se înroşeşte de plăcere şi-şi dă şi el toată osteneala faţă de ilustrul vizitator.

— Ai luat dejunul, domnule Daniel?

— Drept să spun, nu, bunul meu Peyrol… şi tocmai de aceea am intrat aici.

— Dumnezeule! Domnul Daniel n-a luat încă dejunul!

Bătrâna Annou aleargă la bucătăne; Jean Peyrol se repede în pivniţă — o pivniţă grozavă, după spusele calfelor.

Cât ai bate din palme, masa-i pusă şi bucatele aduse; Piciul n-are decât să se aşeze şi să înceapă a mânca. La stânga lui, Annou îi taie bucăţele lungi de pâine pentru ouă, ouă proaspete, din dimineaţa aceea, albe şi spumoase… La dreapta, Jean Peyrol îi toarnă un vin vechi, Château-Neuf al papilor, ce pare un pumn de rubine aruncat în fundul paharului… Piciul e foarte fericit bea ca un templier, mănâncă mai bine decât un arhondar, ba mai şi povesteşte, între două îmbucături, c-a intrat în învăţământ, aşa că poate să-şi câştige cinstit

existenţa. Şi să-l fi văzut cu ce ifos spune: *să-şi câştige cinstit existenţa!* Bătrâna Annou se topeşte de admiraţie.

Entuziasmul lui Jean Peyrol e mai puţin viu. Găseşte foarte firesc ca domnul Daniel să-şi câştige existenţa, dacă-i în stare să şi-o câştige. La vârsta domnului Daniel, el, Jean Peyrol, cutreiera lumea de vreo patru sau cinci ani, şi cei de acasă nu mai cheltuiau nicio lăscaie pentru el, ba dimpotrivă…

Bineînţeles, vrednicul crâşmar îşi păstrează gândurile pentru sine. Să îndrăznească a-l asemui pe Jean Peyrol cu Daniel Eyssette!… Annou s-ar face foc!

Până una alta, Piciul îşi vede de treabă. Vorbeşte, bea, mănâncă, se însufleţeşte. Ochii încep să-i sticlească, obrajii îi ard. Hei! jupâne Peyrol, să se aducă gahare! Piciul vrea să ciocnească… Jean Peyrol aduce pahare şi beau cu toţii… întâi în sănătatea doamnei Eyssette, apoi a domnului Eyssette, pe urmă a lui Jacques, a lui Daniel, a bătrânei Annou, a bărbatului lui Annou, a universităţii… a mai ştiu eu cui?…

Şi uite c-au trecut două ceasuri de când beau şi stau la taifas. Vorbesc de trecutul cernit, de viitorul trandafiriu. Îşi aduce aminte de fabrică, de Lyon, de strada Felinarului, de bietul abate pe care-l iubeau atâta…

Deodată, Piciul se ridică să plece.

— Ah! oftează bătrâna Annou — aşa de repede?

Piciul îşi cere iertare; trebuie să vadă pe cineva în oraş înainte de a pleca, o vizită foarte însemnată… Ce păcat! Se simţea aşa de bine!… Mai aveau să-şi povestească atâtea lucruri!… în sfârşit, dacă-i nevoie, dacă domnul Daniel trebuie să vadă pe cineva în oraş, prietenii lui de la *Hanul calfelor* nu vor să-l oprească mai mult… „Drum bun, domnule Daniel! Dumnezeu să te păzească!”. Şi Jean Peyrol şi nevastă-sa îl însoţesc până în mijlocul străzii cu binecuvântările lor.

Ei, dar ştiţi cine-i acel cineva din oraş pe care Piciul vrea să-l vadă înainte de a pleca? E fabrica, iubita lui fabrică, după care a plâns atâta!… E grădina, apoi atelierele, platanii cei mari, toţi prietenii din copilărie, toate primele lui bucurii… Ce vreţi? Inima omului are astfel de slăbiciuni; iubeşte ce poate, fie chiar o bucată de lemn, chiar nişte pietre, chiar o fabrică… De altfel, şi istoria vă poate spune, că, la bătrâneţe, Robinson, reîntors în Anglia, s-a îmbarcat iar şi a făcut nu ştiu câte mii de leghe, pentru a-şi revedea insula pustie.

Nu-i dar de mirare dacă, pentru a şi-o revedea pe-a lui, Piciul face câţiva paşi.

Platanii cei mari, ale căror capete stufoase privesc pe deasupra caselor, l-au şi recunoscut pe vechiul lor prieten, care vine în goana mare spre ei. Îi fac semn de departe şi se pleacă unul către altul, parcă şi-ar spune: „Uite-l pe Daniel Eyssette! Daniel Eyssette s-a întors!”

Iar el se grăbeşte, se grăbeşte, dar când ajunge în faţa fabricii, se opreşte încremenit.

Nişte ziduri înalte, cenuşii, peste care nu mai trece niciun căpeţel de leandru sau de rodiu… Nu mai sunt ferestre, ci ferestrui. Nu mai sunt ateliere, ci o capelă. Deasupra porţii, o cruce mare de gresie roşie cu puţină latinească în jur!…

O, ce durere! Fabrica nu mai e fabrică. E o mănăstire de carmélite, unde bărbaţii nu intră niciodată.

V. CÂŞTIGĂ-ŢI PÂINEA!

Sarlande e un orăşel în Ceveni, clădit în fundul unei văi înguste şi pe care muntele îl înconjoară din toate părţile ca un zid înalt. Când bate soarele acolo, oraşul e un adevărat cuptor încins, iar când suflă vântul de miazănoapte, e o gheţărie…

În seara sosirii mele, vântul se dezlănţuise cu furie încă de dimineaţă; şi, deşi era primăvară, Piciul, cocoţat sus pe diligentă, simţi, de cum intră în oraş, că-l pătrunde frigul până-n măduva oaselor.

Străzile erau întunecoase şi pustii… în Piaţa Armelor, câteva persoane aşteptau diligenta, plimbându-se în lung şi-n lat în faţa biroului prost luminat.

Abia coborâsem din diligenţă şi, fără să mai pierd o clipă, am-luat un om să mă ducă până la liceu. Eram grăbit să intru în serviciu.

Liceul nu era departe de piaţă; după ce am trecut prin vreo două sau trei străzi tăcute, omul care-mi ducea cufărul se opri în faţa unei case mari, unde totul părea mort de ani de zile.

— Am ajuns — zise el, ridicând ciocanul cel mare de la poartă…

Ciocanul căzu iar, greoi, greoi… Poarta se deschise de la sine… Am intrat.

O clipă, am aşteptat în umbra portarului. Omul îmi lăsă cufărul jos, l-am plătit şi plecă numaidecât… în urma lui, uriaşa poartă se închise la loc, greoi, greoi… Peste puţin, un portar somnoros, cu un felinar mare în mână, se apropie de mine.

— Eşti, fără îndoială, unu' nou? îmi zise el, cu o înfăţişare adormită.

Mă lua drept un elev…

— Ba nu-s nicidecum un elev, vin aici ca pedagog. Du-mă la director…

Portarul păru foarte mirat. Îşi ridică puţin şapca şi mă îndemnă să intru un pic în odaia lui. Domnul director era cu copiii la biserică. O să mă însoţească la el îndată ce rugăciunea de seară se va fi isprăvit.

În odaie, masa era pe sfârşite. Un băietan înalt şi frumos, cu mustaţa bălaie, sorbea pe îndelete un pahar de rachiu, lângă o femeiuşcă slabă, bolnăvicioasă, galbenă ca o gutuie şi încotoşmănată până peste urechi într-un şal ponosit.

— Ce este, domnule Cassagne? întrebă omul cu mustăţi.

— E noul pedagog — răspunse portarul, arătându-mă… Domnul e aşa de mic, încât la început l-am luat drept un elev.

— Într-adevăr — făcu omul cu mustăţi, privindu-mă pe deasupra paharului său — avem aici elevi mult mai înalţi şi chiar mai în vârstă decât domnul… Veillon cel mare, de pildă.

— Şi Crouzat — adăugă portarul.

— Şi Soubeyrol… — făcu femeia.

Apoi începură să vorbească între ei cu glas scăzut, cu nasul în scârbosul lor rachiu şi pândindu-mă cu coada ochiului… Afară se auzea vâjâitul vântului şi glasurile piţigăiate ale elevilor care spuneau rugăciuni în capelă.

Deodată sună un clopot; un zgomot mare de paşi răsună pe sală.

— S-a isprăvit rugăciunea — îmi zise domnul Cassagne, ridicându-se. Să mergem sus la director!

Îşi luă felinarul şi l-am urmat.

Clădirea mi s-a părut uriaşă… Coridoare nesfârşite, portaluri înalte, scări largi cu balustrade de fier fasonat… toate vechi, negre, afumate… Portarul îmi spuse că înainte de ’89, casa era o şcoală de marină care număra până la opt sute de elevi, toţi din cea mai înaltă nobilime.

Tocmai când isprăvea să-mi dea desluşirile acestea de preţ, ajungeam în faţa cancelariei directorului… Domnul Cassagne împinse încetişor o uşă dublă, capitonată, şi bătu de două ori în lemnărie.

— Intră! rosti un glas. Şi am intrat.

Era un cabinet de lucru foarte mare, cu un tapet verde. Drept în fund, în faţa unei mese lungi, directorul scria la lumina slabă a unei lămpi cu abajurul lăsat în jos.

— Domnule director — zise portarul, împingându-mă înaintea lui — iată noul pedagog, care vine în locul domnului Serieres.

— Bine — făcu directorul, fără să se oprească din lucru.

Portarul se înclină şi ieşi. Am rămas în picioare, în mijlocul încăperii, răsucindu-mi pălăria între degete.

Când sfârşi de scris, directorul se întoarse spre mine şi am putut să-i cercetez în voie faţa îngustă, gălbuie şi uscată, luminată de doi ochi reci, fără culoare. Iar el, ca să mă vadă mai bine, ridică abajurul lămpii şi-şi puse ochelarii pe nas.

— Dar e un copil! exclamă directorul, sărind în sus pe jilţ. Ce să fac cu un copil?

De astă dată, Piciul trase o spaimă grozavă. Se şi vedea pe stradă, lipsit de mijloace… Abia avu puterea să îngăime două-trei cuvinte şi să înmâneze directorului scrisoarea pe care o avea pentru el.

Directorul luă scrisoarea, o citi, o reciti, o împături, o desfăcu, o mai citi o dată şi, până la urmă, îmi spuse că numai datorită recomandării cu totul deosebite a rectorului şi cinstei familiei mele se învoia să mă

primească la el, deşi tinereţea mea îl speria. Apoi începu să-mi vorbească declamator despre însemnătatea noilor mele îndatoriri, dar nu-l mai ascultam. Pentru mine, lucrul de căpetenie era că nu mă dădea afară… Mă primea! Eram fericit, nebun de fericire! Aş fi vrut ca domnul director să aibă o mie de mâini şi să i le sărut pe toate.

Un zgomot grozav de fiare vechi îmi opri gândunle de recunoştinţă. M-am întors repede şi m-am găsit în faţa unui personaj înalt, cu favoriţi roşcaţi, care tocmai intrase pe nesimţite în cancelarie: era supraveghetorul general.

Cu capul aplecat pe umăr, în felul lui *ecce homo,* se uita la mine cu zâmbetul cel mai dulce, jucându-se cu o legătură de chei de toate mărimile, ce-i atârna în degetul arătător. Zâmbetul m-ar fi atras spre el, dar cheile zăngăneau cu un zgomot îngrozitor-cline! cline! cline! — ce mă înfricoşă.

— Domnule Viot — zise directorul — iată, ne-a sosit înlocuitorul domnului Serrieres.

D. Viot se înclină şi-mi zâmbi cum nu se poate mai dulce.

Cheile lui, dimpotrivă, se frământară într-un chip batjocoritor şi răutăcios, ca pentru a spune: ’ „Omuleţul ăsta să-l înlocuiască pe domnul Serrieres?! Haida-de!”

Directorul înţelese tot atât de bine ca şi mine ceea ce spuseseră cheile şi adăugă oftând:

— Ştiu că plecarea domnului Serrieres este o pierdere aproape de neînlocuit pentru noi (aici cheile scoaseră un adevărat geamăt), dar sunt sigur că dacă domnul Viot binevoieşte să-l ia pe noul pedagog sub deosebita lui ocrotire şi să-i întipărească bine în minte preţioasele lui idei asupra învăţământului, ordinea şi disciplina casei nu vor suferi prea mult de pe urma plecării domnului Serrieres.

Tot blând şi zâmbitor, domnul Viot răspunse că bunăvoinţa lui mi-era asigurată şi c-o să m-ajute bucuros cu sfaturile lui; dar cheile nu erau binevoitoare. Să le fi auzit cum se frământau şi scrâşneau nebune: „Dacă te mişti, secătură, vai de tine!”.

— Domnule Eyssette — încheie directorul — poţi să te retragi. Astă-seară va mai trebui să dormi la hotel… Mâine dimineaţă, la ora opt, să fii aici… Poţi pleca…

Şi-mi dădu drumul cu un gest demn.

D. Viot, mai zâmbitor şi mai dulce ca oricând, mă însoţi până la uşă dar, înainte de a mă părăsi, îmi strecură în mână un caieţel:

— E regulamentul casei — zise el. Citeşte şi meditează…

Apoi deschise uşa şi o închise în urma mea, vânturându-şi cheile într-un chip… Cline! cline! cline!

Domnii ăştia uitaseră să-mi lumineze calea.. 0 clipă am rătăcit prin coridoarele lungi şi cu totul întunecoase pipăind pereţii pentru a încerca să-mi regăsesc drumul. Din când în când, un strop de lună

intra printre zăbrelele vreunei ferestre înalte şi-mi ajuta să mă orientez. Deodată, în noaptea galeriilor străluci un punct luminos, venind spre mine… Am mai făcut câţiva paşi. Lumina se mări, se apropie de mine, trecu în preajma mea, se îndepărtă, pieri. A fost ca o vedenie, dar, oricât de scurtă ar fi fost, am putut să-i prind cele mai mici amănunte închipuiţi-vă două femei, nu, două umbre… Una bătrână, zbârcită, sfrijită, încovoiată, cu nişte ochelari foarte mari care-i ascundeau o jumătate de faţă; alta, tânără, subţirică, cam slăbuţă, ca toate nălucile, avea însă — ceea ce nălucile n-au îndeobşte — o pereche de ochi negri, foarte mari, şi atât de negri, atât de negri… Bătrâna ţinea în mână o lampă mică de aramă; ochii negri, ei, nu duceau nimic… Cele două umbre trecură pe lângă mine, grăbite, tăcute, fără să mă vadă, şi pieriseră de mult… dar eu tot mai stăm în picioare, în acelaşi loc, sub o îndoită impresie de farmec şi de groază.

Mi-am reluat drumul bâjbâind, dar inima-mi bătea tare şi vedeam mereu înaintea mea, în umbră, pe cumplita ursitoare cu ochelari, păşind lângă ochii negri…

Totuşi trebuia să-mi găsesc un adăpost pentru o noapte. Nu era lucru uşor. Din fericire, omul cu mustăţi, pe care l-am găsit fumându-şi luleaua în faţa odăii portarului, se puse îndată la dispoziţia mea şi-mi propuse să mă ducă la un mic hotel, bunişor şi nu prea scump, unde voi fi servit ca un prinţ. Vă închipuiţi ce bucuros am primit.

Omul ăsta cu mustăţi părea foarte de treabă. Pe drum am aflat că-l chema Roger, că era maestru de dans, de călărie, de scrimă şi de gimnastică la liceul din Sarlande, şi că slujise multă vreme în regimentele de vânători din Africa. Asta, mai ales, mi-l făcu simpatic. Copiii sunt totdeauna gata să iubească soldaţii.

La uşa hotelului ne-am despărţit, strângându-ne de mai multe ori mâna, şi ne-am făgăduit solemn să ne împrietenim.

Şi acuma, cititorule, trebuie să-ţi fac o mărturisire.

Când Piciul rămase singur în camera aceea rece, în faţa patului de han, necunoscut şi banal, departe de cei pe care-i iubea, i se frânse inima, şi acest mare filosof plânse ca un copil. Acum viaţa îl înspăimânta. Se simţea slab şi neînarmat în faţa ei, şi plângea, plângea… Deodată, printre lacrimi, îi trecu pe dinaintea ochilor chipul celor de acasă, văzu locuinţa pustie, familia risipită, mama într-o parte, tatăl într-alta… Nu mai aveau niciun acoperământ! Nu mai aveau cămin! Şi atunci, uitând de durerea lui, pentru a nu se mai gândi decât la nenorocirea comună, Piciul luă o mare şi frumoasă hotărâre: să refacă familia Eyssette şi să reclădească el singur căminul. Apoi, mândru de a fi găsit ţelul ăsta nobil pentru viaţa lui, îşi şterse lacrimile nedemne de un bărbat, de un reconstructor al căminului, şi, fără a pierde o clipă, începu să citească regulamentul domnului Viot, pentru a lua cunoştinţă de noile sale îndatoriri.

Regulamentul ăsta, recopiat cu dragoste de însăşi mâna autorului, domnul Viot, era un adevărat tratat, împărţit metodic în trei părţi:

1) Datoriile pedagogului faţă de superiorii lui;

2) Datoriile pedagogului faţă de colegi;

3) Datoriile pedagogului faţă de elevi.

Toate cazurile erau prevăzute, de la geamul spart până la cele două mâini care se ridică în acelaşi timp în clasă; toate amănuntele vieţii pedagogilor erau însemnate, de la cifra lefurilor lor până la jumătatea de sticlă de vin la care aveau dreptul la fiecare masă.

Regulamentul se isprăvea cu o frumoasă bucată de retorică, un discurs asupra foloaselor aduse de acest regulament. Dar, cu tot respectul lui pentru opera domnului Viot, Piciul n-avu puterea s-o citească până la sfârşit şi, tocmai la partea cea mai frumoasă a discursului, adormi…

În noaptea aceea am dormit foarte rău. Mii de visuri fantastice îmi tulburară somnul… Uneori mi se părea că aud îngrozitoarele chei ale domnului Viot-cline! cline! cline! — sau că ursitoarea cu ochelari se aşeza la căpătâiul meu şi mă deştepta brusc. Alteori, şi ochii negri — o, ce negri mai erau! — şedeau la picioarele patului meu, privindu-mă cu o ciudată îndărătnicie…

A doua zi, la ora opt, am sosit la liceu. Domnul Viot, în picioare, la poartă, cu cheile în mână, supraveghea intrarea externilor. Mă primi cu zâmbetul cel mai dulce.

— Aşteaptă în vestibul — îmi zise el. După ce elevii vor fi intrat, o să te prezint colegilor dumitale.

Am aşteptat în vestibul, plimbându-mă în lung şi-n lat şi salutând până la pământ pe domnii profesori, care se grăbeau gâfâind. Numai unul din domnii ăştia îmi răspunse la salut: era un preot, profesorul de filosofie, „un om ciudat”, îmi zise domnul Viot… Mie mi-a fost drag îndată omul ăsta ciudat.

Clopotul sună. Clasele se umplură… Patru sau cinci tineri între douăzeci şi cinci şi treizeci de ani, prost îmbrăcaţi, veneau ţopăind şi se opriră buimăciţi la vederea domnului Viot.

— Domnilor — le zise supraveghetorul general, arătând spre mine — iată-l pe domnul Daniel Eyssette, noul dumneavoastră coleg.

După ce vorbi, făcu o lungă plecăciune şi se retrase, tot zâmbitor, tot cu capul lăsat pe umăr şi tot zomăindu-şi îngrozitoarele chei.

Colegii mei şi cu mine ne-am privit o clipă în tăcere.

Cel mai înalt şi mai gros dintre ei luă cel dintâi cuvântul. Era domnul Serrieres, faimosul Serrieres, pe care aveam să-l înlocuiesc.

— Zău! strigă el, cu glas voios — acum pot spune. Intr-adevăr, că pedagogii se perindă, dar nu se aseamănă..

Era o aluzie la uimitoarea deosebire de statură dintre noi. Toţi

râseră mult, foarte mult, şi cu cel dintâi, dar vă asigur că în clipa aceea Piciul şi-ar fi vândut bucuros sufletul diavolului, ca să fie măcar de-un lat de plamă mai înalt.

— Nu-i nimic — adăugă grăsunul Serrieres, întinzându-mi mâna — deşi nu suntem de aceeaşi măsuri putem totuşi bea câteva sticle împreună. Vino cu noi, colega… fac cinste cu un punci de rămas bun la cafeneaua Barbette. Vreau să fii şi dumneata printre noi… o să facem cunoştinţă ciocnind.

Fără să-mi dea răgaz să-i răspund, mă luă de braţ şi mă trase afară după el.

Cafeneaua Barbette, unde mă duseră noii mei colegi, se afla în Piaţa Armelor. Veneau acolo subofiţerii din garnizoană, şi ceea ce te izbea când intrai era mulţimea de chipie şi de centiroane atârnate în cuiere…

În ziua aceea, plecarea lui Serrieres şi punciul lui de rămas bun îi atrăseseră pe toţi clienţii obişnuiţi… Subofiţerii, cărora Serrieres mă prezentă la sosire, mă primiră cu multă prietenie. Dar, la drept vorbind, sosirea Piciului nu făcu mare vâlvă şi am fost repede uitat în colţul sălii, unde mă refugiasem sfios… în timp ce paharele se umpleau, grăsunul Serrieres se aşeză lângă mine. Îşi scoase haina şi ţinea între dinţi o lulea lungă de lut, pe care numele lui era scris cu litere de porţelan. La cafeneaua Barbette toţi pedagogii aveau o lulea ca asta.

— Ei bine, colega — îmi zise grăsunul Serrieres — vezi că mai sunt şi clipe plăcute în meseria noastră… De altfel, ai nimerit-o bine venind pentru început la Sarlande. Mai întâi, absintul de la cafeneau Barbette e minunat, şi apoi, acolo, în şandramaua aceea, n-o să te simţi prea rău.

Şandramaua era liceul.

— O să ai meditaţia celor mici, nişte băieţaşi pe care-i mâni din spate cu nuiaua. Să vezi cum i-am dresat! Directorul nu-i răutăcios. Colegii îs băieţi buni, numai bătrâna şi tata Viot…

— Care bătrână? am întrebat eu, tresărind.

— O! Ai s-o cunoşti curând. La orice oră din zi şi din noapte o întâlneşti învârtindu-se încoace şi-ncolo prin liceu, cu o pereche de ochelari foarte mari pe nas… E o mătuşa de-a directorului, şi-i econoamă aici. Ah! ticăloasa! Dacă nu murim de foame, nu-i din vina ei.

După semnalmentele pe care mi le dădea o recunoscusem pe ursitoarea cu ochelari şi, fără voie, simţeam că mă înroşesc. De zece ori era cât pe ce să-l opresc pe colegul meu şi să-l întreb: „Dar ochii negri?” N-am îndrăznit însă. Cum să vorbeşti de ochii negri la cafeneaua Barbette!

În timpul ăsta, punciul circula, paharele goale se umpleau, cele

pline se goleau; se auzeau urări, exclamaţii-ho! ho! şi ha! ha! — tacuri de biliard ridicate în sus, şi ce înghesuială, ce râsete zgomotoase, ce jocuri de cuvinte, ce mărturisiri!…

Încetul cu încetul, Piciul se simţi mai puţin sfios. Îşi părăsise ungherul şi se plimba prin cafenea, vorbind tare, cu paharul în mână.

În clipa aceea, subofiţerii erau prietenii lui: povesti cu un aer obraznic unuia dintre ei că făcea parte dintr-o familie tare bogată şi că, în urma nebuniilor tinereţii, fusese alungat din casa părintească. Se făcuse pedagog ca să poată trăi, dar nu credea să rămână multă vreme la liceu… înţelegi, cu o familie aşa de bogată!…

A! dacă cei din Lyon ar fi putut să-l audă în clipa aceea…

Totuşi, ce ţi-e şi cu noi! Când cei din cafeneaua Barbette aflară că eram un băiat de familie, alungat de acasă, un nemernic, un stricat, şi nu cum s-ar fi putut crede, un biet băiat pe care mizeria îl osândise să fie pedagog, toţi mă priviră cu ochi buni. Cei mai vechi subofiţeri catadicsiră să-mi vorbească; ba merseră chiar mai departe: în clipa plecării, Roger, maestrul de scrimă, prietenul meu din ajun, se ridică şi închină în sănătatea lui Daniel Eyssette. Vă închipuiţi ce mândru era Piciul.

Urarea în cinstea lui Daniel Eyssette dădu semnalul plecării. Era zece fără un sfert, adică ora la care trebuia să ne întoarcem la liceu.

Omul cu chelie ne aştepta la poartă.

— Domnule Serrieres — zise el grăsunului meu coleg, pe care punciul de rămas bun îl făcea să se clatine pe picioare — o să-ţi duci pentru ultima oară elevii în sala de meditaţie. Îndată ce vor fi intrat, domnul director şi cu mine vom veni să-l instalăm pe noul pedagog.

Într-adevăr, după câteva minute, directorul, domnul Viot şi noul pedagog îşi făceau intrarea solemnă în sală.

Toţi se ridicară în picioare.

Drectorul mă prezentă elevilor într-o cuvântare cam lungă, dar plină de demnitate; apoi se retrase urmat de grăsunul Serrieres, pe care punciul de rămas bun îl ameţea tot mai rău. Domnul Viot rămase cel din urmă. Nu rosti nicio cuvântare, dar cheile lui — cline! cline! cline! — vorbiră pentru el într-un chip atât de groaznic — cline! cline! cline! — atât de ameninţător, încât toate capetele se ascunseră după capacele pupitrelor, şi însuşi noul pedagog nu se simţea la largul lui.

Îndată ce îngrozitoarele chei plecară, o mulţime de feţe şirete ieşiră de după pupitre. Toate vârfurile peniţelor se îndreptară spre buze, toţi ochişorii aceia strălucitori, speriaţi, batjocoritori se aţintiră asupra mea, în timp ce un lung şuşotit trecea din bancă în bancă.

Cam tulburat, am urcat încet treptele catedrei. Am încercat să-mi plimb privirea cruntă în jurul meu, apoi, îngroşându-mi glasul, am strigat între două puternice şi scurte bătăi în masă:

— Să lucrăm, domnilor, să lucrăm!

Astfel şi-a început Piciul cea dintâi meditaţie.

VI. CEI MICI

Aceştia nu erau răi, ci ceilalţi Ei nu mi-au făcut niciodată vreun rău, şi eu îi iubeam, fiindcă nu miroseau încă a liceu şi le citeai tot sufletul în ochi.

Nu-i pedepseam niciodată La ce bun? Pedepseşti oare păsărelele?… Când piuiau prea tare, n-aveam decât să strig: „Linişte!". Şi îndată toată colivia tăcea măcar cinci minute.

Cel mai mare din sala de meditaţie avea unsprezece ani. Ce vreţi, unsprezece ani! Şi grăsunul Serrieres se lăuda că-i mâna cu nuiaua!…

Eu nu-i mânam cu nuiaua. Am încercat să fiu totdeauna bun, asta-i tot.

Uneori, când fuseseră tare cuminţi, le spuneam o poveste… O poveste!… Ce fericire! Repede-repede îşi strângeau caietele, închideau cărţile; călimări, rigle, condeie, aruncau tot alandala în fundul pupitrelor; apoi, cu braţele încrucişate pe bancă, deschideau ochii mari şi ascultau. Născocisem înadins pentru ei cinci sau şase basme fantastice: *Debuturile unui greier, Nenorocirile lui lonică-Iepuraşul* etc. Pe atunci, ca şi astăzi, bunul La Fontaine mi-era sfântul cel mai drag din calendarul literar, şi romanele mele nu erau decât povestirea fabulelor lui; dar mai strecuram în ele şi ceva din propria-mi istorioară. Totdeauna era câte un biet greier, nevoit să-şi câştige existenţa ca Piciul, sau o vaca-Domnului ce cartona plângând ca Eyssette (Jacques).

Asta-i făcea să petreacă pe micuţii mei, ba chiar şi pe mine. Din păcate, domnul Viot nu înţelegea să petreci în felul ăsta.

De trei sau patru ori pe săptămână. Îngrozitorul om cu chei facea o inspecţie prin liceu, să vadă dacă toate se desfăşoară după regulament… Or, într-una din zilele acelea, intră în sala noastră de meditaţie chiar în clipa cea mai mişcătoare a poveştii lui lonică-Iepuraşul. Văzându-l pe domnul Viot, toată sala tresări. Copiii se priviră înspăimântaţi. Povestitorul se opri dintr-o dată. Lonică-Iepuraşul, buimăcit, rămase cu o lăbuţă în aer, ciulindu-şi de spaimă urechile mari.

În picioare, în faţa catedrei, zâmbitorul domn Viot îşi plimbă o privire lungă şi mirată asupra pupitrelor goale. Nu scotea o vorbă, dar cheile lui zornăiau crâncen: „Cline! Cline! Cline! neisprăviţilor! Ce? aici nu se mai lucrează?"

Tremurând tot, am încercat să potolesc îngrozitoarele chei.

— Băieţii au lucrat mult zilele astea — am îngăimat eu… Şi am vrut să-i răsplătesc spunându-se o mică poveste, D. Viot nu-mi răspunse. Se înclină zâmbind, îşi mai zăngăni o dată cheile şi ieşi.

Seara, în recreaţia de la patru, veni spre mine şi, mereu zâmbitor, mereu mut, îmi înmână regulamentul deschis la pagina 12: *Datoriile*

pedagogului faţă de elevi.

Am înţeles că nu trebuie să mai spun poveşti şi n-am mai spus niciodată.

Câteva zile, micuţii mei fură nemângâiaţi. Le lipsea lonică-Iepuraşul, şi mi se rupea inima că nu puteam să i-l dau înapoi. Dac-aţi şti ce dragi mi-erau băieţii aceia! Nu ne despărţeam niciodată… Liceul era împărţit în trei grupe foarte deosebite: cei mari, mijlociii şi cei mici; fiecare grupă îşi avea curtea, dormitorul şi sala ei de meditaţie. Micuţii mai erau, aşadar, ai mei, numai ai mei. Mi se părea că am treizeci şi cinci de copii.

Afară de aceştia, niciun prieten. Zadarnic îmi zâmbea domnul Viot, mă lua de braţ şi-mi dădea sfaturi cu privire la regulament, nu mi-era drag, nu putea să-mi fie drag; prea mă înspăimântau cheile lui. Pe director nu-l vedeam niciodată. Profesorii îl dispreţuiau pe Pici şi-l priveau de sus. Cât despre colegii mei, îi îndepărtase de mine bunăvoinţa pe care omul cu cheile părea că mi-o arată; de altfel, din ziua când am fost prezentat subofiţerilor nu m-am mai dus la cafeneaua Barbette, şi asta nu mi-o iertau oamenii aceia.

Până şi portarul Cassagne şi Roger, maestrul de scrimă, erau împotriva mea. Mai ales maestru de scrimă părea foarte supărat pe mine. Când treceam pe lângă el, îşi răsucea mustaţa încruntat şi holba nişte ochi, de parc-ar fi vrut să spintece cu sabia o sută de arabi. Odată îi zic în gura mare lui Cassagne, uitându-se la mine, că nu-i plac spionii. Cassagne nu răspunse, dar am văzut pe chipul său că nici lui nu-i plac… Despre care spioni era vorba?… Asta-mi dădu mult de gândit.

În faţa acestei antipatii generale m-am resemnat de nevoie. Pedagogul mijlociilor împărţea cu mine odăiţa lui de la etajul al treilea, sub pod; acolo-mi găseam scăparea în timpul orelor de clasă. Şi cum colegul meu îşi petrecea tot timpul liber la cafeneau Barbette, odaia îmi aparţinea de fapt mie; era odaia mea, căminul meu.

De cum intram, mă încuiam, întorcând cheia de două ori, îmi trăgeam cufărul — nu era niciun scaun în odaie — în faţa unui birou vechi, plin de pete de cerneală şi de inscripţii scrijelite cu briceagul, îmi înşiram deasupra toate cărţile şi… la lucru!

Pe atunci era primăvară… când ridicam fruntea, vedeam cerul tare albastru şi copacii cei mari din curte, care şi înverziseră. Afară, niciun zgomot. Din când în când, glasul monoton al unui elev care-şi spunea lecţia, exclamaţia unui profesor mânios, o ceartă între vrăbii, sub frunziş… apoi totul se liniştea, liceul parcă dormea.

Piciul nu dormea. Nici măcar nu visa, ceea ce-i un încântător fel de a dormi. Lucra, lucra fără întrerupere, îndopându-se cu greacă şi cu latină, de-i plesnea capul.

Uneori, în toiul muncii lui grele, un deget tainic bătea la uşă.

— Cine-i?

— Eu sunt, Muza, vechea ta prietenă, femeia din caietul roşu, deschide-mi repede, Piciule!

Dar Piciul se ferea să-i deschidă. De Muză-i ardea lui!…

La dracu' cu caietul roşu! în clipa de faţă, lucrul de căpetenie era să facă multe teme de greacă, să-şi ia licenţa, să fie numit profesor şi să reclădească— o! cât mai repede — un frumos cămin, nou-nouţ, pentru familia Eyssette.

Gândul că lucram pentru familie îmi dădea mult curaj şi-mi făcea viaţa mai plăcută. Ba-mi înfrumuseţa până şi odaia… O! mansardă, scumpă mansardă, câte ceasuri frumoase am petrecut între cei patru pereţi ai tăi! Ce bine mai lucram acolo! Ce vrednic mă simţeam!…

Dacă aveam câteva ceasuri bune, mai aveam şi destule rele. De două ori pe săptămână, duminica şi joia, trebuia să duc copiii la plimbare. Plimbarea asta era un chin pentru mine.

De obicei mergeam la *Poiană,* o pajişte mare ce se întindea ca un covor la picioarele muntelui, la o jumătate de leghe de oraş. Câţiva castani înalţi, trei sau patru cârciumioare vopsite în galben, un izvor sprinten ce alerga prin iarbă făceau din locul acela o privelişte fermecătoare şi veselă… Cele trei grupe veneau pe drumuri deosebite; dar, odată acolo, se adunau sub supravegherea unui singur pedagog, şi totdeauna eu eram acela. Cei doi colegi ai mei se duceau prin cârciumioarele vecine, unde băieţii cei mari le făceau cinste, dar, cum pe mine nu mă pofteau niciodată, rămâneam să păzesc elevii… Grea meserie în locurile acelea frumoase!

Ar fi fost aşa de plăcut să te întinzi pe iarba verde, la umbra castanilor, şi să te îmbeţi de mirosul cimbrului, ascultând cântecul izvorului!… în loc de asta, trebuia să supraveghez elevii în *Poiană* şi să trec prin tot oraşul cu grupa mea, grupa celor mici. Celelalte grupe mergeau de minune păstrând rândul şi băteau talpa ca nişte soldaţi încercaţi. Se simţea disciplina şi toba. Micuţii mei nu pricepeau nimic din toate lucrurilea acestea frumoase. Nu mergeau în rând, se ţineau de mână şi trăncăneau tot drumul. Zadarnic le strigam: „Păstraţi distanţa!" că nu mă înţelegeau şi umblau alandala.

Eram destul de mulţumit de capul coloanei. Puneam acolo pe cei mai mărişori, cei mai serioşi, cei care purtau tunică. Dar în coadă, ce harababură, ce neorânduială! O ceată nebună de copii, capete zbârlite, mâini murdare, pantaloni numai zdrenţe. Nici nu îndrăzneam să mă uit la ei.

Desinit in piscem, îmi spunea în privinţa aceasta zâmbitorul domnul Viot, om de duh uneori. Ce-i drept, coada coloanei avea o înfăţişare jalnică.

Înţelegeţi, dar, deznădejea mea de a mă arăta pe străzile din Sarlande cu asemenea alai, şi mai ales duminica! Clopotele

dăngăneau, străzile erau pline de lume. Întâlneai pensioane de fete care se duceau la biserică, modiste cu bonete trandafirii, bărbaţi fercheşi, cu pantaloni cenuşiu-deschis. Trebuia să treci pe lângă toţi aceştia, cu o haină jerpelită şi cu o grupă caraghioasă. Ce ruşine!…

Printre toţi drăcuşorii ăştia zbârliţi pe care-i plimbam de două ori pe săptămână prin oraş, unul, mai ales, un semiintern, mă scotea din fire.

Închipuiţi-vă un copil pipernicit, aşa de mic încât era şi caraghios; afară de asta, stângaci, murdar, nepieptănat, scos ca din mocirlă şi, pentru ca nimic să nu-i lipsească, mai avea şi picioare îngrozitor de strâmbe.

Niciodată un astfel de elev — dacă totuşi e îngăduit să dai unuia ca ăsta numele de elev — n-a mai figurat pe foile de înscriere ale şcolii. Făcea de râs un liceu întreg.

Cât despre mine, prinsesem ciudă pe el; şi în zilele de plimbare, când îl vedeam că merge legănându-se în coada coloanei, cu graţia unui mic răţoi, îmi venea o poftă nebună să-i dau un picior şi să-l zvârl cât colo, spre cinstea grupei mele.

Îl porecliserăm Bamban din pricina mersului său mai mult decât nedisciplinat.

Toţi puştii din Sarlande erau prietenii săi.

Datorită lui, când ieşeam la plimbare eram totdeauna urmăriţi de o ceată de ştrengari care făceau grozăvii în spatele nostru, îl chemau pe Bamban pe nume, îi aruncau coji de castane, şi mii de alte maimuţăreli. Micuţii mei petreceau grozav, dar eu nu râdeam deloc, şi în fiecare săptămână înaintam directorului un raport amănunţit asupra elevului Bamban şi a numeroaselor neorânduieli pe care prezenţa lui le pricinuia.

Din nenorocire, rapoartele mele rămâneau fără răspuns şi eram silit totdeauna să m-arăt pe străzi în tovărăşia domnului Bamban, mai murdar şi mai crăcănat ca oricând.

Intr-o duminică între altele — o frumoasă duminică sărbătorească şi cu mult soare — îmi sosi pentru plimbare într-un asemenea hal, încât ne-am speriat cu toţii. Niciodată n-aţi visat aşa ceva. Mâini negre, pantofi fără şireturi, noroi până şi-n păr, aproape că nu mai avea pantaloni… o dihanie.

Mai caraghios era faptul că în ziua aceea se cunoştea că-l făcuseră tare frumos înainte de a mi-l trimite. Părul, mai bine pieptănat decât de obicei, era încă lins de pomadă, iar nodul cravatei avea un nu ştiu ce în care simţeai degetele mamei. Dar sunt atâtea mocirle până s-ajungi la liceu!…

Şi Bamban se tăvălise prin toate.

Când l-am văzut că trece în rând alături de ceilalţi, liniştit şi zâmbitor ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, am făcut o mişcare de scârbă şi de indignare.

— Pleacă de aici! i-am strigat.

Bamban gândi că glumesc şi nu încetă să zâmbească. Se credea tare frumos în ziua aceea!

I-am strigat din nou: „Pleacă! Pleacă de aici!" El mă privi trist şi supus, ochii lui se rugau fierbinte, dar am rămas neînduplecat şi grupa se puse în mişcare, lăsându-l singur, neclintit în mijlocul străzii.

Credeam c-am scăpat de el pentru toată ziua, când, la ieşirea din oraş, râsetele şi şoaptele de la ariergardă mă făcură să întorc capul.

La patru sau cinci paşi în urma noastră, Bamban venea grav după coloană.

— Măriţi pasul! am zis celor doi din faţă.

Elevii înţeleseră că era vorba de a-i face o şotie lui Bamban, şi grupa o porni într-o goană nebună.

Din când în când băieţii se întorceau să vadă dacă Bamban putea să-i urmeze şi râdeau zărindu-l acolo, tare departe, mic cât pumnul, alergând prin colbul drumului, printre vânzătorii de prăjituri şi de limonada.

Şi turbatul ăsta ajunse la *Poiană* aproape o dată cu noi. Numai că era galben la faţă de oboseală şi-şi ţâra picioarele de ţi se făcea milă.

Mi-a părut rău şi, cam ruşinat de cruzimea mea, l-am chemat cu blândeţe lângă mine.

Purta o bluzişoară spălăcită, în pătrăţele roşii, bluza Piciului la liceul din Lyon.

Am recunoscut-o îndată bluza aceea, şi-mi spuneam: „Nu ţi-e ruşine, ticălosule? Chiar pe tine, pe Piciu te joci să-l chinuieşti astfel" Şi, cu lacrimi în suflet, am început să-l iubesc sincer pe acest biet dezmoştenit.

Bamban se aşezase jos, că-l dureau picioarele. M-am aşezat lângă el. I-am vorbit… I-am cumpărat o portocală… aş fi vrut să-i spăl picioarele.

Din ziua aceea, Bamban ajunse prietenul meu. Am aflat despre el lucruri înduioşătoare…

Era fiul unui potcovar care, auzind că se laudă pretutindeni binefacerile învăţăturii, muncea de se rupea, bietul om! să-şi trimită copilul semiintern la liceu. Dar, vai! Nimic nu se prindea de Bamban.

În ziua când a intrat la şcoală, i s-a dat un model de beţe, zicându-i-se: „Să faci beţe!" Şi de un an de zile. Bamban făcea beţe. Şi ce beţe, Dumnezeule!… Strâmbe, murdare, şchioape, beţe de-ale lui Bamban!.. Nimeni n-avea grija lui. Nu făcea anume parte din nicio clasă; de obicei intra în cea pe care o vedea deschisă. Intr-o zi a fost găsit făcându-şi beţele în clasa şaptea… Ciudat elev şi Bamban ăsta!

Uneori îl priveam în sala de meditaţie cum sta încovoiat peste caiet, năduşind, suflând, cu limba scoasă, ţinându-şi strâns condeiul în mână şi apăsându-l din răsputeri, ca şi cum ar fi vrut să treacă prin masă…

La fiecare băţ muia tocul în cerneală şi, la sfârşitul fiecărui rând, închidea gura şi se odihnea frecându-şi mâinile.

Bamban lucra cu mai multă tragere de inimă de când eram prieteni…

După ce isprăvea o pagină, se grăbea să urce pe brânci la catedră şi-şi punea capodopera în faţa mea, fără să scoată o vorbă.

Îl băteam drăgăstos peste obraz, zicându-i: „Foarte bine!” Era groaznic, dar nu voiam să-l descurajez.

De fapt, încetul cu încetul, beţele începeau să meargă mai drept, peniţa nu mai scuipa atâta şi caietele erau mai puţin pătate cu cerneală… Cred c-aş fi izbutit să-l învăţ ceva; din nenorocire soarta ne despăţi. Pedagogul elevilor mijlocii părăsea liceul. Cum eram aproape de sfârşitul anului, directorul nu voi să mai ia un nou pedagog. Un elev cu barbă din clasa şaptea fu trecut la grupa celor mici, iar eu am fost însărcinat cu sala de meditaţie a celor mijlocii.

Am socotit-o drept o catastrofa.

Mai întâi, mijlocii mă înspăimântau. Îi văzusem la treabă în zilele de plimbare la *Poiană,* şi mi se strângea inima la gândul că voi trăi neîncetat în mijlocul lor.

Apoi trebuia să-mi părăsesc micuţii, dragii mei micuţi, pe care-i iubeam atâta… Cum se va purta cu ei elevul cu barbă?… Ce o să se facă Bamban? Eram într-adevăr nenorocit.

Şi micuţii mei fură deznădăjduiţi că plecam. În cea din urmă zi de meditaţie a fost o clipă de emoţie când sună clopotul… Toţi voiră să mă sărute. Ba chiar câţiva, vă asigur, au găsit să-mi spună lucruri încântătoare.

Şi Bamban?…

Bamban nu vorbi. Dar când ieşeam, se apropie de mine, roşu la faţă, şi-mi puse cu solemnitate în mână un minunat caiet de beţe pe care le făcuse anume pentru mine.

Bietul Bamban!

VIL PEDAGOGUL

Aşadar, am luat în primire sala de meditaţie a elevilor mijlocii.

Am găsit acolo vreo cincizeci de golani, băieţi de la munte, bucălaţi, între doisprezece şi paisprezece ani, fii de gospodari îmbogăţiţi, pe care părinţii lor îi trimiteau la liceu să facă din ei mic-burghezi, cu preţul de o sută douăzeci de franci pe trimestru.

Grosolani, obraznici, trufaşi, vorbind între ei un aspru dialect din Ceveni, pe care nu-l înţelegeam deloc, aveau mai toţi acea anumită sluţenie a copilăriei ce-şi schimbă vocea, mâini mari şi roşii, cu degeraturi, glasuri de cocoşei răguşiţi, privirea tâmpă şi, pe deasupra, un iz de liceu… Mă urâră îndată, înainte de a mă cunoaşte. Eram pentru ei inamicul, pedagogul; şi din ziua când m-am aşezat la catedră, războiul a început între noi, un război înverşunat, fără nicio

clipă de răgaz.

Ah! ce copii cruzi şi cât m-au făcut să sufăr!

Aş vrea să vorbesc de ei fără duşmănie — durerile acestea sunt doar aşa de departe de noi!… Ei bine, nu, nu pot; şi uite, chiar în ceasul când scriu rândurile acestea simt că-mi tremură mâna de friguri şi de tulburare. Mi se pare că mai sunt acolo.

Îmi închipui că ei nu se mai gândesc la mine. Nu-şi mai aduc aminte de Piciul şi nici de frumosul monoclu pe care şi-l cumpărase, ca să pară mai grav.

Foştii mei elevi sunt acum bărbaţi, bărbaţi în toată firea. Soubeyrol trebuie să fie notar pe undeva, sus, prin Ceveni; Veillon (mezinul), grefier la tribunal; Loupi, farmacist, şi Bonzanquet, veterinar. Au situaţie, burtă, tot ce le trebuie.

Totuşi, uneori când se întâlnesc la club sau în piaţa bisericii, îşi amintesc timpurile fericite de la liceu, şi poate că atunci vorbesc şi de mine.

— Ia spune, grefiere, îl mai ţii minte pe micul Eyssette, calul nostru de bătaie din Sarlande, cu părul lung şi faţa gălbejită? Ce de-a feste i-am mai jucat!

E adevărat, domnilor. I-aţi jucat multe feste, şi fostul vostru pedagog nu le-a uitat nici până astăzi…

Ah! Nenorocitul pedagog! Ce v-a mai făcut să râdeţi! Ce l-aţi mai făcut să plângă! Da, să plângă!… L-aţi tăcut să plângă, şi de aceea festele voastre păreau şi mai straşnice…

De câte ori, la sfârşitul unei zile de chin, bietul om, ghemuindu-se în patu-i mic, nu şi-a muşcat pătura ca să nu-i auziţi hohotele de plâns!…

E aşa de îngrozitor să trăieşti înconjurat de rea-voinţă, să te temi totdeauna, să fii totdeauna cu ochii în patru, totdeauna rău, totdeauna înarmat, e aşa de îngrozitor să pedepseşti — eşti nedrept fără să vrei — e aşa de îngrozitor să te îndoieşti, să vezi pretutindeni numai curse, să nu mănânci, să nu dormi liniştit, să-ţi spui totdeauna, chiar în clipele de răgaz: „Ah! Doamne!… Ce-or să-mi mai facă acuma?”

Nu, de-ar trăi o sută de ani, pedagogul Daniel Eyssette nu va uita niciodată tot ce-a suferit la liceul din Sarlande, din trista zi când a intrat în sala de meditaţie a elevilor mijlocii.

Şi totuşi — nu vreau să mint — schimbând meditaţia, câştigasem ceva:

acum vedeam ochii negri.

De două ori pe zi, în orele de recreaţie, îi zăream de departe, lucrând la o fereastră de la etajul întâi, care dădea în curtea mijlociilor… Erau acolo, mai negri, mai mari ca oricând, aplecaţi de dimineaţă până seara asupra unei cusături fără sfârşit; căci ochii negri coseau, nu se mai săturau de cusut. Ca să coasă, numai ca să coasă, bătrâna ursitoare cu ochelari îi adusese de la copiii găsiţi — ochii

negri nu-şi cunoşteau nici tatăl, nici mama — şi, de la un capăt la celălalt al anului, coseau, coseau fără încetare, sub privirea neînduplecată a cumplitei ursitoare cu ochelari, care torcea în preajma lor.

Eu mă uitam la ei. Recreaţiile mi se păreau prea scurte. Mi-aş fi petrecut viaţa sub fereastra aceea binecuvântată, la care lucrau ochii negri. Şi ei ştiau că eram acolo. Din când în când se ridicau de pe cusătură, şi atunci ne vorbeam din ochi, fără cuvinte.

— Eşti tare nenorocit, domnule Eyssette?

— Şi voi de asemenea, sărmani ochi negri?

— Noi n-avem nici tată, nici mamă.

— Cât despre mine, părinţii mei sunt departe…

— Ursitoarea cu ochelari e îngrozitoare, o, dac-ai şti…

— Pe mine copiii mă fac să sufăr foarte mult.

— Curaj, domnule Eyssette!

— Curaj, frumoşii mei ochi negri!

Niciodată nu ne spuneam mai multe. Mă temeam totdeauna să nu-l văd pe domnul Viot că se iveşte cu cheile lui — cline! cline! cline! — iar colo sus, dincolo de fereastră, ochii negri aveau şi ei pe domnul Viot al lor. După un dialog de o clipă se plecau repede şi începeau iar să coasă, sub privirea cruntă a ochelarilor mari, cu rama de oţel.

Scumpii mei ochi negri! Nu ne vorbeam decât de la mare depărtare şi numai privindu-ne pe furiş, şi totuşi îi iubeam din tot sufletul.

Mai era şi abatele Germane, care mi-era tare drag…

Abatele acesta era profesorul de filosofie. Trecea drept un om ciudat şi, la liceu, toţi se temeau de el, până şi directorul, până şi domnul Viot. Vorbea puţin, cu glas scurt şi tăios, ne tutuia pe toţi, umbla cu paşi mari, cu capul pe spate, cu sutana ridicată şi, ca un dragon, bătea talpa pantofilor lui cu cataramă. Era înalt şi puternic. Multă vreme l-am crezut foarte frumos, dar într-o zi, privindu-l mai de aproape, am băgat de seamă că faţa asta nobilă de leu fusese groaznic desfigurată de vărsat. Niciun locşor care să nu fi fost ciopârţit, tăiat, plin de semne.

Abatele trăia posomorât şi singur într-o odăiţă la capătul clădirii, în aşa-numitul Liceu Vechi. Nimeni nu intra la el vreodată, afară de cei doi fraţi ai lui, doi netrebnici din grupa mea, pentru învăţătura cărora le plătea el… Seara, când treceam prin curţi să ne urcăm la dormitor, zăream acolo sus, în clădirile negre şi dărâmate ale Liceului Vechi, o luminiţă slabă care veghea: era lampa abatelui Germane. Adeseori şi dimineaţa, când coboram pentru meditaţia de la şase, vedeam prin ceaţă lampa care mai ardea; abatele Germane nu se culcase… Se spunea că scrie o mare lucrare de filosofie.

Cât despre mine, chiar înainte de a-l cunoaşte, simţeam o mare simpatie pentru acest ciudat abate. Mă atrăgea îngrozitorul şi

frumosul lui chip, strălucitor de inteligenţă. Numai că atâta mă speriaseră ceilalţi, povestind ciudăţeniile şi brutalităţile lui, încât nu îndrăzneam să mă duc la el. Totuşi m-am dus, şi spre fericirea mea.

Iată în ce împrejurare…

Trebuie să vă spun că pe vremea aceea mă cufundasem până-n gât în istoria filosofiei… Grea muncă pentru Piciu.

Aşadar, într-o zi mi-a venit chef să-l citesc pe Condillac. Între noi fie vorba, unchiaşul nu merită nici măcar să-ţi dai osteneala de a-l citi. Nu-i un filosof serios, şi tot bagajul lui filosofic ar încăpea în căsuţa pietrei unui inel de un franc. Dar, ştiţi, când eşti tânăr, ai păreri anapoda despre lucruri şi despre oameni…

Voiam deci să-l citesc pe Condillac. Cu orice preţ îmi trebuia un Condillac. Din nenorocire nu se găsea la biblioteca liceului, iar librarii din Sarlande nu ţineau astfel de cărţi. M-am hotărât să mă adresez abatelui Germane. Fraţii lui îmi spuseseră că odaia sa cuprindea peste două mii de volume şi nu mă îndoiam că voi descoperi la el cartea visurilor mele. Dar omul ăsta afurisit mă înspăimânta, şi pentru a mă hotărî să urc în cotlonul lui, trebuia într-adevăr să ţin grozav la domnul de Condillac.

Când am ajuns în faţa uşii, picioarele-mi tremurau de frică… Am bătut de două ori foarte încet.

— Intră! răspunse un glas de titan.

Cumplitul abate Germane sta călare pe un scaun scund, cu picioarele întinse, cu sutana sumecată şi dezvăluind muşchi puternici ce ieşeau mult în relief prin ciorapii de mătase neagră. Rezemat de speteaza scaunului, citea un in-folio cu muchiile roşii şi fuma zgomotos o lulea scurtă şi cafenie, o aşa-zisă ciubeică.

— Tu eşti! tăcu el, abia ridicându-şi ochii de pe in-folio. Bună ziua! Ce mai faci?… Ce vrei?

Glasul lui tăios, înfăţişarea aspră a odăii acesteia îmbrăcată cu cărţi, felul semeţ cum şedea, luleaua scurtă pe care o ţinea între dinţi — totul mă intimida grozav.

Totuşi am izbutit să-i lămuresc, de bine de rău, scopul vizitei mele şi să-i cer faimosul Condillac.

— Condillac! Vrei să-l citeşti pe Condillac! îmi răspunse abatele Germane, zâmbind. Ce idee ciudată!… Nu ţi-ar plăcea mai bine să fumezi o lulea cu mine? Ia scoate din cui luleaua cea mare şi frumoasă care atârnă acolo, în perete, şi aprinde-o… ai să vezi că-i mult mai bună decât toţi Condillac-ii din lume.

Mi-am cerut iertare printr-un gest, înroşindu-mă.

— Nu vrei?… Cum doreşti, băiete… Condillac-ul tău e acolo sus, pe raftul al treilea, la stânga… Poţi să-l iei. Ţi-l împrumut. Nu cumva să-l strici, că-ţi rup urechile.

L-am luat pe Condillac de pe raftul al treilea, la stânga, şi mă

pregăteam să plec, dar abatele mă opri.

— Va să zică, te ocupi cu filosofia? îmi zise el, uitându-se drept în ochii mei… Te pomeneşti că mai şi crezi în ea?… Poveşti, dragul meu, numai poveşti deşarte! Şi când te gândeşti c-au vrut să facă din mine un profesor de filosofie! Spune şi dumneata!… Ce să le predai, mă rog! Zero, nimicnicie… Ar fi putut tot atât de bine, pe când aveau grija asta, să mă numească inspector general al stelelor sau controlor al fumului de lulea… Ah! sărmanul de mine! Ciudate meserii trebuie să mai ai uneori ca să-ţi câştigi pâinea… Cunoşti şi tu câte ceva din toate acestea, nu-i aşa?… O! nu-i nevoie să roşeşti. Ştiu că nu eşti fericit, bietul meu pedagog, şi că băieţii îţi fac viaţa amară. Aici, abatele Germane se opri o clipă. Părea foarte mânios şi-şi scutura cu furie luleaua pe unghie. Eu, auzindu-l pe omul ăsta de treabă că se înduioşează astfel de soarta mea, mă simţeam tare mişcat şi-l ţineam pe Condillac în faţa ochilor, ca să-mi ascund lacrimile ce-i umpleau. Aproape îndată, abatele continuă: Pentru marile suferinţe ale vieţii nu cunosc decât trei leacuri: munca, rugăciunea şi luleaua… luleaua de lut, foarte scurtă, să nu uiţi… Cât despre filosofi, nu te bizui pe ei; n-au să-ţi aducă niciodată nici cea mai mică mângâiere. Am trecut şi eu pe acolo, poţi să mă crezi.

— Vă cred, domnule abate.

— Acuma, du-te, că mă oboseşti… Când vei voi cărţi, n-ai decât să vii să-ţi iei. Cheia odăii mele e totdeauna în uşă, iar filosofii totdeauna pe raftul al treilea la stânga… Nu-mi mai vorbi.. Adio!

Apoi începu iar să citească şi mă lăsă să plec fără să se uite măcar la mine.

Din ziua aceea, toţi filosofii universului mi-au stat la îndemână; intram la abatele Germane fără să mai bat la uşă, ca la mine acasă. De cele mai multe ori, la orele când veneam, abatele îşi ţinea lecţiile, iar odaia era goală. Luleaua cea mică dormea pe colţul mesei, lângă infoliile cu margini roşii şi nenumăratele hârtii acoperite cu un scris subţire şi neciteţ… Câteodată era şi abatele Germane acolo. Îl găseam citind, senind sau plimbându-se în lung şi-n lat cu paşi mari. Când intram, ziceam cu glas sfios:

— Bună ziua, domnule abate!

De cele mai multe ori nu-mi răspundea… Eu îmi luam filosoful de pe raftul al treilea, la stânga, şi plecam fără ca abatele să pară cel puţin că-mi bănuieşte prezenţa…

Până la sfârşitul anului n-am schimbat nici douăzeci de vorbe. Dar nu-i nimic! Ceva din mine însumi îmi spunea că eram buni prieteni…

În răstimp se apropia vacanţa. Toată ziua îi auzeai pe elevii de la muzică repetând în sala de desen polci şi marşuri pentru împărţirea premiilor. Polcile acestea îi înveseleau pe toţi. Seara, la ultima meditaţie, vedeai cum ies din pupitre o mulţime de calendăraşe, iar

fiecare copil ştergea dintr-al lui ziua care se isprăvise: „A mai trecut una!” Curţile erau pline de scânduri pentru tribună; se scuturau jilţurile, se băteau covoarele… nu se mai lucra, nu mai era nicio disciplină. Numai ura de totdeauna împotriva pedagogului şi festele, îngrozitoarele feste, dăinuiră până la urmă.

În sfârşit sosi şi ziua cea mare. Era şi timpul. Nu mai puteam îndura.

Premiile se împărţiră în curtea mea, curtea mijlociilor… Parc-o văd şi acuma, cu cortul ei bălţat, cu zidurile acoperite cu draperii albe, cu copacii mari şi verzi, plini de steaguri, şi sub ei, un talmeş-balmeş de pălării, de chipie, de şepci, de căşti, de bonete cu flori, de jobene brodate, de pene, de panglici, de pompoane, de penaje… în fund, o tribună lungă, unde se aşezaseră autorităţile liceului în jilţuri de catifea roşu-închis… O! tribuna aceea! Ce mic te simţeai în faţa ei! Ce aer de dispreţ şi de superioritate dădea ea celor care se aflau în ea! Niciunul din domnii aceia nu mai avea înfăţişarea lui obişnuită.

Abatele Germane era, şi el, în tribună, dar ai fi zis că nu-şi dă seama de lucrul acesta. Lungit în jilţ, cu capul lăsat pe spate, asculta pe vecinii lui, cu gândul aiurea, şi parcă urmărea cu ochii, prin frunziş, fumul unei lulele închipuite.

La picioarele tribunei, orchestra, tromboane şi oficleide strălucind la soare; cele trei grupe, îngrămădite pe bănci, cu pedagogii în spatele lor; iar la urmă, mulţimea părinţilor, profesorul de la a doua oferind braţul doamnelor şi strigând: „Faceţi loc! Faceţi loc!” în sfârşit, pierdute în mijlocul mulţimii, cheile domnului Viot, ce alergau de la un capăt la celălalt al curţii şi pe care le auzeai — cline! cline! cline! — la dreapta, la stânga, aici, pretutindeni în acelaşi timp…

Ceremonia începu. Era cald. Niciun pic de aer sub cort… Doamnele grase, stacojii la faţă, moţăiau la umbra pălăriilor lor, iar domnii cu chelie îşi ştergeau capul cu basmale roşu-aprins.

Totul era roşu: feţele, covoarele, jilţurile Au fost trei discursuri, mult aplaudate, dar eu nu le-am auzit. Colo sus, la fereastra de la primul etaj, ochii negri coseau la locul lor obişnuit, şi sufletul meu zbura spre ei… Sărmanii mei ochi negri! Nici chiar în ziua aceasta ursitoarea cu ochelari nu-i lasă să se odihnească. Când s-a strigat ultimul nume al ultimei menţiuni din ultima clasă, muzica izbucni într-un marş triumfal şi toţi se risipiră. Harababură generală. Profesorii coborau din tribună, elevii săreau peste bănci să-şi ajungă familiile. Toţi se sărutau, se chemau: „Pe aici! Pe aici!” Surorile premianţilor plecau mândre cu cununile fraţilor lor. Rochiile de mătase foşneau printre scaune… Nemişcat, după un copac, Piciul, plăpând şi tare ruşinat în haina-i jerpelită, se uita cum trec frumoasele doamne.

Încetul cu încetul, curtea se goli. La poartă, directorul şi domnul Viot, în picioare, mângâiau copiii în treacăt şi salutau părinţii până la pământ.

— La anul, cu bine! zicea directorul, cu un zâmbet îmbietor…

Cheile domnului Viot sunau ca o dezmierdare: „Cline! Cline! Veniţi la anul, micii mei prieteni, veniţi la anul!”

Copiii se lăsau sărutaţi cu nepăsare şi treceau pragul dintr-o săritură.

Unii se suiau în trăsuri frumoase cu blazonul familiei, în care mamele şi surorile îşi strângeau fustele largi ca să le facă loc: clic! clic! clic!… La drum spre castel! O să ne revedem parcurile, pajiştile, scrânciobul de sub salcâm, cuştile spaţioase din curte, pline de păsări rare, heleşteul cu cele două lebede şi terasa cea mare cu stâlpişori la balustradă, unde seara luăm şerbetul.

Alţii se căţărau în brecuri, lângă nişte fete drăguţe, care râdeau arătându-şi dinţii frumoşi sub bonetele lor albe. Gospodina, cu lanţ de aur la gât, mâna caii… Hii, Maturino! Ne întoarcem la fermă, mâncăm iar pâine cu unt, bem vin tămâios, vânăm toată ziua păsări cu ţivlitoarea şi ne rostogolim în fânul înmiresmat!

Fericiţi copii! Se duceau, plecau cu toţii… Ah! dc-aş fi putut să plec şi eu…

VIII. OCHII NEGRI

Acum, liceul e pustiu. Toată lumea a plecat… De la un capăt la celălalt al dormitoarelor, escadroane de cogeamite şobolani fac şarje de cavalerie ziua-n amiaza mare. Călimările se usucă în fundul pupitrelor. În copacii din curte, divizia vrăbiilor e în plină sărbătoare; aceste doamne şi-au poftit toate tovarăşele din oraş, de la episcopie, de la subprefectură, şi, de dimineaţă până seara, e un piuit asurzitor.

În odaia lui de la mansardă, Piciul lucrează şi le ascultă. A fost ţinut de milă la şcoală, în timpul vacanţei. Foloseşte timpul ca să studieze pe ruptele filosofii greci. Numai că odaia-i prea călduroasă şi tavanul prea scund. Te înăbuşi aici… Nu-s obloane la ferestre. Soarele intră ca o făclie şi dă foc pretutindeni. Varul de pe grinzi crapă, se desprinde. Muşte mari, toropite de căldură, dorm lipite de geamuri… Piciul se străduieşte din răsputeri să n-adoarmă. Îşi simte capul greu ca plumbul. Pleoapele-i clipesc.

Lucrează, Daniel Eyssette!… Trebuie doar să reclădeşti căminul… Dar nu, nu poate… Literele cărţii îi joacă pe dinaintea ochilor; apoi se învârte şi cartea, şi masa, şi toată odaia. Ca să scape de această ciudată aţipeală, Piciul se ridică, face câţiva paşi, dar când ajunge în faţa uşii, se clatină şi cade grămadă la pământ, trăsnit de somn.

Afară, vrăbiile piuie, greierii cântă cât îi ţine gura; platanii, albi de colb, se cojesc la soare, întinzându-şi miile de ramuri.

Piciul visează ceva ciudat. I se pare că bate cineva la uşa lui şi că un glas răsunător îl cheamă pe nume: „Daniel! Daniel!”… Recunoaşte glasul ăsta. Tot aşa striga odinioară: „Jacques, eşti un măgar!”

Bătăile în uşă se înteţesc: „Daniel, băiete, eu sunt, taică-tu, deschide repede!”

O! ce vis groaznic! Piciul vrea să răspundă, să deschidă uşa. Se ridică într-un cot, dar capu-i e prea greu, cade iar, pierzându-şi cunoştinţa…

Când Piciul îşi revine în simţiri, e foarte mirat că se găseşte într-un pătuc alb de tot, înconjurat de perdele mari, albastre, care fac umbră de jur împrejur… Lumină dulce, odaie tihnită. Niciun zgomot, afară de tic-tacul unui ceasornic şi ţăcănitul unei linguriţe într-o ceaşcă de porţelan… Piciul nu ştie unde se află, dar se simte foarte bine. Perdelele se întredeschid. Domnul Eyssette-tatăl, cu o ceaşcă în mână, se apleacă spre el, zâmbindu-i blând şi cu ochii plini de lacrimi. Piciul crede că mai visează.

— Tu eşti, tată? Chiar tu eşti?

— Da, dragă Daniel, da, scumpul meu copil, eu sunt.

— Oare unde mă aflu?

— La infirmerie, de opt zile… acum eşti bine sănătos, ai fost însă tare bolnav…

— Dar tu, tată, cum de eşti aici? Mai sărută-mă!… Ah! uite! Când te văd, mi se pare că tot mai visez.

D. Eyssette-tatăl îl sărută:

Haide, acoperă-te, fii cuminte… Doctorul nu-ţi dă voie să vorbeşti. Şi ca să nu-l lase pe copil să vorbească, bietul om vorbeşte întruna. Închipuieşte-ţi că acum opt zile, societatea vinicolă mă trimite într-o călătorie în Ceveni. Îţi dai seama ce bucuros eram: un prilej să-l văd pe Daniel al meu! Sosesc la liceu… Cei de aici te cheamă, te caută… Daniel nicăieri! Cer să mă ducă la odaia ta: cheia era înăuntru… Bat: nimeni! Tranc! Sparg uşa cu piciorul şi te găsesc acolo, pe jos, cu o fierbinţeală grozavă. Vai, bietul meu copil, ce bolnav ai mai fost! Cinci zile ai aiurat! Nicio clipă nu te-am părăsit… Băteai câmpii într-una. Vorbeai mereu să reclădeşti căminul. Care cămin? Spune!… Strigai: „Nu ne trebuie chei, scoateţi cheile din broaşte!” Râzi? îţi jur că eu nu râdeam deloc. Dumnezeule! Ce nopţi m-ai făcut să petrec lângă tine!… înţelegi tu una ca asta? domnul Viot — parcă domnul Viot îi zice, nu-i aşa? — nu voia să mă lase să dorm la liceu! îi dădea întruna cu regulamentul… Ei, poftim, regulamentul! De unde să-i cunosc eu regulamentul? Pedantul acela credea că mă sperie zornăindu-şi cheile sub nasul meu.

Dar las’ că mi ţi l-am pus eu la locul lui!

Piciul se înfiora de îndrăzneala domnului Eyssette. Apoi, uitând repede cheile domnului Viot:

— Dar mama? întreabă el, întinzându-şi braţele, ca şi cum maică-sa ar fi fost acolo, s-o poată dezmierda.

— Dacă te dezveleşti, n-ai să afli nimic — răspunde domnul

Eyssette, supărat. Haide, acoperă-te… Mama-i bine, e la unchiul Baptiste.

— Şi Jacques?

— Jacques? E un măgar!… Când zic un măgar, înţelegi, e un fel de-a vorbi… Dimpotrivă, Jacques e un băiat tare bun… Da' nu te mai dezveli, ce dracu'! Are o situaţie foarte frumoasă. Tot mai plânge, uite aşa. Dar altminteri e tare mulţumit. Directorul lui l-a luat ca secretar… N-are altceva de făcut decât să scrie după dictare… O situaţie foarte plăcută.

— Bietul Jacques! Oare o să fie osândit toată viaţa lui să scrie după dictare?

Spunând aceasta, Piciul începe să râdă din toată inima şi domnul Eyssette râde că-l vede râzând, deşi îl ceartă din pricina blestematei aceleia de păturі care lunecă întruna.

O! preafericită infirmerie! Ce ore încântătoare a petrecut Piciul între perdelele albastre ale păturicului său!… Domnul Eyssette nu-l părăseşte. Stă toată ziua la căpătâiul lui, şi Piciul ar vrea ca domnul Eyssette să nu mai plece niciodată… Vai! Asta nu se poate. Societatea vinicolă are nevoie de agentul ei. Trebuie s-o pornească iar în Ce veni…

După plecarea tatălui său copilul rămâne singur-singurel în infirmeria tăcută. Îşi petrece zilele citind în fundul unui jilţ mare, tras lângă fereastră. Dimineaţa şi seara, galbena doamnă Cassagne îi aduce masa. Piciul îşi bea ceaşca de supă, suge aripa de pui şi zice: „Mulţumesc, doamnă!" Nimic mai mult… Femeia asta miroase a friguri şi nu-i place. Nici măcar nu se uită la ea.

Dar într-o dimineaţă, după ce spune: „Mulţumesc, doamnă!" nepăsător ca de obicei, fără să-şi ia ochii de pe carte, e tare mirat s-audă un glas foarte blând care-i zice: „Cum te simţi astăzi, domnule Daniel?".

Piciul ridică fruntea şi… ghiciţi ce vede? Ochii negri, ochii negri în persoană, neclintiţi şi zâmbitori, în faţa lui!…

Ochii negri îşi vestesc prietenul că femeia cea galbenă e bolnavă şi că ei au însărcinarea să-l servească. Mai adaugă, lăsându-se în jos, că simt o mare bucurie văzându-l pe domnul Daniel restabilit; apoi se retrag cu o reverenţă adâncă, spunând c-au să mai vină şi seara. Într-adevăr, spre seară, ochii negri s-au reîntors: de asemenea şi a doua zi dimineaţa şi seara. Piciul e încântat. Îşi binecuvântează boala, boala femeii galbene, toate bolile din lume; dacă nimeni nu s-ar fi îmbolnăvit, niciodată n-ar fi rămas singur cu ochii negri.

O! preafericită infirmerie! Ce ore încântătoare petrece Piciul în jilţul lui de convalescent, tras lângă fereastră!… Dimineaţa, ochii negri au sub genele lor lungi o mulţime de firişoare de aur, pe care soarele le face să strălucească; seara, lucesc blând şi răspândesc în umbra din jurul lor o lumină de stea… în fiecare noapte. Piciul visează ochii

negri şi nu mai poate dormi. Din zori, iată-l în picioare pentru a se pregăti să-i primească; are să le facă atâtea mărturisiri. Dar când ochii negri sosesc, nu le spune nimic.

Ochii negri par foarte miraţi de tăcerea aceasta. Umblă de colo până colo prin infirmerie şi găsesc mii de pricini să stea lângă bolnav, nădăjduind mereu c-o să se hotărască a vorbi; dar afurisitul de Pici nu se mai hotărăşte.

Totuşi, uneori îşi ia inima-n dinţi şi începe astfel vitejeşte: „Domnişoară!…"

îndată ochii negri se aprind şi se uită la el, zâmbind. Dar când îi vede zâmbind aşa, nenorocitul îşi pierde capul şi, cu glas tremurător, adaugă: „îţi mulţumesc că eşti atât de bună cu mine". Sau încă: „Supa-i minunată astăzi!"

Atunci ochii negri fac o mutrişoară drăgălaşă care înseamnă: „Ce, numai atât?". Şi se duc oftând.

Dar după plecarea lor. Piciul e deznădăjduit: „O, chiar mâine, negreşit mâine, o să le vorbesc"!

Iar a doua zi trebuie s-o ia de la capăt.

În sfârşit, nemaiavând încotro şi simţind bine că niciodată n-o să aibă curajul să spună ochilor negri tot ce gândeşte, Piciul se hotărăşte să le scrie… într-o seară cere cerneală şi hârtie pentru o scrisoare însemnată, o! foarte însemnată… Ochii negri au ghicit fără îndoială despre ce scrisoare-i vorba. Sunt aşa de şireţi ochii negri!… Repede-repede aleargă să aducă cerneală şi hârtie, le aşează în faţa bolnavului şi pleacă râzând singuri.

Piciul începe să scrie. Scrie toată noaptea, dar când s-a luminat de zi, bagă de seamă că acea nesfârşită scrisoare nu cuprinde, decât două cuvinte, mă înţelegeţi! numai că aceste două cuvinte sunt cele mai elocvente din lume şi el socoate că vor face foarte mare impresie.

Şi acuma, fiţi atenţi!… Ochii negri au să vină… Piciul e tare emoţionat. Şi-a pregătit scrisoarea de mai înainte şi se jură să le-o dea de cum vor sosi… Iată cum se vor petrece lucrurile. Ochii negri vor intra, vor aşeza supa şi puiul pe masă: „Bună ziua, domnule Daniel!…" Atunci le va spune îndată, cu mult curaj: „Drăgălaşii mei ochi negri, uite o scrisoare pentru voi"!

Dar, sst! Un pas de păsărică pe sală… Ochii negri se apropie… Piciul ţine scrisoarea în mână. Inima-i bate. O să moară…

Uşa se deschide… Grozăvie!…

În locul ochilor negri se iveşte bătrâna ursitoare, cumplita ursitoare cu ochelari.

Piciul nu îndrăzneşte să ceară lămuriri, dar rămâne încremenit… Oare de ce nu s-au mai întors?… Aşteaptă seara cu nerăbdare… Vai!… Nici seara ochii negri nu mai vin, nici a doua zi, nici în zilele următoare, niciodată!

Ochii negri au fost alungaţi. Au fost trimişi înapoi la copiii găsiţi, unde vor sta închişi patru ani, până la majorat… Ochii negri furau zahăr!…

Adio, frumoase zile de la infirmerie! Ochii negri au plecat şi, culmea nenorocirii! iată că se-ntorc elevii… Cum? Se şi deschide şcoala… O, ce scurtă a mai fost vacanţa asta!

Pentru întâia oară, de şase săptămâni. Piciul coboară în curte, palid, slab, mai Pici ca niciodată… Tot liceul se deşteaptă. E spălat de sus până jos. Coridoarele şiroiesc de apă. Ca totdeauna, cheile domnului Viot se frământă sălbatic. Cumplitul domnul Viot a folosit vacanţa ca să mai adauge câteva articole la regulament şi câteva chei la legătură. Piciul n-are decât să se ţină bine.

În fiecare zi sosesc elevi… Plici! Iar vezi la portă brecurile şi trăsurile de la împărţirea premiilor… Câţiva din cei vechi lipsesc la apel, dar alţii noi îi înlocuiesc. Grupele se alcătuiesc din nou. Şi anul acesta, ca şi anul trecut, Piciul o să aibă sala de meditaţie a elevilor mijlocii. Bietul pedagog tremură de pe acum. Dar, cine ştie? Poate că anul ăsta copiii să fie mai puţin răutăcioşi.

În dimineaţa celei dintâi zile de şcoală, mare slujbă la capelă. E liturghia sfântului duh… *Veni, creator Spiritus!*… Iată-l pe domnul director cu frumoasa lui haină neagră şi mica rozetă de argint la butonieră. În urma lui se află statul-major al profesorilor în togă de ceremonie: ştiinţele au hermină portocalie; literele, hermină albă. Profesorul din clasa a doua, un fluşturatic, şi-a îngăduit mănuşi de culoare deschisă şi o tocă nereglementară; domnul Viot nu pare mulţumit. *Veni, creator Spiritus!… în.* Fundul bisericii, laolaltă cu elevii îngrămădiţi, Piciul se uită cu invidie în ochi la togele maiestuoase şi la decoraţiile de argint… Când va fi şi el profesor?… Când va putea reclădi căminul? Vai! Până să-şi ajungă ţinta, câtă vreme va mai trece şi ce de chinuri încă! *Veni, creator Spiritus!*… Piciul îşi simte inima grea; îi vine a plânge, când aude orga… Deodată, colo, într-un colţ al corului, zăreşte un chip frumos, răvăşit, care-i zâmbeşte…

Zâmbetul acela-i face bine şi, fiindcă l-a revăzut pe abatele Germane, Piciul e plin de curaj şi cu totul înviorat! *Veni, creator Spiritus!*…

Două zile după slujba sfântului duh, alte solemnităţi. Era ziua directorului… Din timpuri străvechi tot liceul sărbătoreşte ziua sfântului Teofil la iarbă verde, cu multe fripturi reci şi vinuri de Limoux. Şi de data aceasta, ca de obicei, domnul director nu economisi nimic pentru a da cât mai multă strălucire acestei petreceri de familie, care-i satisface sentimentele mărinimoase ale inimii lui, fără a dăuna totuşi intereselor liceului său. Încă din zori, ne înghesuim cu toţii — profesori şi elevi — în tramcare mari, împodobite cu stindarde, şi convoiul porneşte la galop, ducând după el, în două

furgoane uriaşe, coşuri cu vin spumos şi cu mâncare… în primul car se află cei cu vază şi muzica. Se dă ordin trompetelor să cânte cât mai tare. Bicele pocnesc, zurgălăii sună, vrafurile de farfurii se ciocnesc de gamelele de tinichea… Tot orăşelul Sarlande, în scufii de noapte, iese la ferestre, să vadă trecând alaiul directorului.

Strălucitul ospăţ are loc la *Poiană.* De cum ajungem acolo, se întind feţele de masă pe iarbă, iar copiii se strică de râs văzându-i pe domnii profesori că stau jos, la umbră, printre toporaşi, ca nişte simpli liceeni… Feliile de pateu trec din mână în mână. Sar dopurile. Ochii strălucesc. Se vorbeşte mult… în mijlocul însufleţirii generale, singur Piciul pare preocupat. Deodată se înroşeşte… Domnul director s-a ridicat cu o hârtie în mână:

— Domnilor, chiar în clipa aceasta mi s-au înmânat câteva versuri pe care mi le dedică un poet anonim. Pare-se că domnul Viot, Pindarul nostru obişnuit, are un rival anul acesta. Deşi versurile sunt cam prea măgulitoare pentru mine, vă cer totuşi e să vi le citesc…

— Da, da… citiţi-le… citiţi-le!…

Şi, cu frumosu-i glas de la împărţirea premiilor, domnul director începe a citi…

E o felicitare destul de bine ticluită, plină de rime amabile la adresa directorului şi a tuturor celor de faţă. Câte o floare pentru fiecare. Până şi ursitoarea cu ochelari n-a fost uitată. Poetul o numeşte „îngerul refectorului", ceea ce-i încântător.

Se aplaudă îndelung. Câteva glasuri strigă: „Autorul!" Piciul, roşu ca un sâmbure de rodie, se ridică modest. Aclamaţii generale. Piciul ajunge eroul serbării. Directorul vrea să-l sărute. Profesorii bătrâni îi strâng mâna, cu înţeles. Dirigintele clasei a doua îi cere versurile să le publice la gazetă. Piciul e tare mulţumit. Toate laudele acestea i se suie la cap, o dată cu vinul de Limoux. Numai că — şi asta-l mai dezmeticeşte — i se pare că-l aude pe abatele Germane murmurând: „Nătărăul!" şi cheile rivalului său zornăind sălbatic.

Când cel dintâi entuziasm se mai potoleşte, domnul director bate din palme să se facă linişte:

— Acum, Viot, e rândul dumitale! După Muza glumeaţă, Muza severă.

D. Viot scoate grav din buzunar un caiet legat, doldora de făgăduieli, şi începe a citi, aruncând Piciului o privire piezişă.

Opera domnului Viot e o idilă, o idilă virgiliană în cinstea regulamentului. Elevul Menalc şi elevul Dorilas îşi răspund pe rând în versuri. Elevul Menalc face parte dintr-un liceu în care regulamentul e în floare; Dorilas — din alt liceu, de unde regulamentul e surghiunit… Menalc vorbeşte despre plăcerile austere ale unei discipline aspre, iar Dorilas despre bucuriile sterpe ale unei libertăţi nebune.

Până la urmă, Dorilas e răpus. Depune în mâinile învingătorului său

premiul luptei, şi amândoi, împreunându-şi glasurile, intonează un cântec voios de slavă regulamentului.

Poemul s-a isprăvit… Linişte de moarte!… în timpul citirii, copiii şi-au luat farfuriile şi s-au dus în celălalt capăt al poienii, unde-şi mănâncă pateurile în tihnă, departe, tare departe de elevul Menalc şi de elevul Dorilas. De la locul lui, domnul Viot îi priveşte cu un zâmbet amar… Profesorii s-au ţinut tari, dar niciunul n-are curajul să aplaude… Nenorocitul domnul Viot! E o adevărată înfrângere… Directorul încearcă să-l mângâie:

— Subiectul era arid, domnilor, dar poetul a scos-o bine la capăt.

— Eu socot c-a fost tare frumos — zise cu obrăznicie Piciul, pe care triumful său începe să-l sperie.

Zadarnică laşitate! domnul Viot nu vrea să fie mângâiat. Se înclină fără să răspundă, păstrându-şi zâmbetul amar… îl păstrează toată ziua, iar seara, la întoarcere, în mijlocul cântecelor elevilor, a notelor false ale muzicii şi a huruitului tramcarelor pe caldarâmul oraşului adormit, Piciul aude în umbră, lângă el, cheile rivalului său mârâind cu răutate: „Cline! cline! cline! domnule poet, o să ţi-o plătim noi!”

IX. AFACEREA BOUCOYRAN

La sfântul Teofil, iată şi vacanţa înmormântată!

Zilele care urmară fură triste; adevărate zile de după lăsata secului. Nimeni nu lucra cu tragere de inimă, nici profesorii, nici elevii. Toţi se instalau… După două luni şi mai bine de odihnă, liceul îşi relua anevoie obişnuitul du-te-vino. Maşinăria funcţiona prost, ca cea a unui ceasornic vechi pe care ai uitat de mult să-l mai întorci. Totuşi, puţin câte puţin, datorită străduinţei domnului Viot, totul reintră în ordine. În fiecare zi, la aceleaşi ore, în sunetul aceluiaşi clopot vedeai că se deschid uşiţele dinspre curţi, şi cârduri de copii, ţepeni ca nişte soldaţi de lemn, defilau doi câte doi pe sub copaci; apoi clopotul mai suna, ding! ding! şi aceiaşi copii treceau din nou pragul aceloraşi uşiţe! Ding! Dang! Sculaţi! Ding! Dang! Culcaţi! Ding! Dang! învăţaţi! Ding! Dang! Jucaţi-vă! şi asta tot timpul anului.

O, triumf al regulamentului! Ce fericit ar fi fost elevul Menalc să trăiască sub nuiaua domnului Viot, în liceul model din Sarlande!

Numai eu întunecam acest gingaş tablou. Sala mea de meditaţie nu mergea. Îngrozitorii mijlocii mi se întorseseră din munţii lor, mai sluţi, mai aprigi, mai sălbatici ca oricând. Iar eu eram înăcrit; boala mă făcuse nervos şi mă supăram uşor, nu mai puteam îngădui nimic… Prea blând anul trecut, am fost prea aspru anul acesta… Nădăjduiam astfel să-i stăpânesc pe golanii ăştia şi, pentru cel mai mic lucru, le trânteam pedepse scrise şi-i băgăm pe-toţi la arest…

Sistemul acesta nu-mi izbuti. Pedepsele pe care le împărţisem cu prea mare dărnicie îşi pierduseră valoarea şi căzură tot atât de jos ca şi asignatele din anul IV… într-o zi m-am simţit copleşit. Sala mea de

meditaţii era în plină răscoală şi nu mai aveam muniţii ca să ţin piept revoltei. Parcă mă văd şi astăzi pe catedră, zbătându-mă ca un drac, în mijlocul strigătelor, al plânsetelor, al mârâielilor, al fluierăturilor: „Afară!… Cucurigu!… Cânsss! Cânsss!… Jos tiranii!… E o nedreptate!…” Şi ploua cu călimări, şi cocoloaşele de hârtie cădeau pe pupitrul meu, şi toţi aceşti mici monştri, sub cuvânt că vor să mi se jeluiască, se atârnau ciorchine de catedră, urlând ca nişte maimuţe.

Uneori, nemaiavând încotro, îl chemam în ajutor pe domnul Viot. Închipuiţi-vă ce umilinţă!

De la sfântul Teofil, omul cu cheile îmi purta sâmbetele şi simţeam că este fericit de chinul meu… Când intra fără veste în sală, cu cheile în mână, era ca o piatră aruncată într-un iaz cu broaşte: cât ai clipi, toţi băieţii treceau la locurile lor, cu nasul în carte. Ai fi auzit zburând musca. Domnul Viot se plimba un pic în lung şi-n lat, zornăindu-şi legăturica de fiare vechi, în mijlocul unei tăceri desăvârşite; apoi mă privea batjocoritor şi se retrăgea fără a scoate o vorbă.

Eram tare nenorocit. Pedagogii, colegii mei, râdeau de mine. Directorul, de câte ori îl întâlneam, era foarte rece; fără îndoială că mă lucrase domnul Viot… Şi, colac peste pupăză, ca să mă dea gata, izbucni pe neaşteptate afacerea Boucoyran.

O! afacerea Boucoyran! Sunt sigur c-a rămas în analele liceului şi că sarlandezii mai vorbesc şi astăzi de ea… Şi eu vreau să vorbesc de această groaznică afacere. E timpul ca lumea să ştie adevărul…

Cincisprezece ani, picioare groase, ochi holbaţi, mâini mari, fără frunte: aşa era domnul marchiz de Boucoyran, groaza curţii celor mijlocii şi singură mostră a boierimii din Ceveni la liceul din Sarlande. Directorul ţinea mult la elevul ăsta, dat fiind lustrul aristocratic pe care prezenţa lui îl dădea instituţiei. La liceu nu i se zicea decât „marchizul”. Toţi se temeau de el; eu însumi mă supuneam înrâuririi generale şi nu-i vorbeam decât cu multă bunăvoinţă.

O bucată de vreme am trăit destul de bine.

Din când în când, domnul marchiz mai avea un fel obraznic de a mă privi sau de a-mi răspunde, care amintea cam prea mult vechiul regim, dar mă făceam că nu bag de seamă, simţind că am de-a face cu un adversar puternic.

Totuşi, într-o zi, puşlamaua asta de marchiz îşi îngădui să-mi răspundă în plină clasă cu atâtea obrăznicie, încât mi-am pierdut orice răbdare.

— Domnule de Boucoyran — i-am spus, încercând să-mi păstrez sângele rece — ia-ţi cărţile şi ieşi afară numaidecât!

Era un act de autoritate nemaipomenit pentru neobrăzatul ăsta. Rămase încremenit şi se uita la mine cu ochii holbaţi, fără să se mişte de la locul lui.

Am înţeles că mă vâram în belea, dar mersesem prea departe ca să

mai pot da îndărăt.

— Ieşi afară, domnule de Boucoyran!… i-am poruncit iar. Elevii aşteptau foarte îngrijoraţi… Pentru întâia oară avem şi eu linişte în sală.

La a doua poruncă, marchizul, revenindu-şi din surprindere, îmi răspunse (să fi văzut cu ce ifos!):

— N-am să ies!

Prin toată clasa trecu un murmur de admiraţie. M-am ridicat de pe catedră, indignat.

— N-ai să ieşi, domnule? Vom vedea.

Şi m-am dat jos…

Dumnezeu mi-e martor că în clipa aceea n-aveam niciun gând. Voiam numai să-l sperii cu atitudinea mea hotărâtă. Dar, văzând că mă cobor de pe catedră, marchizul începu să rânjească cu atâta dispreţ, încât am făcut gestul de a-l apuca de guler ca să-l scot din bancă.

Ticălosul ţinea ascunsă sub tunică o linie mare de fier. Abia ridicasem mâna, că-mi şi dădu o lovitură îngrozitoare peste braţ. De durere am scos un strigăt.

Toată clasa bătu din palme:

— Bravo, marchizule!

De astă dată mi-am pierdut capul. Dintr-o săritură am fost pe bancă, dintr-alta asupra marchizului; şi atunci, înhăţându-l de gât, am dat aşa de bine din picioare, din mâini, din dinţi, din toate, încât l-am smuls de la locul lui de s-a rostogolit afară din clasă, până în mijlocul curţii… A fost treabă de o secundă. Niciodată n-aş fi crezut că am atâta putere.

Elevii încremeniseră. Nu mai strigau: „Bravo, marchizule!” Se temeau. Boucoyran, voinicul între voinici, pus la punct de prichindelul de pedagog! Ce mai întâmplare!… Câştigasem în autoritate ceea ce pierduse marchizul din prestigiu.

Când m-am suit iar pe catedră, încă palid şi tremurând de emoţie, toate capetele se plecară repede asupra pupitrelor. Clasa era înfrântă. Dar directorul, domnul Viot, ce aveau să gândească ei de fapta mea? Cum? îndrăznisem să ridic mâna asupra unui elev, asupra marchizului de Boucoyran, asupra nobilului din liceu! Voiam oare să fiu dat afară?

Gândurile acestea, care-mi veneau cam târziu, îmi tulburară triumful. La rândul meu, m-am temut. Îmi ziceam: „Sigur că marchizul s-a dus să se plângă”. Şi dintr-o clipă într-alta mă aşteptam să-l văd intrând pe director. Am tremurat până la sfârşitul meditaţiei. Totuşi n-a venit nimeni.

În recreaţie m-am mirat foarte mult văzându-l pe Boucoyran că râde şi se joacă cu ceilalţi. Asta mă mai linişti puţin. Şi cum toată ziua trecu fără neplăceri, mi-am închipuit că şolticul meu o să tacă chitic şi c-o

să scap numai cu spaima.

Din nenorocire, joia următoare era zi de ieşire. Seara, domnul marchiz nu se mai întoarse în dormitor. Am avut ca o presimţire şi n-am dormit toată noaptea.

A doua zi, la prima meditaţie, elevii şuşoteau, uitându-se la locul lui Boucoyran, care rămânea gol. Fără să par, muream de îngrijorare.

Pe la orele şapte, uşa se deschise dintr-o dată. Toţi se sculară în picioare.

Eram pierdut…

Directorul intră cel dintâi, domnul Viot venea în urma lui, apoi, în sfârşit, un bătrân deşirat, încheiat până la bărbie într-o redingotă lungă şi cu un guler tare, înalt de patru degete. Pe acesta nu-l cunoşteam, dar am înţeles îndată că era domnul de Boucoyran-tatăl. Îşi răsucea mustaţa lungă şi bombănea printre dinţi.

N-am avut nici măcar curajul să mă cobor de pe catedră ca să fac onorurile cuvenite acestor domni, dar nici ei nu mă salutară intrând. Se înfipseră tustrei în mijlocul clasei şi, până la plecare, nu se uitară nicio singură dată înspre mine.

Directorul deschise focul.

— Domnilor — zise el, adresându-se elevilor — venim aici să ne îndeplinim o misiune dureroasă, foarte dureroasă. Unul din pedagogii noştri s-a făcut vinovat de o faptă atât de gravă, încât suntem nevoiţi să-i facem o mustrare publică.

Apoi, iată-l că începe a-mi face mustrarea, care ţinu mai bine de un sfert de ceas. Denatură toate faptele: marchizul era cel mai bun elev din şcoală; eu îl brutalizasem pe pedrept, fără nicio pricină. În sfârşit, îmi încălcasem toate îndatoririle.

Ce să răspunzi la astfel de acuzaţii?

Din când în când încercam să mă apăr. „Daţi-mi voie, domnule director!…” Dar directorul nu mă asculta şi-mi făcu mustrarea până la sfârşit.

După el, domnul de Boucoyran-tatăl luă cuvântul, şi în ce chip!.. Un adevărat rechizitoriu. Nenorocitul tată! N-a lipsit mult să i se asasineze copilul. Asupra acestei biete mici fiinţe fără apărare, *cineva* se năpustise ca un… ca un… cum să spună?… ca un bivol, ca un bivol sălbatic. Copilul zăcea la pat de două zile. De două zile îl veghea maică-sa, cu ochi în lacrimi…

A! dac-ar fi avut de-a face cu un bărbat chiar el, domnul de Boucoyran-tatăl ar fi luat asupra lui să-şi răzbune copilul! Dar era vorba numai de un *băiat* obraznic, care-i stârnea mila. Numai că să-şi bage minţile în cap: dacă se mai atinge vreodată măcar de un singur fir de păr al fiului său, îi rupe urechile, fără multă vorbă…

În timpul acestui frumos discurs, elevii râdeau pe înfundate, iar cheile domnului Viot nu mai aveau astâmpăr de plăcere. În picioare,

la catedră, galben de mânie, *băiatul* asculta toate injuriile acestea, înghiţea toate umilinţele şi se ferea să răspundă. Dac-ar fi răspuns, ar fi fost dat afară din liceu. Şi atunci, unde să se ducă?

În sfârşit, după un ceas, când le secă elocvenţa, cei trei domni se retraseră. În urma lor se iscă mare larmă în sală. Am încercat, dar în zadar, să fac puţină linişte; copiii îmi râdeau în nas. Afacerea Boucoyran îmi ucisese şi puţina autoritate pe care o mai aveam.

O, a fost o afacere îngrozitoare!

Tot oraşul se puse în mişcare… La Clubul-Mic, la Clubul-Mare, prin cafenele, la concerte, nu se mai vorbea de altceva. Oamenii bine informaţi dădeau amănunte de ţi se ridica părul măciucă. Pare-se că pedagogul ăsta era un monstru, un căpcăun. Schingiuise copilul cu o nemaipomenită cruzime. Când se vorbea de el, nu se mai spunea decât „călăul".

După ce tânărul Boucoyran se plictisi de stat în pat, părinţii îl aşezară pe o canapea, la locul cel mai frumos din salon, şi o săptămână întreagă lumea se perindă la nesfârşit prin salonul ăsta. Nu ştiau cum s-o mai răsfeţe pe interesanta victimă.

De douăzeci de ori la rând îi cereau să-şi spună povestea, şi de fiecare dată ticălosul născocea câte un amănunt nou. Mamele se înfiorau, fetele bătrâne îl compătimeau: „Bietul îngeraş!" şi-i dădeau bomboane. Ziarul opoziţiei folosi întâmplarea pentru a tuna şi a fulgera împotriva liceului într-un articol groaznic, în folosul unui aşezământ religios de prin împrejurimi…

Directorul era furios şi, dacă nu mă dădu afară, am datorat-o numai ocrotirii rectorului… Vai! ar fi fost mai bine pentru mine să mă fi dat afară îndată. Viaţa mea la liceu ajunsese de nesuferit. Copiii nu mă mai ascultau. La cea mai mică observaţie mă ameninţau că vor face şi ei ca Boucoyran şi se vor plânge părinţilor. Până la urmă nu mi-am mai dat nicio osteneală cu ei.

Pe lângă toate, mai aveam şi o idee fixă: să mă răzbun pe aceşti Boucoyran. Vedeam într-una chipul obraznic al bătrânului marchiz şi urechile-mi rămăseseră roşii de ameninţarea ce li se făcuse" De altfel, chiar de-aş fi vrut să uit ruşinea aceasta, n-aş fi izbutit: de două ori pe săptămână, în zilele de plimbare, când grupele treceau pe dinaintea cafenelei Episcopiei, eram sigur că-l găsesc pe domnul de Boucoyran-tatăl înfipt în faţa uşii, în mijlocul unui grup de ofiţeri din garnizoană, toţi cu capetele descoperite şi cu tacurile de biliard în mână. Râzând în batjocură, ne priveau cum veneam de departe; apoi, când grupa se mai apropia, de se putea auzi glasul, marchizul striga foarte tare, măsurându-mă din cap până-n picioare, cu un aer provocator:

— Bună ziua, Boucoyran!

— Bună ziua, tată! chelălăia îngrozitorul copil, din mijlocul rândurilor.

Şi ofiţeri, elevi, chelneri, toată lumea râdea…

Acel „bună ziua, Boucoyran!” ajunsese un adevărat chin pentru mine şi n-aveam cum să scap de el. Ca să mergem la *Poiană,* trebuia numaidecât să trecem prin faţa cafenelei Episcopiei, şi niciodată persecutorul meu nu lipsea de la întâlnire.

Uneori îmi venea o poftă nebună să mă duc drept la el şi să-l provoc, dar mă opreau două motive: întâi, tot frica de a fi dat afară, apoi spada marchizului, o îndrăcită de sabie, lată sus şi îngustă jos, care făcuse atâtea victime pe când acesta era la corpul de gardă!

Totuşi, într-o zi, scos din fire, m-am dus la Roger, maestrul de scrimă, şi, pe negândite, i-am declarat hotărârea mea de a mă măsura cu marchizul. Roger, cu care nu mai vorbisem de multă vreme, mă ascultă la început cu oarecare rezervă, dar când am isprăvit, avu un gest pornit din inimă şi-mi strânse călduros amândouă mâinile:

— Bravo, domnule Daniel! Ştiam eu bine: cu înfăţişarea asta nu puteai fi un spion. Dar ce dracu’ te tot vârai dumneata în domnul Viot? In sfârşit, te regăsesc; totul e uitat! Dă-mi mâna! Ai o inimă nobilă! Acum să trecem la afacerea dumitale. Ai fost insultat? Bine! Vrei să capeţi satisfacţie! Foarte bine! Nu ştii nici măcar cum să ţii o armă în mână? Bine! Bine! Foarte bine! Vrei să-ţi ajut ca să nu te străpungă nătărăul ăsta bătrân? Minunat! Vino la lecţii, şi peste şase luni, dumneata o să-l străpungi pe el!

Când l-am auzit pe bunul Roger că-mi ia partea cu atâta înfocare, m-am înroşit de plăcere. Ne-am înţeles asupra lecţiilor: trei ore pe săptămână; ne-am învoit şi asupra preţului; avea să facă o excepţie (o excepţie, într-adevăr! Am aflat mai târziu că-mi ceruse de două ori mai mult decât celorlalţi). După ce le-am hotărât pe toate, Roger mă luă prieteneşte de braţ.

— Domnule Daniel — îmi spuse el — e prea târziu ca să mai începem astăzi lecţiile, dar totuşi putem merge să încheiem târgul la cafeneaua Barbette… Haide! haide! Lasă copilăriile! Nu cumva, ţi-e frică de cafeneaua Barbette?… Dar vino odată, ce naiba! O să găseşti acolo prieteni, băieţi buni, drace, inimi nobile, şi o să-ţi mai pierzi, pe lângă ei, apucăturile astea femeieşti, care nu-ţi stau bine deloc.

Vai, m-am lăsat ispitit! Ne-am dus la cafeneaua Barbette. Era aceeaşi, plină de strigăte, de fum, de pantaloni cărămizii; aceleaşi chipie, aceleaşi centiroane atârnau de aceleaşi cuiere.

Prietenii lui Roger mă primiră cu braţele deschise. Avea mare dreptate, toţi erau inimi nobile! Când aflară povestea mea cu marchizul şi hotărârea pe care o luasem, veniră unul după altul să-mi strângă mâna: „Bravo, tinere! Foarte bine!”

Şi eu eram o inimă nobilă. Am comandat un punci, s-a băut pentru biruinţa mea, şi inimile nobile hotărâră că-voi ucide pe marchizul de Boucoyran la sfârşitul anului şcolar.

X. ZILELE GRELE

Venise iarna, o iarnă uscată, îngrozitoare şi întunecoasă, cum se întâmplă prin locurile acestea muntoase. Cu copacii lor mari, desfrunziţi, şi pământul îngheţat mai tare decât piatra, curţile liceului aveau o înfăţişare tristă. Ne sculam înainte de a se face ziuă, cu lumina aprinsă; era frig; apa îngheţa în lavoare… Elevii mai zăboveau; clopotul era nevoit să-i cheme de mai multe ori. „Mai repede, domnilor!" — strigau pedagogii, plimbându-se în lung şi-n lat, să se mai încălzească… De bine, de rău rândurile se formau în tăcere şi coborau pe scara cea mare, abia luminată, treceam prin coridoarele lungi, unde sufla vântul rece, de iarnă.

Grea iarnă pentru Piciu!

Nu mai lucram. În sala de meditaţie, căldura nesănătoasă a sobei mă adormea. În timpul orelor de clasă, găsindu-mi mansarda prea rece, alergam să mă închid la cafeneaua Barbette şi nu ieşeam decât în ultima clipă. Acolo-mi dădea Roger lecţiile lui; asprimea vremii ne alungase din sala de arme şi făceam scrimă în mijlocul cafenelei, cu tacurile de biliard şi bându-ne punciul. Subofiţerii judecau loviturile; toate aceste inimi nobile mă primiseră într-adevăr în intimitatea lor şi în fiecare zi mă învăţau câte o nouă lovitură care nu dă greş niciodată, ca să-l pot ucide pe bietul marchiz de Boucoyran. Mă mai învăţau şi cum se îndulceşte un absint, şi când domnii ăştia jucau biliard, eu însemnam punctele…

Grea iarnă pentru Piciu!

Într-o dimineaţă din iarna asta tristă, cum intram la cafeneaua Barbette— aud şi acuma zgomotul biliardului şi duduitul sobei mari de faianţă— Roger veni foarte grăbit la mine: „Două cuvinte, domnule Daniel!" şi mă duse în sala din fund, cu un aer tainic.

Era vorba de o mărturisire de dragoste… Vă închipuiţi ce mândru eram să primesc destăinuirile unui om de statura lui. Oricum, asta mă mai înălţa un pic şi pe mine.

Iată povestea. Ştrengarul ăsta de maestru de scrimă întâlnise în oraş, într-un loc pe care nu-l putea numi, pe o oarecare persoană de care se îndrăgostise nebun. Persoana aceea avea la Sarlande o situaţie atât de înaltă — hm! hm! mă-nţelegi! — atât de extraordinară, încât maestrul de scrimă se minuna cum de îndrăznise să-şi ridice ochii atât de sus. Şi totuşi, cu toată situaţia persoanei, situaţie atât de înaltă, atât de etc, nu pierdea nădejdea să se facă iubit; ba chiar credea c-a sosit clipa de-a da drumul câtorva declaraţii epistolare. Din nenorocire, maeştrii de scrimă nu-s prea iscusiţi la mânuirea condeiului. Treacă-meargă, dacar fi fost vorba numai de vreo grizetă, dar pentru o persoană cu o situaţie atât de… etc… nu merge un stil de cantină, ba chiar şi un poet cunoscut n-ar fi de prisos.

— Văd eu ce vrei — zise Piciul, cu înţeles — ai nevoie să-ţi

ticluiască cineva vreo câteva bileţele dulci, ca să le trimiţi persoanei în chestie, şi te-ai gândit la mine.

— Întocmai — răspunse maestrul de scrimă.

— Ei bine! Ţi-ai găsit omul şi putem începe când vrei. Dar, pentru ca scrisorile noastre să nu pară a fi luate din *Desăvârşitul secretar,* va trebui să-mi dai câteva informaţii asupra acestei persoane.

Maestrul de scrimă se uită cu neîncredere în jurul lui, apoi îmi zise foarte încet, băgându-şi mustăţile în urechea mea:

— E o blondă din Paris, înmiresmată ca o floare, şi o cheamă Cecilia.

Nu putea să-mi destăinuiască mai multe, din pricina situaţiei persoanei, situaţie atât de… etc… dar şi informaţiile acestea-mi ajungeau, şi chiar în seara aceea — în timpul meditaţiei — am scris cea dintâi scrisoare blondei Cecilia.

Această neobişnuită corespondenţă între Piciu şi persoana aceea misterioasă ţinu aproape o lună. Timp de o lună am scris cam câte două scrisori de dragoste pe zi. Era una care începea cu vorbele: *„O, Cecilia, câteodată, pe o stâncă sălbatică…”* şi se isprăvea cu: *„Se zice că mori din dragoste… să încercăm!”.* Apoi, din când în când, se mai amesteca şi Muza:

O! buzele, buzele-ţi înfocate!

Dă-mi-le! Dă-mi-le!

Astăzi vorbesc de lucrurile acestea râzând, dar pe vremea aceea, Piciul nu râdea, şi lua totul în serios. După ce isprăveam o scrisoare, i-o dădeam lui Roger s-o copieze cu scrisul lui frumos de subofiţer; iar el, de cum primea răspunsul (căci răspundea, nenorocita!), mi le aducea îndată şi pe ele îmi întemeiam operaţiile.

Intr-un cuvânt, jocul îmi plăcea, ba poate-mi plăcea chiar prea mult. Blonda asta, pe care n-o puteam vedea, înmiresmată ca un liliac alb, nu-mi mai ieşea din minte. Uneori îmi închipuiam că scriu pentru mine; îmi umpleam scrisorile cu destăinuiri cu totul personale, cu blesteme împotriva soartei, împotriva fiinţelor acelora josnice şi rele în mijlocul cărora eram silit să trăiesc: „O, Cecilia, dac-ai şti ce nevoie am de iubirea ta!”

Şi câteodată, când Roger cel înalt venea să-mi spună, răsucindu-şi mustaţa: „Merge! merge!… Dă-i înainte!”, aveam tainice răbufneli de ciudă şi-mi ziceam: „Cum poate să creadă că grăsanul ăsta vesel îi scrie asemenea capodopere de pasiune şi de melancolie?”

Şi totuşi ea credea; credea aşa de bine, încât într-o zi, maestrul de scrimă, triumfător, îmi aduse răspunsul ăsta, pe care abia-l primise: „Diseară, la nouă, în spatele subprefecturii!”

Oare succesul acesta Roger îl datora scrisorilor mele elocvente sau mustăţilor lui lungi? Vă las, doamnelor, grija de a hotărî. Tot ce ştiu este că, în noaptea aceea, în odaia lui tristă, Piciul avu un somn foarte

zbuciumat. Visa că era înalt şi cu mustăţi, iar doamna din Paris, având situaţii cu totul extraordinare, îi dădea întâlniri în spatele subprefecturilor…

Mai caraghios este că, a doua zi, a trebuit să ticluiesc o scrisoare de recunoştinţă şi să-i mulţumesc Ceciliei pentru toată fericirea pe care mi-o dăruise: „înger, care ai primit să-ţi petreci o noapte pe pământ!”

Epistola aceasta, mărturisesc, Piciul o scrisese spumegând de mânie. Spre norocul meu, corespondenţa se opri aici şi câtva timp n-am auzit vorbindu-se de Cecilia, nici de înalta ei situaţie.

XL BUNUL MEU PRIETEN, MAESTRUL DE SCRIMĂ

în ziua aceea — la 18 februarie — cum ninsese mult peste noapte, copiii nu se puteau juca prin curţi. Îndată ce se isprăvise meditaţia de dimineaţă, fuseseră încazarmaţi cu toţii, claie peste grămadă, în *sală,* ca să-şi petreacă recreaţia la adăpost de vremea rea, în aşteptarea orelor de clasă.

Eu îi supravegheam.

Ceea ce se numea *sala* era vechea sală de gimnastică a şcolii de marină, închipuiţi-vă patru ziduri mari, goale, cu ferestrui zăbrelite: ici-colo, nişte cârlige pe jumătate smulse, urmele încă vădite ale scărilor, şi, legănându-se de grinda cea mare a tavanului, un inel de fier uriaş, la capătul unei frânghii.

Copiii păreau că petrec tare bine, uitându-se la zăpada ce acoperea străzile şi la oamenii înarmaţi cu lopeţi care o încărcau în cărucioare.

Dar toată gălăgia asta eu n-o auzeam.

Singur, într-un colţ, cu ochii în lacrimi, citeam o scrisoare şi, în clipa aceea, de-ar fi dărâmat copiii liceul din temelie, eu tot n-aş fi băgat de seamă. Era o scrisoare de la Jacques pe care abia o primisem; purta ştampila poştei din Paris. Dumnezeule! Da, chiar din Paris — şi iată ce spunea:

"Dragă Daniel,

Scrisoarea mea o să te uimească. Nu bănuiai, nu-i aşa, c-aş fi la Paris de două săptămâni? Am părăsit Lyonul fără să spun nimănui nimic… O trăsnaie… Ce vrei? Mă plictiseam prea mult în oraşul acela îngrozitor, mai ales după plecarea ta. Am ajuns aici cu treizeci de franci şi cinci sau şase scrisori de recomandaţie din partea preotului de la Saint-Nizier. Din fericire, providenţa m-a ocrotit îndată şi m-a făcut să întâlnesc un bătrân marchiz, la care am intrat ca secretar. Facem rânduială în memoriile lui, iar eu n-am altă treabă decât să scriu ce-mi dictează, şi cu asta câştig o sută de franci pe lună. Nu-i strălucit, după cum vezi, dar, până la urmă, nădăjduiesc să pot trimite din când în când câte ceva acasă din economiile mele.

Ah! dragul meu Daniel, ce frumos oraş mai e Parisul ăsta! Aici, cel puţin, nu-i totdeauna ceaţă; mai plouă uneori, dar e o ploiţă veselă, cu soare, cum n-am mai văzut niciodată aiurea. Încât şi eu m-am

schimbat cu desăvârşire. Dac-ai şti! Nu mai plâng deloc, e de necrezut…"

Ajunsesem aici cu cititul scrisorii, când, deodată, sub ferestre, răsună zgomotul înăbuşit al unei trăsuri care trecea prin zăpadă. Trăsura se opri la poarta liceului şi am auzit copiii strigând cât îi ţinea gura: „Subprefectul! Subprefectul!"

O vizită a domnului subprefect prevestea ceva neobişnuit. La liceul din Sarlande venea doar o dată sau de două ori pe an, şi atunci era un eveniment. Dar în clipa de faţă, ceea ce mă interesa înainte de toate, ceea ce mă atrăgea mai mult decât subprefectul din Sarlande şi mai mult decât întregul Sarlande, era scrisoarea fratelui meu Jacques. Aşa că, în timp ce elevii înveseliţi se înghesuiau pe la ferestre să-l vadă pe domnul subprefect coborând din trăsură, m-am întors în colţişorul meu şi am început iar să citesc:

„Vei şti, dragul meu Daniel, că tata-i în Bretania, unde face negoţ cu cidru, pe socoteala unei societăţi. Aflând că sunt secretar la un marchiz, a vrut să-i desfac vreo câteva butoaie de cidru. Din nenorocire însă, marchizul nu bea decât vin, şi încă vin de Spania! I-am scris tatii. Ştii ce mi-a răspuns:" Jacques, eşti un măgar!" Ca totdeauna! Dar, oricum, dragul meu Daniel, cred că de fapt ţine mult la mine. Cât despre mama, ştii că acuma-i singură. Ar trebui să-i scrii, se plânge de tăcerea ta.

Uitasem să-ţi spun un lucru, care, desigur, îţi va face cea mai mare plăcere. Odaia mea-i în Cartierul Latin… în Cartierul Latin! Ia gândeşte şi tu… O adevărată odaie de poet, ca în romane, cu o ferestruie şi acoperişuri cât vezi cu ochii. Patul nu-i larg, dar la nevoie încăpem noi amândoi. Apoi, într-un colţ mai este şi o masă de lucru la care te-ai simţi foarte bine să faci versuri.

Sunt sigur că dacă le-ai vedea pe toate, ai vrea să vii cât mai repede la mine. Şi eu aş vrea să te am alături şi nu ştiu, zău, dacă într-o bună zi n-o să-ţi fac semn să vii.

Până atunci, să mă iubeşti mereu din toată inima şi nu munci prea mult la liceul tău, ca nu cumva să te îmbolnăveşti.

Te sărut. Al tău frate,

Jacques."

Dragul meu Jacques, ce dulce rău îmi făcuse cu scrisoarea lui! Râdeam şi plângeam în acelaşi timp. Toată viaţa mea din ultimile luni — punciul, biliardul, cafeneaua Barbette — mi se părea un vis urât şi mă gândeam: „Haide, s-a isprăvit! Acum o să m-apuc de lucru; o să fiu curajos ca Jacques", în clipa aceea sună clopotul. Elevii mei se aşezară în rând, vorbeau mult de subprefect, arătându-şi din mers trăsura lui ce aştepta la poartă. I-am predat în mâinile profesorilor, iar când am scăpat de ei, m-am repezit alergând spre scară. Ardeam de nerăbdare să fiu singur în odaia mea, cu scrisoarea fratelui meu Jacques!

— Domnule Daniel, sunteţi aşteptat la domnul director!

La director?… Oare ce avea să-mi spună directorul?… Portarul se uita ciudat la mine. Deodată mi-am adus-aminte de subprefect.

— Domnul subprefect e sus? l-am întrebat eu.

Şi cu inima plină de nădejde, am început să urc treptele în goana mare. Sunt zile când eşti ca nebun. Auzind că subprefectul mă aştepta, ştiţi ce mi-am închipuit? Mi-am închipuit că băgase de seamă ţinuta mea la împărţirea premiilor şi că venea la liceu anume ca să-mi propună să fiu secretarul lui. Mi se părea lucrul cel mai firesc din lume. Scrisoarea lui Jacques, cu poveştile lui despre bătrânul marchiz, îmi tulburase mintea, fără îndoială.

Orice-ar fi fost, pe măsură ce urcam scara, siguranţa mea sporea: secretarul subprefectului! Nu mai puteam de bucurie…

Cotind pe coridor, l-am întâlnit pe Roger. Era foarte palid. Se uită la mine ca şi cum ar fi vrut să-mi vorbească, dar nu m-am oprit: subprefectul n-avea timp s-aştepte.

Când am ajuns în faţa cancelariei directorului, vă jur că inima-mi bătea foarte tare. Secretarul domnului subprefect! A trebuit să mă opresc o clipă, ca să mai răsuflu. Mi-am îndreptat cravata, mi-am netezit părul cu mâna şi am întors încetişor butonul uşii.

De-aş fi ştiut ce m-aştepta!

Domnul subprefect era în picioare, rezemat cu nepăsare de marmura căminului şi zâmbind în favoriţii lui blonzi. Domnul director, în halat de casă, sta smerit lângă el, cu tichia de catifea în mână, iar domnul Viot, chemat în grabă, se pitea într-un colţ.

Îndată ce-am intrat, subprefectul luă cuvântul:

— Va să zică domnul — zise el, arătându-mă — îşi trece vremea seducându-ne fetele din casă? Rostise fraza aceasta cu glas limpede, batjocoritor şi surâzând mereu. Am crezut întâi ca vrea să glumească şi n-am răspuns nimic, dar subprefectul nu glumea. După o clipă de tăcere, reluă tot zâmbind: Oare n-am onoarea să vorbesc cu domnul Daniel Eyssette, care a sedus pe fata din casă a nevestei mele?

Nu pricepeam despre ce era vorba, dar auzind cuvântul ăsta, „fata din casă", pe care mi-l arunca astfel pentru a doua oară în obraz, am simţit că mă înroşesc şi, cu adevărată indignare, am strigat.

— O fată din casă, eu!?… N-am sedus niciodată fete din casă! La răspunsul ăsta, am văzut o sclipire de dispreţ ţâşnind din ochelarii directorului şi am auzit cheile murmurând în colţul lor: „Ce neruşinare!"

Subprefectul zâmbea mereu; luă de pe cămin un pacheţel de hârtii, pe care nu le zărisem la început, întorcându-se spre mine şi fluturându-le cu nepăsare:

— Domnule — zise el — iată dovezi foarte grave, care te acuză. Sunt scrisorile care au fost găsite la domnişoara în cauză. Ce-i drept,

nu-s iscălite şi, pe de altă parte, fata în casă n-a vrut să numească pe nimeni. Numai că în scrisorile acestea se vorbeşte adesea despre liceu şi, din nenorocire pentru dimneaţa, domnul Viot ţi-a recunoscut scrisul şi stilul… Aici, cheile scârţâiră sălbatic, iar subprefectul, tot zâmbitor, adăugă: Nu oricine-i poet la liceul din Sarlande.

La vorbele acestea, un gând fugar îmi trecu prin minte. Am vrut să văd de aproape hârtiile acelea. M-am repezit. Directorul se temu de un scandal şi făcu o mişcare să mă oprească. Dar subprefectul îmi întinse liniştit dosarul.

— Priveşte! îmi zise el.

Doamne, Dumnezeule! Corespondenţa mea cu Cecilia!

… Erau toate, toate! De la cea care începea: *„O, Cecilia, câteodată pe o stâncă sălbatică…”* până la cântarea de recunoştinţă: *„înger, care ai primit să-ţi petreci o noapte pe pământ…*” Vă puteţi închipui furia, ruşinea mea.

— Ei bine, ce zici de asta, signor don Juan? rânji subprefectul, după o clipă de tăcere. Dumneata ai scris epistolele acestea, da sau nu?

În loc să răspund, am lăsat capul în jos. O vorbă putea să mă dezvinovăţească, dar vorba aceea n-am rostit-o. Eram gata să sufăr orice, decât să-l denunţ pe Roger… Căci, băgaţi bine de seamă, în toiul acestei catastrofe Piciul nu se îndoise nicio clipă de buna-credinţă a prietenului său. Recunoscându-şi scrisorile, îşi zise îndată: „Lui Roger i-o fi fost lene să le mai recopieze; a făcut mai bucuros încă o partidă de biliard şi le-a trimis pe ale mele”. Mare naiv, Piciul ăsta!

Când subprefectul văzu că nu voiam să răspund, băgă iar scrisorile în buzunar şi, întorcându-se spre director şi ajutorul său:

— Şi acum, domnilor, ştiţi ce vă rămâne de făcut…

Atunci cheile domnului Viot zăngăniră jalnic, iar directorul răspunse, plecându-se până la pământ, „că domnul Eyssette ar merita să fie dat afară numaidecât, dar că, pentru a înlătura orice scandal, îl mai ţine la liceu o săptămână”. Tocmai cât trebuia ca să aducă un nou pedagog.

La groaznicele cuvinte „dat afară”, tot curajul mă părăsi. Am salutat fără a scoate o vorbă şi am ieşit în grabă. Abia afară mă podidiră lacrimile… Am alergat într-o goană până la odaia mea, înăbuşindu-mi plânsul în batistă…

Roger mă aşteptă. Părea foarte îngrijorat şi se plimba cu paşi mari, în lung şi-n lat. Când mă văzu intrând, veni spre mine:

— Domnule Daniel!… îmi zise el, şi ochii lui mă întrebau.

M-am prăbuşit pe un scaun, fără să-i răspund.

— Plânsete, copilării! reluă maestrul de scrimă, cu glas brutal. Asta nu dovedeşte nimic. Haide!… Repede!… Ce s-a întâmplat?

Atunci i-am istorisit de-a fir-a-păr toată cumplita scenă din cancelarie.

Pe măsură ce vorbeam, vedeam cum Roger se lumina la faţă. Nu se mai uita semeţ la mine şi, la sfârşit, când află cum, ca să nu-l trădez, lăsasem să mă dea afară din liceu, îmi întinse amândouă mâinile şi-mi zise foarte simplu:

— Daniel, ai o inimă nobilă.

În clipa aceea auzirăm în stradă huruitul unei trăsuri: pleca subprefectul.

— Ai o inimă nobilă — reluă bunul meu prieten, maestrul de scrimă, strângându-mi mâinile să mi le frângă — ai o inimă nobilă, atâta-ţi spun… Dar trebuie să înţelegi că nu voi îngădui nimănui să se jertfească pentru mine. Tot vorbind, se apropiase de uşă: Nu plânge, domnule Daniel, mă duc la director şi-ţi jur că nu dumneata vei fi dat afară! Mai tăcu un pas să iasă, apoi, întorcându-se iar spre mine, ca şi cum ar fi uitat ceva: Numai -adăugă el încet — ascultă bine ce-ţi spun înainte de a pleca… Voinicul Roger nu-i singur pe lume. Are undeva o mamă infirmă… O mamă!… sărmană, sfântă femeie!… Făgăduieşte-mi c-o să-i scrii când totul se va sfârşi.

Vorbise grav, liniştit, cu un glas care mă înspăimântă.

— Dar ce vrei să faci? am strigat eu.

Roger nu răspunse nimic, dar îşi desfăcu puţin vesta şi-mi arătă în buzunar ţeava lucioasă a unui pistol.

M-am repezit spre el, adânc mişcat:

— Să te omori, nenorocitule? Vrei să te omori?

Iar el, foarte rece:

— Dragul meu, când eram în armată, mi-am jurat că, dacă vreodată, din pricina uşurinţei mele, aş fi degradat, n-aş supravieţui dezonoarei. A sosit clipa să-mi ţin cuvântul… Peste cinci minute voi fi dat afară din liceu, adică degradat. Un ceas mai târziu, bună seara! îmi trag un glonte.

Auzind acestea, m-am înfipt hotărât în faţa uşii:

— Ei bine, nu! Roger, n-ai să ieşi!… Mai degrabă-mi pierd postul, decât să fiu cauza morţii dumitale.

— Lasă-mă să-mi fac datoria! îmi zise el, într-un chip sălbatic şi, cu toată strădania mea, izbuti să întredeschidă uşa.

Atunci mi-a venit în minte să-i vorbesc de maică-sa, de sărmana mamă, pe care-o avea într-un colţ de lume. I-am dovedit că trebuia să trăiască pentru ea, că eu eram în stare să-mi găsesc uşor alt post, că, de altfel, mai aveam în orice caz o săptămână în faţa noastră şi că trebuia cel puţin să aşteptăm până în ultima clipă, înainte de a lua o hotărâre atât de îngrozitoare.

Gândul din urmă parcă-l mişcă. Se învoi să amâne cu câteva ore vizita lui la director şi ceea ce avea să urmeze de aici.

În vremea aceasta, clopotul sună; ne-am îmbrăţişat şi am coborât în şcoală.

Ce ţi-e şi cu noi! Intrasem deznădăjduit în odaia mea şi am ieşit aproape voios… Piciul era aşa de mândru că scăpase viaţa bunului său prieten, maestrul de scrimă!

Totuşi, trebuie să spun că, odată ajuns la catedră, şi după ce-mi trecu cel dintâi entuziasm, am căzut pe gânduri. Roger se învoia să trăiască — foarte bine; dar eu însumi ce aveam să mă fac după ce admirabilul meu devotament mă va fi dat afară din liceu?

Situaţia nu era deloc plăcută; parcă şi vedeam căminul în primejdie, pe mama plângând şi pe domnul Eyssette foarte mânios. Din fericire m-am gândit la Jacques. Ce bună idee avusese scrisoarea lui să sosească tocmai azi-dimineaţă! La urma urmei era foarte simplu. Nu-mi scria el că în patul lui era loc pentru doi? De altfel, la Paris găseşti întotdeauna cu ce trăi…

Aici mă opri un gând cumplit: ca să plec, îmi trebuiau bani. Mai întâi pentru tren, apoi cincizeci şi opt de franci pe care-i datoram portarului, apoi zece franci împrumutaţi de la un elev dintre cei mari, apoi sume grozav de mari trecute pe numele meu în condica de socoteli a cafenelei Barbette. Cum să găsesc banii ăştia?

„Haida-de! mi-am zis apoi. Mare prost mai sunt să mă neliniştesc pentru atâta lucru. Nu-l am pe Roger? Roger e bogat, dă lecţii în oraş şi-o să fie prea fericit să-mi împrumute câteva sute de franci, mie, care i-am scăpat viaţa.”

După ce mi-am orânduit astfel treburile, am uitat toate catastrofele de peste zi, ca să nu mă mai gândesc decât la marea mea călătorie la Paris. Eram tare vesel, nu mai aveam astâmpăr, şi domnul Viot care coborâse în sala de meditaţie să se bucure de deznădejdea mea, păru foarte dezamăgit văzându-mi înfăţişarea voioasă. La masă am mâncat repede şi mult. În curte am iertat aresturile elevilor. În sfârşit sună şi ora de clasă.

Înainte de toate trebuia să-l văd pe Roger. Într-o fugă am fost odaia lui. Acolo, nimeni. „Bine!” mi-am zis. „S-o fi dus să dea o raită la cafeneaua Barbette”, şi lucrul nu mă miră în împrejurări atât de dramatice.

La cafeneaua Barbette nu era însă nimeni: Roger — mi s-a spus — se dusese la *Poiană* cu subofiţerii. Ce dracu’ puteau să facă ei acolo pe o vreme ca asta? începeam să fiu foarte îngrijorat, aşa că n-am primit să joc partida de biliard ce mi se propunea, mi-am suflecat pantalonii şi m-am repezit prin zăpadă înspre *Poiană,* în căutarea bunului meu prieten, maestrul de scrimă.

XII. INELUL DE FIER

De la bariera orăşelului Sarlande şi până la *Poiană* e o bună jumătate de leghe, dar cum în ziua aceea mergeam în goana mare, trebuie să fi făcut drumul în mai puţin de un sfert de oră. Tremuram pentru Roger. Mă temeam ca bietul băiat, neţinând seamă de

făgăduiala dată, să nu fi istorisit tot directorului în timpul meditaţiei. Mi se părea că mai văd lucind ţeava pistolului său. Gândul ăsta jalnic îmi dădea aripi.

Totuşi, din loc în loc, zăream prin zăpadă urmele multor paşi ce se îndreptau spre *Poiană.* Zicându-mi că maestrul de scrimă nu era singur, mă mai linişteam puţin. Atunci încetineam mersul şi mă gândeam la Paris, la Jacques, la plecarea mea… Dar după o clipă m-apuca iar groaza.

„Fără îndoială, Roger o să se sinucidă. Altfel ce-ar fi căutat în locul ăsta pustiu, afară din oraş? Dacă şi-a luat cu el prietenii la cafeneaua Barbette, înseamnă că vrea să-şi ia rămas bun, bând paharul de adio, cum zic ei… Ah! militarii ăştia!”… Şi iată-mă alergând iar, de-mi ieşea sufletul.

Din fericire, mă apropiam de *Poiană* şi chiar zăream copacii mari, plini de zăpadă. „Sărmanul meu preten — îmi ziceam — numai de-aş ajunge la timp!”

Urmele paşilor mă duseră astfel până la crâşma lui Esperon.

Crâşma asta era un loc deocheat şi cu nume rău, unde făceau chefuri stricaţii din Sartande. Venisem aici de mai multe ori, în tovărăşia inimilor nobile, dar niciodată nu mi se păruse atât de mohorâtă ca în ziua aceea. Galbenă şi murdară, în mijlocul albului neprihănit al câmpiei, sta pitită, cu uşa-i scundă, pereţii dărăpănaţi şi ferestrele cu geamuri nespălate, după un pâlc de ulmi tineri. Căsuţa parcă se ruşina de urâta ei îndeletnicire.

Cum mă apropiam, am auzit o larmă voioasă de glasuri, de râsete şi de pahare ciocnite.

— Dumnezeule! mi-am zis, înfiorându-mă. Ăsta-i cheful de adio. Şi m-am oprit să mai răsuflu.

Mă aflam în spatele crâşmei. Am împins o portiţă cu ostreţe şi am intrat în grădină. Ce mai grădină! Un gard viu despuiat, desişuri de liliac desfrunzite, grămezi de gunoaie adunate cu mătura pe zăpadă, şi chioşcuri albe de tot ce semănau a colibe de eschimoşi. Totul era trist, de-ţi venea să plângi.

Gălăgia se auzea din sala de jos, şi cheful trebuie să fi fost în toi, căci, cu tot frigul, amândouă ferestrele erau larg deschise.

Chiar pusesem piciorul pe cea dintâi treaptă a scării, când am auzit ceva de m-am oprit pe loc şi am îngheţat: numele meu era rostit în mijlocul hohotelor de râs. Roger vorbea de mine şi, lucru ciudat, de câte ori pomenea numele lui Daniel Eyssette, ceilalţi se stricau de râs.

Împins de o curiozitate dureroasă, simţind prea bine că voi afla ceva nemaipomenit, m-am tras îndărăt şi, fără să m-audă nimeni, datorită zăpezii care înăbuşea ca un covor zgomotul paşilor mei, m-am strecurat într-unul din chioşcuri, care numai bine se găsea drept sub ferestre.

Chioşcul ăsta o să-l văd toată viaţa. Toată viaţa o să revăd verdeaţa uscată care-l îmbrăca, podeaua plină de nori şi murdărie, măsuţa vopsită în verde şi băncile de lemn ude… Prin zăpada ce-l încărca, abia pătrundea lumina zilei; zăpada se topea încet şi-mi cădea în cap picătură cu picătură.

Acolo, în chioşcul acela întunecos şi rece ca un mormânt am aflat ce răi şi laşi pot fi unii oameni; acolo am învăţat a mă îndoi, a dispreţui, a urî… O, voi, care citiţi aceste rânduri, să vă păzească Domnul de a intra vreodată în chioşcul acela!… în picioare, ţinându-mi răsuflarea, roşu de mânie şi de ruşine, ascultam ce se spunea la Esperon.

Bunul meu prieten, maestrul de scrimă, mai avea cuvântul. Povestea aventura lui cu Cecilia, scrisorile de dragoste, vizita domnului subprefect la liceu, toate cu înfloriturі şi cu gesturi care trebuie să fi fost tare caraghioase, judecând după larma auditoriului.

— Înţelegeţi voi, puişorilor — zecea el, cu glasu-i batjocoritor — că n-am jucat degeaba comedie timp de trei ani, la teatrul zuavilor. Zău, cum te văd şi cum mă vezi! O clipă am crezut partida pierdută şi mi-am zis că n-o să mai pot bea cu voi vin bun la taica Esperon… Micul Eyssette nu spusese nimic, ce-i drept, dar mai avea vreme să vorbească. Şi, rămâne între noi, cred că voia numai să-mi lase cinstea de a mă denunţa singur. Atunci mi-am zis: „Deschide ochii, Roger, şi dă-i înainte cu scena cea mare!”

Pe urmă, bunul meu prieten, maestrul de scrimă, începu să joace ceea ce numea scena cea mare, adică ceea ce se petrecuse dimineaţa în odaia mea, între mine şi el. Ah! ticălosul! Nu uită nimic… Striga: *„Mama! Sărmana mea mamă!”* cu intonaţii teatrale. Apoi imita glasul meu: *„Nu Roger! Nu, n-ai să ieşi!”*… Scena cea mare era într-adevăr foarte caraghioasă şi tot auditoriul se prăpădea de râs. Eu simţeam că-mi curg lacrimi mari de-a lungul obrajilor, tremuram tot, urechile-mi ţiuiau, ghiceam toată mârşava comedie de dimineaţă, înţelegeam nedesluşit că Roger trimisese înadins scrisorile mele, ca să se pună la adăpost de orice neplăceri, că de douăzeci de ani, maică-sa, sărmana lui mamă, murise şi că luasem tocul lulelei lui drept ţeava unui pistol.

— Şi frumoasa Cecilia? întrebă o inimă nobilă.

— Cecilia n-a vorbit, şi-a strâns lucrurile şi a plecat. E o fată bună.

— Dar micul Daniel? Ce-o să se facă?

— Treaba lui! răspunse Roger.

Aici, un gest care stârni râsul tuturor. Hohotul ăsta de râs mă scoase din sărite. Mi-a venit să ies din chioşc şi să mă ivesc pe neaşteptate în mijlocul lor, ca un spectru. Dar m-am stăpânit. Şi până acum fusesem destul de caraghios.

Sosea friptura, paharele se ciocniră:

— În sănătatea lui Roger! în sănătatea lui Roger! strigau cu toţii.

Nu mai puteam sta locului, sufeream prea mult. Fără să-mi pese c-ar

putea să mă vadă cineva, am luat-o razna de-a curmezişul grădinii. Dintr-o săritură am trecut pe portiţa cu ostreţe şi am început să alerg tot înainte, ca un nebun.

Noaptea se lăsa tăcută. Şi câmpul ăsta nemărginit de zăpadă lua, în semiîntunericul amurgului, nu ştiu ce înfăţişare de adâncă melancolie.

Am alergat aşa o bucată de vreme, ca un ied rănit. Şi dacă inimile zdrobite care sângerează n-ar fi decât un fel de a vorbi, folosit de poeţi, vă jur că s-ar fi putut găsi în urma mea, pe şesul alb, o dâră lungă de sânge.

Mă simţeam pierdut. De unde să iau bani? Cum să plec? Cum s-ajung la frate-meu Jacques? Să-l denunţ pe Roger? Nici măcar nu mi-ar fi folosit la nimic… Putea să tăgăduiască, acum că Cecilia plecase.

În sfârşit, doborât, istovit de oboseală şi de durere, m-am lăsat pe zăpadă, la picioarele unui castan. Şi poate c-aş fi rămas acolo până a doua zi, plângând şi fără să-mi pot aduna gândurile, când deodată, departe, tare departe, dinspre Sarlande, am auzit sunând un clopot. Era clopotul liceului. Uitasem de toate. Clopotul ăsta mă rechemă la viaţă: trebuia să mă întorc şi să supraveghez recreaţia elevilor în *sală*… Gândindu-mă la sală îmi veni o idee neaşteptată. Numaidecât lacrimile mele se opriră. M-am simţit mai tare, mai liniştit. M-am ridicat şi, cu pasul sigur al omului care a luat o nestrămutată hotărâre, am pornit-o înapoi, spre Sarlande.

Dacă vreţi să ştiţi ce nestrămutată hotărâre a luat Piciul ţineţi-vă după el până la Sarlande, de-a curmezişul câmpiei întinse şi albe; urmăriţi-l pe străzile întunecoase şi pline de noroi ale oraşului; urmăriţi-l sub portalul liceului; urmăriţi-l în *sală,* în timpul recreaţiei, şi băgaţi de seamă cu ce ciudată stăruinţă se uită la marele inel de fier care se leagănă în mijloc. După recreaţie, mai urmăriţi-l până la sala de meditaţie, suiţi-vă cu el pe catedră şi citiţi peste umărul lui aceste dureroase rânduri pe care le scrie în mijlocul tărăboiului şi al copiilor îndârjiţi:

"Domnului Jacques Eyssette, strada Bonaparte, la Paris.

Iartă-mi, mult iubitul meu Jacques, durerea pe care ţi-o pricinuiesc. Pe tine, care nu mai plângeai, te voi face să mai plângi o dată. Va fi ultima, într-adevăr… Când vei primi scrisoarea aceasta, sărmanul tău Daniel va fi mort…"

Aici, tărăboiul din sala de meditaţie se înteţeşte. Piciul se opreşte şi împarte câteva pedepse la dreapta şi la stânga, dar cu gravitate, fără mânie. Apoi urmează:

„Vezi tu, Jacques, eram prea nenorocit. Nu puteam face altceva decât să mă omor. Viitorul meu e pierdut: m-au dat afară de la liceu pentru o istorie cu o femeie, prea lungă ca să ţi-o povestesc. Apoi am făcut datorii, nu ştiu să mai lucrez, mi-e ruşine, mă plictisesc, mi-e silă, viaţa mă înspăimântă… Mai bine mă duc…”

Piciul e silit să se oprească din nou. „Cinci sute de versuri elevului Soubeyrol! Fouques şi Loupi la arest duminică!” Acestea zise, îşi isprăvi scrisoarea:

„Adio, Jacques! Aş mai avea multe să-ţi spun, dar simt c-o să plâng, şi elevii se uită la mine. Spune mamei c-am lunecat din vârful unei stânci, la plimbare, sau că m-am înecat patinând. În sfârşit, născoceşte şi tu o poveste, dar sărmana femeie să nu ştie niciodată adevărul!… Sărut-o mult pentru mine pe scumpa noastră mamă, sărută-l şi pe tata şi caută să le reclădeşti repede un cămin frumos… Adio! te iubesc. Adu-ţi aminte de Daniel.”

După ce isprăveşte scrisoarea aceasta. Piciul începe îndată alta, astfel ticluită:

"Domnule abate, vă rog să trimiteţi fratelui meu Jacques scrisoarea pe care-o las pentru el. În acelaşi timp vă rog să tăiaţi o şuviţă din părul meu şi să faceţi un pacheţel pentru maică-mea.

Vă cer iertare pentru necazul pe care vi-l pricinuiesc. M-am omorât fiindcă eram prea nenorocit aici. Numai dumneavoastră, domnule abate, v-aţi arătat totdeauna foarte bun cu mine. Vă mulţumesc.

Daniel Eyssette."

După care, Piciul pune scrisoarea aceasta cât şi pe cea a lui Jacques în acelaşi plic mare, cu adresa: "Persoana care va găsi cea dintâi cadavrul meu e rugată să predea plicul acesta în mâna abatelui Germane Apoi, isprăvindu-şi treburile, aşteaptă liniştit sfârşitul meditaţiei.

Meditaţia s-a sfârşit. Se ia masa, se face rugăciunea şi toţi urcă în dormitor.

Elevii se culcă. Piciul se plimbă în lung şi-n lat, aşteptând ca ei s-adoarmă. Iată-l acuma pe domnul Viot, care-şi face rondul de noapte; se aude zăngănitul tainic al cheilor şi zgomotul înăbuşit al cipicilor lui pe podea.

— Bună seara, domnule Viot — murmură Piciul.

— Bună seara, domnule! răspunde cu glas scăzut supraveghetorul. Apoi se îndepărtează, paşii i se pierd pe coridor.

Piciul e singur. Deschide uşa încetişor şi se opreşte o clipă în capul scării, să vadă dacă elevii nu se deşteaptă, dar în dormitor e linişte.

Atunci coboară, se strecoară cu paşi mărunţi în umbra zidurilor. Vântul de miazănoapte suflă trist pe sub uşi. În josul scării, trecând prin faţa peristilului, zăreşte curtea albă de zăpadă, între cele patru clădiri mari şi întunecate.

Colo sus, lângă acoperişuri, veghează o lumină: abatele Germane lucrează la marea lui operă. Din adâncul inimii. Piciul trimite bunului abate un ultim adio, foarte sincer; apoi intră în *sală*…

Vechea sală de gimnastică a şcolii de marină e cufundată într-o beznă rece şi înfiorătoare. Printre zăbrelele unei ferestre coboară un

pic de lună şi cade în plin, pe marele inel de fier — o! inelul ăsta, la el se gândeşte Piciul de ceasuri întregi — cade pe marele inel de fier care străluceşte ca argintul… într-un colţ al *sălii* dormea un scăunel vechi de lemn. Piciul se duce să-l ia, îl aşează sub inel şi se suie pe el. Nu s-a înşelat, e drept la înălţimea care trebuie. Atunci îşi scoate cravata, o cravată lungă, de mătase, viorie, pe care-o poartă mototolită în jurul gâtului ca pe o panglică. Leagă cravata de inel şi face un juvăţ… Un orologiu bate. Haide, trebuie să moară… Cu mâini tremurătoare, Piciul deschide juvăţul. Un fel de friguri îl scot din minţi. Adio, Jacques! Adio, doamnă Eyssette!…

Deodată, un pumn de fier se abate asupra lui. Simte că-l înhaţă cineva de mijloc şi-l pune pe picioare lângă scăunel. In acelaşi timp, un glas aspru şi batjocoritor pe care-l cunoaşte bine îi zice:

— Da' ce ţi-a venit să lucrezi la trapez la ora asta?

Piciul se întoarce năucit.

E abatele Germane, abatele Germane fără sutană, cu pantaloni scurţi şi o bărbiţă ce-i flutură pe jiletcă. Frumoasa lui faţă urâtă zâmbeşte cu tristeţe, pe jumătate luminată de lună… O singură mână i-a fost de ajuns ca să-l dea jos pe sinucigaş. În cealaltă mână mai ţine sticla pe care-a umplut-o la cişmeaua din curte.

Văzând chipul înspăimântat şi ochii plini de lacrimi ai Piciului, abatele Germane nu mai zâmbeşte şi repetă, dar de data aceasta cu glas blând şi aproape înduioşat:

— Ce ţi-a venit, dragul meu Daniel, să lucrezi la trapez la ora asta?

Piciul e foarte roşu, cu totul buimac.

— Nu lucrez la trapez, domnule abate, vreau să mor.

— Cum?! Să mori?!… Ai dar un necaz aşa de mare?

— Ah! răspunde Piciul, cu lacrimi mari, fierbinţi, ce i se preling pe obraji.

— Daniel, ai să vii cu mine — zice abatele.

Micul Daniel face semn că nu, şi arătă inelul de fier cu cravata. Abatele Germane îl ia de mână:

— Haide, urcă în odaia mea; dacă vrei numaidecât să te omori, ei bine! o să te omori sus; e cald şi-i bine.

Dar Piciul se împotriveşte:

— Lăsaţi-mă să mor, domnule abate. N-aveţi dreptul de-a mă împiedica să mor!

Un fulger de mânie trece prin ochii preotului:

— Ei, aşa ţi-e vorba! zice el. Şi deodată, apucându-l de cingătoare, duce Piciul la subsuoară ca pe un pachet, cu toată împotrivirea şi rugăminţile lui…

… Iată-ne acum la abatele Germane. Un foc vesel arde în cămin; lângă foc e o masă cu o lampă aprinsă, cu lulele şi cu teancuri de hârtii acoperite cu un scris mărunt.

Piciul şade în colţul căminului. E foarte tulburat, vorbeşte mult, îşi povesteşte viaţa, nenorocirile şi de ce a vrut s-o sfârşească. Abatele îl ascultă zâmbind. Apoi, după ce copilul a vorbit destul, a plâns destul, şi-a descărcat cum trebuie biata lui inimă bolnavă, omul ăsta de treabă îi ia mâinile şi-i zice foarte liniştit:

— Toate acestea-s fleacuri, băiete, şi-ai fi fost un mare prost să te omori pentru atâta lucru. Povestea ta e foarte simplă: te-au dat afară din liceu, ceea ce, în paranteză, e o mare fericire pentru tine… Ei bine, trebuie să pleci, să pleci îndată, fără să mai aştepţi cele opt zile… Ce naiba, doar nu eşti o bucătăreasă!… Nu te mai îngrijora de călătorie şi de datoriile tale! Mă însărcinez eu cu toate acestea. Banii pe care voiai să-i împrumuţi de la ticălosul acela ţi-i voi împrumuta eu. O să socotim totul mâine… Acum, nicio vorbă mai mult! Eu trebuie să lucrez, şi tu să dormi… Numai că nu vreau să te întorci în groaznica ta cameră: ţi-ar fi frig şi te-ai teme; o să te culci în patul meu, cu cearşafuri albe şi frumoase, schimbate azi-dimineaţă!… Am de scris toată noaptea, şi dacă mă fură somnul, o să mă întind pe canapea… Bună seara! Nu-mi mai vorbi.

Piciul se culcă, nu se mai împotriveşte… Tot ce i se întâmplă i se pare un vis. Ce de evenimente într-o singură zi! Să fi fost atât de aproape de moarte, şi să te găseşti în fundul unui pat moale, în odaia asta tihnită şi caldă!… Ce bine se simte Piciul!… Din când în când, deschizând ochii, îl vede sub lumina dulce a abajurului pe bunul abate Germane, care, tot fumând, mânuieşte condeiul cu scârţâit uşor, de sus în jos, pe foile albe.

… A doua zi dimineaţă m-a trezit abatele, care mă bătea pe umăr. Uitasem tot în timp ce dormeam… Salvatorul meu râse atunci cu poftă.

— Haide, măi băiete — îmi zise el — clopotul sună, grăbeşte-te! N-o fi băgat nimeni de seamă, du-te şi-ţi ia elevii ca de obicei, în recreaţia de la prânz te voi aştepta aici, să stăm de vorbă.

Memoria îmi reveni dintr-o dată. Voiam să-i mulţumesc, dar bunul abate chiar că mă dădu afară.

Nu-i nevoie să vă mai spun că meditaţia mi se păru nesfârşit de lungă… Elevii nu ajunseseră încă bine în curte, că eu şi băteam la uşa abatelui Germane. L-am găsit la birou, cu sertarele larg deschise, numărând de zor nişte monede de aur, pe care le aşeza cu grijă la rând, în grămăjoare.

La zgomotul pe care l-am făcut intrând, întoarse capul, apoi văzu iar de treabă, fără să-mi spună nimic; după ce isprăvi, închise sertarele şi-mi făcu semn cu mâna, zâmbindu-mi blând:

— Toţi banii ăştia-s pentru tine — îmi zise el. Ţi-am făcut socoteala. Iată pentru drum, iată pentru portar, iată pentru cafeneaua Barbette, iată pentru elevul care ţi-a împrumutat zece franci. Pusesem banii

ăştia deoparte, să-i plătesc un locţiitor mezinului, dar mezinul nu trage la sorţi decât peste şase ani, şi până atunci ne mai vedem noi. Voiam să vorbesc, dar omul ăsta dat dracului nu-mi dădea răgaz: Şi acum, băiete, ia-ţi rămas bun de la mine… uite că sună de intrare în clasă, şi când voi ieşi nu vreau să te mai găsesc aici. Aerul acestei Bastilii nu-ţi prieşte deloc… Şterge-o mai repede la Paris, lucrează mult, roagă-te lui Dumnezeu, fumează lulele şi caută să fii om! M-auzi? Caută să fii om! fiindcă, vezi tu, micul meu Daniel, tu nu eşti încă decât un copil, şi chiar tare mă tem să nu rămâi un copil toată viaţa ta.

Apoi îmi deschise braţele, cu un zâmbet dumnezeiesc, dar eu m-am aruncat la picioarele lui, plângând. Mă ridică şi mă sărută pe amândoi obrajii.

Clopotul isprăvea de sunat.

— Ei, poftim! Uite c-am întârziat — zise el, strângându-şi în grabă cărţile şi caietele. Când să iasă, se mai întoarse o dată spre mine: Am şi eu un frate la Paris, un preot de treabă, la care ai putea să te duci uneori… Dar lasă, pe jumătate nebun cum eşti, i-ai uita adresa…

Şi, fără să mai spună nimic, începu să coboare scările cu paşi mari. Sutana fâlfâia în urma lui; în mâna dreaptă îşi ţinea tichia, iar sub braţul stâng ducea un pachet mare de hârtii şi de cărţi… Bunul abate Germane! înainte de a pleca, mi-am aruncat o ultimă privire prin odaia lui; pentru ultima oară m-am uitat îndelung la biblioteca cea mare, la măsuţă, la focul pe jumătate stins, la jilţul unde plânsesem atâta, la patul în care dormisem aşa de bine; şi, gândindu-mă la această viaţă tainică, în care ghiceam atâta curaj, atâta bunătate ascunsă, atâta devotament şi resemnare, nu m-am putut împiedica să nu roşesc de laşitatea mea şi mi-am jurat să-mi amintesc totdeauna de abatele Germane.

Dar timpul trecea… Mai trebuia să-mi fac cufărul, să-mi plătesc datoriile, să-mi opresc locul la diligenţă…

În clipa când ieşeam, am zărit pe-un colţ al căminului mai multe lulele vechi, înnegrite. Am luat-o pe cea mai veche, pe cea mai neagră şi mai scurtă şi am băgat-o în buzunar ca pe o relicvă; apoi am coborât. Jos, uşa vechii săli de gimnastică mai era întredeschisă. Nu m-am putut stăpâni să nu-mi arunc în treacăt o privire înăuntru, şi ceea ce am văzut mă înfiora.

Am văzut sala cea mare, întunecoasă şi rece, inelul de fier ce strălucea şi cravata mea viorie, cu juvăţul ei, ce se legăna în curent deasupra scăunelului răsturnat.

XIII. CHEILE DOMNULUI VIOT

Cum ieşeam cu paşi mari de la liceu, încă foarte tulburat de îngrozitoarea privelişte pe care o văzusem, uşa portarului se deschise pe neaşteptate şi am auzit că mă chema cineva:

— Domnule Eyssette! Domnule Eyssette!

Erau stăpânul cafenelei Barbette şi vrednicul său prieten, domnul Cassagne, cu o înfăţişare speriată, aproape obraznică.

Cafegiul vorbi cel dintâi:

— E adevărat că pleci, domnule Eyssette?

— Da, domnule Barbette — i-a răspuns eu, liniştit — plec chiar astăzi.

D. Barbette sări în sus. Domnul Cassagne sări şi el, dar săritura domnului Barbette fu mult mai mare decât a domnului Cassagne, fiindcă-i datoram mai mulţi bani.

— Cum?! Chiar astăzi?

— Chiar astăzi, şi alerg în grabă să-mi opresc loc în diligenţă.

Am crezut c-au să m-apuce de gât.

— Dar banii mei? întrebă domnul Barbette.

— Dar ai mei? urlă domnul Cassagne.

Fără să le răspund, am intrat în odaie şi, scoţând grav, cu mâinile pline, frumoasele monede de aur ale abatelui Germane, am început să le număr pe un colţ de masă ceea ce le datoram la amândoi.

A fost o lovitură de teatru. Cele două feţe încruntate se înseninară ca prin farmec… După ce-şi băgară banii în buzunar, cam ruşinaţi de teama pe care mi-o arătaseră şi bucuroşi că le plătisem, nu mai conteneau cu vorbe de mângâiere şi cu asigurări de prietenie.

— Ne părăsiţi într-adevăr, domnule Eyssette? Ce păcat! Ce pierdere pentru casa noastră!

Şi-apoi, ce de-a o! ah! vai! ce de suspine, de strângeri de mână, de lacrimi înăbuşite…

Chiar în ajun aş fi putut să mă mai las amăgit de aparenţele acestea de prietenie, dar acum eram oţelit în privinţa chestiilor de sentiment.

Sfertul de ceas petrecut în chioşc mă învăţase să cunosc oamenii — cel puţin aşa credeam — şi cu cât groaznicii birtaşi se arătau mai binevoitori, cu atâta mi-era mai scârbă de ei. Aşa că, punând capăt acestor manifestări caraghioase, am ieşit din liceu şi am pornit-o în grabă să-mi opresc loc în binecuvântata diligenţă ce avea să mă ducă mai departe de toţi monştrii ăştia.

Intorcându-mă de la mesagerie, am trecut prin faţa cafenelei Barbette, dar n-am intrat. Mi-era groază de locul acela. Totuşi, împins de nu ştiu ce curiozitate bolnăvicioasă, m-am uitat pe geam… Cafeneaua gemea de lume: era zi de miză la biliard. Prin fumul lulelelor, vedeai scânteind pompoanele chipielor şi centiroanele care străluceau aninate în cuier. Inimile nobile erau toate în păr, nu lipsea decât maestrul de scrimă.

O clipă am privit aceste feţe mari şi roşii, pe care oglinzile le răsfrângeau, înmulţindu-le, absintul ce juca în pahare, micile sticle de rachiu ştirbite la gură; şi la gândul că trăisem în cloaca asta, am simţit

că roşesc… L-am revăzut pe Piciu învârtindu-se în jurul biliardului, însemnând punctele, plătind punciul, umilit, dispreţuit, depravându-se din zi în zi şi molfăind fără încetare între dinţi o lulea sau un refren soldăţesc… Nălucirea aceasta mă înspăimântă şi mai mult decât cea pe care-o avusesem în sala de Gimnastică, văzând cum flutură cravata viorie. Am fugit.

Dar pe când mă îndreptam spre liceu, urmat de un om de la diligenţă, care venea să-mi ia cufărul, l-am zărit în piaţă pe maestrul de scrimă, vioi, cu o nuia mlădioasă în mână, cu pălăria pe o ureche, oglindindu-şi mustaţa subţire în luciul frumoaselor lor cizme… De departe mă uitam la el cu admiraţie, zicându-mi:

„Ce păcat că un bărbat atât de frumos are un suflet atât de mârşav!”… La rândul lui mă văzuse şi el şi venea spre mine cu un zâmbet sincer şi cu braţele larg deschise… Ah, chioşcul!

— Te căutam — îmi zise… Ce aud? Vrei…

Deodată se opri. Privirea mea îi ţintui pe buze frazele mincinoase. Şi privirea aceasta pironită cu îndrăzneală drept pe faţa lui, ticălosul trebuie să fi citit multe lucruri, fiindcă l-am văzut că se îngălbeneşte brusc, se bâlbâie, pierzându-şi cumpătul; dar asta nu ţinu decât o clipă; îndată îşi reluă înfăţişarea semeaţă, aţintindu-şi în ochii mei doi ochi reci şi strălucitori ca oţelul şi, vârându-şi mâinile în fundul buzunarelor, cu un aer hotărât, se îndepărtă, mormăind că cei care nu-s mulţumiţi, n-au decât să i-o spună…

Haida-de, banditule!

Când m-am întors la liceu, elevii erau în clase. Ne-am suit în mansarda mea. Omul luă cufărul de umeri şi coborî. Eu am mai rămas câteva clipe în odaia asta îngheţată, privind pereţii goi şi murdari, pupitrul negru scrijelit tot şi, pe fereastra îngustă, platanii din curţi, care-şi arătau capetele acoperite de zăpadă.

In gând îmi luam rămas bun de la toată lumea aceasta.

În aceeaşi clipă am auzit o voce tunătoare care-i dojenea pe elevi: era vocea abatelui Germane. Ea-mi încălzi inima şi-mi aduse boabe de lacrimi în marginea genelor.

Pe urmă am coborât încet, uitându-mă cu băgare de seamă în jurul meu, ca pentru a-mi întipări în ochi imaginea, toată imaginea acestor locuri pe care n-aveam să le mai revăd niciodată. Aşa am trecut prin coridoarele lungi, cu ferestre înalte, zăbrelite, unde ochii negri mi se arătaseră pentru întâia dată. Dumnezeu să vă aibă în paza lui, dragii mei ochi negri!… Am trecut şi prin faţa cancelariei directorului, cu tainica-i uşă dublă. Apoi, la câţiva paşi, prin faţa cancelariei domnului Viot… Acolo m-am oprit deodată… O, ce bucurie, o ce desfătare! Cheile, îngrozitoarele chei erau în uşă, iar vântul le făcea să zăngănească încetişor. Am privit o clipă cheile acestea groaznice, le-am privit cu un fel de spaimă mistică; apoi, deodată, un gând de

răzbunare îmi trecu prin minte. Ca un trădător, cu o mână nelegiuită le-am scos din broască şi, ascunzându-le sub haină, am coborât scara în goana mare.

În fundul curţii elevilor mijlocii era o fântână foarte adâncă. Am alergat acolo într-un suflet… La ora aceea curtea era pustie; ursitoarea cu ochelari încă nu-şi ridicase perdeaua. Totul îmi înlesnea crima. Atunci, scoţând cheile de sub haină, ticăloasele acelea de chei care mă făcuseră să sufăr atâta, le-am aruncat din răsputeri în fântână… Cline! cline! cline! Am auzit cum se rostogoleau, lovindu-se de pereţii fântânii, şi cum cădeau greoi în apa care se închise din nou deasupra lor. Nelegiuirea fiind săvârşită, m-am îndepărtat zâmbind.

La poartă, când ieşeam din liceu, cea din urmă persoană pe care am întâlnit-o a fost domnul Viot, dar un domnul Viot fără chei, rătăcit, înspăimântat, alergând în dreapta şi-n stânga. Când trecu pe lângă mine, mă privi îngrozit. Nenorocitul voia să mă întrebe dacă nu *le* văzusem. Dar nu îndrăzni… Tocmai atunci portarul îi striga din capul scărilor, aplecându-se:

— Domnule Viot, nu le găsesc!

L-am auzit pe omul cu cheile şoptind:

— Ah! Dumnezeule! Şi se duse ca un nebun în căutarea lor.

Aş fi fost fericit să mă pot bucura mai multă vreme de spectacolul ăsta, dar goarna diligenţei suna în Piaţa Armelor şi nu voiam să plece fără mine.

Şi acum, adio pentru totdeauna, mare liceu afumat, clădit cu fiare vechi şi cu pietre înnegrite! Adio, copii răi! Adio, regulament sălbatic! Piciul îşi ia zborul şi n-o să se mai întoarcă. Şi dumneata, marchize de Boucoyran, te poţi socoti fericit. Mă duc fără să-ţi fi dat acea faimoasă lovitură de spadă, plănuită atâta vreme împreună cu inimile nobile de la cafeneaua Barbette…

Mână, vizitiu! Sună, trâmbiţă! Veche diligentă, aleargă să duduie pământul şi du-l pe Piciu în galopul celor trei trăpaşi ai tăi… Du-l repede în oraşul lui de baştină, să-şi sărute mama la unchiul Baptiste, şi pe urmă să se îndrepte spre Paris şi, cât mai repede, s-aiungă la Eyssette (Jacques), în odaia lui din Cartierul Latin!…

XIV. UNCHIUL BAPTISTE

Ciudat om mai era şi unchiul Baptiste, fratele doamnei Eyssette! Nici bun, nici rău, însurat de timpuriu cu un zdrahon de femeie zgârcită şi slabă, de care se temea, copilul ăsta bătrân n-avea decât o patimă pe lume: patima coloratului. De vreo patruzeci de ani trăia înconjurat de borcănele, de pensule, de vopsele, şi-şi trecea timpul colorând figuri din revistele ilustrate. Casa era plină de numere vechi din *L'Illustration* de vechi *Charivar,* de vechi *Magasins pittoresques,* de hărţi geografice, toate viu colorate. Până şi în zilele de sărăcie, când mătuşa nu-i dădea bani să-şi cumpere reviste ilustrate, unchiu-meu se

apuca să coloreze cărţi. E un fapt istoric, mi-a căzut în mână o gramatică spaniolă pe care unchiul o colorase din scoarţă în scoarţă: adjectivele în albastru, substantivele în trandafiriu etc…

Între bătrânul ăsta maniac şi apriga lui jumătate, doamna Eyssette era nevoită să trăiască de şase luni. Nenorocita femeie îşi petrecea zilele în odaia fratelui ei, stând lângă el şi căutând să-i fie de folos. Spăla pensulele, umplea borcănelele cu apă… Mai trist era că, de la ruina noastră, unchiul Baptiste avea un adânc dispreţ pentru domnul Eyssette, şi de dimineaţă până seara, biata mamă era osândită să-l audă zicând: „Eyssette nu-i serios! Eyssette nu-i serios!" Ah, bătrânul nătărău! Să-l fi văzut cu ce aer hotărât şi convins o spunea, colorându-şi gramatica spaniolă. De atunci, am mai întâlnit adeseori în viaţă oameni, chipurile foarte gravi, care-şi treceau vremea colorând gramatici spaniole şi găseau că ceilalţi nu sunt serioşi.

Toate amănuntele acestea asupra unchiului Baptiste şi a vieţii jalnice pe care doamna Eyssette o ducea la el nu le-am cunoscut decât mai târziu. Totuşi, de cum am intrat în casă, am înţeles că, orice-ar fi spus ea, mama nu era fericită… Când am sosit, tocmai se aşezaseră la masa de seară. Doamna Eyssette sări în sus de bucurie văzându-mă şi, după cum vă închipuiţi, îşi sărută Piciul din toată inima. Totuşi, sărmana mea mamă părea stingherită; vorbea puţin — cu acelaşi glăscior dulce şi tremurător — cu ochii în farfurie. Ţi-era mai mare mila s-o vezi cu rochia ei strâmtă şi neagră toată.

Primirea pe care mi-a făcut-o unchiul şi mătuşa fu foarte rece. Mătuşa mea mă întrebă speriată dacă mâncasem. M-am grăbit să-i răspund că da… Mătuşa răsuflă uşurată. Tremurase o clipă pentru masa ei. Halal masă de seară! Năut şi peşte.

Unchiul Baptiste mă întrebă dacă eram în vacanţă… I-am răspuns c-am părăsit şcoala şi că mă duceam la Paris, la frate-meu Jacques, care-mi găsise un loc bun. Am născocit minciuna asta, ca s-o mai liniştesc pe biata doamnă Eyssette asupra viitorului meu şi ca să mai par şi un om serios în ochii unchiului meu.

Auzind că Piciul avea un loc bun, mătuşa Baptiste făcu ochii mari.

— Daniel — zise ea — va trebui s-o aduci şi pe maică-ta la Paris… Biata femeie se plictiseşte departe de copiii ei, şi pe urmă înţelegi tu, e o povară pentru noi, iar unchiu-tău nu poate fi totdeauna *vaca de muls* a familiei.

— Ce-i drept — zise unchiul Baptiste, cu gura plină — sunt *vaca de muls*…

Expresia aceasta *vacă de muls* îl încântase şi o repetă de mai multe ori, cu aceeaşi gravitate…

Masa ţinu mult, ca la oamenii bătrâni. Mama mânca puţin, îmi spunea câteva cuvinte şi se uita la mine pe furiş. Mătuşă-mea o supraveghea.

— Ia te uită la soră-ta! zise ea bărbatului ei. Bucuria de a-l revedea pe Daniel îi taie pofta de mâncare. Ieri a luat de două ori pâine, şi astăzi numai o dată!

Ah! dragă doamnă Eyssette, cum aş fi vrut să te iau cu mine în seara aceea, cum aş fi vrut să te zmulg de la această neînduplecată *vacă de muls* şi de la soţia lui, dar vai, eu însumi plecam la voia întâmplării, neavând decât cu ce-mi plăti drumul, şi mă gândeam că odaia lui Jacques nu era destul de mare ca să încăpem tustrei în ea. Cel puţin de-aş fi putut să-ţi vorbesc, să te sărut în voie! Dar nu, nu ne-au lăsat singuri nicio clipă… Adu-ţi aminte: îndată după masă, unchiul s-a apucat iar de gramatica lui spaniolă, mătuşa îşi ştergea argintăria, şi amândoi ne pândeau cu coada ochiului… Ora plecării sosi, fără să ne fi putut spune nimic.

Aşa că Piciul era tare mâhnit când ieşi de la unchiul Baptiste. Şi mergând singur, în umbra de pe aleea cea mare care ducea la gară, îşi jură foarte solemn, de două sau de trei ori, să se poarte de azi înainte ca un bărbat şi să nu se mai gândească decât la reclădirea căminului.

PARTEA A DOUA

I. GALOŞII MEI

Chiar de-aş trăi cât unchiu-meu Baptiste, care acum trebuie să fie tot atât de bătrân ca un bătrân baobab din Africa Centrală, niciodată nu voi uita prima mea călătorie la Paris, într-un vagon de clasa treia.

Era la sfârşitul lui februarie şi era încă tare frig. Afară, un cer cenuşiu, vânt, lapoviţă, dâmburi pleşuve, livezi inundate, şiruri lungi de viţă de vie uscată; înăuntru, marinari beţi care cântau, ţărani greoi care dormeau cu gura deschisă ca nişte peşti morţi, bătrânele cu coşniţele lor, copii, pureci, doici, toate dichisurile vagonului celor săraci, cu duhoarea lui de lulea, de rachiu, de cârnaţi cu usturoi şi de paie mucegăite. Parcă mai sunt acolo.

La plecare mă aşezasem într-un colţ, lângă fereastră, ca să văd cerul, dar după două leghe, un infirmier militar îmi luă locul, sub cuvânt că vrea să stea în faţa nevesti-si, şi iată-l pe Piciu, prea sfios pentru a îndrăzni să se plângă, osândit să facă două sute de leghe între grăsanul acela urâcios, care mirosea a sămânţă de in, şi o matahală de femeie din Champagne, care toată vremea sforăi pe umărul lui.

Călătoria ţinu două zile. Mi-am petrecut aceste două zile pe acelaşi loc, nemişcat între cei doi călăi ai mei, cu capul ţeapăn şi dinţii încleştaţi. Cum n-aveam nici bani, nici merinde, n-am mâncat nimic tot drumul. Două zile fără să mănânci e cam mult! îmi mai rămăsese, nu-i vorbă, o monedă de doi franci, dar o păstram cu sfinţenie pentru cazul când, sosind la Paris, nu l-aş fi găsit pe amicul Jacques la gară şi, cu toată foamea, am avut tăria să nu m-ating de ea. Al dracului era însă că în jurul meu toţi călătorii din vagon mâncau mult. Sub picioarele mele era un afurisit de coş, mare şi foarte greu, de unde

vecinul meu, infirmierul, scotea întruna tot felul de mezeluri, pe care le împărţea cu cucoana lui. Vecinătatea acestui coş mă chinui, mai ales a doua zi. Totuşi nu de foame am suferit mai mult în călătoria aceasta îngrozitoare. Plecasem din Sarlande fără pantofi, numai cu nişte galoşi subţirei cu care-mi făceam acolo inspecţia prin dormitor. Foarte frumos cauciucul! Dar iarna, în clasa a treia… Doamne, ce frig mi-a mai fost! îmi venea să plâng. Noaptea, când toată lumea dormea, îmi luam binişor picioarele în mâini şi le ţineam ceasuri întregi, încercând să mi le încălzesc. Ah, de m-ar fi văzut doamna Eyssette!…

Ei bine, cu toată foamea care-i sfâşia burta, cu tot frigul cumplit care-i storcea lacrimi, Piciul era tare fericit, şi pentru nimic în lume nu şi-ar fi daţ locul, jumătatea asta de loc pe care şedea între femeia din Champagne şi infirmier. La capătul acestor suferinţe era Jacques, era Parisul.

În noaptea zilei a doua, pe la trei dimineaţa, am fost trezit brusc. Trenul se oprise: tot vagonul era îngrijorat.

L-am auzit pe infirmier zicând nevesti-si:

— Am ajuns.

— Unde oare? am întrebat eu, frecându-mi ochii.

— La Paris, vezi bine!

M-am repezit la fereastră. Nu erau case. Numai un câmp sterp, câteva becuri de gaz, şi ici-colo grămezi mari de cărbuni. Apoi, în depărtare, o lumină mare, roşie, şi o larmă nedesluşită ca vuietul mării. Din uşă în uşă trecea un om cu un mic felinar, strigând: „Paris! Paris! Biletele!” Fără voie mi-am tras capul înăuntru cu o mişcare de groază. Era Parisul.

Ah, oraş mare şi crâncen, câtă dreptate avea Piciul să se teamă de tine!

Peste cinci minute intram în gară. Jacques era acolo de un ceas. L-am zărit de departe, cu statura lui înaltă, cam adus din spate, cu braţele-i lungi ca nişte stâlpi de telegraf, care-mi făceau semne de după grilaj.

Dintr-o săritură am fost lângă el.

— Jacques, frate!

— Ah, copil scump!

Şi sufletele noastre se îmbrăţişară cu toată puterea braţelor.

Din nenorocire, gările nu-s făcute pentru aceste frumoase îmbrăţişări. Există sala călătorilor, sala bagajelor, dar nu există sala efuziunilor sentimentale, nu există sala sufletelor. Ne îmbrânceau, ne călcau pe picioare.

— Circulaţi! Circulaţi! ne strigau slujbaşii de la acciz.

Jacques îmi zise încetişor:

— Să mergem. Mâine o să trimit după cufărul tău.

Şi, braţ la braţ, uşori ca şi pungile noastre, am pornit-o spre

Cartierul Latin.

De atunci am încercat adeseori să-mi amintesc impresia exactă pe care mi-a facut-o Parisul în noaptea aceea, dar lucrurile, ca şi oamenii, iau, când le vedem pentru întâia oară, o înfăţişare cu totul deosebită, pe care apoi nu le-o mai găsim. Parisul din seara sosirii mele n-am mai putut niciodată să mi-l reconstitui. E ca un oraş plin de ceaţă, prin care aş fi trecut când eram copil mic, cu ani în urmă, şi unde nu m-aş mai fi întors de atunci.

Îmi aduc aminte de un pod de lemn peste o apă neagră de tot, apoi de un chei mare şi pustiu şi de o grădină nemărginită de-a lungul acestui chei. Ne-am oprit o clipă în faţa grădinii. Prin grilajul care-o înconjura se vedeau nelămurit colibe, pajişti, băltoace, copaci lucind de promoroacă.

— E Grădina Plantelor — îmi zise Jacques. Sunt acolo o mulţime de urşi albi, de maimuţe, de boa, de hipopotami…

Într-adevăr, mirosea a sălbăticiune şi, uneori, un ţipăt ascuţit, un muget aspru răzbăteau din umbra aceea.

Eu, strâns lipit de frate-meu, mă uitam cu multă luare-aminte prin grilaj şi, amestecând în acelaşi simţământ de groază Parisul ăsta necunoscut, în care soseam noaptea, şi această grădină tainică, mi se părea că poposisem într-o peşteră mare, întunecoasă, plină de fiare ce aveau să se năpustească asupra mea. Noroc că nu eram singur: îl aveam pe Jacques să mă apere… Ah! Jacques! Jacques! De ce nu te-am avut totdeauna?

Am mai mers multă, multă vreme, pe străzi nesfârşite şi întunecoase; apoi, deodată, Jacques se opri într-o piaţă mică unde era o biserică.

— Iată-ne ajunşi la Saint-Germain-des-Prés — îmi zise el. Odaia noastră-i acolo sus.

— Cum, Jacques?… în clopotniţă?!…

— Chiar în clopotniţă!… E tare plăcut ca să ştii cât e ceasul.

Jacques exagera un pic. Locuia în casa de lângă biserică, într-o mică mansardă, la al cincilea sau al şaselea etaj, şi fereastra ei dădea spre clopotniţa bisericii Saint-Germain, tocmai la înălţimea cadranului.

Când am intrat înăuntru, am scos un strigăt de bucurie:

— Ai făcut foc! Ce fericire! Şi îndată am alergat la cămin să-mi încălzesc picioarele la flacără, chiar de mi s-ar fi topit galoşii.

Abia atunci Jacques băgă de seamă ce ciudate încălţări aveam. Asta-l făcu să râdă cu poftă.

— Dragul meu — îmi zise el — o mulţime de oameni celebri au sosit la Paris în saboţi şi se laudă cu asta. Tu vei putea spune c-ai sosit în galoşi. E mult mai original. Deocamdată, pune-ţi papucii ăştia şi să începem a mânca pateul.

Zicând acestea, bunul Jacques împingea în faţa focului o măsuţă ce

aştepta într-un colţ, gata pusă.

II. DIN PARTEA PREOTULUI DE LA SAINT-NIZIER

Doamne, că bine mai era în noaptea aceea în odaia lui Jacques! Ce voioase răsfrângeri de lumină aruncau flăcările pe faţa noastră de masă! Şi vinul cel vechi înfundat cum mai mirosea a toporaşi! D-apoi pateul… ce coajă frumoasă, arămie mai avea! Ah, pateuri de acelea nu se mai fac acum! Şi nici asemenea vinuri n-o să mai bei niciodată, sărmanul meu Eyssette!

De cealaltă parte a mesei, în faţă, chiar în faţa mea, Jacques îmi turna de băut. Şi de câte ori ridicam ochii, îi vedeam privirea iubitoare ca de mamă, zâmbindu-mi cu blândeţe. Eu eram atât de fericit că mă aflam acolo, încât aveam cu siguranţă fierbinţeală: Vorbeam, vorbeam!

— Da' mănâncă odată! îmi zicea Jacques, umplându-mi farfuria.

Eu însă vorbeam înainte şi nu'mâncam. Atunci, ca să mă facă să tac, începu să pălăvrăgească şi el şi-mi povesti de-a fir-a-păr, pe nerăsuflate, tot ce făcuse de mai bine de un an de când nu ne mai văzuserăm.

— După ce ai plecat — îmi zicea el (şi lucrurile cele mai triste le povestea tot cu zâmbetul lui dumnezeiesc, resemnat) — după ce-ai plecat, casa ajunse cât se poate de lugubră. Tata nu mai lucra. Îşi petrecea toată vremea în prăvălie, strigându-mi că-s un măgar, ceea ce nu făcea să meargă mai bine afacerile. În fiecare dimineaţă, poliţe, protestate din două-n două zile, percheziţiile portăreilor! De câte ori suna, ne sărea inima din loc. Ah, te-ai dus la vreme!

După o lună de aşa trai groaznic, tata plecă în Bretania pe socoteala Societăţii vinicole, iar doamna Eyssette la unchiul Baptiste. I-am îmbarcat pe amândoi. Îţi închipui câte lacrimi am vărsat… în urma lor, sărmanele noastre mobile au fost vândute, da, dragul meu, vândute în stradă, sub ochii mei, în faţa uşii noastre. Şi-i tare dureros, crede-mă, să vezi cum ţi se iroseşte căminul, aşa, bucată cu bucată. Nici nu ne dăm seama cât de mult fac parte din fiinţa noastră toate lucrurile acestea de lemn sau de stofă pe care le avem în casă. Uite, când au ridicat dulapul de rufe, ştii, cel care avea pe tăblii nişte amoraşi trandafirii cu viori, mi-a venit s-alerg după cumpărător şi să strig în gura mare: „Puneţi mâna pe el!" Mă înţelegi, nu-i aşa?

Din toată mobila noastră nu mi-am păstrat decât un scaun, o saltea şi o mătură. Mătura mi-a fost de mare folos, ai să vezi. Am aşezat comorile acestea într-un colţ al casei noastre din strada Felinarului, a cărei chirie era plătită pe două luni înainte, şi iată-mă locuind numai eu în apartamentul ăsta mare, gol, rece, fără perdele. Ah, dragul meu, ce tristeţe! în fiecare seară când mă întorceam de la birou era pentru mine o nouă durere şi ca o surpriză că mă găseam singur între cei patru pereţi. Treceam dintr-o odaie într-alta, trântind uşile ca să fac

zgomot. Uneori mi se părea că mă cheamă cineva din prăvălie şi strigam: „Iaca vin!” Când intram la mama, credeam întotdeauna c-am s-o găsesc acolo, împletind mâhnită în jilţul ei de lângă fereastră…

Şi, culmea nenorocirii, gândacii se iviră din nou. Gângăniile astea groaznice, pe care le stârpiserăm cu-atâta chin la sosirea noastră la Lyon, aflară fără îndoială de plecarea voastră şi încercară o nouă năvălire, cu mult mai grozavă decât cea dintâi. La început am căutat să le ţin piept. Îmi petreceam serile în bucătărie, cu o lumânare într-o mână şi cu mătura în cealaltă, luptându-mă ca un leu, dar totdeauna cu ochii în lacrimi. Din nenorocire eram singur, şi zadarnic alergam pretutindeni, că nu mai era ca pe vremea lui Annou.

De altfel, şi gândacii soseau în număr tot mai mare. Sunt singur că toţi cei din Lyon — şi numai Dumnezeu ştie câţi sunt în oraşul ăsta mare şi umed — se ridicaseră grămadă, să năpădească biata noastră casă. Bucătăria era neagră toată de gândaci, şi am fost nevoit să le-o las pradă. Uneori îi priveam cu groază pe gaura cheii. Erau mii şi mii… Şi poate crezi că blestematele acelea de gângănii se opriră acolo! Ehei! se vede că nu cunoşti făpturile astea din nord. Îs cotropitoare, nevoie mare! Din bucătărie, cu toate uşile şi zăvoarele, trecură în sufragerie, unde-mi pusesem patul. L-am mutat în prăvălie, apoi în salon. Râzi! Aş fi vrut să te văd în locul meu.

Din odaie în odaie, afurisiţii de gândaci mă alungară în vechea noastră odăiţă din fundul coridorului. Acolo îmi dădură două-trei zile de răgaz; apoi, într-o dimineaţă, când m-am deşteptat, am zărit vreo sută ce se căţărau în tăcere de-a lungul măturii, în timp ce alt corp de armată se îndrepta în bună rânduială spre patul meu. Fără arme, fugărit până la ultimele mele întărituri, nu-mi rămânea decât să fug. Aşa am şi făcut. Le-am lăsat gândacilor salteaua, scaunul, mătura şi am plecat din casa aceea îngrozitoare de pe strada Felinarului, ca să nu mă mai întorc.

Am mai stat la Lyon vreo câteva luni, foarte lungi, foarte posomorâte, foarte plângăreţe. La birou nu-mi mai ziceau decât sfânta Magdalena. Nu mă duceam nicăieri. N-aveam niciun prieten. Singura mea distracţie erau scrisorile tale… Ah! dragul meu Daniel, ce frumos ştii tu să povesteşti! Sunt sigur că, dac-ai vrea, ai putea să scrii la ziare. Tu nu eşti ca mine! închipuieşte-ţi că, scriind mereu după dictare, am ajuns să fiu aproape tot atât de deştept ca o maşină de cusut. Cu neputinţă să mai gândesc singur ceva. Domnul Eyssette avea dreptate să-mi spună: „Jacques, eşti un măgar!”. La urma urmei, nu-i aşa de rău să fii măgar. Măgarii sunt dobitoace de treabă, răbdătoare, puternice, muncitoare, cu inimă bună şi cu spinare zdravănă… Dar să ne întoarcem la povestea mea.

În toate scrisorile îmi vorbeai de reclădirea căminului şi, datorită elocvenţei tale, gândul ăsta mă înflăcărase şi pe mine.

Din nenorocire, ceea ce câştigam la Lyon abia-mi ajungea ca să pot trăi. Atunci mi-a venit în minte să plec la Paris. Mi se părea că acolo aş fi mai în măsură să-mi ajut familia şi c-aş putea găsi toate materialele trebuincioase pentru faimoasa noastră reclădire. Călătoria mea fu, aşadar, hotărâtă. Mi-am luat însă unele măsuri. Nu voiam să pic pe străzile Parisului ca un pui de bogdaproste. Asta mai merge pentru tine, Daniel dragă: băieţii frumoşi au totdeauna trecere, dar eu, un mare bocitor!

Aşa că m-am dus să cer câteva scrisori de recomandare prietenului nostru, preotul de la Saint-Nizier. E un om tare bine văzut în cartierul Saint-Germain. Îmi dădu două scrisori, una pentru un conte, alta pentru un duce. După cum vezi, mă pregăteam bine. De acolo m-am dus la un croitor, care, după felul cum mă prezentam, se învoi să-mi dea pe datorie o frumoasă haină neagră, cu toate câte mai trebuiau pe lături: jiletcă, pantaloni etc. Mi-am pus scrisorile de recomandare în haină, haina în geantă şi iată-mă plecat cu trei ludovici în buzunar: 35 de franci pentru, călătorie şi 25 până mi-oi găsi ceva.

A doua zi după sosirea mea la Paris, de la şapte dimineaţa eram pe străzi, în haină neagră şi mănuşi galbene. Să ştii şi tu, dragă Daniel, că ceea ce făceam era foarte caraghios. La şapte dimineaţa, la Paris, toate hainele negre dorm sau trebuie să doarmă. Eu habar n-aveam de asta şi eram grozav de mândru să mi-o plimb pe a mea pe străzile astea mari, bocănind cu pantofii noi.

De asemenea, credeam că, ieşind dis-de-dimineaţă, voi putea să mă întâlnesc mai uşor cu Norocul. Încă o greşeală: la Paris, Norocul nu se scoală devreme.

Iată-mă, dar, umblând prin cartierul Saint-Germain, cu scrisorile de recomandare în buzunar.

M-am dus întâi la conte, pe strala Lille, apoi la duce, pe strada Saint-Guillaume. În amândouă casele i-am găsit pe oamenii de serviciu spălând curţile şi frecând clopoţelele de aramă. Când le-am spus acestor puşlamale că veneam din partea preotului de la Saint-Nizier să vorbesc cu stăpânii lor, mi-au râs în nas, azvârlind cu găleţile de apă spre picioarele mele… Ce vrei, dragul meu, era şi vina mea: numai pedichiuriştii vin la ora aceea. Am ţinut minte.

Aşa cum te cunosc, sunt singur că, în locul meu, tu n-ai fi îndrăznit niciodată să te mai întorci în casele acelea şi să înfrunţi privirile batjocoritoare ale servitorilor. Ei bine, eu m-am întors cu îndrăzneală, chiar în aceeaşi zi, după-amiază, şi, ca şi dimineaţa, am cerut oamenilor de serviciu să mă introducă la stăpânii lor, tot ca venind din partea preotului de la Saint-Nizier. Şi bine mi-a prins c-am fost curajos: amândoi domnii erau acasă şi am fost primit îndată. Am găsit doi oameni şi două primiri cu totul deosebite. Contele din strada Lille mă primi foarte rece. Faţa lui lungă şi slabă, serioasă până la

solemnitate, mă intimida grozav şi n-am putut să leg nici două cuvinte. Cât despre el, abia-mi vorbi. Se uită la scrisoarea preotului de la Saint-Nizier, o puse în buzunar, îmi ceru să-i las adresa mea şi-mi făcu semn cu răceală că pot pleca, zicându-mi: „O să am grijă de dumneata; nu-i nevoie să mai vii. Dacă-ţi găsesc ceva, îţi voi scrie”.

Lua-l-ar dracu’! Am ieşit de la el îngheţat până în măduva oaselor. Din fericire, primirea care mi se făcu în strada Saint-Guillaume îmi încălzi inima. Am găsit ducele cel mai vesel, cel mai deschis, cel mai rotofei, cel mai binevoitor din lume. Şi cum îl mai iubea pe scumpul lui preot de la Saint-Nizier! Şi cum oricine care venea de acolo putea fi sigur că va fi bine primit în strada Saint-Guillaume!… Ce om bun! Şi de treabă! Ne-am împrietenit numaidecât. Îmi oferi o priză de tabac bergamotă, mă trase de vârful urechii şi se despărţi de mine bătându-mă peste obraz şi cu vorbe minunate: „Iau asupră-mi chestia dumitale. Peste puţin voi găsi ce-ţi trebuie. Până atunci, vino să mă vezi oricât de des vei voi”.

Am plecat încântat.

Din bună-cuviinţă am lăsat să treacă două zile, fără să mă întorc acolo. Abia a treia zi am mers până la casa din strada Saint-Guillaume. Un lungan deşălat, îmbrăcat în albastru şi cu fireturi, mă întrebă cum mă cheamă. I-am răspuns cu înfumurare: „Spuneţi că vin din partea preotului de la Saint-Nizier”. Se întoarse numaidecât: „Domnul duce e foarte ocupat şi roagă pe domnul să-l ierte şi să binevoiască a trece în altă zi”.

Îţi închipui că l-am iertat pe bietul duce! A doua zi am revenit la aceeaşi oră. L-am găsit iar pe lunganul în albastru din ajun, cocoţat ca un papagal pe treptele de la intrare. Cum mă zări de departe, îmi zise grav: „Domnul duce a ieşit”. „A! foarte bine — am răspuns eu — o să mai trec. Vă rog să-i spuneţi c-a fost persoana din partea preotului de la Saint-Nizier”.

A doua zi am venit din nou; de asemenea şi în zilele următoare, dar mereu zadarnic. Ducele era o dată la baie, altă dată la biserică, într-o zi la un joc cu mingea, într-alta avea oaspeţi. Ce mai vorbă! Bine, dar eu nu-s şi eu oaspete?

Până la urmă, mă găseam aşa de caraghios cu veşnicul meu: „Din partea preotului de la Saint-Nizier”, încât nu mai îndrăzneam să spun din partea cui veneam. Dar papagalul în albastru de pe trepte nu mă lăsa niciodată să plec, fără a-mi striga cu o neclintită gravitate: „Domnul e, fără îndoială, persoana care vine din partea preotului de la Saint-Nizier!”

Şi asta-i făcea să râdă cu poftă pe ceilalţi papagali albaştri care umblau agale prin curte. Neruşinaţii! De-aş fi putut să le trag vreo câteva ciomege din partea mea, şi nu dintr-a preotului de la Saint-Nizier!

Eram de vreo zece zile la Paris, când, într-o seară, întorcându-mă plouat de la una din vizitele acestea în strada Saint-Guillaume — jurasem să mă duc acolo până m-o da afară — am găsit la portarul meu o scrisorică. Ghici de la cine!… O scrisoare de la conte, dragul meu, contele din strada Lille, care mă înştiinţa să mă înfăţişez fără întârziere la prietenul său, marchizul d'Hacqueville. Se căuta un secretar… îţi închipui ce bucurie pe mine! Şi totodată, ce lecţie! Omul acela rece şi nepăsător, pe care mă bizuiam atât de puţin, tocmai el se ocupase de mine, pe când celălalt, atât de primitor, mă făcea s-aştept de o săptămână la scara lui, expus, ca şi preotul de la Saint-Nizier, la râsetele obraznice ale papagalilor în albastru cu fireturi… Aşa-i viaţa, dragul meu, şi la Paris o înveţi repede.

Fără să pierd o clipă, am alergat la marchizul d'Hacqueville. Am găsit un bătrânel neastâmpărat, uscăţiv, numai nervi, sprinten şi vesel ca o ciocârlie. Să vezi ce figură frumoasă. Un cap fin şi palid, părul drept ca nişte ţepi, şi numai un singur ochi; pe celălalt l-a pierdut de multă vreme, dintr-o lovitură de spadă. Dar cel care i-a rămas e atât de strălucitor, atât de viu, atât de grăitor şi atât de pătrunzător, încât nu poţi spune că marchizul e chior. Are doi ochi într-unui singur, atâta tot.

Când m-am găsit în faţa acestui bătrânel ciudat, am început prin a-i spune câteva banalităţi de circumstanţă, dar mi-o tăie scurt: «Fără fraze! îmi zise el. Nu-mi plac. Să trecem la fapte. Uite. M-am apucat să-mi scriu memoriile. Din nenorocire am început cam târziu şi nu mai am vreme de pierdut, c-am ajuns tare bătrân. Mi-am făcut socoteala că, folosindu-mi toate clipele, îmi mai trebuie trei ani de muncă pentru a-mi isprăvi opera. Am şaizeci de ani, picioarele abia mă ţin, dar capu-i teafăr. Aşa că pot nădăjdui să mai trăiesc trei ani şi să-mi duc memoriile la bun sfârşit. Numai că nu pot pierde niciun minut. Asta n-a înţeles-o secretarul meu. Nătărăul acela — un băiat foarte deştept, pe legea mea, de care eram încântat — şi-a pus în minte să se îndrăgostească şi să vrea să se însoare. Nimic mai rău până aici. Dar iată că azi-dimineaţă, caraghiosul meu mi-a cerut un concediu de două zile, ca să facă nunta. Ei poftim! Două zile de concediu! „Niciun minut!" „Dar, domnule marchiz"… Dacă pleci pe două zile, pleci de tot. „" Plec, domnule marchiz „." Drum bun! „Şi dus a fost ştrengarul meu… Pe dumneata, dragă băiete, mă bizui acum ca să-l înlocuieşti. Astea-s condiţiile: secretarul vine la mine la opt dimineaţa; îşi aduce prânzul. Eu îi dictez până la amiază. La amiază, secretarul mănâncă singur, fiindcă eu nu dejunez niciodată. După dejunul secretarului, care trebuie să fie foarte scurt, ne apucăm iar de lucru. Dacă ies în oraş, secretarul mă însoţeşte; îşi ia creion şi hârtie. Dictez mereu: în trăsură, la plimbare, în vizită, pretutindeni! Seara, secretarul ia cina cu mine. După cină, recitim ce am dictat peste zi. Mă culc la opt şi

secretarul e liber până a doua zi dimineaţă. Dau o sută de franci pe lună şi masa de seară. Nu-i cine ştie ce mare pricopseală: dar peste trei ani, când memoriile vor fi isprăvite, o să mai fie şi un dar, ba chiar un dar regesc, pe cuvântul unui Hacqueville! Cer secretarului să fie punctual, să nu se însoare şi să scrie foarte repede după dictare. Ştii să scrii după dictare?»" O! la perfecţie, domnule marchiz! „i-am răspuns eu şi-mi venea grozav să râd. Intr-adevăr, era atât de caraghioasă înverşunarea asta a soartei de a mă face să scriu după dictare toată viaţa mea!… «Ei bine, atunci aşază-te acolo — reluă marchizul. Iată hârtie şi cerneală, începem numaidecât să lucrăm. Am ajuns la capitolul XXIV:*" Neînţelegerile mele cu domnul de Villèle* Scrie…»

Şi numai ce prinde să-mi dicteze cu un glas piţigăiat de greier, ţopăind de la un capăt la celălalt al încăperii.

Uite aşa am intrat, dragul meu Daniel, la omul ăsta ciudat, care, de fapt, e un om foarte bun. Până acuma suntem tare mulţumiţi unul de altul; aseară, auzind că vii, mi-a spus să iau pentru tine sticla asta de vin vechi. Ni se serveşte câte una la fel în fiecare zi la cină; ca să vezi ce bine se mănâncă. In schimb, dimineaţa îmi aduc prânzul: ce-ai mai râde să mă vezi mâncând de doi gologani brânză de Italia, într-o farfurie fină de Moutier, pe o faţă de masă cu blazon! Şi unchiaşul n-o face din zgârcenie, ci doar ca să nu-l mai obosească pe bătrânul său bucătar, domnul Pilois, cu gătitul prânzului meu… Intr-un cuvânt, nu duc o viaţă neplăcută. Memoriile marchizului sunt foarte instructive. Aflu despre domnul Decazes şi domnul de Villèle o mulţime de lucuri, care pot să-mi fie de folos cândva. La opt seara sunt liber. Mă duc să citesc ziarele într-un cabinet de lectură sau să-i dau bună seara prietenului nostru Pierrotte… îţi mai aduci aminte de prietenul Pierrotte? Ştii? Pierrotte din Ceveni, fratele de lapte al mamei. Astăzi Pierrotte nu mai e Pierrotte: e domnul Pierrotte, cu litere de o şchioapă. Are o frumoasă prăvălie de porţelanuri în pasajul Saumon. Şi cum ţinea mult la doamna Eyssette, casa lui mi-a fost larg deschisă. În serile de iarnă era o distracţie… Dar acuma, c-ai venit, nu mai duc grija serilor mele… Şi nici tu, frăţioare, nu-i aşa? O, Daniel, dragul meu Daniel, ce mulţumit sunt! Ce fericiţi o să fim noi amândoi!…

III. MAICĂ-MEA JACQUES

Jacques şi-a isprăvit odiseea, acuma-i rândul meu să i-o povestesc pe a mea. Zadarnic ne face semn focul ce moare: „Duceţi-vă la culcare, copii!" Zadarnic strigă lumânările: „în pat! în pat! Am ars până la capăt!" „Nu vă ascultăm!" le zice Jacques, râzând, şi veghea noastră se prelungeşte.

Doar înţelegeţi! Ceea ce-i povestesc fratelui meu îl interesează foarte mult. E viaţa Piciului la liceul din Sarlande: viaţa aceea tristă, de care cititorul îşi aminteşte, fără îndoială. Copiii cruzi, persecuţiile, urile, umilinţele, cheile domnului Viot totdeauna mânioase, odăiţa de sub

acoperiş în care te înăbuşeai, trădările, nopţile de lacrimi. Apoi — Jacques e aşa de bun că poţi să-i spui tot — şi chefurile de la cafeneaua Barbette, absintul cu caporalii, datoriile, nepăsarea de sine, deznădejdea, în sfârşit tot, până la sinucidere şi la îngrozitoarea prezicere a abatelui Germane: „Vei fi un copil toată viaţa ta”.

Cu coatele pe masă şi cu capul în mâini, Jacques ascultă până la capăt spovedania mea, fără să-mi curme vorba… Din când în când îl văd că se-nfioară şi-l aud zicând: „Sărăcuţul! Sărăcuţul!”

După ce am isprăvit, se ridică, îmi ia mâinile şi-mi zice cu glas blând, tremurător:

— Abatele Germane avea dreptate. Vezi tu, Daniel, eşti un copil, un copilaş care nu poate să se descurce singur în viaţă, şi bine ai făcut c-ai venit să te adăposteşti lângă mine. De azi înainte nu eşti numai fratele meu, mai eşti şi fiul meu, şi fiindcă mama noastră-i departe, eu am s-o înlocuiesc. Vrei? Spune, Daniel! Vrei să fiu maică-ta Jacques? N-am să te plictisesc mult, ai să vezi. Nu-ţi cer decât să mă laşi să merg totdeauna lângă tine şi să te ţin de mână. Şi aşa, poţi fi liniştit şi să priveşti viaţa în faţă, ca un bărbat: doar n-o să te mănânce!

Drept orice răspuns, i-am sărit de gât.

— O maică-mea Jacques, ce bun eşti!

Şi iată-mă plângând cu lacrimi fierbinţi, fără să mă pot opri, întocmai ca Jacques cel de odinioară, la Lyon. Jacques cel de astăzi nu mai plânge. S-a golit cisterna, cum zice el. Orice s-ar întâmpla, n-o să mai plângă niciodată.

În clipa aceea sună ora şapte. Geamurile se luminează. O licăreală intră în odaie tremurând.

— S-a făcut ziuă, Daniel — zice Jacques. E timpul să dormi. Culcă-te repede… ai nevoie de odihnă.

— Dar tu, Jacques?

— O, mie nu mi-au înţepenit şalele două zile în tren… De altfel, înainte de a mă duce la marchiz, trebuie să înapoiez câteva cărţi la cabinetul de lectură şi n-am vreme de pierdut… ştii că d’Hacqueville nu glumeşte… Mă întorc diseară la opt… Tu, după ce te vei fi odihnit bine, să ieşi puţin. Şi mai ales te sfătuiesc…

Aici, maică-mea Jacques începu să-mi dea o mulţime de îndrumări foarte însemnate pentru un nou-sosit ca mine; din nenorocire, în timpul ăsta m-am întins pe pat şi deşi nu dorm de-a binelea, gândurile mi se învălmăşesc. Oboseala, pateul, lacrimile… Sunt pe trei sferturi adormit… Aud nedesluşit cum cineva îmi vorbeşte de un restaurant din apropiere, de banii din jiletca mea, de poduri pe care să le trec, de bulevarde pe unde să merg, de sergenţii cărora să le cer lămuriri şi de clopotniţa de la Saint-Germain-des-Prés, ca loc de regăsire. În toropeala mea mă impresionează mai ales clopotniţa asta de la Saint-Germain. Văd două, cinci, zece clopotniţe Saint-Germain înşirate în

jurul patului meu ca nişte stâlpi indicatori. Printre toate clopotniţele acestea, cineva umblă de colo până colo prin odaie, aţâţă focul, lasă perdelele de la ferestre, apoi se apropie de mine, îmi pune un palton pe picioare, mă sărută pe frunte şi-l aud cum iese încetişor pe uşă…

Dormeam de câteva ceasuri, şi cred c-aş fi dormit până la întoarcerea maică-mi Jacques, când sunetul unui clopot mă trezi pe neaşteptate. Era clopotul din Sarlande, îngrozitorul clopot de fier ce suna ca odinioară: „Ding, dang! Sculaţi-vă! Ding, dang! îmbrăcaţi-vă!" Dintr-o săritură am fost în mijlocul odăii gata să strig ca în dormitor: „Haideţi, domnilor!" Apoi, când mi-am dat seama că eram la Jacques, m-a pufnit râsul şi am început să zburd ca un nebun prin odaie. Ceea ce luasem drept clopotul din Sarlande era clopotul unui atelier din vecinătate, care suna dogit şi fioros ca cel de acolo. Totuşi, clopotul de la liceu avea ceva şi mai cumplit, mai infernal. Din fericire era la două sute de leghe; şi, oricât ar fi sunat de tare, nu mai eram în primejdie să-l aud.

M-am dus la fereastră şi am deschis-o. Parcă mă aşteptam să văd joc curtea celor mari, cu copacii ei melancolici, şi omul cu chelie trecând pe lângă ziduri…

În clipa când deschideam, bătea pretutindeni de amiază. Turnul cel mare de la Saint-Germain îşi sună primul cele douăsprezece bătăi la rând pentru *Angelus,* aproape în urechile mele. Pe fereastra deschisă, notele umflate şi grele cădeau în odaia lui Jacques, trei câte trei, se spărgeau ca nişte băşici sonore şi umpleau de zgomot toată încăperea. *Angelus*-ului de la Saint-Germain, celelalte *Angelus*-uri din Paris îi răspunseră cu sunete deosebite… Jos, Parisul vuia nevăzut… O clipă am rămas acolo, privind cum luceau în lumină domurile, săgeţile, turnurile; apoi, deodată, vuietul oraşului urcându-se până la mine, mi-a venit nu ştiu ce poftă nebună de a mă afunda, de-a umbla prin vuietul ăsta, prin mulţimea aceasta, prin viaţa, prin patimile acestea, şi mi-am zis ameţit: „Hai să vedem Parisul!"

IV. DISCUŢIA BUGETULUI

în ziua aceea mulţi parizieni şi-or fi zis, întorcându-se acasă seara, la cină: „Ce omuleţ ciudat am întâlnit astăzi!" Ce-i drept, cu păru-i prea lung, pantalonii prea scurţi, galoşii, ciorapii albaştri, cu izul lui de provincial şi cu mersu-i falnic, obişnuit tuturor oamenilor prea mici, Piciul trebuie să fi fost grozav de caraghios. Era tocmai o zi de la sfârşitul iernii, una din zilele călduţe şi luminoase care, la Paris, sunt adesea mai primăvăratice decât însăşi primăvara. Pe străzi era multă lume. Cam buimăcit de înghesuiala zgomotoasă, mergeam înainte, sfios şi de-a lungul zidurilor. Mă îmbrânceau, spuneam „pardon!" şi mă înroşeam până în vârful urechilor. De asemenea mă feream să mă opresc în faţa magazinelor şi pentru nimic în lume n-aş fi întrebat încotro s-apuc. O luam pe o stradă, apoi pe alta, totdeauna drept

înainte. Mulţi mă priveau şi asta mă stingherea grozav. Erau oameni care întorceau capul în urma mea şi ochi ce râdeau când treceau pe lângă mine; o dată am auzit cum o femeie spunea alteia: „Ia te uită la ăsta!” M-am poticnit… De asemenea mă zăpăcea mult şi ochiul cercetător al sergenţilor. La fiecare colţ de stradă, afurisitul acela de ochi tăcut se aţintea plin de curiozitate asupra mea şi, după ce trecusem de el, îl mai simţeam cum mă urmărea de departe şi mă ardea-n spate. De fapt eram cam neliniştit.

Am mers aşa cam vreun ceas, până la un bulevard mare, mărginit de copaci piperniciţi. Era atâta zgomot, atâta lume, atâtea trăsuri, încât m-am oprit aproape înspăimântat.

„Cum să ies de aici? mă gândeam eu. Cum să mă mai întorc acasă? Dacă întreb de clopotniţa Saint-Germain-des-Prés, au să râdă de mine. O să par un clopot rătăcit care se întoarce de la Roma în ziua de Paşti”.

Atunci, ca să am când lua o hotărâre, m-am oprit în faţa afişelor de teatru, cu înfăţişarea grijulie a omului care-şi alege un spectacol pentru seară. Din nenorocire, afişele, de altfel foarte interesante, nu dădeau nici cea mai mică lămurire asupra clopotniţei de la Saint-Germain şi eram în primejdie să rămân acolo până ce-o răsuna zgomotos trâmbiţa judecăţii de apoi, când deodată, maică-mea Jacques se ivi lângă mine. Era tot atât de uimit ca şi mine.

— Cum, tu eşti, Daniel? Ce faci aici, Dumnezeule?

Am răspuns cu un aer nepăsător:

— Vezi bine, mă plimb.

Bunul Jacques mă privea cu admiraţie:

— Nu zău, ai zice că de pe acuma-i un adevărat parizian.

La drept vorbind, eram tare fericit că-l aveam lângă mine, şi m-am agăţat de braţul lui cu bucuria unui copil, ca la Lyon, când domnul Eyssette-tatăl venise să ne ia de pe vapor.

— Ce noroc că ne-am întânit! îmi zise Jacques. Marchizul meu a răguşit de şi-a pierdut glasul, şi cum, din fericire, nu se poate dicta cu gesturi, mi-a dat concediu până mâine… O să-l folosim pentru a face o plimbare frumoasă…

Apoi mă ia de braţ şi iată-ne umblând prin Paris, strâns lipiţi unul de altul şi mândri grozav de a merge împreună.

Acum, când frate-meu e lângă mine, strada nu mai sperie. Merg cu capul sus, cu siguranţa unui gornist de zuavi, şi vai de cel care o îndrăzni să râdă! Totuşi, un lucru mă nelinişteşte. Pe drum, Jacques se uită de mai multe ori cu milă la mine. Nu îndrăzneam să-l întreb de ce.

— Ştii că-s tare drăguţi galoşii tăi? îmi zise el după un timp.

— Nu-i aşa, Jacques?

— Da, zău, tare drăguţi. Pe urmă adăugă zâmbind: Oricum, când voi

fi bogat, o să-ţi cumpăr o pereche de pantofi ca să-i pui în galoşi.

Sărmanul Jacques! A spus-o fără nicio răutate, dar a fost de ajuns ca să-mi pierd toată buna dispoziţie. Iată că mă copleşeşte iar ruşinea. Pe bulevardul ăsta mare, scăldat de un soare luminos, mă simt caraghios cu galoşii mei şi, cu toate vorbele binevoitoare pe care mi le spune Jacques despre încălţămintea mea, vreau să mă-ntorc îndată acasă.

Ne întoarcem. Ne aşezam lângă foc, şi restul zilei îl petrecem pălăvrăgind voios ca două vrăbii pe o streaşină. Spre seară, cineva bate la uşa noastră. E un servitor de-al marchizului cu cufărul meu.

— Foarte bine! zice maică-mea Jacques. Hai să-ţi inspectăm puţin garderoba!

Vai de garderoba mea!…

Inspecţia începe. Să fi văzut mutrele noastre jalnic de caraghioase când făceam inventarul acela sărăcăcios. Jacques, în genunchi în faţa cufărului, scoate lucrurile unele după altele şi le numeşte pe rând:

— Un dicţionar… o cravată… alt dicţionar… Ce, o lulea?…

Aşadar, fumezi!… încă o lulea… Doamne, Dumnezeule! Ce de-a lulele! Dac-ai avea cel puţin atâţia ciorapi… Şi cartea asta groasă, oare ce-i? O… o!… *Caiet de pedepse… Boucoyran, 500 de rânduri… Soubeyrol, 400 de rânduri… Boucoyran, 500 de rânduri… Boucoyran… Boucoyran…* La naiba! Nu-l cruţai de loc pe numitul Boucoyran… Oricum, două sau trei duzini de cămăşi ne-ar prinde mult mai bine. Ajungând aici cu inventarul, maică-mea Jacques scoate un strigăt de surprindere: Pentru Dumnezeu, Daniel!… Ce văd? Versuri! Sunt versuri… Va să zică tot te mai ţii de versuri? Ei lasă, misteriosule! De ce nu mi-ai vorbit niciodată de ele în scrisorile tale? Doar ştii bine că nu-s profan… Am făcut şi eu poeme pe vremuri… Adu-ţi aminte de *Religie! Religie! — poem în douăsprezece cânturi!… Şi* acum, domnule liric, ia să-ţi vedem puţin poeziile!…

— A, nu, Jacques, te rog! Nu face.

— Toţi la fel, poeţii ăştia — zice Jacques, râzând. Haide! Şezi colo şi citeşte-mi versurile tale! De nu, le citesc eu, şi doar ştii ce prost citesc!

Ameninţarea asta mă hotărăşte şi încep a citi.

Sunt versuri pe care le-am făcut la liceul din Sarlande, sub castanii din *Poiană,* supraveghind elevii… Bune sau rele? Nu-mi mai amintesc, dar cu câtă emoţie le citeam!… Gândiţi-vă! Poezii pe care nu le-ai arătat niciodată nimănui… Şi apoi, autorul poemului *Religie! Religie!* nu-i un judecător obişnuit. Dacă o să-şi bată joc de mine? Totuşi, pe măsură ce citesc, muzica rimelor mă ameţeşte şi glasul mi-e mai sigur. Aşezat în faţa ferestrei, Jacques m-ascultă neclintit. În spatele lui, la orizont, apune un soare mare, roşu, care ne aprinde geamurile. Pe marginea acoperişului, o pisică slăbănoagă se întinde şi cască privindu-ne; e posomorâtă ca un societar al Comediei Franceze ascultând o tragedie. Le văd pe toate cu coada ochiului, fără să mă

opresc din citit.

Triumf neaşteptat! Abia am isprăvit, şi Jacques, entuziasmat, îşi părăseşte locul şi-mi sare de gât:

— O Daniel, ce frumos e! Ce frumos e!

Mă uit la el cam cu bănuială.

— Adevărat, Jacques, găseşti?…

— Minunat, dragul meu, minunat!… Şi când te gândeşti că aveai toate băgăţiile astea în cufăr şi nu-mi spuneai nimic! E de necrezut! Şi iată că maică-mea Jacques umblă cu paşi mari prin odaie, vorbind singur şi dând din mâini. Deodată se opreşte, luând un aer solemn: Nu mai rămâne nicio îndoială, Daniel, eşti poet, trebuie să rămâi poet şi să lucrezi în direcţia asta.

— O, Jacques, e aşa de greu… Mai ales la început. Se câştigă atât de puţin!

— Haida-de! Am să câştig eu pentru doi, nu te teme.

— Şi căminul, Jacques, căminul pe care vrem să-l reclădim?

— Căminul îl iau asupră-mi. Mă simt în stare să-l reclădesc numai eu singur. Tu o să-i aduci faimă, şi gândeşte-te ce mândri vor fi părinţii noştri să aibă un cămin celebru!…

Încerc să mai fac unele obiecţii, dar Jacques are răspuns la toate. De altfel trebuie s-o spun, nu mă apăr decât slab. Entuziasmul fratelui începe să mă cuprindă şi pe mine. Încrederea în harul meu poetic creşte văzând cu ochii, şi chiar simt în toată fiinţa mea o mâncărime lamartiniană… Dar este un punct, într-adevăr, asupra căruia Jacques şi cu mine nu ne înţelegem deloc. Jacques vrea ca la treizeci şi cinci de ani să intru la Academia Franceză. Eu refuz cu energie. La naiba cu Academia! E ceva vechi, demodat, o adevărată piramidă egipteană.

— Cu atât mai mult trebuie să intri acolo — îmi zice Jacques. O să le treci un pic de sânge tânăr în vine tuturor bătrânilor din Palatul Mazarin… Şi apoi, doamna Eyssette va fi atât de fericită, ia gândeşte!…

Ce să-i mai răspunzi? Numele d-nei Eyssette e un argument fără replică. N-am încotro, mă resemnez să îmbrac fracul verde. Fie, dar, şi Academia! Iar dacă or să mă plictisească prea mult colegii, o să fac şi eu ca Mérimée, n-o să mă duc niciodată la şedinţe.

În timp ce vorbeam, s-a lăsat noaptea, clopotele de la Saint-Germain sună voios ca pentru a sărbători întoarcerea lui Daniel Eyssette la Academia Franceză.

— Să mergem la masă! zise maică-mea Jacques şi, foarte mândru de a se arăta cu un academician, mă duce la o lăptărie din strada Saint-Benoâât.

E un mic restaurant pentru oameni săraci, cu o masă-pensiune în fund, rezervată clienţilor obişnuiţi. Noi mâncăm în sala întâi, în mijlocul unor oameni foarte jerpeliţi, foarte hămesiţi, care-şi râcâie farfuriile în tăcere.

— Mai toţi sunt literaţi — îmi zice încet Jacques. Nu mă pot stăpâni să nu fac în gând câteva observaţii melancolice în această privinţă, dar mă feresc să i le spun cumva lui Jacques, de frică să nu-i răcesc entuziasmul.

Masa-i foarte veselă. Domnul Daniel Eyssette (membru al Academiei Franceze) dă dovadă de multă vioiciune şi de şi mai multă poftă de mâncare. Când isprăvesc de mâncat, amândoi se grăbesc să urce iar în clopotniţă; şi pe când domnul academician îşi fumează luleaua călare pe fereastră, Jacques, stând la masa lui, se adânceşte într-un lung şir de cifre, care par a-l nelinişti mult. Îşi roade unghiile, se răsuceşte cu înfrigurare pe scaun, numără pe degete, apoi, deodată, se scoală cu un

strigăt de triumf:

— Bravo!… Am izbutit!

— Ce, Jacques?

— Să stabilesc bugetul nostru, dragul meu. Şi te asigur că nu era treabă uşoară. Ia gândeşte-te! Şaizeci de franci pe lună ca să trăim amândoi!…

— Cum, şaizeci?… Credeam că ai o sută de franci la marchiz.

— Dar, dar patruzeci de franci pe lună trebuie să-i trimitem doamnei Eyssette pentru reclădirea căminului… Aşa că rămân şaizeci de franci. Chiria cincisprezece franci, după cum vezi, nu-i scump; numai că trebuie să-mi fac singur patul.

— O să-l fac şi eu, Jacques.

— Nu, nu! Pentru un viitor academician nu se cade. Dar să ne întoarcem la buget… Aşadar, 15 franci pentru odaie; 5 franci pentru cărbuni — numai 5 franci, fiindcă-i aduc singur de la uzină în fiecare lună. Rămân 40 de franci. Pentru hrana ta să punem 30 de franci. O să mănânci seara la lăptăria unde am fost astăzi; seara costă 75 de centime, fără desert, şi ai văzut că nu-i prea rău. Rămân 25 de centime pentru dejun. Îţi ajunge?

— Cred şi eu.

— Mai avem 10 franci. Socotesc 7 franci spălatul rufelor… Ce păcat că n-am timp! M-aş duce chiar eu cu ele la apă… Rămân 3 franci, pe care-i întrebuinţez astfel: 1,50 pentru dejunurile mele… Mă-nţelegi! Eu mănânc bine în fiecare seară la marchiz, aşa că n-am nevoie de un dejun atât de hrănitor ca al tău. Restul de 1,50 e pentru cheltuieli mărunte: tabac, timbre şi alte cheltuieli neprevăzute. În total face tocmai 60 de franci ai noştri… Ei? Ce zici de aşa socoteală?

Şi Jacques, entuziasmat, începe să zburde prin odaie. Apoi, deodată, se opreşte cu o înfăţişare grozav de mâhnită:

— Na-ţi-o bună! Trebuie să refac bugetul… Am uitat ceva.

— Oare ce?

— Lumânările!… Cum ai să lucrezi tu seara, dacă n-ai lumânare? E o cheltuială de care nu ne putem lipsi, şi o cheltuială de cel puţin 5 franci pe lună. De unde naiba să rupem aceşti 5 franci? Banul căminului e ban sfânt, şi sub niciun cuvânt… Ehei, zău c-am găsit ce ne trebuie! Iată, vine luna martie, şi cu ea primăvara, căldura, soarele.

— Ei bine, Jacques?

— Ei bine. Daniel, când e cald afară, nu-i nevoie de cărbuni: cei 5 franci pentru cărbuni îi prefacem în 5 franci pentru lumânări şi problema-i rezolvată… Hotărât, sunt născut să fiu ministru de finanţe… Ce zici? De data aceasta, bugetul stă în picioare, şi cred că n-am uitat nimic… Mai este, într-adevăr, şi chestiunea pantofilor şi a îmbrăcămintei, dar ştiu eu ce-am să fac. În fiecare seară sunt liber de la ora opt, aşa c-o să-mi caut un loc de contabil la vreun mic negustor.

Sigur că amicul Pierrotte o să mi-l găsească uşor.

— Ei, asta-i! Jacques, sunteţi, dar, buni prieteni tu şi amicul Pierrotte?… Şi te duci des pe la el?

— Da, foarte des. Seara se face muzică.

— Ia te uită! Pierrotte e muzician!

— Nu, nu el. Fata lui.

— Fata lui?… Va să zică are o fată?… Hei, hei, Jacques… Şi-i frumoasă domnişoara Pierrotte?

— A! Mă întrebi prea multe deodată, dragul meu Daniel!… O să-ţi răspund în altă zi. Acuma-i târziu, hai la culcare.

Şi, ca să-şi ascundă tuburarea pe care i-o pricinuiesc întrebările mele, Jacques începe să facă de zor patul cu o grijă de fată bătrână. E un pat de fier, de o persoană, la fel cu acela în care dormeam amândoi la Lyon, pe strada Felinarului.

— Ţi-aduci aminte, Jacques, de pătucul nostru din strada Felinarului, când citeam romane pe furiş, iar domnul Eyssette ne striga din fundul patului, cu glasu-i cel mai răstit: „Stingeţi repede, că de nu, mă scol!?"

Jacques îşi aminteşte de lucrul ăsta şi încă de multe altele… Din amintire-n amintire, miezul nopţii bate la Saint-Germain şi tot nu ni-e gândul să dormim.

— Haide… noapte bună! îmi zice hotărât Jacques.

Dar după cinci minute îl aud că pufneşte de râs sub plapumă.

— De ce râzi, Jacques?…

— Râd de abatele Micou, ştii, abatele Micou de la manecanterie. Ţi-l aminteşti?…

— Cum să nu!…

Şi iar ne puneam pe râs şi pe vorbă. Şi râzi, şi vorbeşte! De data aceasta, eu sunt cel cuminte şi zic:

— Hai să dormim! După o clipă însă încep şi mai dihai: Da' Rouget, Jacques? îl mai ţii minte?…

Şi iar alte hohote de râs şi altă flecăreală, de nu se mai isprăvea… Deodată, o puternică lovitură cu pumnul zguduie peretele lângă care mă aflam eu. Am încremenit amândoi.

— E Cuc-Alb… — îmi şopteşte Jacques la ureche.

— Cuc-Alb?… Ce-i asta?

— Sst.:. Mai încet… Cuc-Alb e vecina noastră… Se plânge, fără îndoială, că n-o lăsăm să doarmă.

— Ia ascultă. Jacques! Ce nume caraghios mai are şi vecina noastră!… Cuc-Alb! Şi-i tânără?

— Vei putea judeca singur, dragul meu. Intr-una din zile o să vă întâlniţi pe scară… Dar, deocamdată, hai să dormim repede… că de nu, Cuc-Alb ar putea cu adevărat să se mai supere.

Apoi Jacques suflă în lumânare şi domnul Daniel Eyssette (membru

al Academiei Franceze) adoarme pe umărul fratelui său, ca pe vremea când avea zece ani.

V. CUC-ALB ŞI DOAMNA DE LA ETAJUL ÎNTÂI

în piaţa Saint-Germain-des-Prés, spre colţul bisericii, la stânga şi drept sub acoperişuri, este o ferestruie, la care de câte ori mă uit mi se strânge inima. E fereastra fostei noastre odăi; chiar şi astăzi, când trec pe acolo, îmi închipui că Daniel cel de odinioară e tot acolo sus, la masa lui de lângă geam, şi că zâmbeşte cu milă, văzându-l pe Daniel cel de azi, trist şi cam încovoiat.

Ah, vechi orologiu de la Saint-Germain, câte ceasuri frumoase mi-ai sunat când locuiam acolo sus cu maică-mea Jacques!… Oare n-ai putea să-mi mai suni vreo câteva din orele acelea, pline de curaj şi de tinereţe? Eram atât de fericit pe vremea aceea!… Lucram cu atâta drag!…

Dimineaţa ne sculam o dată cu ziua. Jacques se apuca îndată de gospodărie. Se ducea după apă, mătura odaia, făcea rânduială pe masa mea. Eu n-aveam dreptul să pun mâna pe nimic. Dacă-i ziceam: „Jacques, vrei să-ţi ajut?", Jacques începea să râdă: „Ce-ţi mai trece prin minte, Daniel! Dar doamna de la etajul întâi?" Cu aceste vorbe pline de subînţeles îmi închidea gura.

Iată de ce:

în cele dintâi zile ale vieţii noastre în doi, eu aveam însărcinarea de a coborî s-aduc apă din curte. La altă oră din zi, poate că n-aş fi îndrăznit. Dar dimineaţa, toată casa mai dormea, şi vanitatea mea nu era în primejdie să fie întâlnită pe scări, cu un ulcior în mână. De cum mă trezeam, mă şi coboram, abia îmbrăcat. La ora aceea, curtea era pustie. Uneori, un grăjdar cu halat roşu îşi curăţa hamurile lângă pompă. Era vizitiul doamnei de la etajul întâi, o tânără creolă foarte elegantă, despre care toată casa vorbea mult. Era de ajuns ca omul ăsta să fie acolo, ca să mă sfiiesc, mi-era ruşine, pompam repede şi mă suiam cu ulciorul pe jumătate gol. Odată sus, vedeam cât sunt de caraghios, ceea ce nu mă împiedica să fiu tot atât de stingherit a doua zi, dacă-i zăream haina roşie în curte… Dar într-o dimineaţă, când avusesem norocul să scap de îngrozitoarea haină, mă suiam voios şi cu ulciorul plin ochi, când, la etajul întâi, m-am găsit faţă-n faţă cu o doamnă care cobora. Era doamna de la etajul întâi…

Dreaptă şi mândră, cu ochii plecaţi pe o carte, mergea încet, într-un val de mătăsuri. La prima vedere mi se păru frumoasă, deşi cam palidă; mai ales îmi rămase în minte o mică cicatrice albă pe care-o avea sub colţul buzei. Trecând pe dinaintea mea, doamna ridică ochii. Eram în picioare, lângă perete, cu ulciorul în mână, foarte roşu la faţă şi foarte ruşinat. Gândiţi-vă! Să fii surprins astfel, cu părul vâlvoi, plin de apă, cu gâtul gol, cu cămaşa descheiată… Ce umilinţă! Aş fi vrut să intru în zid… Doamna mă privi o clipă drept în faţă, cu un aer de

regină îngăduitoare, abia zâmbind, apoi trecu… când m-am urcat sus, eram furios. I-am istorisit păţania lui Jacques, care-şi bătu joc de vanitatea mea, dar a doua zi luă ulciorul, fără să scoată o vorbă, şi coborî. De atunci se duse astfel în fiecare dimineaţă, iar eu, în ciuda remuşcărilor mele, îl lăsam: prea mă temeam să n-o mai întâlnesc pe doamna de la etajul întâi.

După ce isprăvea, cu gospodăria, Jacques se ducea la marchizul lui şi nu-l mai vedeam decât seara. Îmi petreceam zilele singur-singurel între patru ochi, cu Muza sau cu ceea ce numeam eu Muza. De dimineaţa până seara fereastra rămânea deschisă, cu masa mea în faţa ei, şi pe masa aceasta de meşteşugar, de dimineaţă până seara înşiram la rime. Din când în când, o vrabie venea să bea la ulucul meu; mă privea o clipă obraznic, apoi se ducea să spună şi celorlalte ce făceam, şi auzeam pe ardezie pocănitul gheruţelor lor… Şi clopotele de la Saint-Germain mă vizitau de mai multe ori pe zi. Îmi plăcea foarte mult când veneau să mă vadă. Intrau zgomotos pe fereastră şi-mi umpleau odaia de muzică. Uneori, clopote voioase şi nebunatice îşi aruncau de sus notele grăbite; alteori veneau clopote mohorâte, jalnice, ale căror sunete cădeau, unul câte unul, ca nişte lacrimi. Pe urmă aveam *Angelus*-ui: *Angehis*-ul *de amiază,* un arhanghel cu veşminte însorite, care intra la mine strălucind de lumină; *Angelus*-ul *de seară,* un serafim melancolic ce cobora pe o rază de lună şi-mi umplea toată odaia de o boare umedă, când îşi scutura aripile-i mari.

Muza, vrăbiile, clopotele — nu primeam niciodată alte vizite. Cine ar fi venit să mă vadă? Nimeni nu mă cunoştea. La lăptăria din strada Saint-Benoâât aveam totdeauna grijă să m-aşez la o măsuţă mai la o parte; mâneam repede, cu ochii în farfurie; apoi, după ce-mi isprăveam prânzul, îmi luam pălăria pe furiş şi mă întorceam într-o goană acasă. N-aveam nicio distracţie, nu mergeam niciodată la plimbare; nici măcar muzica din grădina Luxemburg nu mă duceam s-o ascult. Timiditatea aceasta bolnăvicioasă, pe care-o moştenisem de la doamna Eyssette, mai era sporită şi de hainele mele ponosite şi de păcătoşii ceia de galoşi pe care nu-i putusem înlocui. Strada mă înspăimânta, mă făcea ruşinos. N-aş fi vrut să mai cobor niciodată din clopotniţa mea. Totuşi, uneori, în frumoasele seri jilave ale primăverilor pariziene, întâlneam întorcându-mă de la lăptărie, stoluri de studenţi cu chef, şi când îi vedeam mergând aşa, la braţ, cu pălăriile lor mari, cu lulelele şi iubitele lor, îmi veneau tot felul de gânduri… Atunci urcam repede cele cinci etaje, îmi aprindeam lumânarea şi mă puneam cu furie pe lucru până la sosirea lui Jacques.

Când se-ntorcea Jacques, odaia lua altă înfăţişare. Era toată numai veselie, zgomot, mişcare. Cântam, râdeam, ne întrebam ce mai e nou. „Cum ai lucrat? îmi zicea Jacques. Merge bine poemul tău?" Apoi îmi istorisea câte o nouă născocire a ciudatului său marchiz, scotea din

buzunar dulciuri de la desert, — puse deoparte pentru mine —, şi se înveselea văzând că le ronţăiam cu poftă. După care, mă aşezam iar la masa rimelor. Jacques se-nvârtea de două-trei ori prin odaie şi, când credea că mă pornisem pe scris, o ştergea spunându-mi: „De vreme ce lucrezi, mă reped o clipă *acolo*". *Acolo* însemna la Pierrotte; şi dacă n-aţi şi ghicit de ce se ducea Jacques aşa de des pe acolo, se cheamă că nu sunteţi prea iscusiţi. Eu am înţeles din prima zi, numai văzându-l cum îşi potrivea părul în faţa oglinzii înainte de a pleca şi-şi lega de câte trei sau patru ori nodul cravatei. Dar, ca să nu-l stingheresc, mă făceam că nu bănuiesc nimic şi mă mulţumeam să râd în mine, gândindu-mă la multe…

După ce pleca Jacques, eu îi dădeam înainte cu rimele! La ora aceea nu se mai auzea nici cel mai mic zgomot: vrăbiile, *Angelus-u*, toţi prietenii mei se culcaseră. Eram singur între patru ochi numai cu Muza… Pe la nouă auzeam că se suie cineva pe scară — o scăriţă de lemn. În prelungirea celei mari. Cuc-Alb, vecina noastră, se întorcea acasă. Din clipa aceea nu mai lucram. Mintea-mi pribegea cu obrăznicie la vecină şi nu se mai dădea dusă… Cine putea fi această misterioasă Cuc-Alb?… Cu neputinţă să capăt cea mai mică desluşire în privinţa ei… Când îi vorbeam de ea lui Jacques, se făcea că nu ştie nimic şi-mi spunea: „Cum!… încă n-ai întâlnit-o pe vecina noastră?". Dar niciodată nu mă lămurea mai mult. Eu îmi ziceam: „Nu vrea s-o cunosc"… Fără îndoială că-i o grizetă din Cartierul Latin". Şi gândul ăsta îmi înfierbânta minţile. Îmi închipuiam ceva fraged, tânăr, vesel-o grizetă, ce mai! Până şi numele ăsta de Cuc-Alb mi se părea plin de haz, o frumoasă poreclă de dragoste ca Musette sau Mimi-Pinson.

În tot cazul, cuminte şi aşezată. Musette mai era vecina mea, o Musette din Nanterre, care se întorcea în fiecare seară la aceeaşi oră, şi totdeauna singură. Ştiam asta, fiindcă mai multe zile la rând, la ora când soseam, îmi lipisem urechea de peretele subţire dinspre odaia ei… Iată ce auzeam, întotdeauna: mai întâi, ca un zgomot de sticlă pe care o destupi şi-o astupi de mai multe ori. Apoi, după o clipă-buf! — căderea unui trup foarte greu pe podea, şi aproape îndată, un glas piţigăiat şi foarte ascuţit, un glas de greier bolnav, intonând nu ştiu ce melodie pe trei note, tristă de-ţi venea să plângi. Melodia avea şi cuvinte, dar nu le desluşeam, afară doar de aceste trei silabe, de neînţeles: *Tolocototinian!… Tolocototinian!…* ce se repetau din când în când în cântec, ca un refren mai apăsat decât restul. Muzica aceasta ciudată ţinea cam un ceas: apoi, după un ultim *tolocototinian,* glasul se oprea şi nu mai auzeam decât o răsuflare înceată şi greoaie. Toate acestea mă tăceau grozav de curios.

Într-o dimineaţă, maică-mea Jacques, care se întorcea cu apa, intră repede în odaia noastră cu o înfăţişare tainică şi, apropiindu-se de mine, îmi zise încetişor:

— Dacă vrei s-o vezi pe vecina noastră… sst!… e acolo.

Dintr-o săritură am fost pe sală… Jacques nu mă minţise…

Cuc-Alb era în odaia ei, cu uşa larg deschisă şi, în sfârşit, am putut s-o privesc… Dumnezeule! N-a fost decât o vedenie, dar ce vedenie!… închipuiţi-vă o mansardă mică, goală de tot, pe jos cu un mindir, pe cămin o sticlă de rachiu, deasupra mindirului o potcoavă uriaşă şi tainică atârnată de perete, ca un talisman. Acum, în mijlocul acestei cocine, închipuiţi-vă o negresă, îmbrăcată numai cu un capoţel spălăcit şi cu o crinolină veche, roşie, fără nimic pe dedesubt… Aşa mi se arătă pentru întâia oară vecina mea Cuc-Alb, Cuc-Alb a visurilor mele, sora lui Mimi Pinson şi a Bernerettei… O, provincie romanţioasă, asta să-ţi fie o lecţie!…

— Ei? făcu Jacques, văzând că mă-ntorc. Ei, cum o găseşti?…

Nu-şi isprăvi fraza şi, în faţa mutrei mele dezamăgite, izbucni într-un hohot de râs. Am avut atâta duh să fac şi eu ca el, şi iată-ne râzând din toată inima, unul în faţa altuia, fără să mai putem vorbi.

Când veselia noastră se mai potoli, Jacques îmi zise că negresa Cuc-Alb era în slujba doamnei de la etajul întâi; în casă, lumea vorbea c-ar fi puţin vrăjitoare. Ca dovadă, potcoava, simbolul cultului voodoo, ce atârna deasupra mindirului ei. Se mai spunea că în fiecare seară, când stâpână-sa pleca de acasă, Cuc-Alb se închidea în mansarda ei, bea rachiu de cădea beată moartă şi cânta cântece de-ale negrilor până noaptea târziu. Acum înţelegeam toate zgomotele tainice care veneau de la vecina mea: sticla destupată, căderea pe podea şi melodia monotonă pe trei note. Cât despre *tolocototinian,* pare-se că-i un fel de onomatopee, ceva cam ca *tra-la-la* al nostru.

Din ziua aceea — e nevoie s-o mai spun? — vecinătatea lui Cuc-Alb nu mă mai tulbura atâta. Seara, când urca, inima nu-mi mai bătea aşa de repede. Niciodată nu mă mai ridicam să-mi lipesc urechea de perete. Totuşi, uneori, în tăcerea nopţii, jalnicele *tolocototinian* veneau până la masa mea şi simţeam nu ştiu ce nelinişte nedesluşită, auzind tristul refren. Parcă presimţeam rolul pe care avea să-l joace în viaţa mea…

În vremea aceasta, maică-mea Jacques găsi un post de contabil cu cincizeci de franci pe lună, la un mic negustor de fierărie, la care trebuia să se ducă în fiecare seară când ieşea de la marchiz. Bietul băiat îmi dădu vestea asta bună, pe jumătate mulţumit, pe jumătate supărat. „Cum o să mai poţi merge *acolo?”* l-am întrebat eu îndată. Îmi răspunse cu ochii plini de lacrimi: „Duminica”. Şi de atunci, după cum spusese, nu se mai duse *acolo* decât duminica, dar asta-l costa, cu siguranţă.

Cum era oare acel *acolo,* aşa de ademenitor, la care ţinea atâta maică-mea Jacques?… Mi-ar fi plăcut să-l cunosc. Din nenorocire nu-mi propunea niciodată să mă ia cu el, iar eu eram prea mândru ca să i-

o cer. De altfel, cum puteam să mă duc undeva cu galoşii mei?… într-o duminică, totuşi, când să plece la Pierrotte, Jacques îmi zise cam încurcat:

— N-ai vrea să vii şi tu cu mine *acolo,* micul meu Daniel? Le-ai face desigur mare plăcere.

— Glumeşti, dragul meu…

— Da, ştiu bine… Salonul lui Pierrotte nu-i un loc prea potrivit pentru un poet… Acolo-s o grămadă de ramoliţi…

— A, nu de asta, Jacques! Numai din pricina hainelor mele…

— Ei da, ce-i drept… nu m-am gândit — zise Jacques.

Şi plecă, parcă încântat că avea un motiv serios de a nu mă lua şi pe mine.

Dar abia ajuns în josul scării, şi iată-l că urcă din nou şi vine spre mine. Gâfâind de oboseală.

— Daniel — îmi zise el — dac-ai fi avut pantofi şi o jachetă mai arătoasă, m-ai fi însoţit la Pierrotte?

— De ce nu?

— Ei bine, atunci vino… am să-ţi cumpăr tot ce-ţi trebuie şi-o să mergem *acolo.*

M-am uitat la el, încremenit. „Suntem la sfârşitul lunii şi mai am bani”— adăugă frate-meu, ca să mă convingă. Eram aşa de mulţumit la gândul că voi avea haine noi, încât n-am băgat de seamă tulburarea lui Jacques, nici glasul ciudat cu care-mi vorbea. Abia mai târziu m-am gândit la toate acestea. În clipa aceea i-am sărit de gât şi am plecat amândoi la Pierrotte, trecând pe la „Palatul Regal”, unde m-am îmbrăcat cu haine noi, la un negustor de vechituri.

VI. ROMANUL LUIPIERROTTE

Dacă i-ar fi prezis cineva lui Pierrotte, când era de douăzeci de ani, că într-o zi va fi succesorul domnului Lalouette în negoţul de porţelanuri, că va avea două sute de mii de franci la notarul lui-Pierrotte, un notar! — şi o minunată prăvălie la colţul pasajului Saumon, ar fi rămas foarte uimit.

Până la douăzeci de ani, Pierrotte nu ieşise niciodată din satul lui, purta galenţi de brad din Ceveni, nu ştia o boabă franţuzeşte şi câştiga o sută de taleri pe an cu creşterea viermilor de mătase; om de viaţă, de altfel, juca bine, îi plăcea să râdă şi să cânte, dar totdeauna cu măsură şi fără să facă vreo pagubă cârciumarilor. Ca toţi flăcăii la vârsta lui, Pierrotte avea o drăguţă, pe care-o aştepta duminica la ieşirea de la vecernie şi apoi se duceau amândoi să joace gavota sub duzi. Drăguţa lui Pierrotte se chema Roberta, Roberta cea voinică. Era o frumoasă crescătoare de viermi de mătase, avea optsprezece ani, orfană ca şi el, săracă şi ea, dar ştia foarte bine să scrie şi să citească, ceea ce în satele din Ceveni e şi mai rar decât o zestre. Foarte mândru de Roberta lui, Pierrotte socotea s-o poată lua de nevastă îndată ce va

fi tras la sorţi; când sosi însă şi ziua tragerii, bietul cevenol — cu toate că-şi muiase de trei ori mâna în aghiasmă înainte de a porni la urne — trase numărul 4… Trebuia dar să plece. Ce deznădejde!… Din fericire, doamna Eyssette, care fusese alăptată, aproape crescută de mama lui Pierrotte, veni în ajutorul fratelui ei de lapte şi-i împrumută două mii de franci ca să-şi poată plăti un om în loc. Erau bogaţi pe atunci soţii Eyssette! Aşa că fericitul Pierrotte nu mai plecă şi putu să se însoare cu Roberta lui. Cum însă oamenii ăştia cinstiţi ţineau, înainte de toate, să înapoieze banii d-nei Eyssette, şi cum, rămânând pe loc la ţară, n-ar fi izbutit niciodată, avură curajul să-şi părăsească satul şi porniră la Paris, să-şi caute norocul.

Timp de un an nu se mai auzi vorbindu-se de muntenii noştri, apoi, într-o bună dimineaţă, doamna Eyssette primi o scrisoare înduioşătoare, iscălită „Pierrotte şi nevasta lui”, care conţinea 300 de franci, primul rod al economiilor lor. Anul al doilea, altă scrisoare de la „Pierrotte şi nevasta lui”, prin care trimiteau 500 de franci. Anul al treilea, nimic. Fără îndoială că nu mergeau afacerile. Anul al patrulea a treia scrisoare de la „Pierrotte şi nevasta lui”, cu cei din urmă 1.200 de franci şi binecuvântări pentru întreaga familie Eyssette. Din nenorocire, când scrisoarea aceasta ajunse la noi, eram în plină prăbuşire: vândusem fabrica şi aveam să ne părăsim şi noi căminul… În durerea ei, doamna Eyssette uită să mai răspundă lui „Pierrotte şi nevestei lui”. De atunci n-am mai ştiut nimic de ei, până în ziua când Jacques, sosind la Paris, îl găsi pe bunul Pierrotte — dar vai, Pierrotte fără nevasta lui — aşezat la tejgheaua fostei case Lalouette.

Nimic mai puţin poetic, nimic mai înduioşător decât povestea acestei bunăstări. Sosind la Paris, nevasta lui Pierrotte începu cu bărbăţie să lucreze ca femeie cu ziua. Cea dintâi casă i-a fost tocmai casa Lalouette. Soţii Lalouette erau negustori bogaţi, zgârciţi şi maniaci, care nu voiseră niciodată să ţină niciun băiat în prăvălie, nicio servitoare, sub cuvânt că singur trebuie să le faci pe toate („Domnule, până la cincizeci de ani singur mi-am curăţat pantalonii!” zicea cu mândrie moş Lalouette). Numai la bătrâneţe îşi plăteau luxul nemaipomenit de a lua o femeie câteva ceasuri pe zi, cu doisprezece franci pe lună. Dumnezeu ştie că munca ei făcea cu prisosinţă doisprezece franci! Prăvălia, odaia din fundul prăvăliei, un apartament la etajul al patrulea, două cofe cu apă pentru bucătărie de umplut în fiecare dimineaţă!

Trebuia să vii din Ceveni ca să primeşti asemenea condiţii. Dar, de! Cevenola era tânără, sprintenă, neobosită la muncă şi plină de putere ca un tăuraş. Cât ai bate din palme isprăvea toată treaba asta grea şi, pe deasupra, mai arăta mereu celor doi bătrâni râsul ei frumos, care numai el singur făcea mai mult de doisprezece franci… Cu vrednicia şi voia ei bună, munteanca asta curajoasă îşi cuceri până la urmă

stăpânii. Se interesară de ea. O descusură, apoi, într-o bună zi, aşa, dintr-o dată — şi-n inimile cele mai reci răsar uneori pe negândite asemenea flori de bunătate — bătrânul Lalouette îi propuse lui Pierrotte să-l împrumute cu ceva bani ca să-şi poată înjgheba un negoţ pe placul lui.

Iată la ce se gândi Pierrotte: îşi găsi o măgăriţă bătrână, un cărucior, şi-o porni de la un capăt la celălalt al Parisului, strigând cât îl ţinea gura: „Descotorosiţi-vă de tot ce vă încurcă!". Şmecherul nostru cevenol nu vindea, ci cumpăra… Ce?… De toate… Oale sparte, fiare vechi, hârtii, cioburi de sticlă, mobile ce nu se mai întrebuinţează şi nu fac să fie duse la vânzare, galoane vechi pe care negustorii nu le mai luau, lucruri fără preţ, păstrate în casă din obişnuinţă, din neglijenţă, fiindcă nu ştii ce să faci cu ele, tot ce te încurcă!… Pierrotte nu dispreţuia nimic, cumpăra orice, sau mai bine zis primea tot, fiindcă de cele mai multe ori nu i se vindea, i se dădea. Oamenii se descotoroseau. „Descotorosiţi-vă de tot ce vă încurcă"!

În cartierul Montmartre, cevenolul era foarte popular. Ca toţi micii negustori ambulanţi care vor să acopere cu glasul lor larma străzii, îşi alesese o melopee personală şi ciudată, binecunoscută gospodinelor… Mai întâi era, din adâncul plămânilor, acel grozav: „Descotorosiţi-vă de tot ce vă încurcă!" Apoi, cu glas rar şi plângător, lungi discursuri ţinute măgăriţei, Anastagia lui, cum o chema el. Credea că zice Anastasia. „Haide, vino, Anastagia, haide! Vino, copila mea!"… Şi buna Anastagia venea după el, cu capul plecat, luând-o melancolic de-a lungul trotuarelor. Şi din toate casele strigau: „Pst! Pst! Anastagia!…" Să fi văzut cum se umplea căruţa! Când era plină ochi, Anastagia şi Pierrotte se duceau la Montmartre să-şi depună încărcătura la un negustor angrosist de vechituri, care plătea cu bani grei aceste „descotorosiţi-vă de tot ce vă încurcă!" luate pe nimic sau aproape pe nimic.

Cu meseria asta ciudată, Pierrotte nu făcu avere, dar îşi câştigă existenţa, şi încă din plin. Chiar în primul an înapoiară banii soţilor Lalouette şi trimiseră 300 de franci domnişoarei — aşa-i zicea Pierrotte d-nei Eyssette, de pe vremea când era fată, şi de atunci nu se putuse hotărî niciodată s-o numească altfel. Al treilea an însă n-a fost norocos. Era în 1830. Pierrotte striga zadarnic: „Descotorosiţi-vă de tot ce vă încurcă!" Parizienii, pe cale de a se descotorosi de un rege bătrân care-i încurca, rămâneau surzi la strigătele lui Pierrotte, şi-l lăsau pe cevenol să răguşească în stradă şi, în fiecare seară, căruciorul se-ntorcea gol. Culmea nenorocirii, Anastagia muri. Atunci, bătrânii Lalouette, care nu mai puteau să le facă singuri pe toate, propuseră lui Pierrotte să intre la ei ca băiat de prăvălie. Pierrotte primi, dar nu rămase multă vreme în slujba asta modestă. De la sosirea lor la Paris, nevastă-sa îl învăţa în toate serile să scrie şi să citească; acum ajunsese

să poată scrie o scrisoare şi să se exprime într-o franţuzească destul de limpede. Intrând la Lalouette, îşi dădu şi mai multă silinţă, se duse la o şcoală de adulţi să înveţe a socoti şi se descurcă atât de bine, încât după câteva luni putea să-l înlocuiască la casă pe domnul Lalouette, care ajunsese aproape orb, şi la vânzare pe inimoasa doamnă Lalouette, că n-o mai ţineau picioarele bătrâne. În vremea aceasta, domnişoara Pierrotte veni pe lume şi, de atunci, norocul cevenolului crescu mereu. La început părtaş la negoţul soţilor Lalouette, ajunse mai târziu asociatul lor. Apoi, într-o bună zi, moş Lalouette, pierzându-şi cu desăvârşire vederea, se retrase din comerţ şi vându prăvălia lui Pierrotte, care i-o plăti în rate anuale. Odată singur, cevenolul dădu atâta extindere afacerilor, încât plăti în trei ani soţilor Lalouette şi, scăpând de toate datoriile, ajunse proprietarul unei frumoase prăvălii, cu o minunată clientelă. Tocmai atunci, ca şi cum ar fi aşteptat ca omul ei să nu mai aibă nevoie de dânsa, voinica Roberta se îmbolnăvi şi muri istovită.

Iată romanul lui Pierrotte, aşa cum mi l-a povestit Jacques în seara când ne duceam în pasajul Saumon. Şi cum drumul era lung — apucasem pe cel mai lung, ca să arătăm parizienilor jacheta mea cea nouă — îl cunoşteam bine pe cevenolul meu, înainte de-a ajunge acasă la el. Ştiam că bunul Pierrotte avea doi idoli de care nu trebuia să te atingi: fiică-sa şi domnul Lalouette. Mai ştiam că era cam vorbăreţ şi oboseai ascultându-l, fiindcă vorbea rar, îşi căuta frazele, se bâlbâia şi nu putea spune trei cuvinte-n şir, fără să adauge: „Cum s-ar zice”… Şi asta din pricină că cevenolul nu se putuse obişnui cu limba noastră. Tot ce gândea, venindu-i pe buze în dialectul din Languedoc, era nevoit să traducă în franţuzeşte pe măsură ce vorbea, şi acel „Cum s-ar zice” cu care-şi împestriţa discursurile îi dădea răgazul să facă în gând această mică operaţie. După cum spunea Jacques, Pierrotte nu vorbea, ci traducea. Cât despre domnişoara Pierrotte, n-am putut afla decât numai că avea şaisprezece ani şi că o chema Camille. Nimic mai mult. Asupra acestui capitol, Jacques al meu tăcea ca un peşte.

Era aproape nouă când ne-am făcut intrarea în fosta casă Lalouette. Tocmai se pregăteau să închidă. Şuruburi, obloane, drugi de fier, un aparat grozav de închidere zăcea grămadă pe trotuar, în faţa uşii întredeschise… Gazul era stins şi toată prăvălia în umbră, afară de tejghea, pe care se afla o lampă de porţelan, luminând grămăjoare de taleri şi o faţă mare, roşie, ce râdea. În fund, în odaia din dosul prăvăliei, cineva cânta din flaut.

— Bună seara, Pierrotte! strigă Jacques, înfigându-se în faţa tejghelei… (Eram lângă el, în lumina lămpii…) Bună seara, Pierrotte!

Pierrotte, care-şi făcea casa, ridică ochii la glasul lui Jacques: apoi, zărindu-mă şi pe mine, scoase un strigăt, îşi împreună mâinile şi încremeni năucit, cu gura deschisă, privindu-mă.

— Ei bine! făcu Jacques, triumfător. Ce ţi-am spus?

— Ah, Dumnezeule, Dumnezeule! murmură bunul Pierrotte. Mi se pare că… cum s-ar zice… mi se pare c-o văd…

— Mai ales ochii — reluă Jacques — uită-te la ochi, Pierrotte.

— Şi bărbia, domnule Jacques, bărbia cu gropiţă — răspunse Pierrotte, care, pentru a mă vedea mai bine, ridicase abajurul lămpii.

Eu nu înţelegeam nimic. Mă priveau amândoi, făcându-şi cu ochiul şi dând din mâini… Deodată, Pierrotte se ridică, ieşi de după tejghea şi veni la mine cu braţele deschise:

— Cu voia dumitale, domnule Daniel, trebuie să te îmbrăţişez… Cum s-ar zice… am să cred c-o îmbrăţişez pe domnişoara.

Cuvântul din urmă îmi lămuri tot. La vârsta aceea semănăm mult cu doamna Eyssette, şi pentru Pierrotte, care n-o mai văzuse pe domnişoara de vreo douăzeci şi cinci de ani, asemănarea aceasta era şi mai izbitoare. Bietul om nu se putea sătura să-mi strângă mâinile, să mă sărute, să mă privească râzând, cu ochii lui bulbucaţi plini de lacrimi; apoi începu să ne vorbească de mama, de cele două mii de franci, de Roberta lui, de Camille, de Anastagia lui şi toate, cu atâtea lungimi, cu atâtea fraze, c-am mai fi stat multă vreme — cum s-ar zice — în picioare, în prăvălie, tot ascultându-l, dacă Jacques nu i-ar fi spus cu nerăbdare:

— Dar casa dumitale, Pierrotte!

Pierrotte se opri deodată. Era cam ruşinat că vorbise atâta.

— Ai dreptate, domnule Jacques, flecăresc… flecăresc… şi pe urmă mititica… cum s-ar zice… mititica o să mă certe că m-am suit aşa de târziu.

— Camille e sus? întrebă Jacques, cu nepăsare în glas.

— Da… da, domnule Jacques… mititica-i sus… doreşte… acuma, cum s-ar zice… doreşte foarte mult să-l cunoască pe domnul Daniel. Suiţi-vă, aşadar, s-o vedeţi… îmi fac casa şi vă ajung din urmă… cum s-ar zice.

Fără să-l mai asculte, Jacques mă luă de braţ şi mă duse repede în fund, unde se cânta din flaut… Prăvălia lui Pierrotte era mare şi bine asortată. În umbră luceau carafele pântecoase, globurile de opal, aurul roşcat al paharelor de Boemia, cupele mari de cristal, castroanele de supă bine rotunjite, apoi, la dreapta şi la stânga, vrafuri înalte de farfurii se ridicau până-n tavan. Palatul zânei Porţelanului văzut noaptea. În odaia din dosul prăvăliei, un bec de gaz, deschis pe jumătate, veghea încă, scoţându-şi plictisit un căpeţel de limbă… Am trecut numai pe acolo. Pe marginea unei canapele-pat şedea un tânăr înalt, bălai, care cânta melancolic din flaut. Jacques îi zise în treacăt un „bună ziua” foarte rece, la care tânărul bălai răspunse cu sunete de flaut, tot atât de reci: se vede că aşa îşi zic bună ziua flautele care se duşmănesc.

— E băiatul de prăvălie — îmi zise Jacques pe când suiam scările. Ne omoară lunganul ăsta bălai cu cântecul lui din flaut… Ţie-ţi place flautul, Daniel?

Mi-a venit să-l întreb: „Dar mititicăi îi place?" Dar m-am temut să nu-l supăr şi i-am răspuns foarte serios:

— Nu, Jacques, nu-mi place flautul.

Apartamentul lui Pierrotte era la etajul al patrulea, în aceeaşi clădire cu prăvălia. Domnişoara Camille, prea aristocrată ca să se arate în prăvălie, şedea sus şi nu-şi vedea tatăl decât la ora mesei.

— O, ai să vezi — îmi zicea Jacques pe când urcam — trăise într-adevăr pe picior mare. Camille are o doamnă de companie, doamna văduvă Tribou, care n-o părăseşte niciodată… Nu prea ştiu cine o fi această doamnă Tribou, dar Pierrotte o cunoaşte şi susţine că-i o doamnă de ispravă… Sună, Daniel, am ajuns!

Am sunat. O cevenolă cu bonetă mare veni să ne deschidă, îi zâmbi lui Jacques ca unei vechi cunoştinţe şi ne introduse în salon.

Când am intrat, domnişoara Pierrote era la pian. Două doamne bătrâne, cam grase, doamna Lalouette şi văduva Tribou, doamna de ispravă, jucau cărţi într-un colţ. Văzându-ne, se ridicară în picioare. A fost o clipă de tulburare şi de zgomot, apoi; după ce se schimbară saluturile obişnuite şi se făcură prezentările, Jacques o pofti pe Camille — îi spunea scurt, Camille— să se aşeze iar la pian; şi doamna de ispravă folosi invitaţia, pentru a-şi urma partida cu doamna Lalouette. Jacques şi cu mine am luat loc, fiecare de o parte şi de alta a domnişoarei Pierrotte, care, deşi-i alergau degeţelele pe clapele pianului, vorbea şi râdea cu noi. Mă uitam la ea. Nu era frumoasă. Albă, trandafirie, cu urechile mici, cu părul fin, dar prea bucălată la faţă, prea sănătoasă şi, pe deasupra, avea mâinile roşii şi farmecul cam rece al unei fete de pension în vacanţă. Era cu adevărat fiica lui Pierrotte, o floare de munte crescută în vitrina din pasajul Saumon.

Cel puţin asta mi-a fost prima impresie; dar deodată, la un cuvânt al meu, domnişoara Pierrotte, ai cărei ochi rămăseseră plecaţi până atunci, şi-i ridică încet asupra mea şi, ca prin farmec, mica burgheză pieri. N-am mai văzut decât ochii aceia, doi ochi mari, negri, ameţitori, pe care i-am recunoscut numaidecât…

O, minune! Erau aceiaşi ochi negri care-mi luciseră atât de dulce acolo, între zidurile reci ale vechiului liceu, ochii negri de lângă ursitoarea cu ochelari, ochii negri, în sfârşit… Credeam că visez. Îmi venea să le strig: „Frumoşii mei ochi negri, voi sunteţi? Pe voi vă regăsesc pe alt chip? Şi dac-aţi şti cum, într-adevăr, chiar ei erau! Cu neputinţă să te înşeli. Aceleaşi gene, aceeaşi strălucire, acelaşi foc negru şi stăpânit. Ce nebunie să-ţi închipui c-ar putea să mai fie o pereche de ochi ca ăştia pe lume! Şi, de altfel, dovadă că erau într-adevăr ochii negri, şi nu alţi ochi negri ce le-ar fi semănat, este că şi ei

mă recunoscuseră, şi am fi reluat fără îndoială unul din frumoasele noastre dialoguri altădată, când am auzit lângă mine, aproape de urechea mea, nişte dinţişori de şoarece care ronţăiau. La zgomotul acesta am întors capul şi am zărit într-un jilţ, lângă colţul pianului, un personaj pe care nu-l băgasem de seamă… Era un bătrân înalt, uscăţiv şi foarte palid, cu cap de pasăre, fruntea teşită, nasul ascuţit, ochii rotunzi şi fără viaţă, prea depărtaţi de nas, aproape de tâmple… De n-ar fi fost bucăţica de zahăr pe care unchiaşul o ţinea în mână şi o ciugulea din când în când, ai fi putut crede că doarme. Cam tulburat de arătarea aceasta, i-am făcut bătrânei stafii o plecăciune adâncă, la care nu mi-a răspuns…" Nu te-a văzut — îmi zise Jacques… E orbul… moş Lalouette…"

I se potriveşte numele… — mi-am spus în gând. Şi ca să nu-l mai văd pe groaznicul bătrân cu capul de pasăre, m-am întors foarte repede spre ochii negri. Dar vai! farmecul se spulberase. Ochii negri pieriseră. În locul lor nu mai rămăsese decât o mică burgheză, ţeapănă pe taburetul ei în faţa pianului…

În clipa aceea, uşa salonului se deschise şi Pierrotte intră zgomotos. Tânărul ce cânta din flaut venea în urma lui, cu flautul subsuoară. Jacques, văzându-l, îi aruncă o privire fulgerătoare ce-ar fi putut omorî un bivol, dar nu-l nimeri, pesemne, fiindcă flautistul nici nu se clinti.

— Ei, fetiţo — zise cevenolul, sărutându-şi fiica pe amândoi obrajii — eşti mulţumită? Va să zică ţi l-a adus pe Daniel al tău… Cum îl găseşti? E tare drăguţ, nu-i aşa? Cum s-ar zice… leit domnişoara.

Şi iată-l pe bunul Pierrotte că începe din nou scena din prăvălie şi mă duce cu sila în mijlocul salonului, ca să poată vedea cu toţii ochii domnişoarei… nasul domnişoarei… bărbia cu gropiţă a domnişoarei… Prezentarea aceasta mă stingherea mult. Doamna Lalouette şi doamna de ispravă îşi întrerupseră partida şi, răsturnate în jilţurile lor, mă cercetau cu cel mai mare sânge rece, defăimând sau lăudând cu glas tare o parte sau alta a persoanei mele, parc-aş fi fost un pui numai bun de tăiat, de vânzare în Piaţa Văii. Între noi fie zis, doamna de ispravă părea că se pricepe destul de bine la păsări tinere.

Din fericire, Jacques puse capăt chinului meu, cerând domnişoarei Pierrotte să ne cânte ceva.

— Chiar aşa, să cântăm ceva — zise cu vioiciune flautistul, care se şi repezi cu flautul înainte.

Jacques strigă:

— Nu… nu… niciun duo, fără flaut!

La vorbele acestea, flautistul îi aruncă o privire albastră, înveninată ca o săgeată de caraib, dar celălalt nici nu clipi şi strigă mai departe: „Fără flaut!"… Până la urmă, Jacques ieşi învingător, şi domnişoara Pierrotte ne cântă, fără niciun sunet de flaut, una din binecunoscutele

melodii numite *Visări de Rosellen*… în timp ce cânta, Pierrotte plângea de admiraţie, Jacques plutea în extaz; tăcut, dar cu flautul la buze, flautistul bătea tactul cu umerii şi cânta din flaut în gând.

După ce isprăvi bucata de Rosellen, domnişoara Pierrotte se întoarse către mine:

— Dar pe dumneata, domnule Daniel — îmi zise ea, lăsând ochii în jos— oare n-o să te auzim?… Ştiu că eşti poet.

— Şi încă bun poet — făcu Jacques, indiscretul Jacques.

Vă închipuiţi că nu mă ispitea de loc să spun versuri în faţa acestor amaleciţi. Cel puţin să fi fost de faţă ochii negri! Dar nu, de un ceas, ochii negri se stinseseră şi zadarnic îi căutam în jurul meu… Aşa că să fi văzut cu ce nepăsare i-am răspuns tinerei Pierrotte:

— Iartă-mă în astă-seară, domnişoară, nu mi-am adus lira.

— Nu uita să ţi-o aduci data viitoare — îmi zise bunul Pierrotte, care nu pricepuse metafora. Bietul om credea foarte sincer că aveam o liră din care cântam, aşa cum băiatul lui de la prăvălie cânta din flaut… Ah! Jacques îmi spusese doar de mai înainte că mă ducea într-o lume ciudată!

Pe la unsprezece se servi ceaiul. Domnişoara Pierrotte umbla încoace şi încolo prin salon, oferind zahăr, turnând lapte cu zâmbetul pe buze şi ţinându-şi degetul cel mic în sus. În clipa aceea am văzut din nou ochii negri. Se iviră deodată în faţa mea, luminoşi şi simpatici, apoi pieriră iar, înainte să le fi putut vorbi… Abia atunci mi-am dat seama că în domnişoara Pierrotte erau două fiinţe foarte deosebite: întâi domnişoara Pierrotte, o mică burgheză pieptănată cu cărare la mijloc, parcă anume făcută să domnească în fosta casă Lalouette; şi apoi ochii negri, ochii aceia mari, poetici, care se deschideau ca două flori de catifea, şi abia se arătau, că se şi schimba faţa acelei locuinţe de marchitani caraghioşi. Pe domnişoara Pierrotte n-aş fi vrut-o pentru nimic în lume, dar ochii negri… a! ochii negri!…

În sfârşit sosi ora plecării. Doamna Lalouette dădu semnalul. Îşi înfăşură bărbatul într-un şal mare şi-l duse de braţ, ca pe o mumie străveche, învălătucită în fese. În urma lor, Pierrotte ne mai opri încă multă vreme în capul scării, ţinându-ne discursuri nesfârşite:

— Ei, domnule Daniel, acum că ne cunoşti casa, nădăjduiesc să te vedem la noi. N-avem niciodată mulţi musafiri, dar numai musafiri aleşi… cum s-ar zice… Mai întâi domnul şi doamna Lalouette, foştii mei patroni, apoi doamna Tribou, o doamnă de ispravă, cu care vei putea sta de vorbă; apoi băiatul meu de prăvălie, un băiat bun, care ne cântă uneori din flaut… cum s-ar zice… Veţi face duete amândoi. O să fie tare plăcut.

I-am răspuns cu sfială că eram foarte prins cu treburile şi că s-ar putea să nu vin atât de des pe cât aş dori. Asta-l făcu să râdă:

— Haida-de! Prins cu treburile, domnule Daniel… Cunoaştem noi

treburile dumneavoastră în Cartierul Latin, cum s-ar zice… trebuie să ai acolo vreo grizetă.

— Ce-i drept — zise Jacques, râzând şi el — domnişoara Cuc-Alb…

Numele ăsta Cuc-Alb puse vârf veseliei lui Pierrotte.

— Cum ai spus, domnule Jacques?… Cuc-Alb? O cheamă Cuc-Alb? Ha-ha-ha! Ia te uită flăcăul ăsta… la vârsta lui…

Se opri deodată, băgând de seamă că-l asculta fiică-sa, dar noi ajunsesem în josul scării şi tot mai auzeam râsul lui zgomotos ce făcea să se cutremure parmaclâcul…

— Ei, cum îi găseşti? mă întrebă Jacques, îndată ce am ajuns în stradă.

— Dragul meu, domnul Lalouette e tare slut, dar domnişoara Pierrotte e încântătoare.

— Nu-i aşa? făcu bietul îndrăgostit, cu atâta vioiciune, încât nu m-am putut opri să nu râd.

— Hait, Jacques, te-ai trădat! i-am zis luându-i mâna.

În seara aceea ne-am plimbat până târziu de-a lungul cheiurilor. La picioarele noastre, apa liniştită şi neagră rostogolea mii de steluţe ca pe nişte mărgăritare. Odgoanele luntrilor mari scârţâiau. Era o plăcere să mergi încet în umbră şi să-l auzi pe Jacques vorbind de dragoste… Iubea din tot sufletul, dar nu era iubit, ştia bine că nu era iubit.

— Atunci, Jacques, tară îndoială că iubeşte pe altul.

— Nu, Daniel, nu cred ca până astă-seară să mai fi iubit pe cineva.

— Până astă-seară?! Jacques, ce vrei să spui?

— Vezi, toată lumea te iubeşte pe tine, Daniel… şi ar putea să te iubească şi ea.

Bietul Jacques! Să-l fi văzut cu ce înfăţişare tristă şi resemnată vorbea. Eu, ca să-l liniştesc, am început să râd zgomotos, chiar mai zgomotos decât aveam chef:

— Drace! Dragul meu, o iei razna… Sunt oare grozav de irezistibil, sau domnişoara Pierrotte se aprinde prea uşor!… Dar nu, linişteşte-te, maică Jacques! Domnişoara Pierrotte e tot atât de departe de inima mea pe cât sunt şi eu de-a ei; nu de mine trebuie să-ţi fie frică, n-ai grijă.

Eram sincer spunând acestea. Domnişoara Pierrotte nu exista pentru mine… Ochii negri, într-adevăr, asta-i cu totul altceva.

VIL TRANDAFIRUL ROŞU ŞI OCHII NEGRI

După această primă vizită la fosta casă Lalouette, nu m-am mai întors câtva timp *acolo.* Cât despre Jacques, el îşi urma cu credinţă pelerinajele de duminică, şi de fiecare dată născocea câte un alt nod de cravată, tot mai ademenitor… Cravata lui Jacques era un adevărat poem de dragoste, un poem de dragoste înflăcărată şi stăpânită, ceva ca un selam oriental, ca unul din acele buchete de flori simbolice pe care başagiii le dau iubitelor lor, ştiind să le facă a exprima toate

nuanţele patimei.

De-aş fi fost femeie, cravata lui Jacques, cu miile ei de noduri pe care le schimba la nesfârşit, m-ar fi mişcat mai mult decât o declaraţie. Dar vreţi să vă spun! Femeile nu înţeleg nimic din toate acestea. În fiecare duminică, înainte de a pleca, bietul îndrăgostit nu uita să-mi spună: „Mă duc *acolo,* Daniel… nu vii şi tu? Iar eu răspundeam totdeauna:" Nu, Jacques, am de lucru"… Atunci pleca grăbit, şi eu rămâneam singur, singurel, aplecat la masa rimelor.

Luasem o hotărâre, şi o luasem foarte serios, să nu mai merg la Pierrotte. Mă temeam de ochii negri. Îmi zisesem: „Dacă-i mai vezi, eşti pierdut" — şi nu mă lăsam, nu voiam să-i mai văd… Fiindcă nu-mi mai ieşeau din minte diavolii aceia de ochi negri. Îi regăseam pretutindeni. Mă gândeam întruna la ei, când lucram şi când dormeam. În toate caietele mele aţi fi văzut nişte ochi negri, desenaţi în peniţă, cu gene uite aşa de lungi. Era o adevărată obsesie.

A, când maică-mea Jacques, cu ochi strălucitori de plăcere, pleca zburând spre pasajul Saumon, cu un nod de cravată cu totul nou, numai Dumnezeu ştie ce dorinţă nebună îmi venea să mă cobor repede pe scară după el şi să-i strig: „Aşteaptă-mă!" Dar nu! Ceva în adâncul sufletului meu îmi spunea c-ar fi rău să mă duc *acolo,* şi aveam totuşi curajul să rămân la masa mea şi să răspund: „Nu, mulţumesc, Jacques! Am de lucru".

Asta ţinu câtva timp. Până la urmă, cu ajutorul Muzei, aş fi izbutit, fără îndoială, să-mi scot din minte ochii negri. Din nenorocire, am avut nesocotinţa să-i mai văd o dată. Atunci s-a isprăvit! Capul, inima, mi-am pierdut tot. Iată în ce împrejurări.

De când îmi făcuse mărturisiri pe malul apei, maică-mea Jacques nu-mi vorbise de dragostea lui, dar vedeam bine, după înfăţişarea sa, că lucrurile nu mergeau cum ar fi vrut… Când se întorcea duminicile de la Pierrotte, era totdeauna trist. Noaptea îl auzeam oftând, oftând… Dacă-l întrebam: „Ce ai, Jacques?" îmi răspundea cu asprime: „N-am nimic". Dar înţelegeam că avea ceva, numai după glasul cu care-mi răspundea. El, atât de bun, atât de răbdător, acum mă mai repezea. Uneori se uita la mine ca şi cum am fi fost supăraţi. Bănuiam eu, vă închipuiţi, că la mijloc era o mare durere de dragoste. Dar cum Jacques se încăpăţâna să nu-mi spună nimic, nu îndrăzneam nici eu să-i vorbesc. Totuşi, într-o duminică, în care mi se întorsese mai posomorât ca de obicei, am vrut să aflu cum stau lucrurile.

— Haide, Jacques, ce ai? i-am zis, luându-i mâinile… Oare nu merge ac*olo?*

— Ei bine, nu!… Nu merge… — răspunse bietul băiat, cu descurajare.

— Dar, în sfârşit, ce s-a întâmplat? Nu cumva Pierrotte o fi băgat de seamă? Se împotriveşte iubirii voastre?…

— A nu, Daniel! Pierrotte nu se împotriveşte… Dar ea nu mă iubeşte şi n-o să mă iubească niciodată.

— Ce nebunie, Jacques! Cum poţi tu să ştii că n-o să te iubească niciodată?… I-ai spus cel puţin c-o iubeşti?… Nu, nu-i aşa?… Ei bine, atunci…

— Cel pe care-l iubeşte n-a vorbit; n-a avut nevoie să vorbească pentru a fi iubit…

— Nu zău, Jacques, crezi că flautistul?…

Jacques păru că n-aude întrebarea mea.

— Cel pe care-l iubeşte n-a vorbit — zise el pentru a doua oară.

Şi n-am putut să aflu nimic mai mult..

În noaptea aceea amândoi n-am dormit deloc în clopotniţa de la Saint-Germain.

Jacques îşi petrecea toată vremea la fereastră, oftând cu ochii la stele. Eu mă gândeam: „Dacă m-aş duce *acolo,* să văd lucrurile de aproape… La urma urmei, poate că Jacques se înşală. Fără îndoială, domnişoara Pierrotte n-a înţeles câtă dragoste se ascunde în cutele acelei cravate… Şi fiindcă Jacques nu îndrăzneşte să vorbească de pasiunea lui, poate c-aş face bine să vorbesc eu pentru el… Da, chiar aşa! Mă duc, vorbesc cu tânăra filistină, şi pe urmă vedem noi".

A doua zi, fără să înştiinţez pe maică-mea Jacques, mi-am îndeplinit frumosul plan. Dumnezeu mi-e martor că, ducându-mă *acolo,* n-aveam niciun gând ascuns. Mă duceam pentru Jacques, numai pentru Jacques… Totuşi, când am zărit în colţul pasajului Saumon fosta casă Lalouette, cu zugrăveala ei verde, şi acel Porţ*elanuri şi Cristale de* pe geamul vitrinei, am simţit o uşoară bătaie de inimă, care ar fi trebuit să-mi dea de ştire… Am intrat. Prăvălia era pustie. În fund, omul-flaut mânca. Şi chiar când mânca, îşi ţinea instrumentul pe faţa de masă, lângă el. „E cu neputinţă ca domnişoara Camille să şovăie între flautul ăsta ambulant şi maică-mea Jacques"… — îmi ziceam, urcând scara. „în sfârşit vom vedea…"

L-am găsit pe Pierrotte la masă cu fiică-sa şi cu doamna de ispravă. Din fericire, ochii negri nu erau acolo. Când am intrat, a fost un strigăt de mirare, „în sfârşit, iată-l!… exclamă bunul Pierrotte, cu glasu-i tunător… Cum s-ar zice… O să ia cafeaua cu noi". Mi-au făcut loc. Doamna de ispravă se duse să-mi caute o ceaşcă frumoasă, cu flori de aur, şi m-am aşezat lângă domnişoara Pierrotte…

Era foarte drăguţă în ziua aceea domnişoara Pierrotte. În păr, ceva mai sus de ureche — astăzi nu se maţ poartă aşa — îşi prinsese un mic trandafir roşu, dar atât de roşu, atât de roşu… între noi fie vorba, cred că micul trandafir roşu era fermecat, atât de mult ce-o înfrumuseţa pe mica filistină. „Şi zi aşa, domnule Daniel -făcu Pierrotte, râzând tare şi prietenos — va să zică s-a isprăvit, nu vrei să mai vii pe la noi!"… Am încercat să mă scuz şi să vorbesc de lucrările mele literare. „Da, da,

ştiu eu ce-i Cartierul Latin”… zise cevenolul. Şi se porni şi mai tare pe râs, uitându-se la doamna de ispravă, care tuşea, hm! hm! cu înţeles şi-mi dădea cu piciorul pe sub masă. Pentru oamenii ăştia de treabă, Cartier Latin însemna orgii, viori, măşti, artificii, oale sparte, nopţi de pomină şi toate celelalte. Ah! Dacă le-aş fi povestit viaţa mea de călugăr în clopotniţa de la Saint-Germain, ce s-ar mai fi mirat! Dar ştiţi! Când eşti tânăr, nu te superi să treci drept un mare ştrengar. În faţa învinuirilor lui Pierrotte, luam un aer modest şi nu mă apăram decât foarte slab: „Ba nu, ba nu! Vă asigur… Nu-i ceea ce credeţi”. Ce-ar mai fi râs Jacques, să mă fi văzut"!

În timp ce ne isprăveam cafeaua, un cântecel din flaut răsună în curte. Pierrotte era chemat la prăvălie. Abia plecase, că doamna de ispravă se duse şi ea la oficiu să facă un şaizeci şi şase cu bucătăreasa. Rămâne între noi, cred că cea mai mare ispravă a doamnei acesteia era să învârtească cărţile cu mare dibăcie.

Când am văzut că mă lăsau singur cu micul trandafir roşu, m-am gândit: „Acuma-i momentul!” Şi chiar aveam numele lui Jacques pe buze, dar domnişoara Pierrotte nu-mi dădu răgaz să vorbesc. Încet, fără să se uita la mine, îmi zise deodată: „Domnişoara Cuc-Alb te împiedică să vii la prietenii dumitale?” La început am crezut că glumeşte, dar nu, nu glumea. Ba chiar părea foarte emoţionată, dat fiind roşeaţa obrajilor şi mişcările dantelei ce i se ridica repede pe piept. Fără îndoială că se vorbise de Cuc-Alb în faţa ei, şi acum îşi închipuia nelămurit lucruri care nu erau adevărate. Aş fi putut s-o liniştesc cu un singur cuvânt dar nu ştiu ce prostească mândrie mă opri… Atunci, văzând că nu-i răspund, domnişoara Pierrotte se întoarse către mine şi, ridicându-şi genele lungi pe care le ţinuse plecate până în clipa aceea, mă privi… Mint! Nu mă privi ea, ci ochii negri, plini de lacrimi şi de o duioasă dojana. Ah, dragi ochi negri, desfătarea sufletului meu!

N-a fost decât o apariţie. Genele lungi se plecară aproape îndată, ochii negri pieriră şi n-am mai avut-o lângă mine decât pe domnişoara Pierrotte. Repede-repede, fără să mai aştept o nouă apariţie, am prins a-i vorbi de Jacques. Am început prin a-i spune cât e de bun, de sincer, de cumsecade şi de mărinimos. I-am vorbit de devotamentul lui neobosit, de acel sentiment matern, pururea treaz, de care putea fi geloasă şi o adevărată mamă. Jacques mă hrănea, mă îmbrăca, îmi asigura toată existenţa, Dumnezeu ştie cu preţui cărei munci şi a câtor lipsuri. Fără el, aş mai fi acolo, în temniţa aceea întunecoasă din Sarlande, unde suferisem atât de mult, atât de mult…

La partea aceasta a discursului meu, domnişoara Pierrotte păru că se înduioşează şi am văzut o lacrimă mare lunecându-i de-a lungul obrazului. Eu, se înţelege, am crezut că era pentru Jacques şi mi-am zis: „Haide, totul merge strună!” Atunci-am fost şi mai elocvent. Am

vorbit de melancolia lui Jacques şi de iubirea adâncă, tainică ce-i mistuia inima. A, de trei şi de patru ori fericită femeia care…

Aici, trandafirul roşu din părul d-nei Pierrotte lunecă nu ştiu cum şi căzu la picioarele mele. Tocmai în clipa aceea căutam un mijloc delicat de a o face să înţeleagă pe tânăra Camille că ea era femeia aceea de trei şi de patru ori fericită de care se îndrăgostise Jacques. Trandafirul roşu, căzând, îmi dădu mijlocul ăsta — când vă spuneam că trandafiraşul ăsta roşu era fermecat! L-am ridicat repede, dar nici nu mi-a trecut prin minte să i-l dau înapoi. „Va fi pentru Jacques din partea dumitale" — i-am zis domnişoarei Pierrotte, cu zâmbetul cel mai şiret. „Pentru Jacques, dacă vrei" — răspunse d-re Pierrotte, oftând. Dar în aceeaşi clipă, ochii negri se iviră şi se uitară la mine cu duioşie, parcă mi-ar fi spus: „Nu, nu-i pentru Jacques, e pentru tine!" Şi să fi văzut ce desluşit o spuneau cu ce nevinovăţie înflăcărată, cu ce pudică pasiune, căreia nu i te puteai împotrivi! Totuşi mai şovăiam şi ei fură nevoiţi să-mi repete de două sau trei ori la rând: „Da… pentru tine… pentru tine!" Atunci am sărutat trandafirul roşu şi l-am pus în sân.

În seara aceea, când Jacques se întoarse acasă, mă găsi ca de obicei la masa rimelor şi l-am lăsat să creadă că nu ieşisem toată ziua. Din nenorocire, în timp ce mă dezbrăcăm, trandafirul roşu, pe care-l păstram în sân, se rostogoli jos la picioarele patului: top trandafiraşii fermecaţi sunt plini de şiretenie. Jacques îl văzu, îl ridică şi-l privi lung. Nu ştiu cine era acum mai roşu: eu, sau trandafirul?

— Îl recunosc — îmi zise el — e o floare din trandafirul de *acolo,* de la fereastra din salon. Apoi adăugă, înapoindu-mi-l: Mie nu mi-a dat niciodată un trandafir.

Vorbise cu atâta tristeţe, că mă podidiră lacrimile.

— Jacques, prietene Jacques, îţi jur că până astă-seară…

Mă opri cu blândeţe:

— Nu te apăra, Daniel, sunt sigur că n-ai făcut nimic ca să mă trădezi… Ştiam, ştiam că pe tine te iubeşte. Adu-ţi aminte ce ţi-am spus: „Cel pe care-l iubeşte n-a vorbit, n-a avut nevoie să vorbească pentru a fi iubit". Apoi bietul băiat începu să umble prin odaie în lung şi-n lat. Eu mă uitam la el, neclintit, cu trandafirul roşu în mână. Ceea ce se întâmplă trebuia să se întâmple — reluă el după o clipă. De mult prevăzusem toate acestea. Ştiam că, dacă te vede, n-o să se mai uite niciodată la mine… Iată de ce am întârziat atâta să te duc acolo. E*ram gelos* pe tine încă dinainte.

Iartă-mă, o iubeam atât de mult!… în sfârşit, într-o zi am vrut să fac o încercare şi te-am lăsat să vii. În ziua aceea, dragul meu, am înţeles că se isprăvise. După cinci minute s-a uitat la tine cum nu se mai uitase niciodată la nimeni. Şi tu ai băgat de seamă. O, nu minţi, ai băgat de seamă! Dovadă că mai bine de o lună n-ai mai dat pe acol*o.*

Dar vai, nu mi-a folosit la nimic… Pentru suflete ca al ei, cei care nu-s de faţă nu-s niciodată vinovaţi, dimpotrivă… De câte ori mă duceam la ei, nu-mi vorbeau decât de tine, şi cu atâta naivitate, cu atâta încredere şi dragoste… Era un adevărat chin. Acum s-a sfârşit… Aşa-i mai bine.

Jacques îmi vorbi astfel vreme îndelungată, cu aceeaşi blândeţe, cu acelaşi zâmbet resemnat. Tot ce spunea îmi făcea rău şi plăcere totodată. Rău, fiindcă-l simţeam nenorocit; plăcere, fiindcă vedeam în fiecare vorbă de-a lui ochii negri care străluceau plini de mine. Când isprăvi, m-am apropiat de el, cam ruşinat, dar fără să las din mână trandafirul roşu: „Jacques, de-acuma n-o să mă mai iubeşti?" Jacques îmi zâmbi şi, strângându-mă la pieptul lui: „Eşti un prost, am să te iubesc şi mai mult".

Într-adevăr, povestea trandafirului roşu nu schimbă întru nimic dragostea maică-mi Jacques, ba nici chiar firea lui. Cred c-a suferit mult, dar niciodată n-a lăsat să se vadă. Niciun suspin, nicio tânguire, nimic. Ca-n trecut, se ducea *acolo* în fiecare duminică şi era drăguţ cu toată lumea. Numai nodurile de cravată fură desfiinţate. De altfel, totdeauna liniştit şi mândru, muncea de se omora şi păşea cu bărbăţie în viaţă, cu ochii îndreptaţi asupra unei singure ţinte: reclădirea căminului… O, Jacques, maică Jacques!

Cât despre mine, din ziua când am putut iubi ochii negri, fără remuşcări, m-am lăsat orbeşte pradă patimei mele. Nu mă mai mişcăm de la Pierrotte. Câştigasem acolo toate inimile, cu preţul căror laşităţi, Dumnezeule! Aduceam zahăr domnului Lalouiette, jucam cărţi cu doamna de ispravă, nu mă dădeam în lături de la nimic… Mă numeau în casă Dorinţă-de-a plăcea… De obicei, Dorinţă-de-a plăcea venea pe la amiază. La ora aceea Pierrotte era la prăvălie şi domnişoara Camille singurică sus, în salon, cu doamna de ispravă. De cum soseam, ochii negri se arătau foarte repede, şi aproape îndată doamna de ispravă ne lăsa singuri. Această nobilă doamnă de companie, pe care cevenolul o dăduse fiicei lui, se credea scutită de orice îndatorire când mă vedea acolo. Repede-repede, la oficiu cu bucătăreasa şi dă-i cu cărţile. Nu mă plângeam. Gândiţi-vă doar! între patru ochi cu ochii negri!

Doamne, ce ore fericite am petrecut în salonaşul galben! Mai totdeauna aduceam o carte, unul din poeţii care-mi plăceau mai mult, şi citeam pasaje ochilor negri, care se umpleau de lacrimi minunate ori aruncau fulgere, după cum erau şi paginile. În vremea aceasta, domnişoara Pierrotte broda lângă noi papuci pentru taică-său ori ne cânta veşnicele *Visări de Rosellen,* dar vă asigur că noi o lăsam în pace. Totuşi, uneori, la partea cea mai patetică a lecturilor noastre, această mică burgheză spunea cu glas tare câte ceva nepotrivit, ca: „Trebuie să chem acordorul"… Sau: „Am făcut două puncte prea mult la papuc". De necaz, închideam atunci cartea şi nu voiam să mai citesc,

dar ochii negri mă priveau nu ştiu cum, de mă îmbunau îndată şi-mi reluam cititul.

Fără îndoială, era o mare nesocotinţă să ne lase totdeauna singuri în salonaşul galben. Gândiţi-vă că amândoi împreună — ochii negri şi Dorinţă-de-a plăcea — n-aveam treizeci şi patru de ani… Noroc că domnişoara Pierrotte nu ne părăsea niciodată şi era o supraveghetoare foarte înţeleaptă, foarte prevăzătoare, foarte ageră, aşa cum e nevoie pentru paza pulberăriilor… Odată — îmi amintesc — şedeam, ochii negri şi cu mine, pe o canapea din salon, într-o caldă după-amiază de mai, cu fereastra întredeschisă şi perdelele grele lăsate până la pământ. Citeam Faust în ziua aceea… După ce-am sfârşit, cartea-mi lunecă din mâini; am rămas o clipă unul lângă altul, fără să mai vorbim, în tăcere şi în semiîntuneric… Ea îşi rezemase capul de umărul meu. Prin dantela întredeschisă vedeam mici medalii de argint care luceau în fundul guleraşului… Pe neaşteptate, domnişoara Pierrotte se ivi în mijlocul nostru. Să fi văzut ce repede m-a trimis la celălalt capăt al canapelei, şi ce mai predică! „Nu-i bine ce faceţi, dragi copii — ne zise ea… înşelaţi încrederea ce vi se arată… Trebuie să-i vorbiţi tatii de gândurile voastre… Haide, Daniel, când o să-i vorbeşti?”. Am tăgăduit să vorbesc cu Pierrotte foarte curând, îndată ce-mi voi fi isprăvit marele poem. Făgăduiala aceasta o mai potoli pe supraveghetoarea noastră, dar, oricum, din ziua aceea ochii negri n-au mai avut voie să se aşeze pe canapea lângă Dorinţă-de-a plăcea.

A! Era o fiinţă foarte aspră domnişoara Pierrotte asta! închipuiţi-vă că la început nu îngăduia ochilor negri să-mi scrie: totuşi, până la urmă, se învoi, numai că trebuia neapărat să i se arate toate scrisorile. Din nenorocire, domnişoara Pierrotte nu se mulţumea să citească încântătoarele scrisori, pline de pasiune, pe care mi le trimiteau ochii negri, ci mai strecura adeseori şi fraze d-aâe ei, ca de pildă:

„… Azi dimineaţa sunt tare tristă. Am găsit un păianjen în dulapul meu. Păianjen la amiaz’ — necaz”.

Sau alta: „într-o căsnicie nu trăieşti din vânt”…

Şi apoi, veşnicul refren: „Trebuie să vorbeşti cu tata despre gândurile dumitale”…

La care-i răspundeam totdeauna la fel: „Când îmi voi fi isprăvit poemul”…

VIII. O LECTURĂ ÎN PASAJUL SAUMON

în sfârşit am terminat şi faimosul poem! I-am venit de hac, după patru luni de lucru, şi-mi aduc aminte că, ajungând la ultimele versuri, nu mai puteam scrie, atât de tare ce-mi tremurau mâinile: de friguri, de trufie, de plăcere, de nerăbdare.

În clopotniţa de la Saint-Germain a fost un evenimet. Cu prilejul ăsta, Jacques redeveni pentru o zi Jacques cel de odinioară, Jacques al cartonatului şi al ibricelor cu clei. Îmi legă un minunat caiet, în care

vru să-mi copieze poemul chiar cu mâna lui; şi la fiecare vers scotea strigăte de admiraţie, tropăia din picioare de entuziasm… Eu eram mai puţin sigur de opera mea. Jacques mă iubea prea mult; n-aveam încredere în el. Aş fi vrut să-mi citească poemul cineva nepărtinitor şi priceput. Ei, drăcie, vorba-i că nu cunoşteam pe nimeni.

Totuşi, la lăptărie aş fi putut face cunoştinţe. De când eram bogaţi, eu mâneam la masa clienţilor obişnuiţi, în sala din fund. Erau acolo vreo douăzeci de tineri, scriitori, pictori, arhitecţi, sau mai bine zis, în germene. Astăzi, sămânţa a rodit; câţiva din tinerii aceia au ajuns celebri, şi când le văd numele prin ziare, mi se rupe inima că eu nu-s nimic. Când am venit la masa aceea, tot tineretul mă primi cu braţele deschise, dar cum eram prea sfios ca să mă amestec în discuţii, mă uitară repede şi eram tot atât de singur în mijlocul lor, pe cât eram şi la măsuţa mea din sala comună. Ascultam, nu vorbeam…

O dată pe săptămână lua masa cu noi un poet faimos, al cărui nume nu mi-l mai amintesc, dar domnii ăştia îi ziceau Baghavat, după titlul unuia dintre poemele lui. În zilele acelea beam „Bordeaux” de un franc litrul, apoi, la desert, marele Baghavat recita un poem indian. Poemele indiene erau specialitatea lui. Avea unul intitulat *Laksamana,* altul *Dasaratha,* altul *Kalatsala,* altul *Bhagiratha,* şi apoi *Sudra, Cunosepa, Visvamitra… dar* cel mai frumos dintre ele era tot Bagh*avat. Ah,* când poetul recita Bagh*avat, toa*tă sala din fund se prăbuşea! Urlau, tropăiau, se suiau pe mese. La dreapta mea aveam un mic arhitect cu nasul roşu, care plângea de la cel dintâi vers şi tot timpul îşi ştergea nasul cu şervetul meu…

Eu, prins de înflăcărarea generală, strigam mai tare decât toţi. Dar, la drept vorbind, nu mă înnebuneam după Baghavat. Îndeobşte, poemele acestea indiene se asemănau toate între ele. Era totdeauna vorba de un lotus, de un condor, de un elefant şi de un bivol; uneori, pentru a mai schimba, lotusul se numea lotos; dar, afară de această variantă, toate rapsodiile astea erau la fel: lipsite de pasiune, de adevăr şi de fantezie. Rime peste rime. O înşelătorie… Iată ce gândeam în mine despre marele Baghavat. Poate că l-aş fi judecat cu mai puţină asprime dacă mi s-ar fi cerut şi mie câteva versuri, dar nu-mi cerea nimeni, şi asta mă făcea neînduplecat… De altfel n-aveam numai eu această părere despre poezia indiană. Vecinul meu din stânga n-o înghiţea nici el… Ciudat om şi vecinul meu din stânga! Unsuros, cu haine jerpelite şi lucioase, avea o frunte mare, cheală, şi o barbă lungă, prin care alergau totdeauna câteva fire de fidea. Era cel mai în vârstă de la masă şi cu mult mai deştept decât ceilalţi. Ca toate spiritele mari, vorbea puţin, se cruţa. Toţi îl respectau. Se zicea despre el: „E foarte tare… e un gânditor”. Eu, văzând rânjetul ironic ce-i strâmba gura când asculta versurile marelui Baghavat, îmi făcusem cea mai înaltă părere despre vecinul meu din stânga. Mă gândeam:

„Uite un om de gust… Ce-ar fi dacă i-aş citi poemul meu”?

Într-o seară — cum toţi se ridicau de la masă — am comandat o sticlă de rachiu şi l-am poftit pe gânditor să bea un păhăruţ cu mine. Primi. Îi cunoşteam eu viciul. Tot bând, am adus vorba despre marele Baghavat şi am început prin a spune mult rău despre lotuşi, despre condori, despre elefanţi şi despre bivoli. Era o mare îndrăzneală, elefanţii sunt atât de răzbunători!… în timp ce vorbeam, gânditorul îşi turna rachiu, fără să zică nimic. Din când în când zâmbea şi încuviinţa din cap, făcând: „Daa… daa…” încurajat de această primă izbândă, i-am mărturisit că şi eu scrisesem un poem mare şi că doream să-l supun aprecierii lui. „Daa… daa…” mai făcu gânditorul, fără să clipească. Văzân-du-mi omul aşa de bine dispus, mi-am zis: „Acuma-i momentul”! Şi mi-am scos poemul din buzunar. Fără să se tulbure, gânditorul îşi turnă al cincilea păhăruţ şi se uită liniştit cum îmi desfăceam manuscrisul, dar în clipa hotărâtoare îşi puse mâna de beţiv bătrân pe mâneca mea:

— Un cuvânt tinere, înainte de a începe… Care ţi-e criteriul?

M-am uitat la el cu îngrijorare.

— Criteriul dumitale!… făcu grozavul gânditor ridicând glasul. Care ţi-e criteriul?

Vai, criteriul meu!… N-aveam niciunul, niciodată nu mă gândisem să am vreunul; şi, de altfel, se cunoştea după ochii mei miraţi, după roşeaţă, după încurcătura mea. Gânditorul se ridică indignat:

— Cum, tinere nenorocit, n-ai niciun criteriu!… E de prisos atunci să-mi mai citeşti poemul dumitale… Ştiu de mai înainte cât face!

Apoi îşi turnă, unul după altul, două-trei păhărele care mai rămăseseră pe fundul sticlei, îşi luă pălăria şi ieşi, rotindu-şi ochii furioşi.

Seara, când am istorisit păţania mea amicului Jacques, el se mânie grozav.

Gânditorul tău e un neghiob — îmi zise el. Ce-ţi trebuie un criteriu?… Oare piţigoii din Bengal au vreunul?… Un criteriu! Ce-i asta?… Unde se fabrică aşa ceva? S-a mai pomenit vreodată?… Ei, lasă, negustorule de criterii!… Bunul meu Jacques! îi dăduseră lacrimile de ruşinea pe care o suferisem atât eu, cât şi capodopera mea. Ascultă, Daniel — reluă el după o clipă — am o idee. Fiindcă vrei să-ţi citeşti poemul, ce-ar fi dacă l-ai citi la Pierrotte, într-o duminică?

— La Pierrotte?… O, Jacques!

— De ce nu?… Vezi bine! Pierrotte nu-i cine ştie ce inteligenţă, dar nici nu-i un prost. Are o minte foarte limpede, foarte dreaptă… Camille, ea, ar fi un judecător minunat, deşi cam prea binevoitor… Doamna de ispravă e foarte citită… Şi chiar pasărea aceea bătrână de Lalouette, nici el nu-i atât de mărginit pe cât pare… De altfel,

Pierrotte cunoaşte la Paris persoane foarte distinse, pe care le-ar putea pofti în seara aceea. Ce zici? Vrei să-i vorbesc?

Gândul de a căuta judecători în pasajul Saumon nu-mi prea surâdea: totuşi ardeam de nerăbdare să-mi citesc versurile, încât, după ce-am strâmbat un pic din nas, am primit propunerea lui Jacques. Chiar a doua zi el vorbi cu Pierrotte. Dacă bunul Pierrotte a priceput bine despre ce era vorba, asta-i foarte îndoielnic; dar cum vedea aici un prilej de-a fi pe placul copiilor domnişoarei, omul ăsta cumsecade zise „da", fără să mai stea pe gânduri, şi îndată s-au trimis şi invitaţiile.

Niciodată salonaşul galben nu mai văzuse asemenea serbare. Ca să-mi facă cinste, Pierrotte poftise tot ce era mai ales în lumea porţelanului. În seara lecturii erau de faţă, afară de cei din casă, domnul şi doamna Passajon, cu fiul lor, veterinarul, unul din cei mai străluciţi elevi ai şcolii din *Alfort; Ferrouillet* — mezinul, un bun vorbitor; apoi soţii Fougeroux, cu cele şase domnişoare ale lor, aşezate la rând ca tuburile unei orge, şi, în sfârşit, Ferouillet cel mai vârstnic, membru în *Caveau,* omul serii. Când m-am văzut în faţa acestui însemnat areopag, vă închipuiţi cât eram de emoţionat. Cum li se spusese că erau acolo pentru a judeca o lucrare în versuri, toţi oamenii ăştia de treabă crezuseră de datoria lor să-şi ia o expresie potrivită cu împrejurarea: rece, stinsă, fără niciun zâmbet. Vorbeau între ei încet şi grav, dând din cap ca nişte magistraţi. Pierrotte, care nu se purta aşa de misterios, se uita foarte mirat la ei… Când toată lumea sosi, ne-am aşezat. Şedeam cu spatele la pian; auditoriul, în semicerc, în jurul meu, afară de bătrânul Lalouette, care-şi ronţăia zahărul la locul obişnuit După o clipă de zarvă se făcu linişte şi am început să-mi citesc poemul cu glas emoţionat…

Era un poem dramatic, intitulat pompos *Comedia pastorală… în* cele dintâi zile ale captivităţii lui la liceul din Sarlande, Piciul povestea bucuros elevilor săi istorioare fantastice, pline de greieri, de fluturi şi de alte gângănii. Cu trei din basmele acelea mici, dialogate şi versificate, făcusem Come*dia pastorală. Poe*mul meu era împărţit în trei părţi, dar în seara aceea, la Pierrotte, nu le-am citit decât partea întâi. Vă cer voie să transcriu aici fragmentul ăsta din Come*dia pastorală, nu* ca o bucată aleasă de literatură, ci numai ca piesă justificativă de anexat la Pove*stea Piciului. Înc*hipuiţi-vă pentru o clipă, dragii mei cititori, că sunteţi aşezaţi în cerc, în salonaşul galben, şi că Daniel Eyssette citeşte tremurând înaintea dumneavoastră:

PĂŢANIILE UNUI FLUTURE ALBASTRU

Scena înfăţişează o câmpie. E ora şase seara, soarele apune. La ridicarea cortinei, un Fluture albastru şi o Vaca-Domnului stau de vorbă călare pe un fir de ferigă. S-au întâlnit de dimineaţă şi au petrecut toată ziua împreună. S-a făcut târziu. Vaca-Domnului vrea să plece.

FLUTURELE Cum, te şi duci?
VACA-DOMNULUI Trebue, zău aşa.
Gândeşte: e târziu!
FLUTURELE Eh lasă, nu pleca!
Nicicând nu-i prea târziu s-ajungi acas' la tine.
Acasă mi-e urât; păţeşti şi tu ca mine?
O uşă, un perete, un ochi de geam — prostie,
Când soarele-i afară şi rouă te îmbie,
Şi macii, şi văzduhul, şi toate câte sunt.
De cumva nu-ţi plac macii cu-al lor mândru veşmânt
Spune-mi deschis…
VACA-DOMNULUI Vai. Domnule, mă-mbată!
FLUTURELE
Atunci mai stai, prostuţo, şi nu pleca îndată.
Rămâi cu mine. Uite! Văzduhul e ca mierea!
VACA-DOMNULUI Da, numai că…
FLUTURELE (împingând-o în iarbă)
A noastră-i iarba toată, hai zbenguie-te-n ea!
VACA-DOMNULUI (zbătându-se)
Nu, lasă-mă, dă-mi pace, nu pot să zăbovesc.
FLUTURELE
Sst! N-auzi?
VACA-DOMNULUI (speriată)
Ce?
FLUTURELE Un tril sărbătoresc,
Un pitpalac ce cântă cu foc dincolo-n vie…
Ah! tandru mai răsună în seară-a lui solie!
Şi ce frumos s-aude de-aici unde stă m noi!
VACA-DOMNULUI
Fireşte, dar…
FLUTURELE Ia taci!
VACA-DOMNULUI Ce e?
FLUTURELE
Văd oameni, vin spre noi. (Trec câţiva oameni)
VACA-DOMNULUI (şoptit, după un răstimp de tăcere) Omul e hain tare, aşa-i?
FLUTURELE Hain de tot, surată.
VACA-DOMNULUI
Tremur mereu de teamă că m-o strivi vreo gheată.
Ei au nişte lăboaie, şi eu-s plăpândă foarte.
Tu, de nu eşti voinic, ai aripi să te poarte.
Asta-i ceva!
FLUTURELE
Eh, de te-nfricoşează

Aste făpturi greoaie, în spate mi te-aşază
Şi dă uitării teama: eu n-am aripi de seamă.
Cu biata libelulă n-am fost nicicând de-o seamă.
O să te duc oriunde, zburând ca o săgeată,
Şi-oricât pofteş ti de mult…
VACA-DOMNULUI N-aş fi-ndrăznit vreodată.
Îţ i mulţumesc din suflet…
FlutUrele
Oare-i atât de greu Să-mi sari sus în spinare?
VACA-DOMNULUI Nu, dar…
FLUTURELE Ascultă ce-ţi spun eu!
Vaca-doMnului
Ai să mă duci acasă, se-nţelege…
Altfel…
FLUTURELE
Într-o clipită-ajungem, asta-i lege!
VACA-DOMNULUI
Ştii, seara spun o rugă cu-ai mei ş i mă închin. Pricepi?
FLUTURELE
Pricep, fireşte… Ascultă, mai înapoi puţin.
Aşa… Acum, tăcere! Fii gata, am pornit! (Frrt! îşi iau zborul, dialogul urmează în aer) Un fulg eşti, draga mea, cum nici n-am bănuit. VACA-DOMNULUI (speriată)
Ah, domnule…
FLUTURELE Ce este?
VACA-DOMNULUI Nu văd nimic… năpastă…
Mi se învârte capul… Vreau să cobor…
FLUTURELE Eşti proastă?
Când ameţ eşti, surată, ochii închişi îi ţine.
Ei, i-ai închis?
VACA-DOMNULUI (închizând ochii)
Da…
FLUTURELE Şi cum te simţi?
VACA-DOmNuLUI (cu sforţare)
Mai bine.
FLUTURELE (râzând pe înfundate)
Ce mai la deal, la vale, tu şi tot neamul tău.
Nu prea îndrăgiţ i zborul…
Vaca-domnUlui
Drept spui…
FLUTURELE Dar n-aveţi vină, zău.
Că nimeni până azi balonul n-a scornit.
VACA-DOMNULUI O, nu…
FLUTURELE

Aşa, cinstită doamnă, ai sosit! (Se aşează pe un Mărgăritărel) VACA-DOMNULUI (deschizând ochii)

Mă iartă, dumneata… nu-i asta casa mea!

FLUTURELE

Ştiu, e devreme încă… mai poţ i întârzia.

Suntem la un bun prieten — te adusei cu mine Să bem o duşcă-două, că doar ni se cuvine.

VACA-DOMNULUI Vai, eu nu pot, n-am timp…

FLUTURELE Nu stă m decât un pic.

VACA-DOMNULUI

Şi-apoi, nici nu-s primită în lume, ce să zic.

FLUTURELE

Voi spune că tu eşti copila mea din flori.

N-o să te simţi rău, haide…

VACA-DOMNULUI E târziu, vreau să zbori!

FLUTURELE

De unde, nu-i târziu; i-auzi scripcarul greier…

VACA-DOMNULUI Şi… n-am o para chioară…

FLUTURELE (trăgând-o după el)

Haide, Mărgăritărel e gazdă astă-seară. (Intră la Mărgăritărel)

Cortina cade.

În actul al doilea, la ridicarea cortinei e aproape noapte… îi vedem pe amândoi ieşind de la Mărgăritărel… Vaca-Domnului e cam ameţită.

FLUTURELE (întinzând spatele spre ea)

Şi-acum, la drum!

VACA-DOMNULUI (ţinându-se de el vitejeşte)

La drum!

FLUTURELE

Ce zici de Mărgăritărel? Ia să aud!

VACA-DOMNULUI E-ncântător! Nu-i nimenea ca el!

Îţi dă bucate, vin, şi-abia te ştie… care, cum, ce hram…

FLUTURELE (ridicând ochii spre cer)

Te uită! Phebe stă cu nasu-n geam.

Să ne grăbim…

VACA-DOMNULUI Să ne grăbim? Nu-mi pasă!

FLUTURELE

Păi unde-i zorul tău s-ajungi acasă?

VACA-DOMNULUI

La rugă ţin s-ajung — te rog frumos.

De altfel stau aproape — colo-n dos.

FLUTURELE

De-ai dat uitării graba, eu nu-s deloc grăbit.

VACA-DOMNULUI (cu căldură)

Eşti tare cumsecade!… Zău, sunt nedumerită Că nu e toată lumea

prietenă cu tine.
„Ăsta-i boem”, se spune. „Un cusurgiu, vecine”,
„Un poet, un sprinţar”…
FLUTURELE I-auzi! Şi cine spune?
VACA-DOMNULUI O, Doamne, Cărăbuşul…
FLUTURELE Aha, să se răzbune.
Eu sunt sprinţar, fireşte, burtosul nu mă place.
VACA-DOMNULUI
Nu-i singurul, şi alţii vorbesc pe seama ta…
FLUTURELE Oh, drace!
VACA-DOMNULUI
Melcul, mă crede, nu te poate suferi,
Iar scorpionul, chiar furnica — şi mai şi…
FLUTURELE
Adevărat?
VACA-DOMNULUI (tainic)
Păienjeniţei să nu-i faci ochi dulci.
Ea te găseş te slut din cale-afară.
FLUTURELE
Astea sunt vorbe de ocară.
VACA-DOMNULUI
Hm! Omizile bârfesc cam tot aşa…
FLUTURELE
Nu-i de mirare. Dar în lumea ta — Că nu-ţi duci viaţa doar printre omizi— Sunt tot atât de rău văzut?
VACA-DOMNULUI Depinde, zău.
Cei tineri îţi ţin parte. Bătrânii toţi, în general, Spun că n-ai destul simţ moral.
FLUTURELE (cu tristeţe)
Văd limpede acum, nu sunt prea îndrăgit,
Ce mai încolo-ncoace…
VACA-DOMNULUI Aşa e, ai ghicit.
Urzica-i foc pe tine. Broscoiul te urăşte,
Iară jupânul greier chiar te batjocoreşte.
FLUTURELE
Şi ura ăstor oameni o-mpărtăşeşti şi tu?
VACA-DOMNULUI
Eu te iubesc nespus! Mă porţi în cârcă straşnic,
Şi-apoi mă iei cu tine la Mărgăritărel.
Petrecem de minune…
De-ai ostenit şi vrei,
Mai facem un popas… mai stăm şi undeva,
Spune-mi, ai obosit? Nu cred aşa ceva!
FLUTURELE

Eşti niţeluş cam grea, dar asta nu-i nimic.
VACA-DOMNULUI (arătând spre nişte Mărgăritărei)
Hai să intrăm aici, te odihneşti un pic.
FLUTURELE
Iar Mărgăritărei… nu, foarte mulţumesc!
Alături mi-ar mai place…
VACA-DOMNULUI (împurpurându-se toată)
La Roză vrei să mergem?
FLUTURELE (tră gând-o după el)
Hai, nu ne vede nimeni…
(Intră amândoi furiş la Roză)
Cortina cade.
În actul al treilea…

Dar n-aş vrea, dragii mei cititori, să vă pun răbdarea la prea grea încercare. În ziua de astăzi versurile nu mai au darul de a plăcea, o ştiu. De aceea mă opresc aici cu citatele şi mă voi mulţumi să povestesc pe scurt restul poemului meu.

În actul al treilea s-a înnoptat de-a binelea… Cei doi tovarăşi ies împreună de la Roza… Fluturele vrea s-o ducă pe Vaca-Domnului la părinţii ei, dar ea nu primeşte. E beată turtă, zburdă prin iarbă şi scoate strigăte de răzvrătire… Fluturele e nevoit s-o târască acasă la ea. Se despart la uşă, făgăduindu-şi să se revadă curând… Şi atunci, Fluturele pleacă singur în noapte. E cam ameţit şi el, dar beţia lui e tristă. Îşi aminteşte de mărturisirile Vacii-Domnului. Şi se întreabă cu amărăciune de ce atâta lume îl urăşte pe el, care niciodată n-a făcut rău nimănui… Cer fără lună, vântul suflă, câmpia e neagră de tot. Fluturele se teme şi-i e frig, se mângâie însă la gândul că tovarăşul lui e în siguranţă, într-un culcuş cald… în răstimp se zăresc în umbră păsări mari de noapte care străbat scena în zbor tăcut. Flugerele sclipesc. Animale răutăcioase stau la pândă pe sub pietre şi rânjesc, arătându-şi Fluturele. „L-am prins!” zic ele. Şi pe când nenorocitul zboară încoace şi încolo îngrozit, un Spin din calea lui îl străpunge cu o puternică lovitură de spadă, o Scorpie îi spintecă burta cu cleştele ei, un Păianjen mare şi păros îi smulge o bucată din poala mantiei de satin albastru, iar la urmă, un Liliac îl zdrobeşte, izbindu-l cu aripa. Fluturele cade, rănit de moarte… în timp ce horcăie pe iarbă, Urzicile se bucură, iar Broaştele zic: „Aşa-i trebuie!”.

În zori, Furnicile, ducându-se la lucru, cu traistele şi ploştile lor, găsesc leşul la marginea drumului. Abia-l privesc şi se îndepărtează fără a vrea să-l îngroape. Furnicile nu muncesc pe degeaba… Din fericire; trece pe acolo o ceată de Necrofori. După cum ştiţi, acestea-s mici gângănii negre, care au făcut legământ să îngroape morţii. Se înhamă cu evlavie la răposatul Fluture şi-l târăsc spre cimitir… O mulţime curioasă se îmbulzeşte în calea lor, şi toţi îşi spun gândurile

cu glas tare… Greieraşii cafenii stau în prag la soare, zicând grav: „Prea iubea florile!” „Prea umbla noaptea!” — adaugă Melcii, iar Cărăbuşii burtoşi se fâţâie în veşmintele lor de aur, bombănind: „Prea boem! Prea boem!”. Şi în toată mulţimea asta, nicio vorbă de părere de rău pentru bietul mort! Numai în câmpiile de primprejur, crinii cei mari s-au închis şi greierii nu mai cântă.

Ultima scenă se petrece la cimitirul Fluturilor. După ce Necroforii şi-au îndeplinit opera, un Cărăbuş falnic, ce a urmat convoiul, se apropie de groapă şi, aşezându-se pe spate, începe cuvântul de laudă al răposatului. Din nenorocire, memoria nu-l ajută: rămâne acolo cu lăbuţele în aer, zbătându-se timp de un ceas şi încurcându-se în fraze… Când oratorul a isprăvit, se retrag cu toţii, şi atunci, în cimitirul pustiu o vedem pe Vaca-Domnului din primele scene că iese de după un mormânt. Scăldată-n lacrimi, îngenunchează pe pământul afânat al gropii şi spune o rugăciune înduioşătoare pentru bietul ei mic tovarăş care zace acolo.

IX. O SĂ VINZI PORŢELAN

La cel din urmă vers al poemului meu, Jacques, entuziasmat, se ridică să strige bravo; dar se opri deodată, văzând înfăţişarea speriată ce-o aveau oamenii ăştia de treabă.

Intr-adevăr, cred că armăsarul de foc al Apocalipsului să fi năvălit în salonaşul galben n-ar fi stârnit mai multă înfricoşată nedumerire decât fluturele meu albastru. Şi aceşti Passajon, Faugeroux, zbârliţi grozav de tot ce auziseră, se uitau la mine cu ochi holbaţi; cei doi Ferrouillet îşi făceau semne. Nimeni nu scotea o vorbă. Vă închipuiţi ce bine mă simţeam…

Pe neaşteptate, în mijlocul tăcerii şi a consternării generale, un glas — şi ce glas! stins, rece, tulbure, fără timbru, un glas de fantomă — ieşi de după pian şi mă făcu să tresar pe scaun. Pentru întâia oară, după zece ani, vorbea omul cu cap de pasăre, venerabilul Lalouette:

— Sunt foarte mulţumit c-au omorât fluturele — zise ciudatul moşneag, ronţăindu-şi zahărul cu sălbăticie — mie nu-mi plac fluturii!…

Toţi începură să râdă şi se porni discuţia asupra poemului meu.

Membrul în *Caveau* găsea că opera-i cam prea lungă şi mă îndeamnă stăruitor s-o reduc la una sau două „şansonete” — gen specific francez. Elevul de la Alfort, savant naturalist, îmi atrase atenţia că Vaca-Domnului are aripi, aşa că toată acţiunea nu mai părea adevărată. Ferouillet-mezinul susţinea că mai citise undeva toate acestea.

— Nu-i asculta — îmi şopti Jacques — e o capodoperă!

Pierrotte nu spunea nimic; părea foarte preocupat. Poate că bietul om, stând lângă fiică-sa tot timpul lecturii, simţise tremurând în mâinile lui o mânuţă prea simţitoare sau suprinsese în treacăt o privire prea neagră şi înflăcărată; oricum, în ziua aceea Pierrotte avea

— cum s-ar zice — o înfăţişare foarte ciudată, şi toată seara se ţinu de fusta domnişoarei lui, încât n-am putut spune nici măcar un cuvânt ochilor negri şi m-am retras tare devreme, fără să mai ascult o nouă „şansonetă” a membrului în *Caveau,* care nu mi-o iertă niciodată.

Două zile după lectura aceasta de pomină am primit de la domnişoara Pierrotte un bilet, pe cât de scurt, pe atât de elocvent: „Vino repede, tata ştie tot!” Şi mai jos, dragii mei ochi negri iscăliseră: „Te iubesc”.

Am fost cam tulburat, vă mărturisesc, de vestea asta mare. De două zile alergam pe la editori cu manuscrisul şi aveam mai mult grija poemului meu decât a ochilor negri. Şi apoi, gândul de a avea o explicaţie cu voinicul cevenol Pierrotte nu-mi surâdea deloc… încât, cu toată grabnica chemare a ochilor negri, n-am mai dat câtăva vreme pe acol*o, zic*ându-mi, pentru a mă linişti asupra intenţiilor mele: „Când îmi voi fi vândut poemul.” Din nenorocire nu l-am vândut.

Pe vremea aceea — nu ştiu dacă şi astăzi e acelaşi lucru — domnii editori erau nişte oameni foarte blânzi, foarte politicoşi, foarte mărinimoşi, foarte primitori, dar aveau un mare cusur: nu-i găseai niciodată acasă. Ca unele stele prea mărunte care nu se arată decât puternicelor ocheane ale Observatorului, domnii aceştia nu puteau fi văzuţi de mulţime. La orice oră ai fi sosit, ţi se spunea întotdeauna să mai treci…

Doamne, pe la câte prăvălii din astea n-am alergat! Câte uşi şi gemuleţe n-am deschis! De câte ori nu m-am oprit îndelung la vitrinele librăriilor; îmi bătea inima şi mă întrebam: „Să intru? Să nu intru?”. Înăuntru era cald. Mirosea a carte nouă. Mişunau oameni mici, cu chelie, copleşiţi de treburi, care-ţi răspundeau de după o tejghea, din vârful unei scări duble. Cât despre editor, nu era de văzut… în fiecare seară mă întorceam acasă trist, obosit, enervat… „Curaj! îmi zicea Jacques. Mâine o să ai mai mult noroc”. Şi a doua zi porneam iar, înarmat cu manuscrisul! Din zi în zi îl simţeam tot mai greu, tot mai supărător. La început îl ţineam subsuoară, cu mândrie, ca pe o umbrelă nouă; dar la urmă mi-era ruşine de el şi-l puneam în sân, sub haina bine încheiată.

Aşa trecură opt zile. Veni şi duminica. Jacques, după obiceiul lui, se duse la masă la Pierrotte, dar se duse singur. Eram atât de istovit de goana mea după stelele cu neputinţă de văzut, încât am stat culcat toată ziua… Seara la întoarcere, el se aşează pe marginea patului meu şi mă dojeni cu blândeţe:

— Ascultă, Daniel! Rău faci că nu te duci *acolo.* Ochii negri plâng, sunt din cale-afară de mâhniţi şi mor de dorul tău… toată seara am vorbit de tine… Ah, banditule, ce mult te iubeşte!

Biata maică Jacques avea lacrimi în ochi spunându-mi asta.

— Dar Pierrotte? l-am întrebat eu, cu sfială. Pierrotte ce zice?

— Nimic… S-a arătat numai foarte mirat că nu te vede… Trebuie să te duci, dragul meu Daniel! O să te duci, nu-i aşa?

— Chiar mâine, Jacques, îţi făgăduiesc!

Pe când vorbeam, Cuc-Alb, care se înorsese la ea, îşi începu cântecul fără sfârşit… Tolo*cototinian! Tolocototinian!… Jacques* izbucni în râs.

— Nu ştii — îmi zise el încet — ochii negri sunt geloşi pe vecina noastră. Ei cred că-i rivala lor… în zadar i-am spus ce-i cu ea, că nici nu au vrut să audă… Ochii negri, geloşi pe Cuc-Alb! E caraghios, nu-i aşa?

M-am făcut că râd şi eu, dar în mine însumi mă ruşinam grozav că numai din vina mea ochii negri erau geloşi pe Cuc-Alb.

A doua zi, după-amiază. M-am dus în pasajul Saumon. Aş fi vrut să urc de-a dreptul sus şi să vorbesc cu ochii negri, înainte de a-l vedea pe Pierrotte; dar cevenolul mă pândea la uşa pasajului şi nu l-am putut ocoli. A trebuit să intru în prăvălie şi să mă aşez lângă dânsul, după tejghea. Din când în când, un cântecel de flaut ajungea domol până la noi, din dosul prăvăliei.

— Domnule Daniel — îmi zise cevenolul, cu o siguranţă în grai şi cu o uşurinţă în exprimare pe care nu i le mai cunoscusem niciodată — ceea ce vreau să ştiu de la dumneata e foarte simplu şi n-am s-o iau pe ocolite. Cum s-ar zice… mititica te iubeşte cu adevărat… Oare o iubeşti şi dumneata?

— Din tot sufletul, domnule Pierrotte!

— Atunci, totu-i bine. Uite ce-am să-ţi propun. Eşti prea tânăr şi mititica de asemenea, pentru ca să vă căsătoriţi înainte de trei ani. Aşadar, ai trei ani înaintea dumitale ca să-ţi faci o situaţie… Nu ştiu dacă ai de gând să vinzi mai departe fluturi albaştri; dar ştiu bine ce-aş face eu în locul dumitale… Cum s-ar zice, aş lăsa baltă istorioarele mele, aş intra în fosta casă Lalouette, m-aş pune la curent cu mersul porţelanului şi m-aş pregăti ca, până în trei ani, Pierrotte, care îmbătrâneşte, să găsească în mine un asociat şi-n acelaşi timp un ginere. Hai? Ce zici de asta, băiete?

Apoi Pierrotte îmi dădu una zdravănă cu cotul şi se porni pe râs, dar ce râs… Desigur, bietul om credea că mă umple de bucurie propunându-mi să vând porţelanuri alături de el. N-am avut curajul să mă supăr şi nici măcar să-i răspund. Eram doborât…

Farfuriile, paharele pictate, globurile de alabastru, toate se-nvârteau în jurul meu. Pe o poliţă, în faţa tejghelei, păstori şi păstoriţe de porţelan mat, de culori deschise, mă priveau cu un aer şiret şi parcă-mi spuneau, ameninţându-mă cu bâtele: „O să vinzi porţelan!”. Ceva mai departe, figurinele chinezeşti în halate viorii dădeau din căpăţânile lor venerabile, ca pentru a încuviinţa ceea ce spuseseră păstorii: „Da… da… o să vinzi porţelan!”… Şi acolo, în fund, flautul ironic şi viclean fluiera încet: „O să vinzi porţelan… o să vinzi

porţelan…” Să înnebuneşti, nu alta!

Pierrotte crezu că de emoţie şi bucurie îmi pierise graiul.

— Mai vorbim noi diseară — îmi zise el, pentru a-mi da răgaz să-mi vin în fire. Acuma, urcă la mititica… cum s-ar zice… i s-o fi urât de când tot aşteaptă.

M-am urcat la mititica, pe care am găsit-o în salonul galben, brodându-şi veşnicii papuci, în tovărăşia doamnei de ispravă. Să mă ierte scumpa mea Camille! Niciodată domnişoara Pierrotte nu mi s-a părut atât de Pierrotte ca în ziua aceea; niciodată felul ei aşezat de a împunge cu acul şi de a-şi număra punctele cu glas tare nu mă întărâtă atâta. Cu degeţelele-i roşii, bujorii din obraji şi înfăţişarea-i liniştită, semăna cu una din păstoriţele de porţelan colorat care-mi strigaseră cu atâta obrăznicie: „O să vinzi porţelan!”. Din fericire, ochii negri erau şi ei de faţă, cam împăienjeniţi, cam melancolici, dar se bucurau cu atâta naivitate că mă revăd, încât m-am simţit foarte mişcat. Asta nu ţinu mult. Aproape îndată după mine se ivi şi Pierrotte. Fără îndoială că nu mai avea, atâta încredere în doamna de ispravă.

Din clipa aceea, ochii negri pieriră şi porţelanul triumfa pe toată linia. Pierrotte era foarte vesel, foarte vorbăreţ, nesuferit; ploua cu obişnuitul lui „cum s-ar zice”. Masă de seară zgomotoasă, mult prea lungă… Când m-am ridicat, Pierrotte mă luă la o parte să-mi reamintească propunerea lui. Avusesem când să mă reculeg şi i-am spus cu destul sânge rece că trebuie să mă mai gândesc şi c-o să-i răspund peste o lună.

Cevenolul fu desigur foarte mirat că nu mă grăbeam să-i primesc propunerile, dar avu bunul-simţ să n-arate nimic.

— Ne-am înţeles — îmi zise el — peste o lună!

Şi cu asta se isprăvi… Oricum! primisem lovitura. Toată seara, înfiorătorul şi fatalul „O să vinzi porţelan!” îmi sună în urechi. Îl auzeam în ronţăitul capului de pasăre, care tocmai intrase cu doamna Lalouette şi se aşezase la colţul pianului, îl auzeam în trilurile flautistului, în Visa*rea de Roselen, pe* care domnişoara Pierrotte ne-o cânta ca de obicei; îl citeam în gesturile tuturor acestor marionete burgheze, în croiala veşmintelor lor, în desenul tapetului, în alegoria pendulei — Venus culegând un trandafir din care-şi ia zborul un amoraş cu poleiala ştearsă — în forma mobilelor, în cele mai mici amănunte ale acestui groaznic salon galben, unde aceiaşi oameni spuneau în fiecare seară aceleaşi lucruri, unde acelaşi pian cânta în fiecare seară aceeaşi visare, şi pe care uniformitatea serilor lui îl făcea să semene cu un tablou cu muzică. Salonul galben, un tablou cu muzică! Oare unde vă ascundeaţi, frumoşii mei ochi negri?…

Când m-am întors acasă, după seara asta plictisitoare, şi i-am istorisit maică-mi Jacques propunerile lui Pierrotte, el se indignă şi

mai tare decât mine:

— Daniel Eyssette, negustor de porţelan! Nu zău, aş vrea s-o văd şi pe asta! zicea bunul băiat, roşu de mânie… Parcă i-ai propune lui Lamartine să vândă pachete de chibrituri sau lui Saint-Beuve să facă negoţ cu măturiţe de păr de cal… Pierrotte, dobitoc bătrân! La urma urmei, nici nu trebuie să ne supărăm pe el. Nu se pricepe, bietul om! Când o să vadă succesul cărţii tale şi ziarele pline de numele tău, atunci o să vorbească şi el cu totul altfel.

— Fără îndoială, Jacques, dar pentru ca ziarele să vorbească de mine, trebuie să-mi apară cartea, şi văd bine că n-o să apară… De ce?… Dragul meu, fiindcă nu pot pune mâna pe niciun editor şi pentru că oamenii ăştia nu-s niciodată acasă pentru poeţi. Chiar marele Baghavat e nevoit să-şi tipărească versurile pe socoteala lui.

— Ei bine! O să facem şi noi ca el — zise Jacques, bătând cu pumnul în masă. O să tipărim pe socoteala noastră.

Îl privesc încremenit:

— Pe socoteala noastră?

Da, dragul meu, pe socoteala noastră… Tocmai acum îşi tipăreşte marchizul primul volum din memoriile lui… îl văd pe tipograf în fiecare zi… E un alsacian cu nasul roşu, care pare un om de treabă. Sunt sigur c-o să ne crediteze… Ce Dumnezeu! O să-l plătim pe măsură ce se va vinde volumul tău… Haide, ne-am înţeles. Chiar mâine o să-mi văd omul.

Într-adevăr, Jacques se duce a doua zi la tipograf şi se întoarce încântat.

— S-a făcut — îmi zise el, triumfător — mâine îţi intră cartea la tipar. Ne va costa nouă sute de franci, un fleac! Voi da poliţe de câte trei sute de franci, plătibile din trei în trei luni. Şi acum, urmăreşte-mă cu atenţie. Vindem cartea cu trei franci, scoatem o mie de exemplare; aşa că volumul tău trebuie să ne aducă trei mii de franci… m-auzi, trei mii de franci! Din ei plătim tipograful, plus remiza de un franc pentru fiecare exemplar librarilor care vor vinde lucrarea, precum şi volumele ce se trimit ziariştilor… O să ne rămână, limpede ca lumina zilei, un câştig de o mie o sută de franci. Hei! E frumos pentru început…

Cred şi eu că era frumos!… Nu mai trebuia s-alerg după stele de nevăzut, nici să mă mai umilesc pe la uşile librarilor şi, pe deasupra, mai picau şi o mie o sută de franci de pus deoparte pentru reclădirea căminului… Ce mare bucurie în ziua aceea în clopotniţa bisericii Saint-Germain! Ce de planuri, ce de visuri! Şi-apoi, în toate zilele următoare, câte fericiri mărunte sorbite picătură cu picătură: drumurile la tipografie, corecturile şpalturilor, discuţia asupra culorii copertei, priveliştea hârtiei ce iese umedă de sub tipar cu gândurile tale imprimate pe ea, alergătura de două-trei ori la legător şi, în

sfârşit, întoarcerea acasă cu cel dintâi exemplar, pe care-l deschizi tremurând cu vârful degetelor… Ia spuneţi! Este oare ceva mai încântător pe lume?

Vă închipuiţi că cel dintâi exemplar din *Comedia pastorală* se cuvenea de drept ochilor negri. Şi l-am dus chiar în seara aceea, însoţit de maică-mea Jacques, care voia să se bucure de triumful meu. Mândri şi voioşi, am intrat în salonul galben. Toată lumea era acolo.

— Domnule Pierrotte — i-am zis eu cevenolului — dă-mi voie să ofer prima mea operă drăgălaşei Camille.

Şi-am pus volumul meu într-o mânuţă scumpă, ce tremura de plăcere. O! dac-aţi fi văzut ce frumos mi-au mulţumit ochii negri şi cum străluceau de tare, citindu-mi numele pe copertă! Cât despre Pierrotte, el era mai puţin entuziasmat. L-am auzit întrebându-l pe Jacques cât putea să-mi aducă un volum ca ăsta.

— O mie o sută de franci — răspunse Jacques, cu siguranţă. Apoi începură a vorbi îndelung şi încet, dar n-am mai stat să-i ascult. Nu mai puteam de bucurie văzând cum ochii negri îşi plecau genele lungi de mătase pe paginile cărţii mele, şi apoi le ridicau spre mine cu admiraţie… Cartea mea! Ochii negri! Două fericiri pe care i le datoram maică-mi Jacques…

In seara aceea, înainte de a ne întoarce acasă, am dat târcoale prin galeriile Odeonului, ca să vedem cum arată *Comedia pastorală* printre cărţile expuse de librari.

— Aşteptă-mă — îmi zise Jacques — mă duc să văd câte s-au vândut.

L-am aşteptat plimbându-mă în lung şi-n lat şi tot trăgând cu coada ochilor la o oarecare copertă verde cu dungi negre ce parcă se răsfaţă în mijlocul vitrinei. După o clipă, Jacques veni spre mine; era palid de emoţie.

— Dragul meu — făcu el — s-a şi vândut unul. E semn bun…

I-am strâns mâna în tăcere. Eram prea tulburat ca să pot vorbi, dar îmi ziceam:" Este cineva la Paris care a scos trei franci din pungă pentru a cumpăra acest rod al minţii tale, cineva care te cinsteşte, care te judecă… Oare cine să fie? Tare aş vrea să-l cunosc" Vai, spre nenorocirea mea aveam să-l cunosc în curând pe acest groaznic cineva!

A doua zi după apariţia volumului meu, tocmai luam dejunul la masa cea mare din fund, alături de crudul gânditor, când dădu buzna în sală, gâfâind.

— Veste mare! îmi zise, trăgându-mă afară după el. Plec diseară la şapte cu marchizul… Ne ducem la Nisa s-o vedem pe soră-sa, care-i pe moarte… Poate să stăm mult acolo… Nu te îngrijora pentru viaţa ta… Marchizul îmi dă salariul îndoit. Voi putea să-ţi trimit o sută de franci pe lună… Ei, dar ce-i cu tine? Te-ai îngălbenit la faţă. Haide, Daniel,

ce-s copilăriile astea! Intoarce-te înăuntru, isprăveşte-ţi masa şi bea o jumătate de Bordeaux, să mai pr*inzi curaj*. Eu alerg să-mi iau rămas bun de la Pierrotte, să înştiinţez tipograful, să las vorbă să se trimit exemplarele ziariştilor… Nu pot pierde nicio clipă… Ne întâlnim acasă la ora cinci.

M-am uitat după el cum cobora strada Saint-Benoât cu paşi mari, apoi m-am întors în restaurant, dar n-am mai putut să mănânc, nici să beau nimic, şi gânditorul goli el jumătatea mea de *Bordeaux*. Mi se rupea inima când îmi ziceam că peste câteva ceasuri maică-mea Jacques va fi departe. În zadar mă gândeam la cartea mea, la ochii negri, nimic nu putea să-mi scoată din minte că Jacques avea să plece şi că voi rămâne singur-singurel la Paris, stăpân pe mine şi răspunzător de toate faptele mele.

Ne-am răgăsit la ora hotărâtă. Deşi foarte mişcat el însuşi, se străduia până-n ultima clipă să pară foarte vesel. Şi tot până-n ultima clipă îmi arătă mărinimia sufletului său şi minunata dragoste ce mi-o purta. Nu se gândea decât la mine, la bunul meu trai, la viaţa mea. Sub cuvânt că-şi face cufărul, îmi cerceta rufăria, hainele.

— Cămăşile sunt în colţul ăsta, vezi, Daniel… batistele alături, după cravate.

Şi-i spuneam.

— Nu-ţi faci cufărul, Jacques; faci rânduială în dulapul meu… Dulap şi cufăr, când totul fu gata, am trimis după o trăsură şi am plecat la gară. Pe drum Jacques îmi dădea sfaturi. Tot felul de sfaturi:

— Să-mi scrii des… Să-mi trimiţi toate articolele care vor apărea la volumul tău, mai ales articolul lui Gustave Planche. O să fac un caiet cartonat şi-o să le lipesc pe toate într-însul. Va fi cartea de aur a familiei Eyssette… Să nu uiţi, spălătoreasă vine marţea… Dar, mai ales nu te lăsa ameţit de succes… E limpede c-o să ai mare succes, şi-s tare primejdioase succesele pariziene. Din fericire, Camille va fi acolo pentru a te feri de ispite… înainte de toate, Daniel, dragul meu, îţi cer să te duci des acolo şi să nu faci să plângă ochii negri. În clipa aceea treceam prin faţa Grădinii Plantelor. Jacques începu să râdă: Ţi-aduci aminte — îmi zise el — c-am trecut pe aici într-o noapte, acum vreo patru sau cinci luni?… Hei!… Ce deosebire între Daniel de atunci şi cel de astăzi… A! frumoasă cale ţi-ai mai croit în astea patru luni de zile!…

Vorba-i că bunul Jacques credea într-adevăr că-mi croisem bine calea, şi eu, prostul de mine, eram convins de lucrul ăsta.

Am ajuns la gară. Marchizul era acolo. De departe l-am văzut omuleţul ăsta ciudat, cu capu-i ţepos de arici alb, ţopăind în lung şi-n lat într-o sală de aşteptare.

— Repede! Repede! Rămâi cu bine! îmi zise Jacques. Şi, luându-mi capul în mâinile lui mari, mă sărută de trei-patru ori din răsputeri,

apoi alergă să-i ajungă iute călăul.

Văzându-l că piere, am încercat o senzaţie deosebită.

Deodată mi s-a părut că-s mai mic, mai plăpând, mai sfios, mai copil, ca şi cum frate-meu, plecând, mi-ar fi luat măduva oaselor, puterea, îndrăzneala şi jumătate din statura mea. Mulţimea din jurul meu mă înspăimânta. Eram iar Piciul…

Se lăsa noaptea. Încet, pe drumul cel mai lung, pe cheiurile cele mai pustii, Piciul se întorcea în clopotniţa lui. Gândul de a se regăsi în odaia aceea deşartă îl mâhnea cumplit. Ar fi vrut să rămână afară până dimineaţa. Totuşi trebuia să se ducă acasă.

Când trecu prin faţa uşii portarului, acesta-i strigă:

— Domnule Eyssette, o scrisoare!…

Era un bileţel elegant, parfumat, mătăsos; un scris de femeie, mai subţire, mai felin decât al ochilor negri… Oare de la cine să fie?… Rupse repede pecetea şi citi pe scări, la lumina slabă a gazului:

"Domnule vecin,

Comedia pastorală e de ieri pe masa mea, dar îi lipseşte o dedicaţie. Ar fi foarte amabil să vii diseară s-o scrii, luând o ceaşcă de ceai… Ştii, ca între artişti.

Irma Borel".

Şi mai jos:

„Doamna de la etajul întâi”.

Doamna de la etajul întâi!… Când Piciul cili iscălitura aceasta, îl trecu un fior prin tot trupul. O revăzu aşa cum i se arătase într-o dimineaţă, coborând scara într-un vârtej de catifea, frumoasă, rece, impunătoare, cu micul ei semn alb în colţul buzei. Şi la gândul că o femeie ca asta îi cumpărase volumul, inima-i sălta de trufie.

O clipă rămase pe scări, cu scrisoarea în mână, întrebându-se dacă va urca la el sau se va opri la etajul întâi: apoi, deodată, îi veni în minte sfatul lui Jacques: „Şi mai ales, Daniel, nu fă să plângă ochii negri”. O presimţire tainică îi spunea că dacă se duce la doamna de la etajul întâi, ochii negri vor plânge, iar Jacques se va mâhni. Atunci Piciul băgă hotărât scrisoarea în buzunar, zicându-şi: „N-o să mă duc!”

X. IRMA BOREL

Cuc-Alb veni să-i deschidă. Căci — mai e nevoie să v-o spun! —cinci minute după ce-şi jurase că n-o să se ducă, înfumuratul de Piciu suna la uşa Irmei Borel. Când îl văzu, negresa zâmbi în silă şi-i făcu un semn cu mâna-i mare, lucioasă şi neagră: „Veniţi!”. După ce trecură prin două sau trei saloane pompoase, se opriră în faţa unei uşiţe tainice, prin care se auzeau— pe trei sferturi înăbuşite de grosimea draperiilor — strigăte răguşite, hohote de plâns, blesteme, râsete convulsive. Negresa bătu şi, fără să mai aştepte răspuns, îl introduse pe Piciu.

Singură într-un budoar bogat, tapetat cu mătase liliachie şi scăldat

în lumină, Irma Borel umbla cu paşi mari, declamând. O rochie largă de casă, albastră ca cerul, acoperită cu dantele, flutura în jurul ei ca un nor. O mânecă ridicată până la umăr dezvăluia un braţ alb ca zăpada, de o neasemuită puritate, ce învârtea, în loc de pumnal, un cuţit de sidef pentru tăiat hârtia. Cealaltă mână, învăluită în dantele, ţinea o carte deschisă…

Piciul se opri înmărmurit. Niciodată doamna de la etajul întâi nu i se păruse atât de frumoasă. Acum, era mai puţin palidă decât la prima lor întâlnire. Dimpotrivă, fragedă şi trandafirie, dar, de un trandafiriu mat, semăna în ziua aceea cu o frumoasă floare de migdal, şi micul semn alb din colţul buzei părea cu atât mai alb. Apoi părul, pe care nu-l putuse vedea prima dată, o înfrumuseţa şi mai mult, îndulcind tot ce era cam mândru şi aproape aspru în chipul ei. Avea un păr blond, de un blond cenuşiu deschis, blond ca pulberea şi era des şi subţire, o ceaţă de aur în jurul capului.

Văzându-l pe Piciu, doamna îşi curmă pe loc declamaţia. Aruncă pe divanul din spatele ei cuţitul de sidef şi cartea, apoi cu o mişcare fermecătoare îşi trase mâneca rochiei şi se îndreptă spre noul venit cu mâna bărbăteşte întinsă:

— Bună ziua, vecine! îi zise ea, zâmbindu-i drăgălaş. Mă găseşti în toiul furiilor tragice! învăţ rolul *Clytemnestrei*… E zguduitor, nu-i aşa?

Îl pofti să stea pe un divan lângă ea şi conversaţia începu:

— Vă ocupaţi cu arta dramatică, doamnă? (Nu îndrăzni să-i zică „vecină”.)

— O, ştii, o fantezie… cam m-am ocupat şi de sculptură, şi de muzică… Totuşi, de data aceasta cred c-am prins gust de-a binelea. O să debutez la Teatrul Francez…

În clipa aceea, o pasăre uriaşă, cu moţ galben zbură, bătând tare din aripi, şi se lăsă pe capul creţ al Piciului.

— Nu te teme — făcu doamna, râzând de mutra lui speriată — e papagalul meu… o pasăre de treabă pe care am adus-o din Insulele Marchize…

Luă pasărea, o dezmierdă, îi spuse vreo două vorbe spanioleşti şi o duse înapoi, pe o stinghie aurită, în celălalt capăt al salonului… Piciul căsca ochii. Negresa, papagalul, Teatrul Francez, Insulele Marchize…

„Ce femeie ciudată!” — gândea el, cu admiraţie.

Doamna se aşeză iar lângă dânsul şi conversaţia urmă. La început vorbiră numai de *Comedia pastorală.* Doamna o citise şi o recitise de mai multe ori din ajun; ştia multe versuri pe dinafară şi le declama cu entuziasm. Niciodată vanitatea Piciului nu mai fusese atât de măgulită. Doamna voia să-i ştie vârsta, de unde era, cum trăia, dacă ieşea în lume, dacă era îndrăgostit… La toate întrebările acestea, el răspundea cu cea mai mare nevinovăţie; aşa că, după un ceas, doamna de la etajul întâi cunoştea bine pe maica Jacques, povestea casei

Eyssette şi a bietului cămin pe care copiii juraseră să-l reclădească. Hei, dar niciun cuvânt despre domnişoara Pierrotte. S-a vorbit numai de o tânără fată din lumea mare, îndrăgostită moartă de Piciu, şi de un tată barbar — bietul Pierrotte! — care se împotrivea patimei lor.

În mijlociul acestor destăinuiri intră cineva în salon. Era un sculptor bătrân, cu coamă albă, care dăduse lecţii doamnei pe vremea când ea sculpta.

— Fac prinsoare — îi zise el, cu glas scăzut, uitându-se la Piciu cu ochi plini de şiretenie — fac prinsoare că-i pescuitorul de mărgean napolitan al dumitale.

— Întocmai — răspunse ea, râzând. Şi, întorcându-se către pescuitorul de mărgean, care părea foarte uimit că-l numea aşa: Nu-ţi mai aminteşti — îi zise ea — de dimineaţa când ne-am întâlnit?…

Erai cu gâtul gol, pieptul descoperit, părul răvăşit şi cu ulciorul de gresie în mână… Mi s-a părut că revăd pe unul din micii pescuitori de mărgean, pe care-i întâlneşti în golful Neapole… Şi seara le-am spus-o prietenilor mei, dar nici nu bănuiam atunci că micul pescuitor de mărgean era un mare poet şi că în fundul ulciorului de gresie se găsea Comedia *pastorală.*

Vă închipuiţi ce încântat era Piciul să audă vorbindu-se despre el cu respectuoasă admiraţie. În timp ce se înclina şi zâmbea cu modestie, Cuc-Alb introduse un nou vizitator, care nu era altul decât marele Baghavat, poetul indian de la masa din fund. Baghavat, intrând, merse drept spre doamnă şi-i întinse o carte cu copertă verde:

— Îţi aduc înapoi fluturii — zise el. Ce literatură ciudată!…

Un gest al doamnei îl opri numaidecât. Înţelese că autorul era acolo şi se uită spre el cu un zâmbet silit. Urmă o clipă de tăcere şi de stinghereală, pe care sosirea unui al treilea personaj o curmă fericit. Era profesorul de declamaţie; un gheboşel îngrozitor, cu faţa foarte palidă, perucă roşcată şi dinţi stricaţi. Pare-se că, fără gheb, ghebosul ăsta ar fi fost cel mai mare actor al vremii; dar infirmitatea lui, neîngăduindu-i să se suie pe scenă, se mângâia formând elevi şi bârfind pe toţi actorii timpului.

De cum se ivi, doamna îi strigă:

— Ai văzut-o pe izraelită? Cum a mers astă-seară?

Izraelita era marea tragediană Rachel, pe atunci în culmea gloriei.

— Merge din ce în ce mai rău — zise profesorul, dând din umeri. Fata asta n-are nimic… E o stricată, o adevărată stricată.

— O adevărată stricată — adăugă eleva: şi în spatele ei, ceilalţi doi repetară cu convingere: „O adevărată stricată…”

După o clipă cerură doamnei să recite ceva.

Fără a se lăsa rugată, se sculă, luă cuţitul de sidef, îşi ridică mâneca rochiei şi începu să declame.

Bine sau rău? Piciul n-ar fi putut spune. Ameţit de frumosul braţ de

nea, fermecat de părul de aur, care unduia frenetic, privea şi nu asculta. Când doamna isprăvi, aplaudă mai tare decât toţi şi declară la rândul lui că Rachel nu era decât o stricată, o adevărată stricată.

Toată noaptea visă braţul de zăpadă şi ceaţa de aur. Apoi, când se făcu ziuă şi vru să se aşeze la masa rimelor, braţul fermecat veni să-l tragă de mânecă. Atunci, cum nu era în stare să facă versuri şi nici nu voia să iasă, începu să-i scrie lui Jacques şi să-i vorbească despre doamna de la etajul întâi.

„Ah, dragul meu, ce femeie! Ştie tot, cunoaşte tot. A făcut sonete, a făcut tablouri. Are pe cămin o frumoasă Colombină de pământ ars, care-i opera ei. De trei luni joacă tragedie, şi de pe acum joacă mult mai bine decât faimoasa Rachel. Pare-se, într-adevăr, că Rachel asta nu-i decât o stricată. În sfârşit, dragul meu, o femeie cum nici n-ai visat. A văzut tot, a fost pretutindeni. Deodată îţi spune:" Când eram la Petersburg"… apoi, după o clipă, îţi declară că-i place mai mult rada din Rio decât cea din Neapole. Are un papagal pe care l-a adus din Insulele Marchize, o negresă pe care a luat-o, trecând prin Portul Principelui… Dar, de fapt, o cunoşti pe negresa ei, e vecina noastră Cuc-Alb. Cu toată înfăţişarea ei lipsită de farmec. Cuc-Alb e o fată foarte bună, liniştită, discretă, credincioasă şi nu vorbeşte decât în proverbe, ca bunul Sancho. Când servitorii vor s-o descoasă dacă stăpâna ei e măritată, dacă există vreun domnul Borel pe undeva, dacă-i atât de bogată pe cât se spune, Cuc-Alb răspunde în limba ei păsărească: Treaba i*edu, nu treaba berbecu (trebur*ile iedului nu-l privesc pe berbec); sau încă: Pantof ş*ti dacă ruptuli ciorapu (pantof*ul ştie dacă ciorapii sunt rupţi). Are vreo sută din astea, iar indiscreţii n-au niciodată ultimul cuvânt cu ea… Şi fiindcă veni vorba de oameni, ştii pe cine am întâlnit la doamna de la etajul întâi?… Pe poetul indian de la masa noastră din fund, pe marele Baghavat în persoană… Pare să fie tare îndrăgostit de ea şi-i face poeme frumoase, în care o compară pe rând cu un condor, un lotus, sau un bivol; dar doamna nu face mare caz de omagiile lui. De altfel trebuie să fie obişnuită: toţi artiştii care vin la ea — şi te asigur că-s mulţi şi din cei mai renumiţi — sunt amorezaţi de dânsa.

E atât de frumoasă! O frumuseţe atât de ciudată!… într-adevăr m-aş fi temut pentru inima mea dacă n-ar fi fost dată. Din fericire, ochii negri sunt aici ca să mă apere… Scumpi ochi negri! Astăzi mă duc să-mi petrec seara cu ei şi vom vorbi toată vremea de tine, maică Jacques."

Când Piciul îşi isprăvea scrisoarea, cineva bătu încet la uşă. Prin Cuc-Alb, doamna de la etajul întâi îl poftea în loja ei, la Teatrul Francez, s-o audă pe stricată. Ar fi primit cu dragă inimă, dar se gândi că n-avea haine potrivite şi fu nevoit să zică nu. Asta-l necăji grozav. „Jacques ar fi trebuit să-mi facă o haină — îşi zicea el… Am neapărată

nevoie… Când vor apărea articolele… Ce mă fac fără haină?”… Seara se duse în pasajul Saumon, dar vizita asta nu-l înveseli. Cevenolul râdea zgomotos, domnişoara Pierrotte era prea brună. Ochii negri îi făceau zadarnic semn să-i spună încetişor: „Iubeşte-mă!” în limba mistică a stelelor; ingratul nu voia să audă nimic. După masă, când sosiră soţii Lalouette, se aşeză trist şi posac într-un colţ şi, în timp ce tabloul cu muzică îşi cânta micile melodii, şi-o închipuia pe Irma Borel tronând într-o lojă descoperită, braţul de zăpadă fă-cându-i vânt cu evantaiul, ceaţa de aur sclipind sub luminile sălii. „Ce ruşine mi-ar fi dacă m-ar vedea aici!” — gândea el.

Trecură mai multe zile, fără să se mai întâmple nimic nou. Irma Borel nu mai dădea semn de viaţă. Relaţiile între primul şi al cincilea etaj păreau întrerupte. În fiecare noapte, Piciul, stând la masa lui de lucru, auzea cum intra caleaşca doamnei şi, fără să bage de seamă, huruitul ei înăbuşit şi acel „Poarta, vă rog” al vizitiului îl făceau să tresară. Nu putea s-o audă fără emoţie nici pe negresă, când se urca la ea; dac-ar fi îndrăznit, s-ar fi dus s-o întrebe ce face stăpână-sa… Cu toate acestea, ochii negri mai erau stăpâni pe situaţie. Piciul îşi petrecea ceasuri întregi lângă ei. Restul timpului se închidea în odaia lui şi căuta rime spre marea mirare a vrăbiilor ce veneau să-l vadă de pe toate acoperişurile dimprejur, căci vrăbiile din Cartierul Latin sunt ca doamna de ispravă şi-şi fac păreri ciudate despre mansardele studenţilor. În schimb, clopotele de la Saint-Germain — sărmanele clopote închinate Domnului şi închise toată viaţa lor ca nişte carmélite! — se bucurau văzându-l pe prietenul lor Piciul veşnic la masa lui; şi, ca să-l îmbărbăteze, îi cântau mereu.

În vremea aceasta sosiră veşti de la Jacques. Era la Nisa şi dădea multe amănunte asupra stabilirii lui… „Ce locuri frumoase, dragul meu Daniel, şi cum te-ar mai inspira marea, care-i colo, sub ferestrele mele! Eu mă bucur prea puţin de ea; nu ies niciodată. Marchizul dictează toată ziua. Al dracului om! Uneori, între două fraze, ridic fruntea, văd o mică pânză roşie la orizont, apoi repede iar cu nasul în hârtii… Domnişoara d’Hacque-ville e tot foarte bolnavă… O aud deasupra noastră cum tuşeşte, tuşeşte… Eu însumi, abia sosit, am căpătat un guturai zdravăn”, care nu se mai sfârşeşte…"

Ceva mai departe, vorbind despre doamna de la etajul întâi. Jacques zicea:

„… Dacă vrei să m-asculţi, n-o să te mai duci la femeia asta. E prea complicată pentru tine; ba chiar, oare să ţi-o spun? Simt că-i o aventurieră… Uite! Am văzut ieri în port un bric olandez, care tocmai făcuse o călătorie în jurul lumii şi se întorcea cu catarge japoneze, prăjini lungi din Chili, un echipaj împestriţat ca o hartă geografică… Ei bine, dragul meu, găsesc că Irma Borel a ta seamănă cu nava aceasta. Foarte frumos pentru un bric să fi călătorit mult, dar pentru o

femeie nu-i acelaşi lucru. Îndeobşte, cele care au văzut atâtea ţări îi fac pe ceilalţi să vadă pe naiba… Să n-ai încredere, Daniel, să n-ai încredere! Şi, mai ales, te conjur, nu fa să plângă ochii negri…"

Cuvintele de la urmă îi merseră drept la inimă Piciului. Statornicia lui Jacques de a veghea asupra fericirii aceleia care nu voise să-l iubească i se păru minunată. „O, nu, Jacques, nu teme, n-am s-o fac să plângă" — îşi zise el, şi îndată luă neclintita hotărâre de a nu se mai întoarce la doamna de la etajul întâi…

Încredeţi-vă în Piciu când e vorba de neclintite hotărâri.

În seara aceea, abia băgă de seamă când trăsura hurui sub portal. Şi nici cântecul negresei nu-i mai abătu gândurile de la lucru. Era o noapte de septembrie înăbuşitoare, prevestind furtună… Lucra cu uşa întredeschisă. Deodată i se păru că aude trosnind scara de lemn ce ducea la odaia lui. Curând desluşi un zgomot de paşi şi foşnetul unei rochii. Urca cineva, desigur… dar cine?…

Cuc-Alb se întorsese de mult… Poate că doamna de la etajul întâi venea să-i vorbească negresei… La gândul ăsta, Piciul simţi că inima-i bate puternic, dar avu curajul să rămână în faţa mesei… Paşii se tot apropiau. Ajunşi pe scară, se opriră… O clipă se făcu tăcere, apoi o uşoară bătaie în uşa negresei, care nu răspunse.

„Ea este!" îşi zise el, fără să se mişte de la locul lui.

Deodată, o lumină parfumată se răspândi în odaie…

Uşa scârţâi, cineva intra.

Atunci, fără a întoarce capul, Piciul întrebă tremurând:

— Cine-i?

XL INIMA DE ZAHĂR

Iată două luni de când a plecat Jacques, şi încă nu-i vorba să se întoarcă acasă. Domnişoara d'Hacqueville a murit. Marchizul, însoţit de secretarul său, îşi plimbă doliul prin toată Italia, fără să-şi întrerupă o singură zi neînduplecata dictare a memoriilor lui. Jacques, peste măsură de obosit, abia găseşte vreme să-i scrie fratelui său câteva rânduri, datate din Roma, din Neapole, din Pisa, din Palermo. Dar dacă ştampila poştei de pe aceste scrisori se schimbă adesea, cuprinsul lor e aproape acelaşi… „Lucrezi?… Ce fac ochii negri?… A apărut articolul lui Gustave Planche?… Te-ai mai dus pe la Irma Borel?" La aceste întrebări, totdeauna aceleaşi, Piciul răspunde neclintit că lucrează mult, că vânzarea cărţii merge foarte bine, ochii negri de asemenea, că n-a mai văzut-o pe Irma Borel şi nici de Gustave Planche n-a auzit vorbindu-se.

Ce-i adevărat din toate acestea?… Ne-o va spune o ultimă scrisoare, pe care Piciul o scrisese într-o noapte de friguri şi de zbucium.

"Domnului Jacques Eyssette, la Pisa

Duminică seara, ora 10

Jacques, te-am minţit. De două luni nu fac decât să te mint. Îţi scriu

că lucrez, şi de două luni călimara mea n-are cerneală. Îţi scriu că vânzarea cărţii merge bine, şi de două luni nu s-a vândut niciun exemplar. Îţi scriu că n-o mai văd pe Irma Borel, şi de două luni nu m-am despărţit nicio clipă de ea. Cât despre ochii negri, vai!… O, Jacques, Jacques, de ce nu te-am ascultat? De ce m-am întors la femeia asta?

Aveai dreptate, e o aventurieră şi nimic mai mult. La început o credeam deşteaptă. Nu-i adevărat, tot ce spune, repetă după alţii. N-are nici cap, nici inimă. E mârşavă, e cinică, e răutăcioasă. Când o apucă mânia, am văzut cum îşi bătea negresa cu cravaşa, cum o trântea la pământ şi-o călca în picioare. Pe lângă toate, e o femeie dârză, nu se teme nici de Dumnezeu, nici de dracu', dar crede orbeşte în prezicerile somnambulilor şi-n drojdia de cafea. Cât despre talentul ei de tragediană, zadarnic ia lecţii cu o stârpitură cu gheb şi stă toată ziua acasă cu cocoloaşe de gumă în gură, sunt sigur că niciun teatru n-o va primi. În viaţa privată însă e, într-adevăr, o actriţă grozavă.

Nu ştiu, zău, cum de-am căzut în ghearele acestei creaturi, eu care ţin atâta la ce-i bun şi la ce-i simplu, bietul meu Jacques, dar pot să-ţi jur că i-am scăpat şi că acum totul s-a sfârşit, sfârşit, sfârşit… Dac-ai şti ce laş eram şi ce făcea din mine!… îi spusesem toată povestea mea; îi vorbeam de tine, de mama, de ochii negri. Să mori de ruşine, nu alta… îi dădusem toată inima mea, îi destăinuisem toată viaţa mea, dar din viaţa ei nu voise niciodată să-mi istorisească nimic. Nu ştiu cine-i, nu ştiu de unde vine. Într-o zi am întrebat-o dacă a fost măritată şi a început să râdă. Ştii, semnul acela din colţul buzei e o lovitură de cuţit pe a primit-o acolo, în ţara ei. Am vrut să ştiu cine i-l făcuse.

Mi-a răspuns foarte simplu: „Un spaniol, îl chema Pacheco", niciun cuvânt mai mult. Ce prostie, nu-i aşa? Parcă-l cunosc eu pe Pacheco acela? N-ar fi trebuit să-mi dea câteva lămuriri?… O lovitură de cuţit nu-i lucru firesc, ce dracu'! Dar uite… artiştii care-o înconjoară i-au făcut o faimă de femeie ciudată, şi ţine la renumele ei… Ah, artiştii ăştia, dragul meu, îi urăsc! Dac-ai ştii, oamenii aceştia, tot trăind printre statui şi picturi, ajung să creadă că nu mai este altceva pe lume. Îţi vorbesc întruna de formă, de linie, de culoare, de artă greacă, de Parthenon, de planuri, de mastoizi. Îţi privesc nasul, braţele, bărbia. Cercetează dacă ai un tip oarecare, trăsături, caracter; dar *de ceea* ce bate în pieptul nostru, de patimile, de lacrimile, de suferinţele noastre, nu le pasă nici cât negru sub unghie. Oamenii ăştia au găsit că faţa mea are caracter, dar poezia mea deloc. Halal încurajare, n-am ce zice!

La începutul legăturii noastre, femeia asta crezuse că pune mâna pe un copil minune, un mare poet la mansardă. M-a înnebunit cu mansarda! Mai târziu, când cenaclul ei i-a dovedit că nu eram decât

un prost, m-a păstrat pentru caracterul capului meu. Caracterul ăsta, trebuie să-ţi spun, se schimba după oameni. Unul din pictorii ei, care găsea că am tipul italian, m-a pus să-i pozez pentru un cimpoier; altul, pentru un algerian vânzător de violete; altul… Parcă mai ştiu? De cele mai multe ori pozam la ea şi, ca să-i fac plăcere, trebuia să rămân toată ziua cu zorzoanele pe umeri şi să figurez în salonul ei, alături de papagal. Multe ceasuri ne-am petrecut aşa, eu îmbrăcat în turc, fumând lulele lungi, pe un colţ al canapelei, ea la celălalt capăt, declamând cu cocoloşii de gumă în gură şi oprindu-se din când în când ca să-mi spună: „Ce cap caracteristic ai tu, dragul meu Dani-Dan!" Când eram îmbrăcat în turc, îmi zicea Dani-Dan; când eram italian, Danielo; niciodată Daniel… De altfel, voi avea cinstea să figurez sub aceste două chipuri la viitoarea expoziţie de pictură. Se va vedea în catalog: „Tânăr cimpoier italian, aparţinând d-nei Irma Bord", „Tânăr felah, aparţinând d-nei Irma Bord". Şi eu voi fi acela… ce ruşine!

Mă opresc o clipă, Jacques. Mă duc să deschid fereastra şi să sorb un pic aerul nopţii. Mă înăbuş… nu mai văd."

"Ora unsprezece

Aerul mi-a făcut bine. Cu fereastra deschisă, pot să-ţi scriu mai departe. Plouă, e întuneric, clopotele sună. Ce tristă-i odaia asta!… Scumpă odăiţă! Ce dragă-mi era odinioară. Acum mă plictisesc într-însa. Ea mi-a stricat-o. A venit aici prea des. Înţelegi, m-avea la îndemână, în casă. Era comod. O, nu mai era odaia de lucru…

De eram sau nu acasă, intra la orice oră şi cotrobăia pretutindeni. Într-o seară am găsit-o scotocind într-un sertar în care păstrez tot ce am mai scump pe lume: scrisorile mamei, ale tale, ale ochilor negri; acestea, într-o cutie aurită, pe care trebuie s-o cunoşti. În clipa când am intrat, Irma Bord ţinea cutia şi era gata s-o deschidă. Abia am avut când să mă reped şi să i-o smulg din mâini.

— „Ce faci acolo"? am răcnit indignat…

Îşi luă aerul cel mai tragic:

— „Am respectat scrisorile mamei tale, dar astea-mi aparţin, le vreau… Dă-mi cutia înapoi!"

— „Ce vrei să faci cu ea?"

— „Să citesc scrisorile dintr-însa…"

— „Niciodată — i-am zis. Nu ştiu nimic din viaţa dumitale, iar pe a mea o cunoşti toată."

— "O! Dani-Dan — era ziua turcului — o, Dani-Dan, cum se poate să-mi spui aşa ceva? Nu intri tu când vrei în casa mea?

Nu-i cunoşti pe toţi cei care vin la mine?"

Tot vorbind, şi cu glasul cel mai dulce, încerca să-mi ia cutia.

— „Ei bine — i-am zis — dacă-i aşa, îţi dau voie s-o deschizi, dar cu o condiţie…"

— „Care anume?”

— "Ai să-mi spui unde te duci în fiecare dimineaţă de la opt la zece.

Se îngălbeni la faţă şi mă privi drept în ochi… Nu-i vorbisem niciodată de asta, deşi ardeam să ştiu. Această ieşire tainică din fiecare dimineaţă mă făcea curios, mă neliniştea, ca şi semnul din colţul buzei, ca şi Pacheco şi ca toată viaţa ciudată pe care o ducea. Aş fi vrut să ştiu, dar în acelaşi timp mi-era frică să aflu. Simţeam că era la mijloc o taină ticăloasă care m-ar fi silit să fug… Totuşi, în ziua aceea am îndrăznit s-o întreb, după cum vezi. Rămase uimită. Şovăi o clipă, apoi îmi zise anevoie şi cu voce înăbuşită:

— „Dă-mi cutia şi o să ştii tot.”

Atunci i-am dat cutia. Jacques, e o nemernicie, nu-i aşa? O deschise înfiorându-se de plăcere şi începu să citească toate scrisorile — erau vreo douăzeci — rar, cu glas scăzut, fără să sară un rând. Povestea asta de dragoste, curată şi sfioasă, părea c-o interesează mult. I-o mai istorisisem, dar în felul meu. Îi spusesen că ochii negri erau o fată din înalta aristocraţie, pe care părinţi nu voiau s-o mărite cu un biet plebeu ca Daniel Eyssette. Recunoşti aici caraghioasa mea vanitate.

Din când în când se oprea din citit, zicând: „Uite! Asta-i drăguţ!” Sau încă: „O, o, pentru o fată de neam mare…” Apoi, pe măsură ce le citea, le apropia de lumânare şi privea cum ardeau, râzând cu răutate. Eu o lăsam. Voiam să ştiu unde se ducea în fiecare dimineaţă de la opt la zece…

Dar printre scrisorile acestea era una scrisă pe hârtia casei Pierrotte, hârtie cu „antet”: trei farfurioare verzi sus, iar dedesubt: *Porţelanuri şi cristaluri. Pierrotte, succesorul lui Lalouette… Să*rmani ochi negri! Fără îndoială că într-o zi, fiind în prăvălie, simţiseră nevoia să-mi scrie şi luaseră cea dintâi hârtie ce le căzuse în mână… îţi închipui ce descoperire pentru tragediană! Până atunci crezuse povestea mea cu fata nobilă şi părinţii de neam mare, dar când ajunse la scrisoarea asta, înţelese tot şi izbucni într-un hohot de râs:

— „Iat-o, dar, pe tânăra patriciană, perla cartierului aristocratic… O cheamă Pierrotte şi vinde porţelanuri în pasajul Saumon… A! înţeleg acum de ce nu voiai să-mi dai cutia.”

Şi râdea, râdea…

Dragul meu, nu ştiu ce m-a apucat: ruşinea, ciuda, furia… Nu mai vedeam înaintea ochilor. M-am aruncat asupra ei să-i smulg scrisorile. Ea se temu, se trase un pas îndărăt şi, încurcându-se în trena rochiei, căzu, ţipând în gura mare. Negresa o auzi din odaia de alături şi alergă în grabă. Am vrut s-o împiedic să intre, dar cu dosul mâinii ei mari şi unsuroase mă ţintui de perete şi se înfipse între mine şi stăpâna ei.

În timpul ăsta, cealaltă se ridicase şi plângea, sau numai se prefăcea. Plângând, scotocea mai departe în cutie:

— „Nu ştii — zicea ea negresei — nu ştii de ce a vrut să mă bată?… Fiindcă am descoperit că domnişoara lui cea nobilă nu-i nicidecum nobilă şi vinde farfurii într-un pasaj.”

— „Nu tot cine port pinten, geambaş” (nu oricine poartă pinteni e geambaş) — îşi rosti bătrâna cuvenita zicală.

— „Uite — făcu tragediana — uite ce dovezi de dragoste îi dădea negustoreasa lui… Patru fire de păr din cocul ei şi un bucheţel de violete de cinci bani… Apropie-ţi lampa, Cuc-Alb!”

Negresa apropie lampa. Părul şi florile luară foc pâlpâind… Eu o lăsam. Eram zdrobit.

— „O, dar asta ce-o mai fi? urmă tragediana, desfăcând o hârtie de mătase… Un dinte!… Nu! parc-ar fi de zahăr… Zău, aşa-i.. E o zaharicală alegorică… o inimioară de zahăr!” Vai! Intr-o zi, la iarmarocul de la Prés Saint-Gervais, ochii negri cumpăraseră inimioara asta de zahăr şi mi-o dăduseră, zicând:

— „îţi dau inima mea!”

Negresa o privea cu ochi pofticioşi.

— „O vrei, Cucuie?… îi strigă stăpână-sa. Ei bine, prinde-o…”

Şi i-o azvârli în gură, ca unui câine… Poate-i caraghios, dar când am auzit zahărul scrâşnind între dinţii negresei, m-am înfiorat din cap până-n picioare. Mi se părea că sfâşie chiar însăşi inima ochilor negri.

Crezi poate, bietul meu Jacques, că după asta totul s-a sfârşit între noi? Ei, dragul meu, dacă a doua zi după scena aceasta ai fi intrat la Irma Borel, ai fi găsit-o repetând rolul Hermionei cu ghebosul ei şi, într-un colţ, pe o rogojină, lângă papagal, ai fi văzut un tânăr turc, cinchit, cu o narghilea mare de ai fi putut-o încolăci de trei ori în jurul trupului său… „Ce cap caracteristic ai, dragul meu Dani-Dan!”"

Dar cel puţin, o să-mi spui, ca preţ al ticăloşiei tale, ai aflat ce voiai să ştii şi ce făcea *ea* în fiecare dimineaţă de la opt la zece? Da, Jacques, am aflat, însă abia azi-dimineaţă, după o scenă îngrozitoare, cea din urmă, te asigur. Ţi-o voi povesti… Dar, sst!… urcă cineva… Dac-o fi ea, dacă vine iar să mă urmărească?!… E în stare, chiar după tot ce s-a petrecut… Stai!… Mă duc să încui uşa, învârtind cheia de două ori… N-o să intre, nu te teme…

Nu trebuie să intre!"

"Miezul nopţii

Nu era ea. Era negresa. Mă miram şi eu. N-auzisem trăsura întorcându-se… Cuc-Alb s-a culcat. Prin peretele subţire aud gâlgâitul şi îngrozitorul refren: tolo*cototinian*… *Acuma s*forăie; parc-ar fi limba unui orologiu…

Iată cum s-a sfârşit trista noastră iubire:

Acum vreo trei săptămâni, ghebosul care-i dă lecţii i-a declarat că era coaptă pentru marile succese tragice şi că voia s-o prezinte, împreună cu alţi elevi de-ai lui.

Tragediana mea-i încântată… Cum n-au la îndemână un teatru, se înţeleg să schimbe în sală de spectacol atelierul unuia dintre domnii ăştia şi să trimită invitaţii tuturor directorilor de teatru din Paris… Cât despre piesa de debut, după multe discuţii aleg Athalie… D*in tot rep*ertoriul, era cea pe care elevii ghebosului o ştiau cel mai bine. Ca s-o joace, era nevoie numai de câteva îmbinări şi repetiţii de ansamblu. Fie, dar, şi Athalie… Cu*m Irma Borel* era prea cucoană mare ca să umble pe drumuri, repetiţiile se făcură la ea acasă. În fiecare zi, ghebosul îşi aducea elevii: patru sau cinci fete, înalte, slabe, solemne, drapate în caşmiruri franţuzeşti a treisprezece franci cincizeci, şi trei-patru nenorociţi de băieţi, cu haine de hârtie înnegrită şi capete de naufragiaţi… Repetau toată ziua, afară de răstimpul de la opt la zece, căci, în ciuda pregătirilor pentru reprezentaţie, tainicele ieşiri nu încetaseră. Irma, ghebosul, elevii, toată lumea muncea cu furie. Două zile uitară să dea de mâncare papagalului. Cât despre tânărul Dani-Dan, nimeni nu-l mai lua în seamă…

Într-un cuvânt, totul mergea strună; atelierul era împodobit, teatrul înjghebat, costumele gata, invitaţiile trimise. Dar iată că trei sau patru zile înaintea reprezentaţiei, tânărul Eliacin — o fetiţă de zece ani, nepoata ghebosului — se îmbolnăveşte… Ce-i de făcut? Unde să găseşti alt Eliacin, un copil care să-şi poată învăţa rolul în trei zile?… Deznădejde generală. Deodată, Irma Borel se-ntoarse spre mine:

— „Dani-Dan, ce-ar fi dac-i lua tu rolul?”

— „Eu? Glumeşti… La vârsta mea!”…

— „Poate crezi că eşti bărbat… dar, micule, pari de cincisprezece ani; pe scenă, costumat, machiat, o să arăţi de doisprezece… De altfel, rolul se potriveşte de minune cu caracterul capului tău.”

Dragul meu, zadarnic m-am zbătut. Ca totdeauna, a trebuit să-i fac pe plac. Sunt atât de laş…

Reprezentaţia avu loc… A, dacă mi-ar arde să râd, ce te-aş mai distra, povestindu-ţi ziua aceea… Ne aşteptam să vină directorii de la Gymnase şi de la Teatrul Francez; dar pare-se că domnii ăştia aveau treabă în altă parte şi ne-am mulţumit cu un director de la periferie, adus în ultima clipă. Pe scurt, spectacolul ăsta în familie nu merse prea prost… Irma Borel fu foarte aplaudată. Eu găseam că Athalie asta era prea afectată, că n-avea expresie şi vorbea franţuzeşte ca o… pitulice spaniolă. Dar ce-are a face! Amicii ei, artiştii, nu se arătau atât de pretenţioşi. Costumul era autentic, glezna subţire, gâtul bine legat… E tot ce le trebuia. Cât despre mine, capul meu caracteristic îmi aduse şi mie un foarte frumos succes, deşi mai puţin frumos decât al lui Cuc-Alb, în rolul mut al doicii. Ce-i drept, capul negresei avea şi mai mult caracter decât al meu! Aşa că în actul al cincilea, când se ivi ţinând pe pumnul ei papagalul cel mare — turcul, negresa şi papagalul ei, tragediana voise să figurăm cu toţii în piesă — a fost în sală o

grozavă explozie de bravo. „Ce succes!” spunea Athalie, încântată…

Jacques… Jacques!… Aud trăsura ei care se întoarce. O, ce femeie mizerabilă! De unde vine aşa de târziu? A uitat oare cumplita noastră dimineaţă? Şi cu care mai tremur tot!

Poarta s-a închis la loc… Numai de nu s-ar urca acum! Vezi tu, e ceva groaznic vecinătatea unei femei pe care o urăşti!"

"Ora unu

Reprezentaţia pe care ţi-am povestit-o a avut loc acum trei zile.

În aceste trei zile a fost veselă, iubitoare, blândă, încântătoare. Nu şi-a bătut niciodată negresa. De mai multe ori m-a întrebat ce mai faci, dacă tot mai tuşeşti; şi doar Dumnezeu ştie că nu te are la inimă… Ar fi trebuit să bănuiesc ceva.

Azi-dimineaţă intră în odaia mea, când bătea ora nouă. Ora nouă!… Niciodată n-o văzusem la ora asta!… Se apropie de mine şi-mi zice zâmbind:

— „E ora nouă!” Apoi, deodată, cu un aer solemn: „Da, dragul meu — te-am înşelat. Când ne-am întâlnit, nu eram liberă. Era un bărbat în viaţa mea, un bărbat căruia-i datorez luxul, huzurul meu, tot ce am.”

îţi spuneam eu, Jacques, că era o ticăloşie în taina asta?

— "Din ziua când te-am cunoscut, mi-a fost scârbă de legătura asta… Nu ţi-am vorbit îndată de ea, fiindcă te ştiam prea mândru pentru a primi să mă împărţi cu altul. N-am rupt-o, fiindcă mi-era greu să renunţ la viaţa asta de trândăvie şi lux, pentru care-s născută… Astăzi nu mai pot să trăiesc astfel.

Minciuna asta mă apasă, trădarea asta de fiecare zi mă înnebuneşte… Şi dacă mă mai vrei, după mărturisirea pe care ţi-am facut-o, sunt gata să părăsesc tot şi să trăiesc cu tine într-un colţişor de lume, unde vei voi…"

Cuvintele din urmă, „unde vei voi”, le şopti lângă mine, aproape de buzele mele, ca să mă ameţească…

Totuşi am avut curajul să-i răspund, ba chiar foarte rece, că sunt sărac, că nu-mi câştig existenţa şi că nu pot cere fratelui meu Jacques s-o hrănească şi pe ea.

La răspunsul ăsta ridică fruntea cu o înfăţişare de triumf:

— „Ei bine, ce-ai spune dac-aş fi găsit pentru noi amândoi un mijloc cinstit şi sigur de a ne câştiga viaţa, fără să ne despărţim?”

Apoi scoase dintr-unul din buzunarele ei un act timbrat, pe care începu să mi-l citească… Era un angajament pentru noi amândoi, într-un teatru de la periferia Parisului; ea, cu o sută de franci pe lună, eu, cu cincizeci. Totul era gata. Nu mai trebuia decât să iscălim.

Am privit-o îngrozit. Simţeam că mă ţâra în prăpastie, şi o clipă m-am temut că nu voi fi destul de tare pentru a mă împotrivi… După ce sfârşi de citit hârtia, fără să-mi lase timp să-i răspund, începu să vorbească cu înfrigurare de măreţia carierei teatrale şi de viaţa

glorioasă pe care aveam s-o ducem acolo, liberi, mândri, departe de lume, dăruindu-ne numai artei şi iubirii noastre.

Vorbi prea mult. Era o greşeală. Am avut când să mă reculeg, s-o chem în ajutor pe maică-mea Jacques în adâncul inimii mele, şi când isprăvi tirada, am putut să-i spun foarte rece:

— „Nu vreau să fiu actor!"

Bineînţeles nu se dădu bătută şi-şi reluă frumoasele tirade.

Osteneală zadarnică… Orice-mi spunea, nu-i răspundeam decât un singur lucru:

— „Nu vreau să fiu actor!"…

Începea să-şi piardă răbdarea.

— „Atunci — îmi zise ea, îngălbenindu-se la faţă — vrei mai bine să mă întorc acolo, de la opt la zece, şi să rămână lucrurile aşa cum sunt?"

La asta i-am răspuns, ceva mai puţin rece:

— „Nu vreau nimic… Găsesc că-ţi face cinste dorinţa de a-ţi câştiga existenţa, ca să n-o mai datorezi mărinimiei unui domn de la opt la zece… îţi repet numai că nu simt nici cea mai mică vocaţie pentru teatru şi că nu voi fi actor."

La lovitura aceasta izbucni:

— A! nu vrei să fii actor?… Dar ce-o să fii atunci?… Nu cumva te crezi poet, din întâmplare?… Se crede poet!… Dar n-ai nimic din ceea ce trebuie, sărman nebun!… Mă rog, fiindcă şi-a tipărit o carte proastă, pe care n-o cere nimeni, se crede poet… Dar, nenorocitule, cartea ta-i tâmpită, mi-o spun toţi… De două luni de când e pusă în vânzare, nu s-a vândut decât un singur exemplar, şi acela-i al meu… Tu, poet, haida-de!… Numai frate-tu poate să creadă asemenea nerozie… Mare naiv şi acela!… Şi-ţi trimite scrisori frumoase… Să te strici de râs cum îi dă cu articolul lui Gustave Planche… Deocamdată se omoară ca să te întreţină, iar tu, în timpul ăsta, tu… tu… la drept vorbind, ce faci tu? Ştii măcar?… Ai un cap cu oarecare caracter, şi-ţi ajunge; te-mbraci ca un turc şi crezi că ăsta ţi-e tot rostul. Mai întâi te previn că, de câtva timp, caracterul capului tău se pierde rău de tot… Eşti urât, eşti tare urât. Iată, priveşte-te!… Sunt sigură că dacă te-ai întoarce la mamzel Pierrotte, nici nu s-ar mai uita la tine… Şi totuşi, parcă sunteţi făcuţi unul pentru altul… Sunteţi născuţi amândoi să vindeţi porţelan în pasajul Saumon. Te prinde mai bine decât să fii actor"…

Făcea spume la gură, se îneca. Niciodată n-ai văzut asemenea nebunie. Mă uitam la ea, fără să scot o vorbă. Când isprăvi, m-am apropiat de dânsa— tremuram din tot trupul — şi i-am spus foarte liniştit:

— „Nu vreau să fiu actor!"

Zicând acestea, m-am îndreptat spre uşă, am deschis-o şi i-am

arătat-o.

— „Să plec? făcu ea, rânjind… A! încă nu… Mai am multe de spus!”

De astă dată n-am mai putut răbda. Un val de sânge mi se sui în obraz. Am pus mâna pe o proptea de fier de la cămin şi m-am repezit la dânsa… Te asigur c-a şters-o… Dragul meu, în clipa aceea l-am înţeles pe spaniolul Pacheco.

În urma ei mi-am luat pălăria şi am coborât. Toată ziua am alergat încoace şi-ncolo ca un om beat… A, dac-ai fi fost aici..

O clipă mi-a venit în minte să mă duc la Pierrotte, să mă arunc la picioarele lui, să cer iertare ochilor negri. M-am dus până la uşa prăvăliei, dar n-am îndrăznit să intru… S-au împlinit două luni de când n-am mai fost pe acolo. Mi-au scris, n-am răspuns. Au venit să mă vadă, m-am ascuns. Cum ar putea să mă ierte?… Pierrotte şedea la tejghea. Părea trist… M-am oprit o clipă în picioare lângă geam şi m-am uitat la el, apoi am fugit plângând…

Când s-a înnoptat, m-am întors acasă… Am plâns multă vreme la fereastră. Pe urmă am început să-ţi scriu. O să-ţi scriu toată noaptea. Mi se pare că eşti aici, că stăm de vorbă amândoi, şi asta-mi face bine.

Ce monstru e femeia asta! Ce sigură era de mine! Cum mă credea cu totul jucăria, lucrul ei!… înţelegi? Să mă ducă la periferie să joc teatru!… Sfătuieşte-mă, Jacques, mă plictisesc, sufăr… Mi-a făcut mult rău, vezi tu! Nu mai am încredere în mine, mă îndoiesc, mă tem. Ce să fac?… Să lucrez?… Vai, are dreptate, nu-s poet, cartea mea nu s-a vândut… Şi ce-ai să faci ca s-o plăteşti?…

Toată viaţa mea-i sfărâmată. Nu mai văd, nu mai ştiu nimic. E întuneric… Sunt nume predestinate. O cheamă Irma Borel! Borel, la noi înseamnă călău… Irma Călău!… Ce bine i se mai potriveşte numele ăsta!… Aş vrea să mă mut… Mi-e scârbă de odaia asta… Şi-apoi mă tem să n-o întâlnesc pe scară… Şi, mai ales fii liniştit, dacă mai vine cumva… Dar n-o să mai vină. M-a uitat. Artiştii sunt acolo, ca să-i aducă mângâiere…

Ah, Dumnezeule, ce aud?… Jacques, dragă frate, ea este! îţi spun că ea-i! Vine aici! I-am recunoscut paşii… E aici, foarte aproape. Îi aud răsuflarea… Ochiul ei lipit de broasca uşii mă priveşte, mă arde, mă…"

Scrisoarea aceasta nu plecă.

XII. TOLOCOTOTINIAN

Iată-mă ajuns la paginile cele mai întunecate ale povestirii mele, la zilele de ticăloşie şi de ruşine pe care Daniel Eyssette le-a trăit lângă femeia aceasta, ca actor la periferia Parisului. Ciudat lucru! Timpul ăsta din viaţa mea, plin de peripeţii, zgomotos, învolburat, mi-a lăsat mai mult remuşcări decât amintiri.

Tot colţul acesta din memoria mea e învăluit în ceaţă, nu văd nimic, nimic…

Dar staţi!… N-am decât să închid ochii şi să îngân de două-trei ori refrenul ăsta bizar şi melancolic: Tolo*cototinian! Tolocototinian! şi* îndată, ca prin farmec, amintirile mele, aţipite, se trezesc, orele moarte ies din mormintele lor şi-l regăsesc pe Piciu aşa cum era pe atunci, într-o casă mare, nouă, de pe bulevardul Montparnasse, între Irma Borel, care-şi repeta rolurile, şi Cuc-Alb, care cânta fără încetare:

Tolocototinian! Tolocototinian!

Ce casă îngrozitoare! O mai văd şi acum, o văd cu sutele ei de ferestre, cu parmaclâcul scării verde şi năclăit, lăzile de gunoi căscate, uşile numerotate, coridoarele lungi şi albe ce miroseau a vopsea proaspătă… Nouă de tot şi gata murdară… Erau acolo o sută opt camere; în fiecare cameră, câte o familie, şi ce familii! Toată ziua se auzeau certuri, răcnete, zarvă, vărsări de sânge; noaptea, ţipete de copii, picioare goale umblând pe podea, apoi hâţânatul greoi şi veşnic acelaşi al leagănelor. Din când în când. Pentru a mai schimba, percheziţiile poliţiei.

Acolo, în văgăuna aceea, cu camere mobilate, cu şapte etaje, veniseră Irma Borel şi Piciul să-şi adăpostească iubirea. Tristă locuinţă şi foarte potrivită pentru asemenea oaspete!… O aleseseră fiindcă era aproape de teatrul lor; şi apoi, ca în toate casele noi, nu plăteau scump. Cu patruzeci de franci — preţ pentru cei care uscau pereţii — aveau două camere la etajul al doilea, cu un mic balcon spre bulevard, cel mai frumos apartament din toată casa. În fiecare seară se întorceau pe la douăsprezece, la sfârşitul reprezentaţiei. Era jalnic să treci pe străzile acelea largi, pustii, pe unde dădeau târcoale oameni tăcuţi ce purtau bluze, fete cu capul gol şi redingotele lungi ale patrulelor cenuşii.

Mergeau repede; prin mijlocul drumului. Când ajungeau acasă găseau puţină friptură rece pe colţul mesei şi pe negresa Cuc-Alb care-i aştepta… Căci Irma Borel o păstrase pe Cuc-Alb. Domnul de la Opt la Zece îşi luase înapoi vizitiul, mobile, vesela, trăsura. Irma Borel îşi păstrase negresa, papagalul, câteva bijuterii şi toate rochiile… Bineînţeles că pe acestea nu le mai purta decât pe scenă, trenele de catifea şi de mătase nefiind făcute pentru a mătura bulevardele de la marginea oraşului… Numai rochiile umpleau una din cele două odăi. Atârnau de jur împrejur, pe umeraşe de oţel, şi faldurile lor mari, mătăsoase, culorile lor bătătoare la ochi erau ciudat de nepotrivite cu podeaua spălăcită şi cu mobilele ponosite. În odaia asta domnea negresa.

Îşi aşezase acolo mindirul, potcoava, sticla de rachiu; numai că, de frică să nu dea foc, nu i se lăsa lampă. Aşa că noaptea, când se întorceau, Cuc-Alb, cinchită pe minditul ei, în bătaia lunii, printre rochiile acestea tainice, semăna cu o bătrână vrăjitoare pe care Barbă-Albastră ar fi pus-o să-i păzească cele şapte spânzurate. Cealaltă odaie,

cea mai mică, era a lor şi a papagalului. Abia încăpeau un pat, trei scaune, o masă şi stinghia cea mare cu beţe aurite.

Oricât de tristă şi de strâmtă le era locuinţa, nu ieşeau totuşi niciodată. Când nu erau la teatru, îşi petreceau vremea acasă, învăţându-şi rolurile, şi vă jur că era un tărăboi grozav. De la un capăt la altul al casei auzeai urletele lor dramatice: „Fiica mea, daţi-mi fiica înapoi! Pe aici, Gaspard! Numele lui, numele lui, mizera-a-bile!" Pe deasupra, mai erau şi ţipetele sfâşietoare ale papagalului, şi glasul ascuţit al negresei care îngâna fără încetare: *Tolocototinian! Tolocototinian!*…

Irma Borel era fericită. Viaţa asta îi plăcea; se distra jucându-se de-a căsătoria artiştilor săraci: „Nu-mi pare rău de nimic" -zicea ea adeseori. Şi de ce i-ar fi părut rău? In ziua când sărăcia ar fi obosit-o, în ziua când s-ar fi săturat să bea vin cu litrul şi să mănânce îngrozitoarele porţii cu sos ars care li se aduceau de la birtul de jos, în ziua când s-ar fi plictisit până peste cap de arta dramatică de la periferie, în ziua aceea ştia bine că şi-ar fi reluat viaţa de altădată. N-avea decât să ridice un deget ca să regăsească tot ce pierduse.

Gândul acesta ascuns îi dădea curaj şi o făcea să spună: „Nu-mi pare rău de nimic". Nu-i părea rău de nimic ei, dar lui, lui?…

Debutaseră amândoi în *Gaspardo pescarul,* una din cele mai frumoase bucăţi ale spanacurilor melodramatice. Irma Borel fu foarte aplaudată, fireşte, nu pentru talentul ei — voce proastă, gesturi caraghioase — ci pentru braţele-i de zăpadă, pentru rochiile de catifea. Publicul de acolo nu-i obişnuit să i se prezinte asemenea carnaţie de un alb orbitor şi rochii falnice a patruzeci de franci metrul. În sală ziceau: „E o ducesă!" Şi, uimiţi, ştrengarii din Paris aplaudau de-ţi spărgeau urechile.

El n-avu acelaşi succes. Îl găsiră prea mic. Şi-apoi se temea, se ruşina. Vorbea prea încet, ca la spovedanie: „Mai tare! Mai tare!" îi strigau. Dar gâtlejul i se strângea, sugrumându-i cuvintele. A fost fluierat… Ce vreţi! Degeaba spunea Irma, îi lipsea vocaţia. La urma urmei, fiindcă eşti poet prost nu-i un motiv să fii actor bun.

Creola îl îmbărbăta cum putea mai bine: „N-au înţeles caracterul capului tău!"… îi zicea adeseori. Dar directorul nu se înşelă deloc asupra caracterului capului său. După două reprezentaţii furtunoase îl chemă în cabinetul lui şi-i spuse: "Dragul meu, drama nu-i de tine. Ne-am înşelat. Să încercăm cu vodevilul.

Cred c-o să fii tare bine în comedie „. Şi, începând de-a doua zi, încercară un vodevil. Jucă rolul prim-amorezilor comici, al naivilor buimăciţi cărora li se dă de băut limonadă Roger în loc de şampanie şi care aleargă pe scenă ţinându-se de burtă, al nătărăilor cu peruci roşcate care plâng ca nişte viţei— hî!… hî!… hî!… — al îndrăgostiţilor de la ţară care-şi rotesc ochii, zicând:" Don'şoară, vă iubim mult!…

Hei! zău că vă iubim tare mult!"

Jucă rolul tuturor „Auguştilor", fricoşilor, sluţilor, al tuturor celor care te fac să râzi, şi adevărul mă sileşte să spun că nu se descurcă prea rău. Nenorocitul avea succes: stârnea râsul spectatorilor.

Lămuriţi lucrul ăsta de puteţi! Când era pe scenă, sulemenit, plin de pudră şi de zorzoane, Piciul se gândea la Jacques şi la ochii negri. Când se strâmba tare sau făcea caraghioslâcuri, chipurile acestor fiinţe dragi, pe care le trădase atât de mişeleşte, se ridicau deodată înaintea lui.

Aproape în fiecare seară — ştrengarii de prin parte locului pot să v-o spună — i se întâmpla să se oprească în mijlocul unei tirade şi să rămână în picioare, fără să mai scoată o vorbă, cu gura deschisă, privind sala… în clipele acelea, sufletul lui scăpa, sărea peste rampă, spărgea tavanul teatrului cu o lovitură de aripă şi se ducea foarte departe, să dea o sărutare lui Jacques, o sărutare d-nei Eyssette, să ceară iertare ochilor negri, jeluindu-se amarnic de trista meserie pe care era nevoit s-o facă.

— Hei, zău că vă iubim tare mult!… spunea deodată glasul sufletului, şi atunci nenorocitul de Piciu, trezit din visul lui, picat din cer, se uita în jurul lui cu nişte ochi miraţi, în care se zugrăvea o spaimă atât de firească, de caraghioasă, încât toată sala izbucnea în hohote de râs. În „argoul" teatrului, asta se numeşte efect. Fără voia lui, găsise un efect.

Trupa din care făceau parte juca în mai multe comune. Era un fel de trupă nomadă, care dădea reprezentaţii când la Grenelle, la Montparnasse, la Sèvres, la Sceaux, la Saint-Cloud. Ca să meargă dintr-un loc într-altul, se îngrămădeau în omnibuzul teatrului — un omnibuz vechi, cafeniu-deschis, tras de un cal ofticos. Pe drum cântau, jucau cărţi. Cei care nu-şi ştiau rolurile, se aşezau în fund şi repetau. Era locul iui.

Sta acolo tăcut şi trist, ca toţi marii comici, surd la toate grosolăniile care bâzâiau în jurul lui. Oricât de jos căzuse, era totuşi deasupra acestor cabotini ambulanţi. Se ruşina că se găseşte în asemenea tovărăşie. Femeile, nişte bătrâne pretenţioase, sulemenite, afectate, sentenţioase. Bărbaţii, oameni fără niciun ideal, care se făcuseră actori ca să nu muncească, din lene, din dragoste pentru poleială, pentru costum, ca să se arate pe scenă cu pantaloni strâmţi de culoare deschisă şi în redingote, nişte crai de periferie, preocupaţi mereu de ţinuta lor, cheltuindu-şi lefurile pe frizuri şi zicându-şi foarte convinşi: „Astăzi am lucrat mult", când pierduseră cinci ore ca să-şi croiască o pereche de cizme Ludovic al XV-lea din doi metri de hârtie lucioasă… într-adevăr nu făcea să-ţi baţi joc de salonul cu muzică al lui Pierrotte, ca să cazi apoi în hodoroaga asta.

Din pricina înfăţişării lui posace şi a mândriei lui tăcute, camarazii

nu-l iubeau. Spuneau: „E un viclean”. În schimb, creola ştiuse să cucerească toate inimile. Trona în omnibuz ca o prinţesă într-o aventură galantă, râdea cu toată gura, îşi lăsa capul pe spate ca să-şi arate gâtul fin, îi tutuia pe toţi, bărbaţilor le zicea „dragul meu”, iar femeilor „fetiţo”, şi-i silea pe cei mai arţăgoşi să spună despre dânsa: „E o fată bună!” Fată bună, ce bătaie de joc!…

Şi tot mergând aşa, râzând de glumele grosolane, ajungeau la locul reprezentaţiei. Când se isprăvea spectacolul, se dezbrăcau cât ai clipi şi repede se urcau iar în hodoroaga lor, să se întoarcă la Paris. Era noapte. Vorbeau încet, căutându-se prin întuneric cu genunchii. Din când în când, un râs înăbuşit… La intrarea în cartierul Maine, omnibuzul se oprea să treacă sub şopron. Coborau cu toţii şi toată trupa mergea s-o însoţească pe Irma Borel până la uşa uriaşei cocioabe, unde Cuc-Alb, pe trei sferturi beată, îi aştepta cu cântecu-i trist: Tolo*cototinian!*… *Tolocototinian!*…

Văzându-i aşa de legaţi unul de altul, ai fi crezut că se iubeau. Nu! Nu se iubeau. Se cunoşteau mult prea bine pentru aşa ceva… El o ştia mincinoasă, rece, fără suflet. Ea îl ştia slab şi moale până la laşitate. Ea-şi zicea: „într-o bună zi, frate-su va veni să mi-l răpească, pentru a-l reda negustoresei lui de porţelan”. El îşi zicea: „într-una din zile, obosită de viaţa pe care o duce, o să-şi ia zborul cu un domn de la Opt la Zece, iar eu o să rămân singur în mocirla asta”. Teama asta veşnică de a se pierde era toată iubirea lor. Nu se iubeau şi totuşi erau geloşi.

Ciudat lucru, nu-i aşa? Acolo unde nu-i iubire, să poată fi gelozie! Ei bine, aşa era… Când ea vorbea mai familiar cu cineva de la teatru, el se îngălbenea la faţă. Când el primea vreo scrisoare, ea se repezea şi-o deschidea cu mâini tremurătoare… De cele mai multe ori era o scrisoare de la Jacques. O citea până la capăt, râzând în batjocură, apoi o arunca pe o mobilă: „Mereu acelaşi lucru!” zicea ea cu dispreţ. Vai, da, mereu acelaşi lucru, adică devotament, mărinimie, abnegaţie. Tocmai de aceea îl ura ea atâta pe fratele ăsta.

Bunul Jacques habar n-avea. Nu bănuia nimic. I se scria că totul merge bine, că *Comedia pastorală* era pe trei sferturi vândută şi că la scadenţa poliţelor se vor găsi la librari toţi banii ce trebuiau pentru a face faţă. Încrezător şi de treabă ca întotdeauna, trimitea o sută de franci pe lună în strada Bonaparte, unde Cuc-Alb se ducea s-o ia.

Cu suta de franci de la Jacques şi cu lefurile de la teatru aveau, desigur, cu ce trăi, mai ales în cartierul ăsta de oameni săraci. Dar niciunul, nici altul nu ştiau — vorba ceea — ce-i banul: el, fiindcă n-avusese niciodată, ea, fiindcă avusese totdeauna prea mulţi. Aşa că, ce mai risipă! Din ziua a cincea a lunii, casa — un papucaş javanez din pănuşe de porumb — era goală. Mai întâi era papagalul, a cărui hrană costa tot atâta cât a unui om mare. Apoi era albul lichid, kolul pentru ochi, pudra, dresurile cu opiu, labele de iepure, toate dichisurile

sulemenelii dramatice. Apoi broşurile de roluri ale teatrului erau prea vechi, prea ferfeniţite. Doamna voia broşuri noi. Mai avea nevoie şi de flori, multe flori. Mai degrabă s-ar fi lipsit de mâncare decât să-şi vadă glastrele goale.

După două luni, erau plini de datorii: la hotel, la birt, la portarul teatrului. Din când în când, vreun creditor se plictisea şi venea să facă tărăboi dimineaţa. În zilele acelea, nemaiavând încotro, alergau repede la tipograful *Comediei pastorale* şi se împrumutau cu câţiva ludovici, în numele lui Jacques. Tipograful, care avea în mână volumul al doilea din faimoasele memorii şi mai ştia că Jacques era tot secretarul domnului d'Hacqueville, îşi deschidea cu încredere punga. Ludovic după ludovic, ajunseseră să împrumute sute de franci care, adăugaţi la cei nouă sute pentru *Comedia pastorală,* urcau datoria lui Jacques la o mie trei sute de franci.

Biată maică Jacques! Ce dezastre îl mai aşteptau la întoarcere! Daniel dispărut, ochii negri în lacrimi, niciun volum vândut şi o mie trei sute de franci de plată. Cum o să iasă din încurcătură?… Creola nu se îngrijora deloc. Dar Piciul nu se gândea decât la asta. Era o obsesie, o spaimă neîncetată. În zadar căuta să se ameţească, să lucreze ca un ocnaş (şi ce muncă, sfinte Dumnezeule!), să înveţe mereu noi caraghioslâcuri, să studieze în faţa oglinzii noi strâmbături. Oglinda-i răsfrângea totdeauna chipul lui Jacques în loc de al său; printre rândurile rolului, în loc de Langlumeau, de Josias şi de alte personaje de vodevil, nu vedea decât numele lui Jacques; Jacques, Jacques, mereu Jacques!

În fiecare dimineaţă se uita cu groază la calendar şi, numărând zilele care-l despărţeau de prima scadenţă a poliţelor, îşi zicea înfiorându-se: „Numai o lună, numai trei săptămâni"! Fiindcă ştia bine că la cea dintâi poliţă protestată totul va fi descoperit şi că din ziua aceea va începe calvarul fratelui său. Până şi în somn îl urmărea gândul ăsta. Uneori se deştepta tresărind, cu inima strânsă şi faţa scăldată în lacrimi, cu amintirea nedesluşită a vis îngrozitor şi ciudat.

Visul ăsta, totdeauna acelaşi, îl avea aproape în fiecare noapte. Totul se petrecea într-o odaie necunoscută, unde se găsea un dulap mare cu vechi ornamente căţărătoare de fier fasonat. Jacques era acolo, palid, îngrozitor de palid, întins pe o canapea: abia murise. Camille Pierrotte era şi ea acolo şi, în picioare în faţa dulapului, căuta să-l deschidă pentru a lua un giulgiu. Dar nu izbutea. Şi tot dibuind cu cheia în jurul broaştei, spunea cu glas sfâşietor: „Nu pot să deschid… Am plâns prea mult… nu mai văd".

Deşi voia să i se împotrivească, visul ăsta-l tulbura mai mult decât ar fi trebuit. De cum închidea ochii, îl vedea iar pe Jacques, întins pe canapea, şi pe Camille oarbă în faţa dulapului… Toate remuşcările, toate spaimele acestea îl făceau din zi în zi mai posomorât, mai

supărăcios. Cât despre creolă, nici ea nu mai era îngăduitoare. De altfel simţea nedesluşit că-i scapă — fără să ştie cum — şi asta o întărâta. În fiecare clipă se iscau scene groaznice, strigăte, ocări.

Ea îi zicea:

— Du-te la Pierrotte a ta, să-ţi mai dea inimi de zahăr!…

Iar el, îndată:

— Întoarce-te la Pacheco al tău, să-ţi despice buza!

Ea-i striga:

— Burghezule!

El îi răspundea:

— Blestemato!

Apoi izbucneau amândoi în lacrimi şi se iertau cu mărinimie, pentru a reîncepe a doua zi.

Aşa trăiau, nu! aşa se bălăceau împreună, legaţi laolaltă, culcaţi în aceeaşi mocirlă… Viaţa asta ticăloasă, ceasurile acestea mizerabile mi se perindă astăzi pe dinainta ochilor, îndată ce îngân refrenul negresei, ciudatul şi melancolicul: Tolo*cototinianl… Tolocototinia.nl…*

XIII. RĂPIREA

Era într-o seară, pe la nouă, la teatrul Montparnasse. Piciul, care juca în prima piesă, tocmai isprăvise şi se urca în cabina lui. Pe scară o întâlni pe Irma Bord, care urma să intre în scenă. Era strălucitoare, toată în catifea şi dantele, cu evantaiul în mână, ca Célimène.

— Vino în sală — îi zise ea, trecând — sunt bine dispusă… o să fiu tare frumoasă…

El grăbi pasul spre cabina lui şi se dezbrăcă repede. Cabina asta, pe care o împărţea cu doi camarazi, era un cabinet fără fereastră, cu tavanul scund, luminat cu schist. Două sau trei scaune de pai alcătuiau tot mobilierul. De-a lungul peretelui atârnau bucăţi de oglindă, peruci ciufulite, zdrenţe cu paiete, catifele ponosite, aurituri şterse; jos, într-un colţ, borcane de ruj fără capace, pufuri de pudră roase.

Piciul era acolo de câteva clipe şi tocmai se despopoţona, când auzi un maşinist chemându-l de jos: „Domnule Daniel, domnule Daniel!” Ieşi din cabină şi, aplecat peste lemnul jilav al balustradei, întrebă: „Ce este?” Apoi, văzând că nu-i răspunde nimeni, coborî aşa cum era, pe jumătate dezbrăcat, mânjit tot cu alb şi cu roşu, cu peruca mare şi galbenă ce-i cădea pe ochi.

La capătul scării, se izbi de cineva.

— Jacques! strigă el, trăgându-se îndărăt.

Era Jacques… O clipă se uitară unul la altul fără să scoată o vorbă. Până la urmă, Jacques îşi împreună mâinile şi murmură cu glas blând, plin de lacrimi: „O, Daniel!” A fost de ajuns. Piciul, mişcat până în adâncul inimii, privi în jurul lui ca un copil fricos şi zise încet, aşa de încet, încât frate-său abia putu să-l audă: „Ia-mă de aici, Jacques”!

Jacques tresări şi, luându-l de mână, îl scoase afară. O birjă aştepta

la uşă; se suiră într-însa. „Strada Doamnelor, la Batignolles!” — strigă maica Jacques. „E în mahala!” — răspunse voios birjarul, şi trăsura porni.

… Jacques era la Paris de două zile. Venea de la Palermo, unde, în sfârşit, îl ajunsese o scrisoare de-a lui Pierrotte, care alerga după el de trei luni. Scrisoarea aceasta, scurtă şi fără fraze îl înştiinţa despre dispariţia lui Daniel.

Citind-o, Jacques ghici tot. Îşi zise: „Copilul face prostii… Trebuie să mă duc acolo!” Şi numaidecât ceru un concediu marchizului.

— Un concediu! făcu bătrânul, sărind în sus… Eşti nebun? Dar memoriile mele?…

— Numai opt zile, domnule marchiz, cât îmi trebuie să mă duc şi să mă întroc. E în joc viaţa fratelui meu.

— Puţin îmi pasă de fratele dumitale… N-ai fost prevenit când ai intrat la mine? Ai uitat convenţiile noastre?

— Nu, domnule marchiz, dar…

— Niciun dar. O să păţeşti şi dumneata ca ceilalţi. Dacă-ţi părăseşti serviciul pentru opt zile, n-o să te mai întorci niciodată. Te rog gândeşte-te bine la lucrul ăsta… Şi uite, în timp ce te gândeşti, şezi colea. O să-ţi dictez.

— M-am şi gândit domnule marchiz. Mă duc.

— Du-te la dracu’!

Atunci, neînduplecatul bătrân îşi luă pălăria şi-o porni la consulatul francez, în căutarea unui nou secretar.

Jacques plecă în aceeaşi seară.

Sosind la Paris, alergă în strada Bonaparte. „Frate-meu e sus? strigă el portarului, care-şi fuma luleaua în curte, călare pe fântână. Portarul începu să râdă:” A şters-o de mult!", răspunse el cu viclenie.

Voia să facă pe discretul, dar o monedă de cinci franci îi dezlegă limba. Atunci povesti că de multă vreme prichindelul de la al cincilea şi doamna de la etajul întâi dispăruseră, că se ascundeau împreună, fiindcă negresa Cuc-Alb venea în fiecare lună să întrebe dacă nu-i ceva pentru ei. Mai adăugă cum că, la plecare, domnul Daniel uitase să-l înştiinţeze că se mută şi că i se datora chiria pe ultimele patru luni, fără a mai vorbi de alte datorii mărunte.

— Bine — făcu Jacques — totul va fi plătit.

Şi, fără să piardă un minut fără măcar să se scuture de colbul călătoriei, începu să-şi caute copilul.

Se duse mai întâi la tipograf, gândind cu drept cuvânt că, depozitul general al *Comediei pastorale* fiind acolo, Daniel trebuia să vină des pe la el.

— Voiam să-ţi scriu — îi zise tipograful, văzându-l că intră. Ştii că cea dintâi poliţă expiră peste patru zile.

Jacques răspunse foarte liniştit:

— M-am gândit la asta… Chiar de mâine o să iau librarii la rând. Au să-mi dea bani. Vânzarea a mers foarte bine.

Tipograful îşi holbă ochii albaştri şi bulbucaţi de alsacian:

— Cum?… Vânzarea a mers bine? Cine ţi-a spus asta?

Jacques se îngălbeni, presimţind o catastrofă.

— Ia te uită în colţul ăsta — urmă alsacianul — la grămada aceea de volume. E *Comedia pastorală.* De cinci luni de când s-a pus în comerţ nu s-a vândut decât un singur exemplar. Până la urmă, librarii s-au plictisit şi mi-au trimis înapoi volumele pe care le aveau în depozit. În clipa de faţă nu-s bune decât să fie vândute la kilogram. Păcat! Era bine tipărită!

Fiecare vorbă a omului acesta cădea pe capul lui Jacques, ca o lovitură de măciucă plumbuită, dar ceea ce-l dădu gata fu vestea că Daniel împrumutase bani de la tipograf, în numele lui.

— Nu mai departe decât ieri — făcu neînduplecatul alsacian — mi-a trimis o negresă să-mi ceară doi ludovici, dar am refuzat categoric. Mai întâi, fiindcă tainicul comisionar nu-mi inspira încredere, şi apoi, înţelegi, domnule Eyssette, eu nu-s bogat, şi până acum am dat fratelui dumitale peste patru sute de franci.

— Ştiu — răspunse cu mândrie maica Jacques — dar fii fără grijă, banii îţi vor fi înapoiaţi curând.

Apoi ieşi repede, de teamă că n-o să-şi poată ascunde tulburarea. Pe stradă fu nevoit să se aşeze pe un stâlpişor de piatră. Nu-l mai ţineau picioarele. Copilul fugit, slujba pierdută, banii de înapoiat tipografului, odaia, portarul, scadenţa de poimâine, toate zbârnâiau, se învolburau în creierul lui… Deodată se ridică:

„Mai întâi datoriile — îşi zise el — e lucrul cel mai grabnic". Şi cu toată mişeleasca purtare a fratelui său faţă de familia Pierrotte, se fără şovăială să se adreseze lui Pierrotte.

Când intră în prăvălia *fostei case Lalouette,* Jacques zări după tejghea o faţă mare, galbenă şi umflată, pe care la început nici n-o recunoscu, dar la zgomotul pe care-l făcu uşa, faţa cea mare se ridică şi, văzând cine intrase, scoase un răsunător: „Cum s-ar zice…", asupra căruia nu te puteai înşela…

Bietul Pierrotte! Mâhnirea fetei lui făcuse din el alt om. Pierrotte cel de odinioară atât de voios şi de rumen, nu mai exista. Lacrimile pe care mititica lui le vărsa de cinci luni îi înroşiseră ochii şi-i topiseră obrajii. Pe buzele-i palide, râsul zgomotos de altădată făcea loc acum unui zâmbet rece, tăcut, zâmbetul văduvelor şi al iubitelor părăsite. Nu mai era Pierrotte, era Ariana, era Nina.

De altfel, în prăvălia *fostei case Lalouette* numai el era schimbat. Păstoriţele colorate, chinezii cu pântec mare, vioriu, surâdeau mereu fără griji pe poliţele înalte, printre paharele de Boemia şi farfuriile cu flori mari. Castroanele de supă rotunde, lămpile cârcel de porţelan

pictat străluceau mereu la locul lor, îndărătul aceloraşi vitrine, şi, în odaia din dosul prăvăliei, acelaşi flaut cânta tot atât de discret.

— Eu sunt, Pierrotte — zise maica Jacques, întărindu-şi glasul — vin să-ţi cer un mare serviciu. Împrumută-mi o mie cinci sute de franci.

Fără să răspundă, Pierrotte deschise casa, zornăi câţiva taleri: apoi, închizând sertarul, se ridică liniştit:

— Nu-i am aici, domnule Jacques. Aşteaptă-mă că-i aduc sus. Înainte de a ieşi, adăugă stingherit: Nu-ţi spun să vii cu mine. I-ar face prea rău.

Jacques oftă:

— Ai dreptate, Pierrotte. Mai bine să nu merg sus.

După cinci minute, cevenolul se întoarse cu două hârtii de câte o mie de franci, pe care i le puse în mână. Jacques nu voia să le ia.

— N-am nevoie decât de o mie cinci sute de franci — zicea el.

Dar cevenolul stărui:

— Te rog, domnule Jacques, păstrează tot. Ţin la cifra de două mii de franci. E suma pe care mi-a împrumutat-o domnişoara pe vremuri, ca să-mi cumpăr un om în loc. Dacă n-ai primi, cum s-ar zice, nu ţi-aş ierta-o niciodată.

Jacques nu îndrăzni să refuze. Băgă banii în buzunar şi, întinzând mâna cevenolului, îi zise numai:

— Adio, Pierrotte, şi mulţumesc!

Câtva timp rămaseră aşa, faţă în faţă, emoţionaţi şi tăcuţi. Amândoi aveau numele lui Daniel pe buze, dar, din aceeaşi delicateţe, nu îndrăzneau să-l rostească. Un tată şi o mamă care se înţelegeau atât de bine!… Jacques, cel dintâi, se desprinse uşurel. Îl podideau lacrimile; se grăbea să iasă. Cevenolul îl însoţi până la pasaj. Ajungând acolo, bietul om nu-şi mai putu stăpâni amărăciunea de care-i era plin sufletul şi începu cu dojană în glas:

— Ah! domnule Jacques… Domnule Jacques… cum s-ar zice!… Dar era prea tulburat ca să-şi isprăvească traducerea şi nu putu decât să repete de două ori la rând: Cum s-ar zice… Cum s-ar zice…

O, da, într-adevăr, cum s-ar zice!

Plecând de la Pierrotte, Jacques se întoarse la tipograf. Cu toată împotrivirea alsacianului, voi să-i înapoieze îndată cei patru sute de franci împrumutaţi lui Daniel. Şi, ca să-şi ia de-o grijă, îi mai lăsă şi banii pentru cele trei poliţe; apoi, simţindu-şi inima mai uşoară, îşi zise: „Să căutăm copilul”. Din nenorocire, ora era prea înaintată ca să-şi înceapă alergătura chiar în ziua aceea. De altfel, oboseala călătoriei, emoţia, tuşea seacă şi neîncetată care de mult îl prăpădea cu încetul, zdrobiseră până într-atâta pe biata maică Jacques, încât a fost nevoie să se întoarcă în strada Bonaparte, spre a se mai odihni puţin.

A, când intră în odăiţă şi revăzu, în amurgul unui soare bătrân de

octombrie, toate lucrurile care-i vorbeau de copilul său: masa rimelor în faţa ferestrei, paharul lui, călimara, lulelele scurte ca ale abatelui Germane, când auzi sunând prietenoasele clopote de la Saint-Germain, cam răguşite de ceaţă, când *Angelus*-ul de seră — melancolicul *Angelus* care-i plăcea atâta lui Daniel-bătu din aripi în geamurile umede, numai o mamă ar putea spune ce a suferit maica Jacques…

Se învârti de două-trei ori în jurul odăii, uitându-se pretutindeni, deschizând toate dulapurile, în nădejdea de a găsi ceva care să-l pună pe urmele fugarului. Dar, vai! Dulapurile erau goale. Nu mai rămăsese decât rufărie veche, nişte zdrenţe. Toată odaia mirosea a dezastru şi a părăsire. Nu plecase, fugise. Intr-un colţ, pe jos, era un sfeşnic, iar în cămin, sub un morman de hârtie arsă, o cutie albă cu dungi de aur. Cutia asta o recunoscu. Acolo păstrau scrisorile ochilor negri. Acum o regăsea în cenuşă. Ce nelegiuire!

Urmându-şi cercetările, dădu într-un sertar al mesei peste câteva foi de hârtie acoperite cu un scris neregulat, înfrigurat, scrisul lui Daniel când era inspirat. „E un poem, iară îndoială” — gândi maica Jacques, apropiindu-se de fereastră, ca să citească.

Intr-adevăr era un poem, un poem jalnic ce începea astfel:

„Jacques, te-am minţit. De două luni te mint mereu”. Scrisoarea aceasta nu plecase; dar, după cum vedeţi, ajungea totuşi la destinaţie. De data aceasta, providenţa făcuse serviciul poştei.

Jacques o citi de la un capăt la celălalt. Când ajunse la locul unde scrisoarea vorbea de un angajament la Montparnasse, propus cu atâta stăruinţă, respins cu atâta hotărâre, sări în sus de bucurie.

— Ştiu unde este — strigă el; şi, vârând scrisoarea în buzunar, se culcă mai liniştit; dar, deşi rupt de oboseală, nu dormi. Tot blestemata aceea de tuse…

De cum se iviră zorile, zori leneşe şi reci de toamnă, se scuală în grabă, îşi făcuse planul.

Adună boarfele din fundul dulapurilor, le puse în cufărul lui, fără a uita cutiuţa cu dungi de aur, zise un ultim adio vechiului turn Saint-Germain şi plecă lăsând totul deschis — uşa, fereastra, dulapurile, pentru ca nimic din frumoasa lor viaţă să nu mai rămână în locuinţa aceea, în care alţii aveau să stea de-acum înainte. Jos înştiinţă că se mută, plăti chiria pe lunile din urmă; apoi, fără a mai răspunde întrebărilor viclene ale portarului, opri o trăsură care trecea şi porunci să-l ducă la hotelul Pilois, din strada Doamnelor, la Batignolles.

Hotelul ăsta era ţinut de un frate de-al bătrânului Pilois, bucătarul marchizului. Nu primea decât persoane recomandate şi numai cu trimestrul. Aşa că, în cartier, hotelul se bucura de o faimă cu totul deosebită. A locui la Hotelul Pilois era un certificat de viaţă regulată şi cinstită. Jacques îşi câştigase încrederea acelui Vatel al casei d’Hacqueville, şi aducea din partea acestuia un coş cu vin de Marsala

pentru hotelier.

Această recomandaţie fu de ajuns, şi când ceru cu sfială să fie primit ca locatar, i se dădu fără şovăire o cameră frumoasă la parter, cu două ferestre spre grădina hotelului — era cât pe ce să spun a mănăstirii. Grădina nu era mare: trei sau patru salcâmi, un pătrat de verdeaţă sărăcăcioasă — verdeaţa din Batignolles -un smochin fără smochine, o viţă de vie bolnavă, ajungea ca să înveselească odaia, cam tristă şi umedă în felul ei…

Fără să piardă o clipă, Jacques îşi aşeză lucrurile, bătu cuie, rândui rufăria, puse un rastel pentru lulelele lui Daniel, anină portretul d-nei Eyssette la căpătâiul patului; într-un cuvânt, se strădui pe cât putu mai bine s-alunge aerul banal care îmbâcseşte orice cameră mobilată; apoi, când o luă bine în stăpânire, îmbucă repede ceva şi ieşi îndată. Trecând, îl înştiinţa pe domnul Pilois că în seara aceea, în mod cu totul excepţional, o să se întoarcă poate cam târziu, şi-l rugă să i se pregătească o cameră, o gustare mai bună, cu două tacâmuri şi vin vechi. În loc să se bucure de acest câştig suplimentar, bunul domnul Pilois se înroşi până în vârful urechilor, ca un vicar abia intrat în slujbă.

— Vorba-i că — făcu el, încurcându-se — nu ştiu… Regulamentul hotelului nu îngăduie… avem feţe bisericeşti care…

Jacques zâmbi:

— A! foarte bine, înţeleg… Te-au speriat cele două tacâmuri… Linişteşte-te, iubite domnule Pilois, nu-i o femeie.

Dar, coborând spre Montparnasse, îşi zicea: „Totuşi, da, e o femeie, o femeie fără curaj, un copil fără minte pe care niciodată nu trebuie să-l mai laşi singur”.

Spuneţi-mi de ce maica-mea Jacques era atât de sigur că mă găseşte la Montparnasse? De când îi scrisesem groaznica scrisoare care nu plecase, aş fi putut foarte bine să părăsesc teatrul, ba nici să nu fi intrat acolo… Ei bine, nu! înstinctul de mamă îl călăuzea. Era convins că mă găseşte acolo şi c-o să mă ia cu el chiar în seara aceea; numai că, pe bună dreptate, se gândea: „Ca să-l răpesc, trebuie să fie singur, iar femeia aceea să nu bănuiască nimic”. Asta-l împiedică să se ducă de-a dreptul la teatru după lămuriri. Culisele-s vorbăreţe. Un singur cuvânt putea să dea de ştire… Socoti că-i mai bine să se bizuie numai pe afişe şi se duse repede să le cerceteze.

Programele reprezentaţiilor de periferie se afişează la uşa crâşmarilor din cartier, după nişte zăbrele, în felul strigăturilor de cununie în satele din satele din Alsacia. Citindu-le, Jacques scoase un ţipăt de bucurie.

La teatrul Montparnasse se juca în seara aceea *Marie-Jeanne,* dramă în cinci acte, cu d-nele Irma Borel, Désirée Levrault, Guigne etc.

Precedat de:

Iubire şi prune uscate, vodevil într-un act, cu d-nii Daniel. Antonin şi domnişoara Léontine.

Totu-i în regulă — îşi zise el. Nu joacă amândoi în aceeaşi piesă. Sunt sigur de lovitura mea."

Şi intră într-o cafenea din Grădina Luxemburg, să aştepte ora răpirii.

Când se înseră, se duse la teatru. Reprezentaţia se şi-ncepuse. Se plimbă cam un ceas sub gangul din faţa uşii, laolaltă cu gardienii comunali.

Din când în când, aplauzele dinăuntru ajungeau până la el ca un zgomot de grindină îndepărtată, şi i se rupea inima la gândul că poate aplaudau astfel strâmbăturile copilului său… Pe la nouă, un val de lume se revărsă zgomotos în stradă. Vodevilul se isprăvise: erau unii care mai râdeau. Fluierau, se chemau: „Hei!… Tu!" răsunau toate zbieretele menajeriei pariziene… De! Nu era ieşirea de la Teatrul Italienilor!

Jacques mai aşteptă o clipă, pierdut în gloata aceea; apoi, pe la sfârşitul antractului, când toată lumea se întorcea în sală, se strecură într-o alee întunecoasă şi năclăită de lângă teatru — intrarea artiştilor — şi ceru să vorbească cu doamna Irma Borel.

— Cu neputinţă! i se spuse. E în scenă…

Cât despre şiretlicuri, nici chiar un sălbatic nu-l întrecea pe Jacques ăsta! Cu aerul cel mai liniştit răspunse:

— Dacă nu pot s-o văd pe doamna Irma Borel, vă rog să-l chemaţi pe domnul Daniel. O să-i transmită ce aveam să-i spun. După un minut, maica Jacques îşi recucerise copilul şi-l ducea în grabă la celălalt capăt al Parisului.

XIV. VISUL

— Ia te uită, Daniel — îmi zise maică-mea Jacques, când am intrat în camera de la hotelul Pilois. Parcă-i noaptea sosirii tale la Paris!

Ca în noaptea aceea, într-adevăr, o gustare îmbietoare ne aştepta pe o faţă de masă foarte albă: pateul mirosea frumos, vinul părea venerabil, flacăra luminoasă a lumânărilor râdea în fundul paharelor. Şi totuşi, şi totuşi nu mai era acelaşi lucru! Sunt fericiri care nu se mai repetă. Masa era aceeaşi, dar îi lipsea floarea vechilor noştri oaspeţi, frumoasa înflăcărare a sosirii, planurile de lucru, visurile de glorie şi acea sfântă încredere care te face să râzi şi să mănânci cu poftă. Niciunul, vai! niciunul din oaspeţii aceştia de altădată nu voise să vină la domnul Pilois. Rămăseseră cu toţii în clopotniţa de la Saint-Germain; ba, în ultima clipă, până şi Expansiunea, care ne făgăduise să ia parte la sărbătoarea noastră, trimise răspuns că n-o să vină.

O nu, nu mai era acelaşi lucru. Am înţeles aşa de bine, încât vorbele lui Jacques, în loc să mă înveselească, îmi umplură ochii de lacrimi ce-mi curgeau şiroaie. Sunt singur că-n adâncul inimii îi venea şi lui să plângă, dar avu curajul să se stăpânească şi-mi zise, luându-şi un aer

voios: „Haide, Daniel, ai plâns destul! Numai asta faci de un ceas. (în trăsură, pe când îmi vorbea, plânsesem întruna pe umărul lui.) Halal primire! Fără îndoială îmi aminteşti de cele mai urâte zile ale vieţii mele, vremea ibricelor cu clei, şi parcă mai aud:" Jacques, eşti un măgar „! Haide, şterge-ţi lacrimile, tinere pocăit, uită-te în oglindă şi să vezi cum o să râzi".

M-am uitat în oglindă, dar n-am râs. Mi-a fost ruşine… Peruca cea galbenă mi se lipise de frunte, eram mânjit cu roşu şi cu alb pe obraji, peste care-mi curgeau sudoarea şi lacrimile… Era îngrozitor! Cu o mişcare de scârbă mi-am smuls peruca, dar, când s-o arunc, m-am răzgândit şi am atârnat-o drept în mijlocul peretelui.

Jacques mă privea foarte mirat: "De ce-o pui acolo, Daniel? E foarte urât trofeul ăsta de apaş… Parcă l-am fi scalpat pe Poli*chinelle*.

Iar eu, foarte grav: „Nu! Jacques, nu-i un trofeu. E remuşcarea mea, remuşcarea mea ce se poate vedea şi pipăi şi pe care vreau s-o am totdeauna înaintea mea".

Umbra unui zâmbet amar trecu pe buzele lui Jacques, dar îndată îşi reluă înfăţişarea veselă: „Aida-de, lasă asta; acum că te-ai spălat şi ţi-am regăsit scumpa mutrişoară, să ne aşezăm la masă, frumosul meu cârlionţat, că mor de foame".

Nu era adevărat. Nu-i era foame, dar nici mie, Dumnezeule! în zadar voiam să fac cinste mesei, mi se oprea mâncarea în gât şi, cu toate sforţările mele de a mă linişti, îmi stropeam pateul cu lacrimi tăcute. Jacques mă pândea cu coada ochiului şi-mi zise după o clipă: „De ce plângi?… îţi pare rău că eşti aici? Ţi-e necaz pe mine că te-am răpit?"

I-am răspuns cu tristeţe: „Jacques, asta-i o vorbă rea, dar ţi-am dat dreptul să-mi spui orice".

Câtăva vreme am mai mâncat, sau mai bine-zis ne-am prefăcut amândoi că mâncăm. Jacques, scos din răbdări de comedia pe care ne-o jucam unul altuia, îşi împinse farfuria şi se ridică: „Hotărât lucru, masa nu merge. Mai bine să ne culcăm".

Avem noi un proverb care spune: „Chinul şi somnul nu-s tovarăşi de pat". Mi-am dat seama de adevărul ăsta în noaptea aceea. Chinul meu era să mă gândesc la tot binele pe care mi-l făcuse maică-mea Jacques şi la tot răul cu care-l răsplătisem, să compar viaţa mea cu a sa, egoismul meu cu devotamentul lui, sufletul ăsta de copil mişel cu inima aceea de erou, care-şi luase ca îndreptar în viaţă: „Nu-i decât o fericire pe lume, fericirea celorlalţi". Mai era un chin să-mi spun: „Acuma mi-am stricat viaţa. Am pierdut încrederea lui Jacques, iubirea ochilor negri, stima faţă de mine însumi… Ce-o să mai fac"?

Chinul ăsta îngrozitor mă ţinu treaz până la ziuă… Nici Jacques nu dormi. L-am auzit răsucindu-se pe o parte şi pe alta ud, o tuse seacă ce parcă-mi înţepa ochii. O dată l-am întrebat încetişor: „Tuşeşti,

Jacques? Nu eşti bolnav cumva?”… Mi-a răspuns: „Nu-i nimic… Dormi acolo…” Şi, după glasul lui, am înţeles că era mai supărat pe mine decât voia să pară. Gândul ăsta-mi sporea şi mai mult mâhnirea şi am început iar să plâng singur sub plapumă. Şi am plâns atâta, că până la urmă am adormit. Dacă chinul alungă somnul, lacrimile sunt un narcotic.

Când m-am deşteptat, era ziua mare. Jacques nu se mai afla lângă mine. Credeam că plecase, dar, dând la o parte perdelele, l-am zărit la celălalt capăt al odăii, culcat pe o canapea, şi atât de palid, o! atât de palid… Nu ştiu ce gând groaznic mi-a fulgerat prin minte. „Jacques!” am strigat, repezindu-mă spre el… Dormea şi strigătul meu nu-l deşteptă. Lucru ciudat! Chipul lui avea în somn o expresie de suferinţă tristă, pe care nu i-o mai văzusem niciodată, dar care totuşi nu era ceva nou pentru mine. Trăsăturile lui slăbite, faţa prelungă, paloarea obrajilor, mâinile bolnăvicios de străvezii, toate-mi faceau rău, dar un rău pe care-l mai simţisem cândva.

Totuşi, nu fusese niciodată bolnav. Niciodată până acum, Jacques n-avusese cearcănele astea vinete sub ochi, faţa asta suptă… în ce altă lume trecută mai avusesem oare vedenia aceasta? Deodată mi-am adus aminte visul meu, palid, îngrozitor de palid, întins çe o canapea, abia murise… Jacques a murit, Daniel Eyssette, şi tu l-ai ucis… în clipa aceea, o rază de soare cenuşiu intră sfioasă pe fereastră şi, ca o şopârlă, alergă pe chipul acesta palid, neînsufleţit… O, fericire! Iată că mortul se deşteaptă, se freacă la ochi şi, văzându-mă în picioare în faţa lui, îmi zice zâmbind voios:

— Bună dimineaţa, Daniel! Ai dormit bine? Eu tuşeam prea mult. M-am lungit pe canapea ca să nu te trezesc.

Şi în timp ce-mi vorbeşte foarte liniştit, simt că-mi mai tremură picioarele de cumplita vedenie pe care am avut-o şi mă rog în adâncul inimii mele: „Dumnezeule atotputernic, nu-mi lua pe maică-mea Jacques!”

Cu toată deşteptarea asta tristă, dimineaţa fu destul de veselă. Am putut chiar să regăsim ceva din râsetele noastre de odinioară, dar, când să mă îmbrac, mi-am dat seama că n-aveam alte haine decât un pantalon scurt de barchet şi o jiletcă roşie cu pulpane lungi, zdrenţe de teatru pe care le purtam în clipa răpirii.

— La naiba, dragul meu — zise Jacques — nu te poţi gândi la toate! Numai don Juanii nedelicaţi se gândesc la trusou când răpesc vreo frumoasă! De altfel n-avea nicio grijă! O să te înnoim… Va fi iar ca la sosirea ta la Paris.

O spunea ca să-mi facă plăcere, fiindcă simţea, ca şi mine, că nu mai era acelaşi lucru.

— Hai, Daniel — urmă bunul meu Jacques, văzând că luam un aer visător — să nu ne mai gândim la trecut. Iată o viaţă nouă care se

deschide înaintea noastră, să păşim în ea fără remuşcări, cu încredere, căutând numai să nu ne mai joace aceleaşi feste ca cea veche… Nu te întreb, dragă frate, ce socoţi să faci de azi înainte, dar mi se pare că, dacă vrei să începi un nou poem, locul ăsta-i prielnic să lucrezi. Odaia-i liniştită. Păsările cântă în grădină. N-ai decât să-ţi aşezi masa rimelor în faţa ferestrei…

I-am curmat repede vorba:

— Nu, Jacques, s-a isprăvit cu poemele şi cu rimele. Sunt fantezii care te costă prea scump. Acuma vreau să fac şi eu ca tine, să muncesc, să-mi câştig existenţa şi să te ajut din răsputeri la reclădirea căminului.

Iar el, zâmbitor şi liniştit:

— Iată planuri frumoase, domnule fluture albastru, dar nu asta ţi se cere. Nu-i vorba să-ţi câştigi existenţa, şi numai de-ai făgădui… Dar basta! O să mai vorbim noi de toate acestea mai târziu… Hai să-ţi cumpărăm haine!

Ca să ies, am fost nevoit să pun o redingotă de-a lui, care-mi cădea până la glezne şi-mi dădea aerul unui muzicant piemontez; nu-mi lipsea decât harpa. Cu câteva luni în urmă aş fi murit de ruşine dac-ar fi trebuit să umblu pe stradă în halul ăsta, dar în clipa de faţă aveam destule alte ruşini pe cap, şi ochii femeilor puteau să râdă mult şi bine când treceam, că nu mai era acelaşi lucru ca pe vremea galoşilor mei… A nu, nu mai era acelaşi lucru!

— Acuma că mai arăţi a om — îmi zice maica Jacques, ieşind din prăvălia de haine vechi — te însoţesc până la hotelul Pilois. Apoi mă duc să văd dacă negustorul de fier, la care ţineam contabilitatea înainte de plecarea mea, vrea să-mi mai dea de lucru… Banii lui Pierrotte n-au să ţină o veşnicie. Trebuie să mă gândesc la pâinea noastră.

Îmi venea să-i spun: „Ei bine, Jacques, du-te la negustorul tău. M-oi pricepe eu să mă-ntorc singur acasă”. Dar l-am înţeles: voia să fie sigur că n-aveam să mă duc iarăşi la Montparnasse. A, de-ar fi putut să citească în sufletul meu!

Ca să-l liniştesc, l-am lăsat să mă conducă până la hotel. Dar de cum întoarse spatele, am şters-o pe stradă. Şi eu aveam de făcut drumuri…

Când m-am întors, era târziu. Prin grădina întunecoasă, o umbră mare, neagră, se plimba neliniştită. Era maică-mea Jacques.

— Bine c-ai venit odată — îmi zise el, tremurând. Tocmai voiam să plec la Montparnasse…

Am făcut un gest de mânie:

— Prea te îndoieşti de mine, Jacques, nu-i mărinimos… Şi oare aşa o să fie întotdeauna? Niciodată n-o să-mi redai încrederea ta? îţi jur pe ce am mai sfânt pe lume că nu vin de unde crezi tu, că femeia aceea a murit pentru mine, că n-am s-o mai văd niciodată, că m-ai recucerit cu

totul şi că trecutul acela îngrozitor, din care m-a smuls dragostea ta, nu mi-a lăsat decât remuşcări şi nicio părere de rău… Ce trebuie să-ţi mai spun ca să te conving? Ah! uite, răutăciosule! Aş vrea să-mi deschid pieptul ca să vezi că nu mint.

Nu mai ştiu ce mi-a răspuns, dar îmi aduc aminte că, în umbră, dădea trist din cap ca şi cum ar fi zis: „Vai, cum aş vrea să te cred!" Şi totuşi eram sincer vorbindu-i astfel. Fără îndoială că eu singur n-aş fi avut niciodată curajul să mă smulg de lângă femeia aceea, dar acum când lanţul era sfărâmat, simţeam o uşurare nespusă. Ca oamenii care încearcă să se omoare cu cărbuni şi se căiesc în clipa din urmă, când e prea târziu şi asfixia îi şi gâtuie şi-i paralizează. Deodată sosesc vecinii, uşa sare în ţăndări, aerul mântuitor năvăleşte în odaie şi sărmanii sinucigaşi îl sorb cu nesaţ, fericiţi că mai trăiesc şi făgăduind să nu mai încerce. Tot aşa şi eu, după cinci luni de asfixiere morală, trăgeam cu nări fremătătoare aerul proaspăt şi tare al vieţii cinstite, îmi umpleam plămânii, şi vă jur pe Dumnezeu că nu-mi ardea să mai încep… Dar Jacques nu voia să mă creadă, şi toate jurămintele din lume nu l-ar fi convins de sinceritatea mea… Bietul băiat! îi făcusem atâtea!

Ne-am petrecut seara asta dintâi în odaia noastră, stând înaintea focului, ca iarna, fiindcă odaia era umedă şi negura din grădină ne pătrundea până în măduva oaselor. Şi apoi, ştiţi, când eşti trist, îţi face bine să vezi un pic de foc… Jacques lucra, făcea socoteli. În lipsa lui, negustorul de fier voise să-şi ţină singur registrele şi ieşise o mâzgălitură atât de frumoasă, o asemenea încurcătură în debi*t şi* cred*it, în*cât era nevoie de o lună de muncă anevoioasă, ca lucrurile să fie puse la punct. Vă închipuiţi că n-aş fi dorit decât să-i ajut maică-mi Jacques la operaţia aceasta. Dar fluturii albaştri nu se pricep la aritmetică; şi, după un ceas petrecut asupra acestor registre groase de comerţ, cu linii roşii şi pline de hieroglife ciudate, am fost nevoit să mă dau bătut.

Jacques se descurca minunat în treaba asta grea. Se năpustea, cu capul în piept, asupra cifrelor acolo unde se îngrămădeau mai tare, şi coloanele cele mari nu-l înspăimântau. Din când în când, în toiul muncii, se întorcea spre mine şi-mi zicea, cam îngrijorat de visarea mea tăcută:

— Ni-e bine, nu-i aşa? Nu te plictiseşti, cel puţin? Nu mă plictiseam, dar eram trist văzându-l că se necăjeşte atâta şi mă gândeam, plin de amărăciune: „De ce mai trăiesc pe lume?… Nu-s bun de nimic… Degeaba mai fac umbră pământului. Nu ştiu decât să-i chinuiesc pe toţi şi să fac să plângă ochii care mă iubesc". Zicându-mi asta, mă gândem la ochii negri şi mă uitam cu durere la cutiuţa cu dungi aurii pe care Jacques o aşezase— poate înadins — pe placa pătrată a pendulei. Ce de lucruri îmi amintea cutia aceasta! Ce cuvântări

înduioşătoare îmi ţinea de la înălţimea soclului ei de bronz! „Ochii negri ţi-au dat inima lor, ce-ai făcut cu ea? îmi zicea cutia. A mâncat-o Cuc-Alb.”

Iar eu, mai păstrând o licărire de nădejde în fundul sufletului, încercam să readuc la viaţă, să încălzesc cu răsuflarea mea toate aceste fericiri de altădată, ucise de însăşi mâna mea. Mă gândeam: „A mâncat-o Cuc-Alb!… A mâncat-o Cuc-Alb!”

.. Seara aceasta, lungă şi melancolică, petrecută în faţa focului, în lucru şi visare, vă înfăţişează destul de bine noua viaţă pe care aveam s-o ducem de-acum înainte. Toate zilele următoare semănară cu seara asta… Bineînţeles, nu Jacques era cel care visa. El sta câte zece ceasuri la rând aplecat asupra registrelor lui groase, cufundat până la gât în cifrăraie. În timpul ăsta, eu scormoneam tăciunii şi, tot scormonindu-i, spuneam cutiuţei cu dungi aurii: „Să mai vorbim puţin de ochii negri! Vrei?”… Că nici gând să poţi vorbi de ei cu Jacques! Dintr-o pricină sau alta, ocolea cu grijă orice convorbire cu subiectul ăsta. Nici măcar un cuvânt despre Pierrotte. Nimic… aşa că mă răzbunam pe cutiuţă şi flecăreala noastră nu mai isprăvea.

Pe la amiază, când vedeam pe maică-mea Jacques lucrând de zor la registre, mă îndreptam tiptil spre uşă şi o ştergeam pe nesimţite, zicând: „Mă întorc numaidecât, Jacques”! Niciodată nu mă întreba unde mă duc; dar după înfăţişarea lui nenorocită, după glasu-i plin de îngrijorare, cu care-mi spunea: „Te duci?”, înţelegeam că nu avea mare încredere în mine. Gândul la femeia aceasta îl urmărea întruna. Îşi zicea: „Dacă Daniel o revede, suntem pierduţi”!

Şi, cine ştie? Poate că avea dreptate. Poate că, dac-aş mai fi văzut-o pe sirenă, aş fi căzut iar sub vraja pe care o răspândea asupra bietei mele fiinţe, cu coama ei de aur şters şi semnul alb din colţul buzei… Dar, slavă Domnului! N-am mai văzut-o. Fără îndoială că vreun oarecare domn de la Opt-la-Zece a făcut-o să-l uite pe Dani-Dan al ei, şi niciodată, niciodată n-am mai auzit vorbindu-se de ea, nici de Cuc-Alb, negresa ei.

Într-o seară, întorcându-mă dintr-unul din drumurile-mi tainice, am intrat în odaie cu un strigăt de bucurie:

— Jacques! Jacques! O veste bună! Am găsit de lucru. Iată zece zile de când, fără să-ţi spun nimic, băteam străzile cu gândul ăsta… în sfârşit s-a făcut! Am un serviciu… Chiar de mâine intru ca supraveghetor general la Institutul Ouly din Montmartre, foarte aproape de noi… Voi fi ocupat de la şapte dimineaţa la şapte seara… Multă vreme petrecută departe de tine, dar cel puţin îmi voi câştiga pâinea şi voi putea să te mai uşurez.

Jacques îşi înălţă capul de pe cifre şi-mi răspunse destul de rece:

— Într-adevăr, dragul meu, bine faci că-mi vii în ajutor… Casa ar fi prea grea pentru mine singur… Nu ştiu ce am, dar de câtva timp mă

simt hodorogit rău.

Un puternic acces de tuse îl împiedică să urmeze. Lăsă condeiul să-i cadă din mână, cu o înfăţişare tristă, şi se aruncă pe canapea. Văzându-l lungit acolo, palid, cumplit de palid, îngrozitoarea vedenie a visului meu îmi mai trecu o dată pe dinaintea ochilor, dar n-a fost decât o străfulgerare… Aproape îndată, maică-mea Jacques se ridică şi începu să râdă văzându-mi mutra zăpăcită:

— Nu-i nimic, prostule! E un pic de oboseală. Am lucrat prea mult în vremea din urmă… Acum, că ai o slujbă, am s-o las şi eu mai domol, şi-n opt zile voi fi vindecat.

Vorbea atât de firesc, cu faţa atât de zâmbitoare, încât tristele mele presimţiri zburară şi, o lună întreagă, n-am mai auzit în mintea mea fâlfâitul aripilor lor negre…

A doua zi am intrat la Institutul Ouly.

Cu toată pompoasa-i denumire, Institutul Ouly era o mică şcoală, aşa în glumă, ţinută de o doamnă bătrână cu zulufi, pe care copiii o numeau „mătuşica”. Erau acolo vreo douăzeci de omuleţi, dar ştiţi, nişte prichindei din aceia care vin la şcoală cu gustarea într-un coşuleţ şi totdeauna cu cămaşa ieşită afară.

Erau şcolarii noştri. Doamna Ouly îi învăţa cântări religioase; eu le împărtăşeam tainele alfabetului. Afară de aceasta, mai aveam însărcinarea de a-i supraveghea în recreaţii, într-o curte unde erau găini şi un curcan, de care domnişorii ăştia se temeau grozav.

Şi uneori, când pe „mătuşica” o apuca guta, eu măturam clasa, treabă prea puţin demnă de un supraveghetor general, şi pe care totuşi o făceam fără scârbă, de fericit ce mă simţeam că-mi puteam câştiga pâinea… Seara, când mă întorceam la hotelul Pilois, găseam masa pusă şi pe maica Jacques, care m-aştepta… După-masă făceam de câteva ori ocolul grădinii cu paşi mari, apoi ne petreceam seara la gura sobei. Iată toată viaţa noastră… Din când în când primeam câte o scrisoare de la domnul sau doamna Eyssette: erau marile noastre evenimente. Doamna Eyssette locuia mai departe la unchiul Baptiste; domnul Eyssette călătorea tot pentru Societatea v*inicolă. Afacerile n*u mergeau prea prost. Datoriile de la Lyon erau pe trei sferturi plătite. Într-un an sau doi, totul va fi achitat, şi ne-am putea gândi să trăim iar cu toţii împreună…

Eu eram de părere ca, deocamdată, s-o aducem pe doamna Eyssette la hotelul Pilois, cu noi, dar Jacques nu voia. „Nu, încă nu — zicea el într-un chip ciudat — încă nu… Să mai aşteptăm!”

Şi răspunsul ăsta, totdeauna acelaşi, îmi frângea inima. Îmi spuneam: „N-are încredere în mine… Se teme să nu mai fac vreo nebunie când doamna Eyssette va fi aici… De aceea vrea să mai aştepte”… Mă înşelam… Nu de aceea spunea Jacques: „Să mai aşteptăm”!

Cititorule, dacă eşti o fire tare, dacă visele te fac să zâmbeşti, că inima nu ţi-a fost niciodată muşcată — muşcată de să-ţi vină a urla — de presimţirea unor întâmplări viitoare, dacă eşti un om pozitiv, pe care numai realitatea îl impresionează, dacă în niciun caz nu vrei să admiţi inexplicabilul, nu mai citi până la sfârşit memoriile acestea. Ceea ce-mi rămâne de spus în capitolele din urmă e adevărat ca adevărul veşnic, dar tu n-o vei crede.

Era în ziua de 4 decembrie…

Mă întorceam de la Institutul Ouly, şi mai repede decât de obicei. Dimineaţa îl lăsasem pe Jacques acasă, plângându-se de o mare oboseală, şi abia aşteptam să ştiu cum îi mai merge. Trecând prin grădină, m-am împiedicat de domnul Pilois, în picioare lângă smochin şi vorbind încet cu un domn scurt şi cu labe mari, care parcă se necăjea grozav să-şi încheie mănuşile.

Voiam să-mi cer iertare şi să trec înainte, dar hotelierul mă opri.

— O clipă, domnule Daniel! Apoi, întorcându-se către celălalt adăugă: E tânărul despre care vă vorbeam. Cred c-ar fi bine să-l preveniţi…

M-am oprit foarte neliniştit. Despre ce voia să mă prevină bondocul ăsta? Că mănuşile-i erau mult prea strâmte pentru labele lui? Nu, zău, o vedeam doar bine…

A fost o clipă de tăcere şi de stinghereală. Domnul Pilois, cu nasul în vânt, se uita în smochin, parcă i-ar fi căutat smochinele pe care nu le avea. Omul cu mănuşile trăgea mereu de ele… Totuşi, până la urmă, se hotărî să vorbească, dar fără să dea drumul nasturelui din mână, nu vă temeţi.

— Domnule — îmi zise el — sunt de douăzeci de ani medicul hotelului Pilois şi îndrăznesc să susţin…

Nu l-am lăsat să-şi isprăvească fraza. Cuvântul medic îmi spusese tot.

— Veniţi pentru fratele meu? l-am întrebat tremurând… E tare bolnav, nu-i aşa?

— Nu cred că medicul ăsta să fi fost un om rău, dar în clipa aceea avea mai ales grija mănuşilor şi, fără a se gândi că vorbea cu copilul lui Jacques, fără a încerca să mai slăbească lovitura, îmi răspunse brutal:

— Dacă-i bolnav?! Cred şi eu… N-o să treacă noaptea!

A lovit în plin, vă asigur. Casa, grădina, domnul Pilois, medicul, toate se învârteau în jurul meu. Am fost nevoit să mă reazem de smochin. Avea mână grea doctorul hotelului Pilois!… De altfel, nici nu băgă de seamă nimic şi urmă foarte liniştit, fără să înceteze a-şi încheia mănuşile:

— E un caz fulgerător de ftizie galopantă… Nu-i nimic de făcut, cel puţin nimic serios… De altminteri am fost chemat mult prea târziu, ca

totdeauna.

— Nu-i vina mea, domnule doctor — făcu bunul domnul Pilois, care tot mai căuta smochine cu cea mai mare băgare de seamă, un mijloc ca oricare altul de a-şi ascunde lacrimile — nu-i vina mea. Ştiam de mult că era bolnav, sărmanul domnul Eyssette, şi adeseori l-am sfătuit să cheme pe cineva, dar niciodată nu voia. Desigur că se temea să nu-şi sperie fratele… Vedeţi, erau aşa de uniţi copiii ăştia!

Un hohot de plâns deznădăjduit îmi ţâşni din adâncul inimii.

— Haide, curaj, băiete! îmi zise blând omul cu mănuşile… Cine ştie? Ştiinţa şi-a spus ultimul cuvânt, dar natura încă nu… O să mai trec mâine dimineaţă.

Apoi se învârti pe loc şi se îndepărtă, oftând de mulţumire: îşi încheiase o mănuşă!

Am mai rămas o clipă afară, să-mi şterg ochii şi să mă mai liniştesc puţ in; pe urmă, luându-mi inima în dinţi, am intrat în camera noastră, cu un aer hotărât.

Ce-am văzut deschizând uşa mă îngrozi. Ca să-mi lase mie patul, fără îndoială, Jacques ceruse să i se pună o saltea pe canapea şi l-am gă sit acolo, palid, îngrozitor de palid, aidoma cu Jacques din visul meu.

Primul meu gând a fost să m-arunc asupra lui, să-l iau în braţe şi să-l duc în pat, oriunde, dar să-l scot de acolo, Dumnezeule, să-l scot de acolo! Apoi îndată mi-am zis: „N-ai să poţ i, e prea mare!” Şi atunci, fiindcă văzusem pe maică-mea Jacques întins fără scăpare pe locul ăsta unde visul spusese c-avea să moară, mi-am pierdut tot curajul; masca de veselie silită pe care ţi-o pui pe faţă ca să linişteşti muribunzii nu putu să se mai ţină pe obrajii mei, şi am căzut în genunchi lângă canapea, vărsând şiroaie de lacrimi.

Jacques se întoarse anevoie spre mine:

— Tu eşti, Daniel… Te-ai întâlnit cu doctorul, nu-i aşa? Şi doar îl rugasem pe bondocul acela să nu te sperie! Dar văd, după înfăţiş area ta, că nu m-a ascultat şi că ştii tot… Dă-mi mâna, frăţioare… Cine dracu’ şi-ar fi închipuit una ca asta? Sunt oameni care se duc la Nisa să se vindece de boala lor de piept; eu m-am dus să caut una. E cât se poate de original… A, ştii, dacă deznădăjduieşti, o să-mi tai şi mie tot curajul; nici aşa nu-s prea viteaz… Azi-dimineaţă, după ce-ai plecat, am înţeles că merge prost. Am trimis după preotul de la Saint-Pierre. A venit să mă vadă, şi-o să mai vină îndată să-mi aducă împă rtăşania. O să-i facă plăcere mamei, pricepi!… E un om de treabă preotul ăsta… Îl cheamă ca pe prietenul tău de la liceul din Sarlande.

Nu putu spune mai mult şi se prăvăli pe pernă, închizând ochii. Am crezut că moare şi am început să ţip în gura mare:

— Jacques! Jacques! Dragul meu…!

Fără să vorbească, îmi făcu semn cu mâna:

— Sst! Sst! de mai multe ori.

În clipa aceea, uşa se deschise. Domnul Pilois intră în odaie, urmat de un bărbat gras, care se rostogoli ca un bulgăre spre canapea, strigând:

— Ce aflu, domnule Jacques?… Cum s-ar zice…

— Bună ziua, Pierrotte! făcu Jacques, deschizând iar ochii. Bună ziua, vechiul meu prieten! Eram sigur c-o să vii cum te-oi chema… Lasă-l să şadă aici, Daniel. Avem de vorbit amândoi.

Pierrotte îşi apropie capul mare de buzele palide ale muribundului şi rămaseră aşa mai multă vreme, şopotind încet… Eu mă uitam, nemişcat în mijlocul odăji. Mai ţineam cărţile subsuoară. Domnul Pilois mi le luă binişor, zicându-mi ceva, dar n-am auzit ce. Apoi aprinse lumânările şi aşeză pe masă un şervet mare, alb. Îmi spuneam în gând: „De ce-o fi punând masa?… O să mai mâncăm? Dar nu mi-e foame!”

Se lăsa noaptea. Afară, în grădină, lumea din hotel îşi făcea semne uitându-se la ferestrele noastre. Jacques şi Pierrotte tot mai vorbeau. Din când în când îl auzeam pe cevenol, zicând cu glasu-i gros, înecat de lacrimi:

— Da, domnule Jacques… Da, domnule Jacques…

Dar nu îndrăzneam să m-apropii… Totuşi, până la urmă, Jacques mă chemă şi mă puse să stau la căpătâiul lui, lângă Pierrotte:

— Daniel, dragul meu — îmi zise el, după o lungă pauză — sunt tare trist că trebuie să te părăsesc. Dar un lucru mă mângâie: nu te las singur în viaţă… O să-ţi rămână Pierrotte, bunul Pierrotte, care te iartă şi se leagă să mă înlocuiască lângă tine…

— Da, da, domnule Jacques, mă leg… Cum s-ar zice… mă leg…

— Vezi tu, bietul meu copil — urmă maica Jacques — niciodată n-ai izbuti tu singur să reclădeşti căminul… Nu ca să-ţi fac inimă rea, dar eşti un prost reconstructor de cămin… Cred însă că, ajutat de Pierrotte, vei putea să în făptuieşti visul nostru… Nu-ţi cer să cauţi s-ajungi un bărbat; socot şi eu, ca abatele Germane, că vei fi un copil toată viaţa ta. Dar te rog fierbinte să fii întotdeauna un copil bun, un copil de treabă şi, mai ales… apropie-te puţin, ca să-ţi spun asta la ureche… şi mai ales, nu fă să plângă ochii negri. Aici, sărmanul meu mult iubit, se mai odihni un pic, apoi reluă: Când totul se va sfârşi, să scrii tatii şi mamei. Numai că va trebui să-i înştiinţezi cu încetul… Le-ar face prea rău dac-ar afla totul dintr-o dată… Acuma înţelegi de ce n-am adus-o pe doamna Eyssette? Nu voiam să fie astăzi aici. Sunt clipe prea dureroase pentru o mamă… Se opri şi privi înspre uşă: lată-l pe Dumnezeu! rosti el, zâmbind. Şi ne făcu semn să ne dăm la o parte.

Se aducea sfânta împărtăşanie. Pe faţa de masă albă, între lumânări, luară loc ostia şi untdelemnul sfinţit. Apoi preotul se apropie de pat şi slujba începu…

Când se isprăvi — o! ce lungă mi s-a mai părut! — când se isprăvi, Jacques mă chemă încetişor lângă el:

— Sărută-mă! îmi zise el.

Far glasu-i era aşa de slab, de parcă mi-ar fi vorbit de departe… Şi trebuie să fi fost într-adevăr departe, de douăsprezece ceasuri de când cumplita ftizie galopantă îl trântise pe spatele-i slab şi-l ducea spre moarte în cel mai mare galop!…

Atunci, apropiindu-mă să-l sărut, mâna mea o întâlni pe scumpa lui mână umedă de sudoarea agoniei. Am apucat-o şi nu i-am mai dat drumul… Am rămas aşa, nu mai ştiu câtă vreme; poate un ceas, poate o veşnicie, nu ştiu deloc… Nu mă mai vedea, nu-mi mai vorbea. Numai mâna lui se mişcă de mai multe ori într-a mea, ca pentru a-mi spune: „Simt că eşti aici".

Deodată, o tresărire lungă îi zgudui bietul trup din cap până-n picioare. Am văzut că ochii i se deschid şi privesc în jur, căutând pe cineva; şi cum mă plecam asupra lui, l-am auzit spunând de două ori foarte încet:

— Jacques, eşti un măgar!… Jacques, eşti un măgar!…

— Apoi nimic… Murise…

… O, visul!…

Un vânt cumplit bătu în noaptea aceea. Decembrie azvârlea pumni de măzăriche în geamuri. Pe masa din capătul odăii, un crucifix de argint strălucea între două lumânări. Îngenuncheat în faţa lui Crist, un preot pe care nu-l cunoşteam se ruga cu glas puternic, în zgomotul vântului… Eu nu mă rugam, nici nu plângeam… N-aveam decât un singur gând, gândul neclintit să încălzesc mâna mult iubitului meu Jacques, pe care o ţineam strânsă într-ale mele. Vai, cu cât se apropia dimineaţa, cu atâta mâna lui se făcea mai grea şi de gheaţă…

Deodată, preotul care recita pe latineşte în faţa crucifixului se ridică şi veni să mă bată pe umăr.

— Încearcă să te rogi — îmi zise el… O să-ţi facă bine.

Abia atunci l-am recunoscut… Era vechiul meu prieten de la liceul din Sarlande, abatele Germane el însuşi, cu frumoasa-i faţă ciupită de vărsat şi înfăţişarea lui de dragon în sutană… Suferinţa mă doborâse până într-atâta, că nu m-am mirat să-l văd. Mi s-a părut foarte firesc… Dar iată cum se afla el aici:

în ziua când Piciul părăsea liceul, abatele Germane îi spusese: „Am un frate la Paris, un preot de treabă… dar basta! La ce bun să-ţi mai dau adresa lui? Sunt sigur că nu te-ai duce la el." Şi uite ce-i soarta! Fratele abatelui Germane era preot la biserica Saint-Pierre din Montmartre, şi pe el îl chemase biata maică Jacques la patu-i de moarte. Tocmai atunci se întâmplase ca abatele Germane să fie în treacăt prin Paris şi să locuiască la casa parohială… în seara de 4 decembrie, fratele lui îi zise înapoindu-se:

— Am dus sfântul maslu unui nenorocit de copil care moare foarte aproape de aici. Va trebui să te rogi pentru el, abate!

Abatele răspunse:

— O să mă gândesc la el mâine, făcând slujba. Cum îl cheamă?…

— Stai… e un nume din sud, cam greu de ţinut minte… Jacques Eyssette… Da, aşa-i… Jacques Eyssette…

Numele acesta îi aminti abatelui de un oarecare mic pedagog pe care-l cunoştea; şi, fără să piardă o clipă, alergă la hotelul Pilois… Când intră, mă zări în picioare agăţat de mâna lui Jacques. Nu voi să-mi tulbure durerea, spuse tuturor să plece şi că va veghea cu mine; pe urmă îngenunche, şi abia noaptea, târziu, speriat de încremenirea mea, mă bătu pe umăr şi se făcu cunoscut.

Din clipa aceea nu mai ştiu ce s-a petrecut. Sfârşitul acelei nopţi groaznice, ziua următoare şi încă multe alte zile nu mi-au lăsat decât amintiri nedesluşite. Aici e un mare gol în memoria mea. Totuşi îmi aduc aminte — dar ca de lucruri întâmplate cu veacuri în urmă — de un drum lung, fără sfârşit, prin noroiul Parisului, după carul cel negru. Mă văd mergând cu capul gol, între Pierrotte şi abatele Germane. O ploaie rece, amestecată cu măzăriche, ne biciuieşte obrazul. Pierrotte are o umbrelă mare, dar o ţine aşa de rău şi ploaia cade atât de tare, încât apa curge şiroaie pe sutana abatelui, lucioasă toată!… Plouă, plouă, ah! cum mai plouă!

Lângă noi, aproape de car, păşeşte un domn înalt, îmbrăcat în negru, cu un beţişor de abanos în mână. Acesta-i maestrul de ceremonii, un fel de şambelan al morţii. Ca toţi şambelanii, poartă mantie de mătase, spadă, pantaloni scurţi şi joben… Să fie o nălucire a creierului meu?… Găsesc că omul ăsta seamănă cu domnul Viot, supraveghetorul general de la liceul din Sarlande. E înalt ca el, ţine capul plecat pe umăr şi, de câte ori se uită la mine, are acelaşi zâmbet prefăcut şi de gheaţă care flutura pe buzele cumplitului chelar. Nu-i domnul Viot, dar poate că-i umbra lui.

Carul cel negru înaintează mereu, dar aşa de încet, aşa de încet… Mi se pare că n-o să mai ajungem niciodată… în sfârşit, iată-ne într-o grădină tristă, plină de noroi gălbui, în care te afunzi până la glezne. Ne oprim la marginea unei gropi mari. Oameni cu mantele scurte aduc o cutie mare, foarte grea, pe care trebuie s-o coboare înăuntru. Treaba-i anevoioasă. Frânghiile, înţepenite de ploaie, nu lunecă. Aud pe unul din oamenii ăştia că strigă:

„Cu picioarele înainte! Cu picioarele înainte!…” în faţa mea, de cealaltă parte a gropii, umbra domnului Viot, cu capul plecat pe umăr, îmi zâmbeşte mereu cu blândeţe. Lungă, subţire, gătuită în veşmintele-i de doliu, ea se desprinde pe cenuşiul cerului ca o lăcustă mare, neagră, udă toată…

Acum sunt singur cu Pierrotte… Coborâm prin Montmartre…

Pierrotte caută o trăsură, dar nu găseşte. Merg lângă el, cu pălăria în mână. Mi se pare că-s tot în urma dricului… De-a lungul cartierului, lumea întoarce capul să-l vadă pe omul ăsta gros care plânge, strigând după birje, şi pe copilul care umblă cu capul gol, pe o ploaie cu găleata…

Mergem, mergem întruna. Şi-am obosit, şi capul mi-e greu… în sfârşit, iată pasajul Saumon, fosta casă Lalouette, cu obloanele ei vopsite, de pe care curg şiroaie de apă verde… Fără să mai intrăm în prăvălie, urcăm la Pierrotte. La etajul întâi, puterile mă părăsesc. Mă aşez pe o treaptă. Cu neputinţă să merg mai departe. Capul mi-e prea greu… Atunci, Pierrotte mă ia în braţe. Şi pe când mă duce sus, pe trei sferturi mort şi scuturat de friguri, aud măzărichea care pârâie pe vitrina pasajului şi apa din jgheaburi ce cade cu mare zgomot în curte… Plouă, plouă, ah, cum mai plouă!

XVI. SFÂRŞITUL VISULUI

Piciul e bolnav; Piciul e pe moarte… în faţa pasajului Saumon, un larg aşternut de paie, schimbat la două zile, îi face pe trecători să spună: „Colo sus trage să moară vreun bogătaş bătrân”… Nu trage să moară un bogătaş bătrân, ci Piciul… Toţi medicii l-au condamnat. Două febre tifoide în doi ani e mult prea mult pentru creieraşul ăsta de pasăre-muscă! Haide, repede, puneţi caii la carul cel negru! Şi lăcusta cea mare să-şi pregătească beţişorul de abanos şi zâmbetul mâhnit! Piciul e bolnav; Piciul e pe moarte!

Să vedeţi ce jale-i în fosta casă Lalouette! Pierrotte nu mai doarme. Ochii negri sunt deznădăjduiţi. Doamna de ispravă răsfoieşte cu înfrigurare un *Raspail,* rugându-se fierbinte sfântului Camfre să facă o nouă minune, de hatârul scumpului bolnav… Salonul galben e închis, pianul mort, flautul fără glas. Dar mai sfâşietor decât toate, o! mult mai sfâşietor, e o rochiţă neagră care stă într-un colţ al casei şi împleteşte de dimineaţa până seara, fără să scoată o vorbă, iar lacrimi grele-i curg şiroaie.

Şi pe când fosta casă Lalouette se tânguieşte astfel zi şi noapte, Piciul e culcat foarte liniştit într-un pat mare de puf şi nu bănuieşte cum îi face pe toţi să plângă în jurul lui. Ţine ochii deschişi, dar nu vede nimic. Lucrurile n-ajung până la sufletul său. Nici n-aude nimic, decât numai un ţiuit înăbuşit, o zbârnâială nedesluşită, ca şi cum ar avea drept urechi două scoici de mare; scoicile acelea mari cu buze trandafirii, în care auzi vuind marea. Nu vorbeşte, nu gândeşte. Ai zice că-i o floare bolnavă…

Să-i ţii o compresă cu apă rece la cap şi o bucată de gheaţă în gură, atâta cere. Când gheaţa se topeşte, când compresa se usucă la arşiţa craniului său, scoate un mârâit: altceva nu vorbeşte.

Aşa trec mai multe zile, zile fără ceasuri, zile neguroase; apoi deodată, într-o dimineaţă. Piciul are o senzaţie ciudată. Parcă l-ar fi

scos cineva din fundul mării. Ochii lui văd, urechile-i aud. Răsuflă. Îşi vine în fire… Maşina de gândit care dormea într-un colţ al creierului, cu rotiţele-i subţiri ca părul unei zâne, se deşteaptă şi se pune în mişcare. La început încet, apoi ceva mai repede, apoi cu o repeziciune nebună — tic! tic! tic! — de-ai crede c-o să se sfărâme. Simţi că maşina asta frumoasă nu-i făcută să doarmă şi că vrea să-şi recâştige vremea pierdută… Tic! tic! tic!… Ideile se încrucişează, se încâlcesc ca firele de mătase: „Unde-s, Dumnezeule?… Ce-i patul ăsta mare?… Şi ce fac cele trei doamne de colo, lângă fereastră?… Oare nu cunosc eu rochiţa asta neagră care stă cu spatele la mine?… Parcă…”

Şi ca să se uite mai bine la rochia neagră pe care crede c-o recunoaşte, Piciul se ridică anevoie într-un cot şi se pleacă afară din pat, apoi îndată se dă îndărăt, îngrozit… Acolo, înaintea lui, în mijlocul odăii, a zărit un dulap de nuc cu ferecaturi vechi de fier ce se caţără pe uşi. Dulapul ăsta îl recunoaşte! L-a mai văzut o dată în vis, un vis îngrozitor… Tic! tic! tic! Maşina de gândit merge ca vântul… O, acum Piciul îşi aduce aminte. Hotelul Pilois, moartea lui Jacques, înmormântarea, sosirea la Pierrotte pe ploaie, vede iar tot, şi aminteşte tot. Vai! Renăscând la viaţă, nenorocitul copil a renăscut la durere. Şi cea dintâi vorbă a lui e un geamăt…

La geamătul ăsta, cele trei femei care lucrau lângă fereastră au tresărit. Una din ele, cea mai tânără, se ridică strigând: „Gheaţă, gheaţă!” Şi repede aleargă să ia o bucată de gheaţă de pe cămin şi i-o aduce Piciului, dar Piciul n-o vrea… Respinge încetişor mâna care-i caută buzele — e o mână prea delicată pentru o îngrijitoare de bolnavi! Oricum, cu glas tremurător, zice:

— Bună ziua, Camille!…

Camille Pierrotte e atât de mirată că muribundul vorbeşte, încât rămâne pe loc buimăcită, cu braţul întins, cu mâna deschisă şi cu bucata de gheaţă străvezie care tremură în vârful degetelor ei trandafirii de frig.

— Bună ziua, Camille! repetă Piciul. O, las că te recunosc eu bine!… Mi-e mintea limpede acuma… Dar dumneata mă vezi?… Oare poţi să mă vezi?

Camille Pierrotte face ochii mari:

— Dacă te văd, Daniel?!… Cred şi eu că te văd!…

Atunci, la gândul că dulapul a minţit şi Camille Pierrotte nu-i oarbă, că visul, îngrozitorul vis nu se va adeveri până la capăt, Piciul prinde curaj şi se încumetă să mai pună şi alte întrebări:

— Am fost tare bolnav, nu-i aşa, Camille?

— O, da, Daniel, tare bolnav…

— Şi stau în pat de mult?…

— Mâine se împlinesc trei săptămâni…

— Doamne Dumnezeule! Trei săptămâni!… Au şi trecut trei

săptămâni de când biata maică-mea Jacques…

Nu sfârşeşte fraza şi-şi ascunde capul în pernă, plângând cu hohote.

În clipa aceea, Pierrotte intră în odaia. Aduce alt medic. (Dacă boala se mai lungeşte, toată Academia de medicină o să se perinde.) Ăsta-i renumitul doctor *Brum-Brum,* un vlăjgan care nu-şi pierde vremea şi nu se joacă să-şi încheie mănuşile la căpătâiul bolnavilor. Se apropie de Piciul, îi pipăie pulsul, se uită la ochii şi la limba lui, apoi întorcându-se către Pierrotte:

— Ce-mi tot îndrugai?… Păi e vindecat băiatul ăsta…

— Vindecat! face bunul Pierrotte, împreunându-şi mâinile.

— Aşa de bine vindecat, încât o să-mi aruncaţi îndată gheaţa asta pe fereastră şi-o să-i daţi bolnavului o aripă de pui stropită Saint-Emilion… Haide, nu te mai mâhni, mica mea domnişoară. În opt zile, tânărul ăsta, care a dus moartea de nas, o să fie pe picioare, v-o garantez eu… Până atunci, vedeţi să stea liniştit în pat. Feriţi-l de orice emoţie, de orice lovitură. E lucrul de căpetenie… Pentru rest, lăsăm natura să lucreze, că se pricepe să îngrijească mai bine decât voi şi decât mine…

Vorbind astfel, renumitul doctor *Brum-Brum* dă un bobârnac tânărului care a dus moartea de nas, zâmbeşte domnişoarei Camille şi pleacă sprinten, însoţit de bunul Pierrotte, care plânge de bucurie şi repetă într-una:

— Ah! domnule doctor, cum s-ar zice… cum s-ar zice…

În urma lor, Camille vrea ca bolnavul să doarmă, dar el se împotriveşte cu hotărâre:

— Nu te duce, Camille, te rog… Nu mă lăsa singur… Cum vrei să dorm cu durerea pe care-o am în suflet?

— Ba da, trebuie, Daniel… Trebuie să dormi… Ai nevoie de odihnă. Aşa a spus doctorul… Haide, fii cuminte, închide ochii şi nu te gândi la nimic… Peste puţin voi veni să te mai văd. Şi dac-ai dormit, voi sta multă vreme.

— Dorm… dorm… — zise Piciul, închizând ochii. Apoi, răzgândindu-se: încă un cuvânt, Camille! Oare cine-i rochiţa aceea neagră pe care am zărit-o aici adineauri?

— O rochie neagră?…

— Ei da, ştii bine! Rochiţa aceea neagră care lucra cu voi lângă fereastră… Acuma nu mai este acolo… Dar adineauri am văzut-o, sunt sigur…

— A, nu, Daniel, te înşeli… Am lucrat aici toată dimineaţa cu doamna Tribou, vechea dumitale prietenă, doamna Tribou, ştii, cea pe care o numeai doamna de ispravă. Dar doamna Tribou nu-i în negru… poartă tot rochia ei cea verde… Nu, cu siguranţă, nu-i nicio rochie neagră în toată casa… Poate ca-i visat… Haide!… Mă duc… Somn uşor!…

Zicând acestea, Camille Pierrotte fuge repede, foarte încurcată şi cu obrajii arzând, ca şi cum ar fi minţit.

Piciul rămâne singur, dar tot nu poate să doarmă. Maşina cu rotiţe subţirele îşi face de cap în creierul lui. Firele de mătase se încrucişează, se încâlcesc… Se gândeşte la mult iubitul lui care doarme în iarba de la Montmartre; se gândeşte şi la ochii negri, la frumoasele lumini întunecate pe care providenţa parcă la aprinsese anume pentru ei, iar acum…

Aici, uşa odăii se deschide încet, încet, ca şi cum ar vrea să intre cineva, dar aproape îndată se aude cum Camille Pierrotte zice cu glas scăzut:

— Nu intraţi… Emoţia o să-l omoare dacă se trezeşte…

Şi iată că uşa se închide iar, încet, încet aşa cum se deschisese. Din nenorocire, o bucată din poala rochiei negre se prinde în prag, iar din patul lui, Piciul zăreşte poala asta de rochie care iese afară.

În clipa aceea, inima-i tresare, ochii i se aprind şi, ridicându-se într-un cot, începe să strige în gura mare:

— Mamă! Mamă! De ce nu vii să mă săruţi?…

Numaidecât uşa se deschide. Rochiţa neagră — care nu se mai poate stăpâni — se repede în odaie, dar în loc să meargă spre pat, se duce drept în cealaltă parte a încăperii, cu braţele deschise, chemându-l:

— Daniel! Daniel!

— Pe aici, mamă… — strigă Piciul, care-i întinde braţele, râzând… Pe aici! Da' ce, nu mă vezi?…

Şi atunci, doamna Eyssette, pe jumătate întoarsă spre pat, dibuind aerul din jurul ei cu mâinile care-i tremură, răspunde cu glas sfâşietor:

— Vai nu, scumpul meu odor, nu te văd… Niciodată n-o să te mai văd… Sunt oarbă!

Auzind aceasta, Piciul scoate un ţipăt puternic şi cade pe spate între perne…

Fireşte că după douăzeci de ani de nenorociri şi de suferinţe — doi copii morţi, căminul nimicit, bărbatul ei departe — nu-i chiar de mirare că ochii dumnezeieşti ai bietei mame Eyssette să fie acuma arşi de lacrimi… Dar pentru Piciul!… Cum se potrivesc toate cu visul lui! Ce ultimă groaznică lovitură îi mai păstra soarta! Oare n-o să moară dintr-asta?…

Ei bine, nu!… Piciul n-o să moară. Nu trebuie să moară! In urma lui, ce s-ar face biata mamă oarbă? Unde-ar mai găsi ea lacrimi să-şi plângă şi pe al treilea fiu? Ce s-ar face tata Eyssette, care n-are când nici măcar să se repeadă să-şi sărute copilul bolnav, nici să ducă o floare copilului său mort? Cine-ar mai reclădi căminul, frumosul cămin al familiei, la care amândoi bătrâneii vor veni cândva să-şi încălzească bietele mâini îngheţate? Nu, nu! Piciul nu vrea să moară. Dimpotrivă, se agaţă din răsputeri de viaţă… I s-a spus că, pentru a se

însănătoşi mai repede, nu trebuie să gândească: nu gândeşte; că nu trebuie să vorbească, nu vorbeşte; că nu trebuie să plângă: nu plânge… E o plăcere să-l vezi în patul lui, cu înfăţişarea liniştită, cu ochii deschişi, jucându-se, pentru a-şi trece vremea, cu canafurile plapumei de puf. O adevărată convalescenţă de călugăr…

În jurul lui, toată casa Lalouette îşi dă cea mai mare osteneală, în tăcere. Doamna Eyssette stă toată ziua la picioarele patului, cu împletitura ei. Scumpa oarbă e atât de obişnuită cu andrelele lungi, încât împleteşte tot aşa de bine ca pe vremea când vedea. Doamna de ispravă e şi ea acolo; apoi, în fiecare clipă, numai ce se iveşte în uşă faţa bună a lui Pierrotte. Până şi flautistul urcă după ştiri, de patru sau cinci ori pe zi. Dar, trebuie s-o spunem, el nu vine pentru bolnav; îl atrage mai ales doamna de ispravă… De când Camille Pierrotte i-a spus răspicat că nu-l voia nici pe el, nici flautul lui, înfocatul instrumentist s-a mulţumit cu văduva Tribou, care, deşi mai puţin bogată şi mai puţin frumoasă decât fiica cevenolului, nu-i însă cu totul lipsită de farmec şi de economii. Cu această romanţioasă femeie coaptă, omul-flaut nu şi-a pierdut vremea; la a treia şedinţă, căsătoria plutea în aer şi vorbeau, încă nehotărât, să deschidă o prăvălie de plante medicinale în strada Lombarzilor, cu economiile doamnei. Pentru ca frumoasele planuri să nu adoarmă, tânărul virtuos vine atât de des după veşti.

Dar domnişoara Pierrotte? Nu se mai vorbeşte de ea! Oare nu mai este în casă?… Ba da. E tot acolo. Numai că, de când bolnavul e în afară de orice primejdie, nu mai intră aproape niciodată în odaia lui. Şi când vine, e numai în treacăt, s-o ia pe oarbă de mână, ca s-o ducă la masă, dar Piciului, niciodată vreo vorbă… A, ce departe-i vremea trandafirului roşu, vremea când, pentru a zice: „Te iubesc”, ochii negri se deschideau ca două flori de catifea! în patul lui, bolnavul oftează, gândindu-se la fericirea aceea care-şi luase zborul. Vede bine că ea nu-l mai iubeşte, că fuge de dânsul, că-l urăşte. Dar el a voit-o. N-are dreptul să se plângă. Şi totuşi, ar fi fost aşa de bine ca în doliul şi-n durerea ta să-ţi încălzească inima un pic de iubire! Ar fi fost aşa de bine să plângi pe un umăr prieten!… „în sfârşit!… răul s-a făcut — îşi zice bietul copil — să nu ne mai gândim la asta şi să lăsăm visările la o parte! Cât despre mine, nu mai e vorba să fiu fericit în viaţă. E vorba să-mi fac datoria… Mâine o să mă înţeleg cu Pierrotte”.

Într-adevăr, a doua zi, la ora când cevenolul trece tiptil prin odaie, ca să coboare la prăvălie, Piciul, care din zori stă la pândă după perdele, îl cheamă încetişor:

— Domnule Pierrotte! Domnule Pierrotte! Pierrotte se apropie de pat, şi atunci, bolnavul mişcat şi fără să ridice ochii, zice: Uite că merg spre însănătoşire, bunul meu domn Pierrotte, şi trebuie să-ţi vorbesc serios. Nu vreau să-ţi mulţumesc pentru ceea faci pentru mama şi

pentru mine…

Cevenolul îi curmă repede vorba:

— Niciun cuvânt despre asta, domnule Daniel! Tot ce fac trebuia să fac. Mă înţelesesem cu domnul Jacques.

— Da, ştiu, Pierrotte, ştiu că la tot ce vreau să-ţi spun în privinţa aceasta, răspunzi totdeauna acelaşi lucru… Aşa că nici n-o să-ţi mai vorbesc despre asta. Dimpotrivă, te-am chemat ca să te rog ceva. Ajutorul dumitale din prăvălie o să te părăsească în curând. Vrei să mă iei în locul lui? O, te rog, Pierrotte, ascultă-mă până la capăt! Nu-mi spune nu, fără să mă fi ascultat până la sfârşit… Ştiu că, după purtarea mea mişelească, nu mai am dreptul să trăiesc în mijlocul vostru. Este în casă cineva care suferă din pricina prezenţei mele, cineva pentru care a mă vedea e un chin, şi pe bună dreptate!… Dar dacă fac în aşa fel ca să nu mă vadă niciodată, dacă mă oblig să nu mă urc niciodată aici, dacă rămân totdeauna la prăvălie, dacă sunt de-al casei voastre fără totuşi să fiu, ca dulăii din ogradă care nu intră niciodată prin odăi, oare în condiţiile astea n-ai putea să mă primeşti?

Pierrotte ar vrea să ia în mâinile lui mari capul cârlionţat al Piciului şi să-l sărute mult de tot, dar se stăpâneşte şi răspunde liniştit:

— Păi de, vezi, domnule Daniel, înainte de a-ţi răspunde, am nevoie să mă sfătuiesc cu mititica… Mie, propunerea dumitale îmi convine destul, dar nu ştiu dacă mititica… De altfel o să vedem. Trebuie să se fi sculat… Camille! Camille!

Camille Pierrotte, care se scoală devreme ca o albină, tocmai îşi stropeşte trandafirul roşu de pe căminul din salon. Soseşte în capot de dimineaţă, cu părul ridicat în sus ca o chinezoaică, proaspătă, veselă, mirosind a flori.

— Uite, mititico — îi spune cevenolul — uite, domnul Daniel cere să intre la noi, să-l înlocuiască pe ajutorul meu din prăvălie… Dar, cum gândeşte că prezenţa lui ţi-ar fi prea neplăcută…

— Prea neplăcută! îi taie vorba Camille Pierrotte, schimbând feţe-feţe.

Nu zice nimic mai mult, dar ochii negri îi isprăvesc fraza. Da, ochii negri, ei înşişi, se arată în faţa Piciului, adânci ca noaptea, luminoşi ca stelele, strigând: „Iubire, iubire!” cu atâta patimă şi înflăcărare, încât inima bietului bolnav se aprinde toată.

Atunci Pierrotte zice, râzând pe înfundate:

— Păi de, lămuriţi-vă amândoi… o fi vreo neînţelegere la mijloc.

Şi se duce să bată cu degetele pe geam un joc cevenol; apoi, când crede că copiii s-au lămurit îndeajuns — o, Dumnezeule! abia au avut când să-şi spună două vorbe — se apropie de ei şi-i priveşte:

— Ei, bine?

— A, Pierrotte — zise Piciul, întinzându-şi mâinile — e tot atât de bună ca şi dumneata… M-a iertat!

Din clipa aceea, convalescenţa bolnavului merge cu paşi uriaşi… Cred şi eu! Ochii negri nu se mai mişcă din odaie. Tinerii îşi petrec zilele făcând planuri de viitor. Vorbesc de căsătorie, de căminul ce trebuie reclădit. Vorbesc şi de scumpa maică Jacques, şi numele lui mai face să curgă lacrimi frumoase. Dar, oricum! Este iubire în fosta casă Lalouette. Asta se simte. Şi dacă cineva se miră că iubirea poate înflori astfel, în jale şi în lacrimi, îi voi spune să se ducă pe la cimitir, să vadă toate floricelele care cresc printre crăpăturile mormintelor.

De altfel, nu cumva să credeţi că pasiunea îl face pe Piciu să-şi uite datoria. Oricât de bine s-ar simţi în patu-i mare, între doamna Eyssette şi ochii negri, abia aşteaptă să se vindece, să se scoale, să coboare la prăvălie. Nu doar, fireşte, că porţelanul l-ar ispiti din cale-afară; dar doreşte cu înfocare să înceapă viaţa de devotament şi de muncă, pentru care i-a fost pildă maica Jacques. La urma urmelor, tot mai bine-i să vinzi farfurii într-un pasaj, cum spunea tragediana Irma, decât să mături Institutul Ouly sau să fii fluierat la Montparnasse. Cât despre Muză, nu se mai vorbeşte de ea. Lui Daniel Eyssette îi plac şi acum versurile dar nu ale lui; şi în ziua când tipograful, plictisit de a mai păstra la el cele nouă sute nouăzeci şi nouă de volume ale *Comediei pastorale,* le trimite în pasajul Saumon, nenorocitul poet are curajul să spună:

— Trebuie să ardem tot!

La care Pierrotte, mai prevăzător, răspunde:

— Să ardem tot?!… Zău că nu!… Mai degrabă le ţin în prăvălie. Oi găsi eu cum să le întrebuinţez… Cum s-ar zice… se nimereşte că în curând am de trimis nişte păhărele pentru ouă la Madagascar. Cu voia dumitale, domnule Daniel, cărţile astea îmi vor sluji să învelesc ouarele.

Şi, într-adevăr, două săptămâni mai târziu, *Comedia pastorală* porni la drum spre ţara aceea. Îi dorim să aibă acolo mai mult succes decât la Paris!

… Şi acum, cititorule, înainte de-a încheia această povestire, vreau să te mai introduc o dată în salonul galben. E într-o după-amiază de duminică, o frumoasă duminică de iarnă — frig uscat şi soare. Toată casa Lalouctte e în culmea bucuriei. Piciul e pe deplin vindecat şi s-a sculat pentru întâia oară din pat. În cinstea acestui fericit eveniment, au jertfit la amiază lui Esculap câteva duzini de stridii, stroite cu vin bun de Turena. Acum stau cu toţii la un loc în salon. E plăcut; flăcările joacă în cămin. Pe geamurile pline de promoroacă, soarele încondeiază privelişti de argint.

În faţa căminului, Piciul sade pe un scăunel, la picioarele bietei oarbe aţipite, şi vorbeşte încetişor cu domnişoara Pierrotte, mai roşie decât trandafirul roşu din părul ei. E şi lesne de înţeles, stă doar aşa de aproape de foc!… Din când în când, un ronţăit de şoarece: e capul de

pasăre care ciuguleşte într-un colţ; sau un ţipăt deznădăjduit, e doamna de ispravă, care pierde la besig banii pentru prăvălia de plante medicinale. Vă rog să priviţi cu băgare de seamă înfăţişarea triumfătoare a d-nei Lalouette, care câştigă, şi zâmbetul îngrijorat al flautistului, care pierde.

Dar domnul Pierrotte?… O, domnul Pierrotte nu-i departe… E colo în pervazul ferestrei, pe jumătate ascuns de perdeaua cea mare, galbenă, şi adâncit într-o treabă tăcută, care-l face să asude. Are înaintea lui o mescioară rotundă, compase, creioane, rigle, echere, tuş, pensule şi, în sfârşit, o coală mare de hârtie de desen, pe care-o acoperă cu semne ciudate… Lucrarea pare să-i placă. La fiecare cinci minute înalţă capul, îl pleacă un pic într-o parte şi zâmbeşte cu bunăvoinţă mâzgălelilor lui.

Oare ce să fie lucrarea asta tainică?

Aşteptaţi! O să aflăm noi… Pierrotte a isprăvit. Iese din ascunzătoarea lui, ajunge încet în spatele tinerei Camille şi a Piciului; apoi, deodată, le întinde sub ochi coala cea mare, întrebând:

— Iaca, îndrăgostiţilor, ce ziceţi de asta?…

Îi răspund două exclamaţii:

— O, tată!

— O, domnule Pierrotte!

— Ce-i? Ce este?… tresare sărmana oarbă, trezită pe neaşteptate.

Iar Pierrotte, cu voioşie:

— Ce este, doamnă Eyssette?… E… cum s-ar zice… e o schiţă pentru noua firmă, pe care o vom pune la prăvălie peste câteva luni… Ei, domnule Daniel, citeşte-ne-o tare, ca să ne dăm seama cam cum sună.

În adâncul inimii lui, Piciul varsă cea din urmă lacrimă pe fluturii lui albaştri; şi, luând coala cu amândouă mâinile: — „Haide, fii bărbat, Piciule!”– citeşte tare, cu glas hotărât, firma asta de prăvălie, pe care viitorul lui e scris cu litere de-o şchioapă:

PORŢELANURI ŞI CRISTALURI

Fosta casă Lalouette

EYSSETTE şi PIERROTTE

Succesori.

[1] în căutarea celui pe care să-l sfâşie (lat.)

Table of Contents

PARTEA ÎNTÂI
I. FABRICA
II. GÂNDACII
III. „A MURIT; RUGAŢI-VĂ PENTRU EL!”
IV. CAIETUL ROŞU
V. CÂŞTIGĂ-ŢI PÂINEA!
VI. CEI MICI
VIL PEDAGOGUL
VIII. OCHII NEGRI
IX. AFACEREA BOUCOYRAN
X. ZILELE GRELE
XL BUNUL MEU PRIETEN, MAESTRUL DE SCRIMĂ
XII. INELUL DE FIER
XIII. CHEILE DOMNULUI VIOT
XIV. UNCHIUL BAPTISTE
PARTEA A DOUA
I. GALOŞII MEI
II. DIN PARTEA PREOTULUI DE LA SAINT-NIZIER
III. MAICĂ-MEA JACQUES
IV. DISCUŢIA BUGETULUI
V. CUC-ALB ŞI DOAMNA DE LA ETAJUL ÎNTÂI
VI. ROMANUL LUIPIERROTTE
VIL TRANDAFIRUL ROŞU ŞI OCHII NEGRI
VIII. O LECTURĂ ÎN PASAJUL SAUMON
IX. O SĂ VINZI PORŢELAN
X. IRMA BOREL
XL INIMA DE ZAHĂR
XII. TOLOCOTOTINIAN
XIII. RĂPIREA
XIV. VISUL
XVI. SFÂRŞITUL VISULUI
[1]